

44638

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΙΩ. ΜΠΕΡΤΟΥ Δ. Φ.

Καθηγητοῦ ἐν τῷ προτύπῳ τοῦ Λυκείου τῆς Μ. Ἐκπαιδεύσεως

132

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ

ΤΗΣ Β' ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΤΕΤΡΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

καὶ τῆς ἀντιστοίχου τάξεως τῶν λοιπῶν Σχολείων τῆς
Μέσης Ἐκπαιδεύσεως καὶ διὰ τὴν Γ' τάξιν τῶν
Ἀστικῶν Σχολείων τῶν Θηλέων.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΕΜΠΤΗ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΛΕΞΗ ΔΗΜΑΡΑ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ: **ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ**
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,"

44—ΣΤΑΔΙΟΥ—44

1924

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν σφραγίδα τοῦ
Βιβλιοπωλείου τῆς «Ἑστίας».

*Ματαίως ματαίως ἢ τοῦ
πᾶσα ματαίως
Ματαίως*

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΛΕΞΗ ΔΗΜΑΡΑ

Τύπος ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΛΕΩΝΗ, ἐν ὁδῷ Περικλέους 16

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453) ἄρχεται νέα περίοδος οὐ μόνον ἐν τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Καὶ ταῦτα, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἠκολούθησαν τὰς δυσμεεῖς πολιτικὰς τύχας τοῦ ἔθνους.

Οἱ πλείστοι τῶν Ἑλλήνων λογίων μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τινὲς δὲ καὶ πρὸ αὐτῆς μετέβησαν εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἔνθα διὰ τῆς εὐστόχου διδασκαλίας των, διὰ τῶν συγγραφῶν αὐτῶν καὶ μάλιστα διὰ κριτικῶν ἐκδόσεων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ μεταφράσεων αὐτῶν καὶ διὰ συστάσεως ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων διέδωκαν τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ οὐκ ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὴν λεγομένην Ἀναγέννησιν ἐν τῇ Δύσει τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Καὶ τοὺς ἐκπατριζομένους δὲ ὁμοεθνεῖς αὐτῶν πολλαχῶς ὑποστήριξαν καὶ σὺδέποτε ἔπαυσαν ἐνεργοῦντες παρὰ τοῖς δυνατοῖς τῆς Δύσεως ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος των. Τῶν τοιούτων ἀνδρῶν ἐπιφανέστατοι ἀπέβησαν ὁ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς, ὁ Λαόνικος καὶ ὁ Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, ὁ Κωνσταντῖνος Λάσκαρης, ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Θεόδωρος Γαζής, ὁ Βησσαρίων, ὁ Ἰανὸς Λάσκαρης, ὁ Μάρκος Μουσοῦρος.

Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἑλλάδι, εἰ καὶ οἱ κατακτηταὶ ἐφάνησαν δυσμενέστατοι πρὸς τοὺς ὑποδούλους, δὲν ἐξέλιπε πάντα πνευματικὴ κίνησις, ἐφ' ὅσον δὲ ὁ χρόνος παρέρχεται, αὐξάνουσι τὰ μέτρα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ δουλεύοντος ἔθνους διὰ συστάσεως ὁσημέραι νέων σχολείων, ἐν οἷς διδάσκουσιν ἄνδρες εἴτε ἐν τῇ Δύσει σπουδάσαν-

τες εἴτε ἐκπαιδευθέντες ἐν ταῖς ἐπιφανεστάταις σχολαῖς τῆς πα-
 τρίδος των. Τα ἔργα δὲ τῶν διδασκάλων τούτων τοῦ γένους ἔ-
 είναι τὰ πλείστα διδακτικά ἐγχειρίδια, ἀποβλέποντα εἰς τὰς ἀνάγ-
 κας τῶν σχολείων, ἢ ἀναφέρονται εἰς τὰς μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ
 Δύσεως θεολογικὰς ἔριδας ἢ καὶ σχετίζονται πρὸς τὸν περί τῆς
 γραφομένης γλώσσης ἤδη τότε (1) ἀρξάμενον ἀγῶνα, ἐν τῷ ὁποίῳ
 οἱ πλείστοι μὲν τῶν λογίων ἐτάσσοντο ὑπὲρ τῆς ἀρχαῖζουσῆς
 γλώσσης, τινὲς δὲ ὑπὲρ τῆς ὀμιλουμένης ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ ἄλλοι
 ὑπὲρ ἀναμίκτου τινὸς ἰδιώματος. Ἐκ τῶν ἀνδρῶν δὲ τούτων, πα-
 ραλείποντες πολλοὺς ἐπιφανεῖς, ἀναφέρομεν δύο τοὺς κορυφαίους
 τὸν Κερκυραῖον Εὐγένιον Βούλγαρην (1716—1806) καὶ τὸν Χίον
 Ἀδαμάντιον Κοραῆν (1748—1833), ἀνδρας φιλοπαιωτάτους καὶ
 πολυμαθεστάτους, οἵτινες διὰ τῶν πολυαρίθμων αὐτῶν συγγραφῶν,
 ὁ δὲ πρῶτος καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας, προσεπάθησαν νὰ μορφώ-
 σωσι τὸ ἔθνος αὐτῶν. Καὶ ὁ μὲν Βούλγαρης διὰ τῆς κολοσσιαίας
 αὐτοῦ συγγραφικῆς ἐργασίας ἀναφερομένης εἰς ποικίλους κλάδους
 τοῦ ἐπιστητοῦ, δὲν κατώρθωσε νὰ παραγάγῃ τοὺς προσδοκωμένους
 καρποὺς καὶ ἐλάχιστα ἐφάνη λυσιτελής εἰς τοὺς συγχρόνους, διότι
 καὶ ἡ γλῶσσα τῶν πλείστων συγγραφῶν αὐτοῦ ἦτο ὑπεράγαν ἀρχαῖ-
 ζουσα καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν κατὰ πολὺ ἀνώτερον τῶν πνευ-
 ματικῶν δυνάμεων τῶν ὁμοεθνῶν αὐτοῦ, οὓς προϋτίθετο νὰ διδάξῃ.
 Τοῦναντίον δὲ ὁ Κοραῆς διὰ τῶν σοφῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, ἐν
 οἷς μετεχειρίσθη τοιαύτην γλῶσσαν, ὥστε καὶ εἰς τὸν λαὸν νὰ
 εἶναι καταληπτὸς καὶ νὰ συγκινῇ αὐτὸν καὶ πρὸς τὸ γλωσσικὸν
 αἴσθημα τῶν λογίων νὰ μὴ προσκρούῃ κατώρθωσε νὰ φανῇ ἐπιφε-
 λέςτατος εἰς τὸ ἔθνος καὶ εἰς τῶν κυριωτάτων δημιουργῶν τῆς
 ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος.

Ἐξετάζοντες δὲ τὰ πνευματικὰ προϊόντα τῶν χρόνων τῆς
 Τουρκοκρατίας ὑπὸ καθαρῶς λογοτεχνικὴν ἐποψιν, ὑπὸ τὴν ἐπο-
 ψιν δηλονότι τῆς πρωτοτυπίας αὐτῶν καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν προερχο-
 μένης καλαισθητικῆς τέρψεως, ἐλάχιστα ἔργα θὰ εὐρωμεν ἄξια
 τοῦ ὀνόματος. Οἱ δὲ συγγραφεῖς τῶν τοιοῦτων ἔργων, ἂν ἐξαίρε-
 σωμεν τὸν Κοραῆν, οὕτινας πολλὰ τῶν ἔργων ἔχουσι λογοτεχνι-

(1) Καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος.

κὴν ἀξίαν, εἶναι κυρίως πεζογράφοι καὶ ποιηταὶ Ἑπτανήσιοι ἢ Κρήτες. Ἐκ τῶν πεζογράφων ἀναφέρομεν τὸν Κρήτα Φραγκίσκον Σκούφον (1639 — 1710) (1), τὸν Κεφαλλῆνα Ἡλίαν Μηριάτην (1669 — 1714 καὶ τὸν Κερκυραῖον Νικηφόρον Θεοτόκην (1736 — 1800). Πάντες οὗτοι κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ πρώτου αὐτῶν Φραγκίσκου Σκούφου μεταχειρισθέντες ἐν τοῖς λόγοις καὶ ταῖς συγγραφαῖς αὐτῶν τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μετὰ θαυμασίας τέχνης καὶ ἁρμονίας ἐμόρφωσαν ῥητορικὴν ὕψος ἐξαιρετον διὰ τὴν δύναμιν τῆς ἐκφράσεως, τὴν ζωηρότητα τῶν εἰκόνων, τὴν χάριν καὶ τὴν πειστικότητα, αἱ δὲ συγγραφαὶ αὐτῶν ἀπέθεσαν ἐπιωφελέστατον ἀνάγνωσμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τελειότερον δ' ὅμως τῶν πεζογράφων εἰργάσθησαν οἱ Κρήτες ἰδίως ποιηταὶ, οἵτινες ἀπὸ τοῦ ἸΕ' αἰῶνος ἀνέπτυξαν ἀξιόλογον ποιήσιν, ἐν τισὶ μὲν ἔργοις μιμουμένην πρότυπα τῆς Δύσεως καὶ ἰδίᾳ τῆς Ἰταλίας, ἐν ἄλλοις δὲ ἀπηλλαγμένην τῆς ξενικῆς ἐπιδράσεως καὶ ὑπὸ ἐθνικῆς πνοῆς ἐμπνεομένην. Μνημονεύομεν ἐνταῦθα τοῦ ἐπικολορικοῦ ποιήματος «Ἐρωτοκρίτου», ὅπερ συνταχθὲν πιθανώτατα κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἀλώσεως χρόνους, ἐχρησίμειυσεν ὡς προσφιλέστατον ἀνάγνωσμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Ὁ ποιητὴς τοῦ ποιήματος τούτου παρὰ τὴν ἐνοπάρχουσαν ἐνιαχοῦ μακρηγορίαν, κοινὴν ἄλλως εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς Κρήτας ποιητὰς τῆς ἐνετοκρατίας, «ἔφθασε πολλαχοῦ τοῦ ἔργου του εἰς σπανίαν ποιητικὴν ἔξαρσιν καὶ δύναμιν φαντασίας καὶ ἀνέπτυξε χάριν καὶ φραστικὴν δύναμιν, ἥτις ἀναδεικνύει τὸ δημῶδες ἰδιῶμα ὅπερ θαυμασιῶς ἤπιστατο, ἱκανὸν νὰ ἐκφράσῃ τὴν ὑψηλοτέραν σκέψιν καὶ τὸ λεπτότερον αἶσθημα». Ὡσαύτως ἀναφέρομεν τὴν «Ἐρωφίλην» τοῦ Γεωργίου Χορτάτζη, τραγωδίαν γεγραμμένην ὁμοίως ἐν τῷ Κρητικῷ ἰδιώματι, ἐν ἣ διαλαμβάνει ἡ ποιητικὴ χάρις, ἡ ζωηρότης καὶ ἡ ποικιλία τῶν εἰκόνων.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς πνευματικῆς ταύτης κινήσεως τῆς ἐκπροσωπούμενης ὑπὸ τῶν λογίων τοῦ ἔθνους καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς διὰ τῆς ἀπλάστου καὶ ἀπροσποίητου μούσης αὐτοῦ ἤρχισε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους νὰ φάλλῃ εἰς τὰ δημοτικὰ τοῦ τραγοῦδια τοὺς

(1) Ἡ χρονολογία δὲν εἶναι ἐντελὴς ἀκριβῆς ὡς πρὸς τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ.

ποικίλους τῆς ψυχῆς τοῦ πόθου. Καί ἄλλοτε εἰς προγενεστέρους χρόνους ὁ φύσει εὐφάντατος καὶ ποιητικὸς ἑλληνικὸς λαὸς ἐξύμνησε διὰ τῆς μουσικῆς αὐτοῦ τοὺς ἐθνικοὺς μας ἥρωας. Παράδειγμα ἔστωσαν τὰ ἄσματα τοῦ Ἀκριτικοῦ λεγομένου κύκλου ἅτινα ποιηθέντα κατὰ τὸν I' μέχρι τοῦ IB' αἰῶνος καὶ ἄχρι τοῦ νῦν φερόμενα εἰς τὸ στόμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐξυμνοῦσι διαφόρους ἀνδραγαθίας τοῦ ἐθνικοῦ ἥρωος τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, ὅστις ἀποτελῶν τὸν πρωταγωνιστὴν ὁμωνύμου ἐποποιΐας, ἀπορρυσάσθης ἀπὸ τῶν ἀσμάτων τούτων καὶ ἐν διαφόροις παραλλαγαῖς φερομένης, δὲν εἶναι ἱστορικὸν πρόσωπον, ἀλλ' ἐκπροσωπεῖ αὐτὸ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὸ ἀδιακόπως ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων παλαιὸν κατὰ τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου. Ἐκ τῆς ἀπὸ τοῦ IE' αἰῶνος οἰονοεῖ ἀφυπνίζεται καὶ πάλιν ἡ λαϊκὴ μουσα καὶ διὰ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ὧν πολλὰ ὑπομνήσκουσι κατὰ τὴν ἐκφρασιν καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ποιητικὰ προτόντα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἐξέφρασε μετ' ἀνυπερβλήτου ἀπλότητος καὶ ζωηρᾶς δραματικῆς παραστάσεως τοὺς πόθους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἰδίᾳ τὸν πόνον ἐπὶ τῇ ὑποδουλώσει τῆς πατρίδος, τὸ ἄλγιστον μῖσος κατὰ τῶν τυράννων, τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ζωὴν καὶ ἐν γένει πάσας τὰς ἠθικὰς καὶ κοινωνικὰς αὐτοῦ ἐκδηλώσεις. Τὰ δημοτικὰ τραγουδιὰ ψαλλόμενα ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐξύψουν, ἰδίως τὰ κλέφτικα, τὸ φρόνημα αὐτοῦ καὶ διετήρουν ἄσβεστον τὸ μῖσος αὐτοῦ κατὰ τῶν τυράννων, τὰ μέγιστα δὲ συνετέλεσαν οὐ μόνον εἰς τὴν πολιτικὴν ἀναγέννησιν τῆς πατρίδος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν νεοελληνικῆς ποιήσεως ὄντως ἐθνικῆς, ἧς τὰ στερεὰ θεμέλια κατ' αὐτὴν τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἔθεσεν ὁ Ζακύνθιος Διονύσιος Σολωμὸς. Ἐν τέλει δὲ ἀναφέρομεν τρεῖς ποιητὰς ἀκμάσαντας πρὸ τοῦ Σολωμοῦ τὸν Ἀθανάσιον Χριστόπουλον ἐκ Μακεδονίας, τὸν Ἡπειρώτην Ἰωάννην Βηλαράν καὶ τὸν Ῥήγαν Φεραῖον. Καὶ τῶν μὲν δύο πρώτων ἢ ποιητῆς εἶναι ὑπὸ ἐποψίν τεχνικῆς ἀνωτέρᾳ τῆς τοῦ Ῥήγα, ἀλλ' ὅμως ὁ Ῥήγας διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ τοῦ θανάτου προσέδωκεν εἰς τὴν ποίησιν αὐτοῦ μέγα ἠθικὸν κῶρος καὶ ἔσχεν ὑψίστην ἐθνικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὥστε δικαίως ἐθεωρήθη ὡς «λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ἀμεσώτερον καὶ δραστηριώτερον ἢ ὁ Κοραΐς ἐνεργήσας ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τοῦ ἔθνους».

Επιμνημόσυνη

160
63

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ

ΤΗΣ ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

A'. — Έκ τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα (1).

Στ. 1069 καὶ ε. *Ἡ ζωὴ τῶν ἀπελατῶν.*

Ἄν καυχῆθῃς, νεώτερε, νὰ γίνῃς ἀπελάτης
τὴν ῥάβδον ταύτην ἔπαρε καὶ κάτελθε εἰς βίγλαν
καὶ ἂν νηστεῦσαι δύνασαι ἡμέρας δεκαπέντε
μηδ' ὕπνον εἰς τὰ βλέφαρα λάβῃς τῶν ὀφθαλμῶν σου,
καὶ μετὰ ταῦτα ἀπελθὼν λέοντας νὰ σκοτώσῃς,
καὶ ἐκείνων τὰ δερμάτια νὰ φέρῃς ἐδῶ πάντα
καὶ ἄλλιν ἔαν δύνασαι εἰς βίγλαν νὰ κατέβῃς,
ὅταν περνοῦν οἱ ἄρχοντες μετὰ πολλοῦ τοῦ πλήθους,
ἔχοντας νύμφην καὶ γαμβρὸν νὰ ἔμβῃς εἰς τὸ μέσον,
νὰ πάρῃς νύμφην καὶ γαμβρὸν ἐνθάδε νὰ ἐλθῆτε,
τότε πληροφορήθητι νὰ γίνῃς ἀπελάτης.

Στ. 2836. *Περιγραφή τοπίου*

Τὸ ἔδαφος μὲ τ' ἀνθηὰ ἦτο δὲ στολισμένον,
τόπον χαρούμενον καλὸν καὶ στολισμένον εἶχον,
ῥόδα, τριαντάφυλλα πολλὰ κόκκινα μυρωδάτα,
δένδρα πυκνότατα πολλὰ, ὑψίκομα μεγάλα.

(1) Ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ἐκδόσεως Α. Μηλιαράκη.

ἦσαν λαμπρὰ οἱ κλάδοι τοὺς καλῶς περιπλεγμένοι,
 ἢ εὐωδία τῶν καρπῶν ὁμοίαζε τοῖς ἄνθοις,
 τὰ δένδρα ἐπενδύοντο ὁμοῦ μετὰ κλημάτων,
 ἀναβλαστάνασιν ὁμοῦ κλήματα μετὰ δένδρα,
 καὶ ἄνθη ὄφραϊότατα ἦσαν στὴν γῆν ἀπάνω,
 κισσὸς ἀνάβαλλε χλωρὸς, τριαντάφυλλα καὶ κοντζιάδες (1)
 κρούε νερόν τε ἔτρεχε στὴν μέσσην τοῦ λειμῶνος,
 καὶ πανταχοῦ διέτρεχε σὲ κείνῳ τε τῷ τόπῳ·
 χαράδρες ἦσαν ἀνοικτὲς εἰς τὴν πηγὴν ἐκείνην.
 καθρέπτῃς ἦτον τὸ νερόν στα δένδρα τε καὶ ἄνθη,
 τὰ πάντα, ὅλα φαίνοντο ὅσα ἄνθη τε καὶ δένδρα.
 Καὶ τὰ πουλιὰ πού κάθοντο ἐπάνω εἰς τοὺς κλάδους
 ἐκελαδοῦσαν τὴν αὐγὴν καὶ ἀγάλλετο ἡ ψυχὴ μου.
 Ἦσαν ὄρνέων γένη ἱκανὰ πού ἐβόσκον εἰς δάσος,
 ἦσαν παγῶνια ἡμερα καὶ ψιττακοὶ καὶ κύκνοι
 οἱ κύκνοι τε ἐβόσκοντο εἰς τὰ νερά τῆς βρύσης,
 τὰ παγῶνια ξάπλωσαν τὰς πτέρυγας εἰς τ' ἄνθη,
 ἀντέλαμπον αἱ πτέρυγες ταῖς τῶν ἀνθέων χρόαις
 τὰ δὲ ἐπίλοιπα πουλιὰ ἐπέτοντο τοῖς κλάδοις,
 (ἔπαιζον καὶ ἐπέτοντο ἀπάνω εἰς τοὺς κλάδους)
 καὶ λιγυρῶς ἐπάδουσαι ὑπὲρ Σειρήνων μέλη,
 καὶ τὰ παγῶνια ἀγγάλλοντο τῇ τῶν πτερῶν κοσμήσει.

Στιχ. 3733 καὶ ε. *Ἡ Ἀμαζῶν Μαξιμῶ.*

Καὶ ὅταν ἡμέρα γέλασε καὶ ἥλιος ἐφάνη
 καὶ τοῦ ἡλίου λάψαντος ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας,
 καὶ τότε μόνῃ ἢ Μαξιμῶ ἐφάνη εἰς τὸν κάμπον·
 ἵππον ἐκαβαλίκευσε ἄσπρον ὥσάν χιόνιν,
 τὰ τέσσαρα ὀνύχια τοῦ δηλωθέντος ἵππου
 βαμμένα ὅλα ἦσασιν κίτρινα μετὸν κρόκον,

1) — Ὀφθαλμοὶ ἄνθους, (μπομπούγια).

λωρίον (1) θαυμαστότατον καὶ κατοχυρωμένον,
 ἀπάνω στὸ λωρίκιον λαμπρὸν ἐφόρει ῥοῦχον,
 πολῦτιμον καὶ θαυμαστὸν διὰ λιθομαργῶν·
 ἐν τῇ χειρὶ ἐβάσταζε πολλὰ λαμπρὸν κοντάρι,
 κοντάρι ἀραβίτικον, βένετον, χρυσομένον,
 σπαθίον εἰς τὴν μέσῃν της, ἀοτάχιν (2) εἰς τὴν σέλλαν,
 σκουτάρι (3) ἐκράτει ἀργυρὸν, ἀνωθεν χρυσομένον,
 στὴν μέσῃν εἶχε λέοντα ἄλόχρυσον ἐκ λίθων,
 καὶ διὰ τάχους ἤρχετο διὰ τὰ πολεμήση.

Ἐκ τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου.

Τρίτ' ἐγενήθ' ὁ Διγενής, τρίτη θὲ τὰ πεθάνει,
 Στέλνει, φέρνει τοὺς φίλους του ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους.
 Ναρθ' ὁ Μηνᾶς, ὁ Μαυραῖλῆς καὶ αὐτὸς ὁ γιὸς τοῦ Δράκου.
 Καὶ πῆγαν καὶ τὸν ἤθρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογγάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογγάει, τρέμουν οἱ κάμποι·
 «Σὰν τί τὰ σ' ἤθε Διγενή, καὶ θέλεις τὰ πεθάνῃς;»
 — Ὅγδόντα χρόνους ἔζησα εἰς τὸν ἀπάνω κόσμον
 κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους,
 τὴν εἶδα ἕνα ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορημένο·
 φορεῖ τοῦ ἡλίου τὰ μαλλιά, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
 μὲ κράζει τὰ παλέψωμε στὰ μαρμαρένι ἄλωνα·
 καὶ ὅποιος νικήσ' ἀπὸ τοὺς δύο, τὰ παίρῃ τὴν ψυχὴν του·
 — Καὶ πῆγαν καὶ παλέψανε, στὰ μαρμαρένι ἄλωνα·
 καὶ ὅτε χτυπάει ὁ Διγενής, τὸ αἷμα ἀλάλι κάνει·
 καὶ ὅτε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο κάνει.

B'. — Ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ Ἑρωτοκρίτου

(Τὸ κονταροχτύπημα)

Ἀρμάτωσεν τὴ κεφαλὴν τὸ τρέξιμο ἀρχίσα.
 Σφίγγουσι τὰ κοντάρια ντως καὶ τὰ φροιά κινῆσα.

1) = θώραξ.   2) = μέγα ξίφος.   3) = ἀσπίς.

Ὡσάν τὸ μαῦρο νέφελο, π' ἄνεμος τὸ σκορπίζει
 Καὶ μὲ βροντές, καὶ μ' ἀστραπὲς τὸν κόσμον φοβερίζει,
 Φυσᾷ τ' ὄχ τὴν Ἀνατολή, καὶ πάει το στήν Δύσι,
 Κάνει τ' ἢ ἀνεκατόση νὰ βρέξη νὰ χιονίση.
 Ἐδέστ' ἀστραποβρόντηξε τσι Κρήτης τὸ λιοντάρι,
 Ὅντε στήν ἀμασκάλην του ἤσφιξε τὸ κοντάρι.
 Μ' ἄλλ' ὄρεξη, μ' ἄλλη καρδιά μὲ τὸν Σκλαβοῦνο τρέχει
 Παρὰ μὲ τὸ Ῥηγόπουλο, γιατί ὄχθρὸ τὸν ἔχει.
 Ἐμοῦγκρισε τσι Σκλαβουνιας ὁ δράκος, κ' ἐβρουχάτο,
 Λογιάζει ἔς πρώτα κονταρὰ νὰ τότε ῥίξη κάτω.
 Συναπαντήχουν τὰ θεριά, καὶ τὰ κοντάρια πῆγα
 Εἰς τὸν αἴρα σὰν φτερά, κὶ ὡσάν πουλάκια φύγα.
 Στὸ κούτελ' ὁ Τριπόλεμος τὴν κονταρὰ τοῦ δίδει,
 Κ' ἤβγαλε σπίθες ἑκατὸ τὸ σιδερὸ κασίδι (1)
 Τὸ ἄλογον ἐγονάτισε, μὰ χάμαι δὲν ἐστράφη
 Καὶ τὸ ζιμιὸν ἐπίδηξε ὀλόρθο σὰν τὸ λάφι.
 Ἄλλο κακὸ δὲν ἤκαμε ἢ κονταρὰ ἢ μεγάλη,
 Γιατί μὲ σίδερα διπλᾶ σκεπάζει τὸ κεφάλι.
 Δίδει κὶ ὁ μαῦρος κοπανιὰ μὲ τὸ βαρὺ κοντάρι,
 Τ' ἄλογο ῥίχνει ἀνάσκελα μ' ὄλον τὸν καβαλλάρη.
 Κὶ ὡσάν ἀπὸ ψηλὸ βουνὶ χοντρὸ χαράκι (2) πέση.
 Καὶ δώση μὲ τὸ βροντισμὸ εἰς τοῦ γυαλοῦ τὴν μέση,
 Ἄνεκατόση τὰ νερά, καὶ κάμ' ἀφροὺς κυμάτω,
 Γεῖνῃ μεγάλη ταραχὴ στῆς θάλασσας τὸν πάτο,
 Ἐτοιᾶς λογιῆς ἐβρόντισε στήν πεσματιὰν ἐκεῖνη.
 Κὶ ἔτσι μεγάλη ταραχὴ τὴν ὥρα κεῖνη γίνη.
 Καταχτυπᾷ, καὶ βροντισμὸς ἤβγαине τῶν ἀριμάτω,
 Κ' ἔτσινα, καὶ ἐτοράσσετο εἰς τ' ἄλογο ἀποκάτω.
 Ἐτρομάξ' ὄλος ὁ λαός, ἔτιο θεριὸ νὰ δοῦσι,
 Νὰ πέση μ' ὄλο τ' ἄλογο, γὰ θάμα τὸ κρατοῦσι...

(1) = περικεφαλαία, κράνος.

(2) = λίθος μέγας ἢ μικρός.

(Περιγραφή μάχης)

Μὲ σάλπιγγες, μὲ βούκινα, μὲ κτύπους τῶν ἄρμάτων,
Τὸ ἄλλο φουσατο ξύπνησε π' ὄλο τὸ πλιά κοιμᾶτο...
Πάν τὰ μαντάτα τὰ προικιά εἰς τοῦ Ῥηγὸς στὴ Χώρα,
Βοήθεια γρήγορα ζητοῦ, γιατί τσί βιάζ' ἡ ὥρα.
Ὁ βασιλιὸς ὁπούτονε στὸ στρώμα κουμπισμένους.
Πάραυτας ἐσηκώθηκε σὰν ξεπεριωρισμένους.
Σπουδάχτικ' ἄρματώνεται, τσ' ἀπομονάρους⁽¹⁾ κράζει,
Ν' ἄρματοθοῦ γὰ τ' ἀκλοθοῦ στὸ πόλεμο τσί βιάζει,
Γέρου καρδιά δὲν ἤδειξε μιὰ νιοῦ κοπελιάρη,⁽²⁾
Καὶ δὲν δειλιᾷ τὸ θάνατο ὄντε κι' ἂν τότε πάρη.
Βγαίν' ὄχ τὴ χώρα κι ἀκλοθοῦ ὄλ' οἱ ἄρματομένους.
Πᾶσιν ἐκεῖ ποῦ ὁ θάνατος κι ὁ χάρος τσ' ἀνιμένους.
Ἄνακατώνει τ' ὁ λαὸς καὶ τὰ φουσατά σμίγους.
Μὰ τὸν ἀκόμη σκοτεινά καὶ δὲν καλοξανοίγους.
Δίδου στὰ βούκινα ἀναπνοιά, τσί σάλπιγγες φουσοῦσι,
Πάει ἡ λαλιὰ στὸν οὐρανό, τὰ νέφ' ἀντιλαλοῦσι.
Μὲ τὴν βαβούρα τὴν πολλὴ καὶ χτύπους τῶν ἄρμάτων,
Ἐγρίχισ' ὁ Ῥωτόκριτος, γιατί δὲν ἐκοιμᾶτο...
Ἄλλο μαντάτο γὰ τοῦ ποῦ, δὲν στέκει ν' ἀνιμένη.
Μὲ σπούδα καθαλίεψε, στὸν κάμπο κατεβαίνει.
Σὰν ὄντε εἰν' καλοκαιριά, μέρα σιγανεμένη,
Κι ἐξάφν' ἀνεμοσιρόβιλος ἀπὸ τὴ γῆς ἐβγαίνει,
Μὲ βροντισμὸ καὶ ταραχὴ τὴ σκόν' ἀνασηκώσῃ,
Καὶ πάει τὴν τόσο ψηλά, ὁποῦ στὰ νέφη σώσῃ.
Ἔτσι κι ὄντεν ἐκίνησε, μ' ἔτσι' ἀντρειά πορπάει,
Ὅποῦ βροντῆς καὶ σκονισμοὺς κάνει στὸ μονοπάτι.
Μ' ἔτοια μεγάλη μάντα ἤσωσε στὸ φουσατο,
Ὅπ' ὅποιος κι ἂν ἐγλύτωσε μὲ φόβο τὸ δηγᾶτο.

(1) — ὑποκειπομένους.

(2) νεανίας.

Εἰςὲ καιρὸ ὃ Ῥώκριτος ἤσωσε στὸ λιμῶνα,
 Ποὺ οἱ Ἀθηναῖοι ρεύγασι κ' οἱ Βλάχοι τσι ζυγῶνα,
 Μὲ φόβο ἐγλακούσανε⁽¹⁾, βοήθεια δὲν εὐρίσκα,
 Καὶ οἱ ὄχθροὶ τσι διώχνανε κι ἀλύπητα βαρίσκα
 Κι ὡσὰν λιοντάρ, ὄντε πεινᾶ κι ἀπὸ μακρὰ γρικήση
 Κ' ἔρχεται βρωμα⁽²⁾ κού πασγε νὰ βρῆ νὰ κυνηγήση,
 Κ' εἰς τὴν καρδιὰ κινᾶ, ὡς τὸ δῆ, ἡ ἐπιθυμιὰ τῆ μάχη,
 Τρέχει ζυμὸν ἀπάνω ντου κι ἀγριεύγει σὰν τοῦ λάχη,
 Φωτιά πυρὴ στὰ μάτια ντου ἀνεβοκατεβαίνει,
 Καπνὸς ὄχ τὰ ρουδούνια του μαῦρος βραστὸς ἐβγαίνει,
 Ἀφροκοπᾶ τὸ στόμα ντου, τὸ κοῦφος⁽³⁾ του μουγκοῖζει,
 Ἀνασηκώνει τὴν ὀρᾶ, τὸν κόσμον φοβερίζει,
 Καταχτυποῦ τὰ δόντια ντου, καὶ τὸ κορμὶ σφαράσσει,
 Ἀναχεντρώνουν τὸ μαλλιὰ καὶ τρέχει νὰ τὸ πιάση,
 Ἐδέτσι ξαγριεύτηκε γιὰ τὰ κακὰ μαντάτα,
 Κι ὡσὰν αἰτὸς ἐπέταξε κ' ἐμπῆκε στὰ φουσατά...
 Ὅπουλάγε νὰ δῆ ποτὲ σύγκλιση νὰ φουσκώση,
 Νὰ πνιῆη ἀνθρώπους καὶ θεριά, δεντρὰ νὰ ξερριζώση,
 Καὶ νὰ μουγκοῖζ' οἱ ποταμοί, καὶ ὁ κόσμος ν' ἀγριέψη,
 Κι ἄστροπελέκια ὁ οὐρανὸς χάμα στῆ γῆς νὰ πέψη,
 Νὰ τρέμουν ὅσοι τὰ θωροῦ, τὸ πνεῦμα ντως χάνου
 Νὰ ξεψυχοῦν ὄχ τὸ φόβον τως πρὶ παρὰ νὰ ἀποθάνου,
 Ἐδέτσι κ' ὁ Ῥωτόκριτος κάνει τὴν ὥρα κείνη
 Πολλὰ μεγάλη σύχσει εἰς τὸ φουσατὸ γίνη.
 Τίνος τὸν πόδα ἤκοβγε, τίνος τὴν χέρα ὀίχτει,
 Τίνος ἐκόπ' ἡ κεφαλὴ, τίνος τ' ἀστήθ' ἀνοίχτει,
 Πιὸν ὄχ τη μέση χώριζε τίνος κοιλιά ἐτροῦπα,
 Πάντα κὰν' αἷμα ἡ κοπανιὰ ἐκεῖ ποὺ τὴν ἐχτύπα.

1) =ἐτρέποντο εἰς φυγὴν.

2) =θῆραμα.

3) =ὁ θῶραξ, τὸ στήθος

Σάν κάν' ὁ λύκος εἰς τ' ἄρνιά, ὄντε πεινᾷ κι ἀράσσει (1),
Καὶ πνίγει τ' ὄπου κι ἄν τὰ βρῆ, καὶ φτάνει ὄπου πάσι,
Ἔισ' ἦκαν ὁ Ῥωτόκριτος ξετρέχοντας τὰ νῆκος (2),
Οἱ Βλάχοι τρέμουν σάν τ' ἄρνιά, κι ἐκεῖνος εἶν ὁ λύκος·
Ζερβὰ δεξὰ τοὺς πολεμιᾷ κι ἀλύπητα σιοτώνει,
Καὶ σάν θεριά τσ' ἀπογλακᾷ, σὰ δράκος τσί ζυγώνει·
Ἦκοβγε μέσες καὶ μεριά, κορμιὰ πὰ πάν ὡς κάτω,
Ἦκλαιγ' ἐκεῖνος ὁ λαὸς κ' ἤτρεμε τὸ φουσατο
Πέφτει ὄχ τῆ χέρσ τὸ σπαθί, χάνουν τὸ χαλινάρι,
Τὸ θέλαν δεῖ ἀπὸ μακρὰ τοῦτο τὸ παλληγάρι,
Ἀποκρουγαῖναν οἱ καρδιές, τὴν ἀντρεῖαν ἐχάνα,
Ἐφεύγαν κ' ἐγλακούσανε, τὰ μονοπάτια πιάνα.
Πέρνει ψυχὴ καὶ δύναμη τσ' Ἀθήνας τὸ φουσατο,
Ποὺ τό βρεν ὄλοσκόρπιστο, κ' ἐγλάκα πάνω κάτω.
Τὸ πρόσωπο γυρίσανε, ποὺ δείχνασι τὴ ράχη·
Κι ὅσο ματώνουν τὸ σπαθιά, τόσο πληθαίν, ἡ μάχη·
Τίς πέφτει καὶ ψυχομαχεῖ, τίς πέφτ' ἀποθαμένος.
Καὶ τίς ὀλίγα, τίς πολλὰ βρίσκεται λαβωμένος.
Μεγάλος καλορρίζικος ἐκράζουντονε τότες.
Ἐκεῖνος ὄπου πόθανε μὲ τσί πληγές τσί πρῶτες,
Κι' ὡς εἶχε πέσ' ἀπ τὸ φαρί, τὴ ζήση νὰ τελειώση,
Κι οὐδ' ἄλλο πὸν ὁ πόλεμος κ' ἡ μάχη νὰ τοῦ δώση
Μὰ οἱ ἄλλοι ποῦ γκεμνίζουνταν, κ' εἶχαν πνοὴ κ' ἐξοῦσα·
Οἱ καβαλάροι κ' οἱ πεῖοι τοὺς ἐκλοτσοπατοῦσα
Κι' ἀπάνω 'ς τσί λαβωματιές τὰ πέταλα βουλοῦσα
Καὶ τὴν πλιγὴ ξεσχίζασι καὶ πόνους ἐγκροικοῦσα.
Καὶ μὲ τσινιές (3), λαβωματιές, κριτήρια (4) ποῦ τῶς δίδα,
Πολλ' ἄσχημα τελειώνασι δίχως ζωῆς ὀλπίδα,

1) = ὄμοι,

2) = ἐπιδιώκων τὴν νίκη.

3) = λακτίσματα.

4) = βασανιστήρια.

Κεῖτεται τ' ἄλογο, φοφᾶ στ' ἀφέντη του τὸ πλάϊ,
Στρέφει τ' ὁ φίλος καὶ θωρεῖ τὸ φίλο πῶς ἐσφάη.
Σύντροφος μὲ τὸν σύντροφο γὰ ξεψυχοῦν ὁμάη,
Τὸ αἷμα εἶν' ἢ κλίνη ντως κ' ἢ γῆς προσκεφαλάδι.
Κεῖτετ' ἀπάνω στὸ νεκρὸ ὁ ζωντανός, κ' ἀκόμη
Δὲν ἦρθαν τοῦ ξεψυχισμοῦ οἱ ἴδρωτες κ' οἱ τρόμοι.
Ἦπεφτεν ἔτσι' ὁποῦχανεν, ὡσὰν κ' ὁποῦ κερδαίνει,
Κι ὄντεν ὁ γεῖς ψυχομαχεῖ, ὁ ἄλλος ἀποθαίνει...
Τὰ αἵματα κινούσανε χειμωνικὸ ποτάμι,
Τῷ σκοτωμένῳ τὰ κορμιά, ποῦ κείτονταν ἀντάμη,
Τροάφους ἐκάναν καὶ βουνιά, κ' ὁ Ῥώκριτος στὴ μέση.
Ἄλύπητα τσι πολεμᾶ καὶ πάσκει γὰ κερδαίσῃ,
Κι ὅπου κ' ἂν ἐπορπάτηξεν ἐκείνην τὴν ἡμέρα,
Ἦτονα χάρος τὸ σπαθί, καὶ θάνατος ἢ χέρα.
Ἡ γῆς ὁποῦτον πράσινη μὲ χόρτα στολισμένη,
Ἐγίνηκ' ὀλοκόκκινη τὰ αἵματα βαμμένη.
Ὁ πόλεμος ἐπλήθαινε μὲ ταραχὴ μεγάλη.
Κι ὄρες ἐνικ' ἢ μιὰ μερὰ, κ' ὄρες ἐνικ' ἄλλη.
Σὰν τοῦ γιалоῦ τὰ κύματα σ' καιροῦ ἀνεκατωμένου
Ποῦ οἱ ἄνεμοι τὰ φησοῦ καὶ πρὸς τῆς γῆς τὰ πηαίνου
Κι ὄρες ἔφριζον καὶ σκορποῦν ὄξω στὸ περιγιάλι
Κι ὄρες στὸ βάθος τοῦ γιалоῦ ξιαναγιαγέρνον πάλι,
Ἔτσι καὶ τὰ φουσατ' αὐτὰ τ' ἄγρια, τὰ θυμωμένα,
Ἔρες ὀλίς' ἐσύρονονταν κ' ὄρες ὀμπρὸς ἐπηαῖνα...

(Περιγραφή Ἀνατολῆς).

Τὴν ὄρα ποῦ Ἀυγερινὸς πασίχαρος προβαίνει
κ' ἵπὸ τσι γῆς τὸ πρόσωπο ἢ σκοτεινάγρα βγαίνει,
καὶ τὰ πουλιὰ χαμοπετοῦ κ' ἀναγαλλιοῦσιν οὔλα
κ' ἔχουν εἰς τὰ φτερούγια ντως πάγν' ἀπὸ τὴ δροσοῦλα.
πειὸ κάθεται ἔς γλωρὸ κλαδί, ποιοὺς ἔς δένδρο, ποιοὺς ἔς χαράκι,
καὶ τὸν σκοπόν του κελαιδεῖ πᾶσα λογῆς πουλιάκι
καὶ μὲ σιγανὴ λαλιὰ τὸν ἥλιο προσκαλοῦσι

καὶ πεθυμοῦσι γλήγορα νὰ βγῆ νὰ τόνε δοῦσι.

(Ἑτέρα περιγραφή Ἀνατολῆς).

Ἐφάν ὀλόχαρ ἡ ἀνγὴ καὶ τὴ δροσοῦλα ρίχνει,
σημάδια τῆς ξεφάντωσης κείνη τὴν ὥρα δείχνει.
Χορτάρια βγήκασι στὴ γῆς, τὰ δεντρουλάκ' ἀθίσα,
κι' ἀπὸ τς ἀγκάλες τ' οὐρανοῦ γλυκὺς βορρᾶς ἐφύσα.
Τὰ περιγιάλια λάμπασι, κ' ἡ θάλασσα κοιμάτο.
γλυκὺς σκοπὸς εἰς τὰ δέντρα, κ' εἰς τὰ νερὰ γροικᾶτο,
Ἐφέλιον καὶ λαμπρὴν ἡμέρα ξημερώνει,
Ἐγέναν ἡ ἀνατολὴ κ' ἡ δύση καμαρώνει.
Ὁ ἥλιος τὲς ἀχτῖνές του παρὰ ποτὲ στολίζει,
μὲ λάμψη, κὶ ὅλα τὰ βουνιά καὶ κάμπους ὁμορφίζει
Χαμοπετῶντας τὰ πουλιὰ ἐγλυκοκελαδοῦσα,
στά κλωνοράκια τῶν δεντρῶ ἐσμίγαν καὶ ἐφιλοῦσα,
δύο, δυὸ ἐξευγαρώνασι, ζεστὸς καιρὸς ἐκίνα,
ἔσμικτες), γάμους καὶ χαρὲς ἐδείχνασιν κ' ἐκείνα
ἔσκόρπισεν ἡ συννεφιά οἱ ἀντάρες ἔχαθῆκα.

Ἐκ τοῦ Κρητικοῦ θεάτρου (Ἐρωφίλη).

(Πᾶν ἀγαθὸν κτᾶται τις μοχθῶν).

Τῶν ἀρετῶν τὰ ποικιᾶ πάντα ναι μυρισμένα,
κὶ ὅλ' οἱ γ' ἀνθρώποι τάχουσι πολλὰ πεθυμισμένα
δὲν εἶν' κανεῖς νὰ μὴν ποθῆ νάχη τιμὲς καὶ πλοῦτη,
κι' ἀπ' ὅλους μεγαλύτερος νὰ ναι στὴν γῆν ἐτούτη
μὰ μόνο μὲ τὴν πεθυμιὰ ποτὲ κανεῖς δὲν φτάνει,
ς τόπο μεγάλο καὶ ψηλὸ τὸ πόδι του νὰ βάνη.
μὰ ναι μεσίτης τῆς τιμῆς ἡ προθυμιὰ κ' οἱ κόποι,
κὶ ὄχι ποτὲ τὸ ὀϊζικό, σὰ θέλουν οἱ γ' ἀνθρώποι

(1) = Συννεφύξεις.

τὸν ἥλιον καὶ τὸν οὐρανόν, τ' ἄστρα καὶ τὸ φεγγάρι,
 τῇ γῆ τ' ἄερι, τὸ γιαιλὸ μᾶς ἔδωκεν ἢ χάρι
 τοῦ Ζεῦ κείνα, κὶ ὅποιος κοπιᾷ κ' εἰς τὸ καλὸ σπουδάζει·
 τὸν ἔμαντόν του σὲ τιμῆς καὶ δόξες ἀνεβάξει·
 καὶ πάλ' ὅπουν' ἀνάμελος, δὲν πρόπει ν' ἀνιμένη,
 παρὰ πού πάντα σὲ κακὸν ἀπὸ κακοῦ νὰ πηαίγη.

(Ἕμνος πρὸς τὸν ἥλιον).

Ἄκτινα τ' οὐρανοῦ χαριτωμένη,
 ὅπου μὲ τῇ φωτιά σου τῇ μεγάλη
 σ' ὅλη χαρίζεις φῶς τὴν οἰκουμένη,
 τὸν οὐρανὸ στολίζεις¹ μιὰ καὶ εἰς ἄλλη
 μερὰ κ' ὅλη τῇ γῆ ἢ πορπατηξιά σου.
 δίχως ποτὲ τῇ στρατά τση νὰ σφάλῃ
 κὶ ὄντ' αἰ μᾶς ἔμακραίνης τῇ θωριά σου
 μὲ χιόνια καὶ βροχὲς τῇ γῆ ποτίζεις.
 γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ζιοῦν τὰ πλάσματά σου
 καὶ πάλι σὰ σιμώσης κὶ ἀρχινίσης
 τὰ χόνια νὰ σκορπᾷς, καὶ νὰ ξεσταίνης
 τὸν κόσμ' ὅλη τῇ γῆ μ' ἄθους γεμίζεις,
 τὰ φυτρ' ἀναγαλλιᾷς, καρποὺς πληθαίνεις,
 μαστώνεις πωρικὰ, γεννᾷς λιθάρια
 πολλῶ λογιῶ, κ' εἰς δόξα πάντα μένεις·
 διαμάντια καὶ ῥουμπιά, μαργαριτάρια
 κὶ ὅλες τσι πέτρες τς ἄλλες μοναχός σου
 πῶς κάμεις ὅλοι βλέπομε λαθάρια.
 Τὰ δὲ θωρεῖ στῆ γῆ ποτὲ τὸ φῶς σου,
 εὐρίσκονται στὰ βάθη φυλαμένα,
 κὶ ὅσα κὶ ἂν εἶν' ἔμπρὸς τῶν ὀμματιῶν σου·

1) = ἦ, ἦ.

γῆ (1) σὺ τὰ κάνεις ὅλα, γῆ ἀπὸ σένα,
θρέφονται καὶ κρατιοῦνται καὶ πληθύνου,
καὶ νὰ χαθῆ ποτὲ μπορεῖ κανένα.
Ἕλιέ μου φωτερέ. . . . .

Ἵ Ο Διγενῆς Ἵ Ακρίτας.

Καβάλλα πάει ὁ Χάροντας
Τὸν Διγενῆ στὸν Ἄδη
Κι ἄλλους μαζί... Κλαίει δέρεται
Τ' ἀνθρώπινο κοπάδι.

Καὶ τοὺς κρατεῖ στοῦ ἀλόγου του.
Δεμένους στὰ καπούλια
Τῆς Λεβεντιάς τὸν ἄνεμο
Τῆς ὀμορφιάς τὴν λούλια.

Καὶ σὰν νὰ μὴν τὸν πάτησε
Τοῦ Χάρου τὸ ποδάρι
Ἵ Ο Ἵ Ακρίτας μόνο ἀτάραχα
Κοιτάει τὸν καβαλλάρη

— Ἵ Ο Ἵ Ακρίτας εἶμαι Χάροντα,
Δὲν περῶ μὲ τὰ χρόνια.
Μ' ἄγγιξες καὶ δὲν μ' ἐνωσες
Στὰ μαρμαρένια ἀλώνια;

Εἶμι' ἐγὼ ἡ ἀκατάλυτη
Ψυχὴ τῶν Σαλαμίνων.
Στὴν Ἑφτάλοφην ἔφερα
Τὸ σπαθὶ τῶν Ἑλλήνων.

1) = ἦ, ἦ.

Δὲν χάνομαι στὰ Τάγματα
Μονάχα ξαποσταίνω. —
Στὴ ζωὴ ξαναφαίνομαι
Καὶ λαοὺς ἀνασταίνω.

Κ. Παλαμᾶς.

Δέησις πρὸς τὸν Χριστὸν τῆς Ἑλλάδος.

Φθάνει, Κριτὰ δικαιοσύνη, φθάνει. Ἔως πότε οἱ τρισάβλιοι Ἕλληνες ἔχουσι νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας, καὶ μὲ ὑπερήφανον πόδα νὰ τοῖς πατῆ τὸν λαὸν ὁ βάρβαρος Θράξ. Ἔως πότε γένος τόσον ἐνδοξόν καὶ εὐγενικόν ἔχει νὰ προσκυνᾷ ἐπάνω εἰς βασιλικὸν θρόνον ἕνα ἄθεον τουλουπάνι, καὶ αἱ χώρες ἐκείνες εἰς ταῖς ὁποῖες ἀνατέλλει ὁ ὀρατὸς τοῦτος ἥλιος καὶ εἰς ἀνθρωπίνην μορφήν ἀνέτειλας καὶ Ἐσὺ ὁ ἀόρατος, ἀπὸ ἡμῶν φεγγάρι νὰ βασιλεύονται: Ἄ! ἐνθυμήσου, σὲ παρακαλῶ, πῶς εἶσαι ὄχι μόνον Κριτῆς, ἀμὴ καὶ πατήρ, καὶ πῶς παιδεύεις ἀμὴ δὲν θανατώνεις τὰ τέκνα σου. Ὅθεν ἀνίσως καὶ οἱ ἁμαρτίες τῶν Ἑλλήνων ἐπαρεκίνησαν τὴν δικαίαν σου ὀργήν, ἀνίσως καὶ εἰς τὴν κάμινον τῆς ἰδίας τῶν ἀνομίας σου ἐχάλκευσαν τὰ ἀστροπελέκια, διὰ νὰ τοὺς ἀφανίσῃς ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς οἰκουμένης. Ἐσὺ, ὅπου εἶται ὄλος εὐσπλαγγία, συγχώρησε καὶ σῆψε ἐκεῖνα εἰς τὸ πέλαγος τῆς ἀπείρου Σου ἐλεημοσύνης. Ἐνθυμήσου Θεάνθρωπε, Ἰησοῦ, πῶς τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἐστάθη τὸ πρῶτον, ὅπου ἄνοιξε τὴν ἀγκάλην, διὰ νὰ δεχθῆ τὸ θεῖόν Σου Εὐαγγέλιον, τὸ πρῶτον ὅπου ἔρριξε χυμὰ τὰ εἶδωλα καὶ κρεμάμενον εἰς ἕνα ξόλον. Σὲ ἐπροσκύνησεν ὡς θεόν. Τὸ πρῶτον ὅπου ἀντιστάθη τῶν τυράννων, ὅπου μὲ τόσα καὶ τόσα βᾶσανα ἐγύρουν νὰ ξεριζώσουν ἀπὸ τὸν κόσμον τὴν πίστιν καὶ ἀπὸ τῆς καρδίας τῶν χριστιανῶν τὸ θεῖον σου ὄνομα. Μὲ τοὺς ἰδρωτὰς τῶν Ἑλλήνων εἴξανε, Χριστέ μου, εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην ἡ Ἐκκλησία σου. Οἱ Ἕλληνες τὴν ἐπλούτισαν μὲ τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας, τοῦτοι καὶ μὲ τὴν γλώσσαν, καὶ μὲ τὸν κάλαμον, καὶ μὲ τὴν ἰδίαν ζωὴν τὴν ἐδιαφέντεψαν, τρέχοντες μὲ ἀπειρον μεγαλοφυχίαν καὶ εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ εἰς τὴν

μάστιγες, και εις τούς τροχούς και εις τές εξορίας, και εις τές φλόγες, και εις τές πίσσες, μόνον δια να σήησουν την πλάνην, δια να εξαπλώσουν την πίστιν, δια να Σε κηρύξουν Θεάνθρωπον, και δια να λάμψη ὅπου λάμπει ὁ ἥλιος τοῦ Σταυροῦ ἢ δόξα και τὸ μυστήριον. Ὅθεν ὡς εὐσπλαγγχος με τὴν θεϊκὴν Σου παντοδυναμίαν κάμε να φύγουν τὸν ζυγὸν τέτοιας βαρβαρικῆς αἰχμαλωσίας, ὡς φιλόδωρος και πλουσιοπάροχος ἀνταποδότης. ἀνοίγοντας τούς θησαυροὺς τῶν θείων Σου χαρίτων ὕψωσε και πάλιν εις τὴν προτέραν δόξαν τὸ Γένος, και ἀπὸ τὴν κοπρίαν, εις τὴν ὁποίαν κάθεται, δός του τὸ σκήπτρον και τὸ βασίλειον, Ναί. Σε παρακαλῶ, μὰ τὸ χεῖρε ἐκεῖνο, ὅπου ἔφερε τὴν χαρὰν εις τὸν κόσμον, μὰ τὴν θεῖαν Σου ἐκείνην Ἐυσάρκωσιν, εις τὴν ὁποίαν ὄντας Θεὸς ἐγένηκες ἄνθρωπος, δια να φανῆς με τούς ἀνθρώπους φιλήνθρωπος. Μὰ τὸν Σταυρόν, ὅπου μᾶς ἀνοίξε τὸν παράδεισον. Μὰ τὸν θάνατον, ὅπου μᾶς ἔδωκε τὴν ζωὴν και μὰ τὴν ἔνδοξον ἐκείνην Ἐγερσιν, ὅπου μᾶς ἀνέθετε εις τὰ οὐράνια. Και ἀνίσως και οἱ φωνές μου τοῦτες δὲν Σε παρακινῶσιν εις σπλάγγχος, ἄς σε παρακινήσουν τὰ δάκρυα, ὅπου μοῦ τρέχουν ἀπὸ τὰ ὄμματα, και δὲν φθάνουν και ταῦτα, οἱ πράκταί σου τῶν Ἁγίων Σου, ὅπου ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς τρισαθλίας Ἑλλάδος φωνάζουσι. Φωνάζει ἀπὸ τὴν Κρήτην ἕνας Ἀνδρέας και Σε παρακαλεῖ να ἐξολοθρεύσης τοὺς Ἀγαρηνοὺς λύκους ἀπ' ἐκεῖνο τὸ βασίλειον, εις τὸ ὅποιον ἐποίμανε τῆς Χριστωνόμου Σου ποιμνῆς τὰ πρόβατα. Φωνάζει ἀπὸ τὴν πόλιν ἕνας Χρυσόστομος και σε παρακαλεῖ να μὴν κυριεῦται ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Υἱοῦ ἐκείνη ἡ χώρα, ὅπου μίαν φορὰν ἀφιέρωθη τῆς Μητρὸς και Παρθένου. Φωνάζει ἡ Αἰκατερίνα, και δεικνύουσά Σου τὸν τροχόν, εις τὸν ὅποιον ἐμαρτύρησε. Σε παρακαλεῖ, ὁ τροχὸς πάλιν να γυρίσῃ τῆς τύχης δια τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Φωνάζουσι οἱ Ἰγνάτιοι ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν, οἱ Πολύκαρποι ἀπὸ τὴν Σμύρνην, οἱ Διονύσιοι ἀπὸ τές Ἀθήνες, οἱ Σπυρίδωνες ἀπὸ τὴν Κύπρον, και δείχνοντάς σοι τοὺς λέοντας, ὅπου τοὺς ἐξέσχιζαν, τές φλόγες, ὅπου τοὺς ἔκαυσαν, τὰ σίδητρα ὅπου τοὺς ἐθέρισαν, ἐλπίζουσιν ἀπὸ τὴν ἄκραν σου εὐσπλαγγχίαν τῶν ἐλληνικῶν πόλεων και ὅλης τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀπολύτρωσιν.

Φ. Σκοῦφος.

Ἑλλάδος καὶ Ἑλλήνων ἔπαινος

Τὶ γελᾷς ὦ φθονερὲ τῆς Ἑλληνικῆς δόξης;

Ναὶ καὶ εἶναι ἀλήθεια· πῶς καὶ ἡ φήμη καὶ ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων κουράζονται, ἐκείνη νὰ διηγᾶται, τοῦτος νὰ θαυμάζη τῆς Ἑλλάδος τὰ ἔνδοξα μεγαλεῖα. Εἰπέ ἂν ὁ φθόνος δὲν σοῦ πνίγη μέσα εἰς τὸν λάρυγγα τὴν φωνὴν καὶ τὸν λόγον, πόθεν ἀνέτειλαν τόσοι ἥλιοι τῆς σοφίας, μὲ τὲς ἀκτίνες τῶν ὁποίων στολισμένοι οἱ ἄλλοι φαίνονται ἀστέρεις, ὅπου τάχα ἤθελεν εἶσθαι σκότος καὶ κάρθουνα; Δὲν ἄστραφαν ἀπὸ τὴν ἀνατολήν, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τόσοι φιλόσοφοι καὶ ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἄλλους οἱ Ἀριστοτέλεις καὶ Πλάτωνες, τῶν ὁποίων τὰ λόγια δέχεται καὶ προσκυνᾷ ὁ κόσμος τῶν ἐναρέτων ὡς τὰ ἐκ τρίποδος, τοῦτοι λέγω καὶ ἄλλοι μύριοι δὲν εἶναι Ἕλληνες; Ποῖον Γένος ὡσὺν τὸ Ἑλληνικὸν ἡμπορεῖ νὰ δεῖξῃ εἰς ποιητικὴν τέχνην ἕνα Ὅμηρον, ὅπου τυφλὸς εἰς τὰ ὄμματ᾽ ἦτο ἡ κόρη καὶ τὸ φῶς τῶν μουσῶν; Ἐνα Πίνδαρον ὅπου χύνοντας ἀπὸ τὸ στόμα ὅσους τίχους τόσα ῥόδα καὶ ἄνθη, τοῦ ἔτρεχαν εἰς τὴν γλῶσσαν οἱ μέλισσες, διὰ νὰ πιπιλίσουν τὸ μέλι καὶ τὴν γλυκύτητα; Ἐνα Ἀριστοφάνη, ἕνα Εὐριπίδην ἕνα Ἡσίοδον καὶ τόσους ἄλλους ποιητάς, ὅπου διὰ νὰ τοὺς στεφανώσῃ ἐμάδησε ὁ Ἀπόλλων τὲς δάφνες ὅλες τοῦ Ἑλικῶνος; Ὁ Δημοσθένης ὅπου εἰς τὴν εὐγλωττίαν εἶναι ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἡ στολὴ τῶν ῥητόρων; Ὁ Εὐκλείδης ὅπου εἰς τὴν μαθηματικὴν ἐπλεξε τῆς ἰδίας του κεφαλῆς τόσους στεφάνους, ὅσους ἔκαμε κύκλους, καὶ ὕψωσε εἰς ἀθανασία τὸ ὄνοματός τῶν πυραμίδες, ὅσα εὗρηκε τρίγωνα καὶ τετράγωνα σχήματα; Ὁ Ἱπποκράτης, ὁ Γαληνός, θεοὶ τῆς ἰατρικῆς τέχνης, ὅπου χωρὶς νὰ κλέψουν ὡς ὁ Προμηθεὺς τὴν φωτιάν ἀπὸ τὴν ἡλιακὴν σφαῖραν ἐμφύχωναν τοὺς νεκροὺς καὶ μὲ ποτὰ θαυμασιώτερα ἀπὸ τὸν κρατῆρα τῆς Ἑλένης τῶν ἐπόρευαν τὴν ζωὴν; Ὁ Ἀλέξανδρος ὅπου διὰ τὴν στρατηγικὴν ἀνδρείαν ἐφάνη εἰς τοὺς πολέμους ἄλλος Ἄρης καὶ σφίγγοντα; ὄχι μάχιραν, ἀμὴ ἀστροπελέκι, ἐπροσκυνᾶτο ἀπὸ τὸν κόσμον ὡς παιδί τοῦ μεγάλου Διός. Καὶ τέλος ὁ Θουκιδίδης εἰς τὲς ἱστορίας ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλούταρχος, εἰς τὸν ὁποῖον βλέπομεν θησαυρισμένα τὰ πλοῦτ᾽ ἕκαστου καὶ σοφίας (διὰ νὰ ἀφήσω τοὺς ἄλλους ἥρωας καὶ ἡμιθέους) τοῦτοι ὅλοι δὲν εἶναι τῆς σοφῆς Ἑλλάδος γόνιοι καὶ τέκνα; Ποῦ

ἄνθησαν οἱ Ἀκαδημῆες τοῦ θείου Πλάτωνος; Ποῦ οἱ περίπατοι τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους; Ποῦ οἱ στοές τῶν στωϊκῶν φιλοσόφων; Πόθεν οἱ Λουκοῦργοι, οἱ Σόλωνες καὶ οἱ ἄλλοι νομοθέται τῆς οἰκουμένης; Πόθεν οἱ νόμοι ὅπου ἕως τὴν σήμερον κυβερνῶσι τὸν κόσμον ὡσάν νά μὴ ἔφθανε ἄλλη σοφία διὰ τὸν Κυβερνήτη παρ' ἐκείνη τῶν Ἑλλήνων; Διατί λοιπὸν ἃ δὲν ἔχης ὄμματα νά ἴδῃς τόσον φῶς, ἔχης γλῶσσαν νά γαυγίζῃς ὡς ἄλλος Κέρβερος; Ἀλλ' ἀκούω τί λέγεις. Ὑστερον ὅπου τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου ἐδίωξε τὰ σκότη τῆς πλάνης καὶ ἔλαμψε εἰς τὸν κόσμον ἢ πίστις ἐσθύσθη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ δόξα σφαινεῖς (1), πονηρέ, διότι δὲν ἄστραψε περισσότερο, παρὰ μόνον ἀνάμεσα εἰς τὰς ἀκτίνες τῆς πίστεως. Μάρτυρας ὅλη ἡ χριστιάνωμος πολιτεία, τοῦτη ἄς εἰπῇ πόσους διδασκάλους τῆς ἔδωκεν ἡ Ἑλλάδα, ὅπου μὲ τοὺς ἰδρωτάς τοῦ προσώπου, μὲ ἔξορισμούς, μὲ κινδύνους καὶ μὲ χίλιες ἄλλες ταλαιπωρίες ὑπερμάχησαν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν πόσους ποιμένας, ὅπου μὲ τὸ γάλα τῆς εὐσεθείας ἔθρεψαν λαοὺς, χῶρες, βασιλεία, καὶ μὲ τὴν ποιμαντικὴν βράβδον ἔδιωξαν μακρὰν τοὺς σατανικοὺς λύκους πόσους ἐμπείρους ναύτας, ὅπου ἀνάμεσα εἰς τὰς τρικυμίας τῶν αἰρέσεων εἰς τοὺς σκληροὺς ἀνέμους τῶν διωγμῶν, εἰς τὰς ἀστραπὰς τῶν ἡκονισμένων μαχαίρων, εἰς τὰς βροντὰς τῶν τυράννων, ὅπου ἐφοβέριζαν χιλίους θανάτους, ἐκυβέρνησαν τὸ σκαφίδιον τοῦ Πέτρου, διὰ νά μὴν μακρύνῃ ποτὲ ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς ἀληθείας πόσους γεωργούς, ὅπου ξεριζώνοντας ἀπὸ τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων τὰς ἀκάνθες τῆς πλάνης ἐφύτευσαν τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, ὅπου εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ καθολικὴ πίστις Ἡ πορφύρα ὅπου στολίζει τὴν Ἐκκλησίαν δὲν ἐδάφη εἰς τὰ αἵματα τῶν γενναίων καὶ ἀθλοφόρων μαρτύρων, ὅπου ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάδα; Ὁ στέφανος ὅπου τῆς στεφανώνει τὴν κορυφὴν δὲν ἐπλέχθη μὲ τὰτα τὰ ῥόδα καὶ μὲ τοὺς κρίνους ὅπου ἐδάστησαν εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς κήπους; Το σκήπτρον ὅπου ἔχει, ὄχι εἰς μίαν ἢ ἄλλην χώραν, ἀλλ' εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, δὲν τῆς τὸ ἀπόκτησαν οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Βασίλειοι, οἱ Χρυσόστομοι καὶ τόσοι ἄλλοι Πατέρες καὶ ὑπέρμαχοι τῆς ἀληθείας, ἀρπάζοντας ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ σατανικοῦ Κοσ-

1) = Σφάλλοισι.

μοκράτορος τὰ βασίλεια, καὶ ὑποτάζοντας τούτα εἰς τὸν γλυκὸν ζυγὸν τοῦ Σταυροῦ ; Τούτοι δὲν ἐκήρυξαν μὲ τὴν γλῶσσαν, δὲν ἐθεβαίωσαν μὲ τὸν κάλαμον, δὲν ἐλάμπρυναν μὲ τὰ βιβλία, δὲν ἐμαρτύρησαν μὲ τὰ θαύματα (ὅπου ἐθαύμασαν καὶ θαυμάζουσιν οἱ αἰῶνες) τὴν πίστιν, τὰ δόγματα, ὅπου ἐκείνη ὁμολογᾷ καὶ κηρύττει ; Μίλησε καὶ ἐσὺ, ὦ οὐρανέ, εἶπε καὶ ἐσὺ μὲ ἀκτινοδόλον γλῶσσαν τῆς Χριστωνόμου Ἑλλάδος τὲς δόξεις. Ποῦ εἶδες τὴν πρώτην φορὰν ἀνθρώπους νὰ περνῶσι μέσα εἰς τὰς ἐρήμους ζωῆν τῶν Ἀγγέλων καὶ νὰ ἀντιλαλοῦσι τοὺς θεϊκοὺς ὕμνους ἐκεῖνα τὰ δάση, εἰς τὰ ὅποια δὲν ἀκούονται παρὰ οἱ ἄγριες φωνὲς τῶν θηρίων ; Ποῦ εἶδες τὰ ὄρη πετρώδη καὶ ἄκαρπα νὰ βλαστάνουσι ἄνθη τῶν ἀρετῶν καὶ κάθε πλέα (1) θαυμαστῆς ἀγιότητος. Ποῦ εἶδες τόσους παραδείσους, ὅσα Κοινόδια, καὶ τόσους νέους, Ἀδὰμ χωρὶς ἁμαρτίαν καὶ πταῖσμα ὅσους μονάζοντας ; Πόθεν ἐξερρίζωσας τόσους κρίνους, διὰ νὰ στολίσῃς τοὺς ἰδικούς σου κήπους ; Πόθεν ἐτρόγησας τόσα ῥόδα, διὰ νὰ μυρίσῃ μὲ τεκείνα ὁ παράδεισος ; Πόθεν ἐμάζωξας τόσους φοίνικας, τόσες δάφνες, διὰ νὰ ῥαντίσῃς μὲ τοῦτες καὶ νὰ στεφανώσῃς μὲ τεκείνους τοῦ μεγάλου βασιλέως τὸν θρόνον ; Ποῖος παρὰ ἣ Ἑλλάδα ποῦ σοῦ ἐχάρισε τὰ πλεα ὑπέρφωτα ἄστρα, ὅπου νὰ σοῦ ἀστράπτουσι εἰς τὸ στερέωμα ; Ποῖοι παρὰ οἱ Ἕλληνες ἐστάθησαν ἐκεῖνοι, ὅπου ἐλεύκαναν τὸν εὐμορφὸν Γαλαξίαν μὲ τὸ γάλα τῆς παρθενίας (2), ὅπου σοῦ ἐζωγράφησαν τὴν θαυμαστὴν Ἴριν μὲ τὸ αἶμα ὅπου ἔχυσαν διὰ τὴν πίστιν καὶ μὲ τὲς ἀρετές, ὡς μὲ τίμιες πέτρες, σοῦ ἐκτίσαν τὴν μακαρίαν καὶ ἀστραπηφόρον σου πόλιν ; Καὶ εἰς βραχυλογίαν, ἂν ὁ Ἐωσφόρος, σὲ ἐγδυσεν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, τὸ ἑλληνικὸν γένος τότους καὶ τότους ἀγίους σοῦ ἔδωκεν, ὅπου δὲν φαίνεται πλέα Οὐρανός, ἀμὴ χωρὶς καμμίαν ὑπερβολὴν, ὅλος ὅλος φαίνεται μία Ἑλλάδα.

Φ. Σκοῦφος.

1) = Πλέον.

2) Λιὰ τῆς ποιητικῆς ταύτης ἐκφράσεως ὑπαινίσσεται τὰς ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας ἀγιασθείσας παρθένους, συνδυάζων τὴν ἐννοίαν ταύτην μετὰ τοῦ ἀρχαίου μύθου, καθ' ἣν ὁ Γαλαξίας ἐγένετο ἐκ τοῦ γάλακτος τῆς Ἥρας.

Δεήσεις εἰς τὴν Θεοτόκον ὑπὲρ τῶν ὑπὸ τοὺς Τούρκους δουλευόντων Ἑλλήνων.

α') Ἐκ τοῦ λόγου εἰς τὸν εὐαγγελισμόν τῆς Θεοτόκου.

Ἔως πότε, πανακήρατε Κόρη τὸ τρισάθλιον γένος τῶν Ἑλλήνων ἔχει νὰ εὐρίσκειται εἰς τὰ δεσμὰ τῆς ἀνυποφέρτου δουλείας; Ἔως πότε νὰ τοῦ πατῆ τὸν εὐγενικὸν λαιμὸν ὁ βάρβαρος Θράξ; ἔως πότε ἔχουσι νὰ βασιλεύονται ἀπὸ ἡμισὸν φεγγάρι αἱ χῶραι ἐκεῖναι, εἰς τὰς ὁποίας ἀνέτειλεν εἰς ἀνθρωπίνην μορφήν ἀπὸ τὴν ἡγιασμένην σου γαστέρα ὁ μυστικὸς τῆς δικαιοσύνης Ἥλιος; ἄχ Παρθένε ἐνθυμήσου, πῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα πρότερον παρὰ εἰς ἄλλον τόπον ἔλαμψε τὸ ζωηρὸν φῶς τῆς ἀληθινῆς πίστεως· τὸ ἑλληνικὸν γένος ἐστάθη τὸ πρῶτον ὁποῦ ἀνοιξε τὰς ἀγκάλας καὶ ἐδέχθη τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον τοῦ Μονογενοῦς σου Υἱοῦ· τὸ πρῶτον, ὁποῦ σὲ ἀνεγνώρισε διὰ ἀληθινὴν Μητέρα τοῦ Θεανθρώπου λόγου· τὸ πρῶτον ὁποῦ ἀντιστάθη τῶν Τούρκων, ὁποῦ μὲ μύρια βάσανα ἐγόρευαν νὰ ἐσφραγίσωσιν ἀπὸ τὰς καρδίας τῶν πιστῶν τὸ σεβάσμῳ σου ὄνομα ἐτοῦτο ἔδωκεν εἰς τὸν Κόσμον τοὺς Διδασκάλους, οἱ ὅποιοι μὲ τὸ φῶς τῆς διδασκαλίας τῶν ἐφώτισαν τὰς ἡμαρτωφόμενας διανοίας τῶν ἀνθρώπων· ἐτοῦτο τοὺς Ποιμένας, ὁποῦ μὲ τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον ἐξώρισαν τοὺς αἰμοδόρους λύκους ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιμνίου· ἐτοῦτο τοὺς Γεωργοὺς, ὁποῦ μὲ τὸ ἄστρον τοῦ σταυροῦ, καὶ μὲ τὸν ἰδρώτα τοῦ προσώπου ἐγεώργησαν τὰς καρδίας καὶ σπέρνοντες τὸν εὐαγγελικὸν σπόρον ἐθήρισαν τὰς ψυχὰς διὰ τὴν οὐρανίαν ἀποθήκην· ἐτοῦτο τοὺς Μάρτυρας ὁποῦ μὲ τὸ ἴδιον αἷμά των ἔδαψαν τὴν πορφύρα τῆς Ἐκκλησίας. Λοιπὸν εὐσπλαγγχε Μαριάμ, παρακαλοῦμεν σε διὰ τὸ Χαῖρε ἐκεῖνο, ὁποῦ μᾶς ἐπροξένησε τὴν χαρὰν, διὰ τὸν Ἀγγελικὸν ἐκεῖνον Εὐαγγελισμόν, ὁποῦ ἐστάθη τῆς σωτηρίας μας τὸ προσιμῶν χάρισέ το τὴν προτέραν τιμὴν· σήκωσέ το ἀπὸ τὴν κοπρίαν τῆς δουλείας εἰς τὸν θρόνον τοῦ βασιλικῆς ἀξιώματος, ἀπὸ τὰ δεσμὰ εἰς τὸ σκήπτρον, ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν εἰς τὸ βασιλεῖον· καὶ ἂν ἐτοῦταί μας αἱ φωναὶ δὲν σὲ παρακινῶσι εἰς σπλάγγχος, ἄς σὲ παρακινήσωσιν ἐτοῦτα τὰ πικρὰ δάκρυα, ὁποῦ μᾶς πέφτουσιν ἀπὸ τὰ ὀμμάτια, ἄλλ' ἀνίσως καὶ ἐτοῦτα δὲν φθάνωσιν, ἄς σὲ παρακινή

σωσιν αἱ φωναὶ καὶ οἱ παρακλήσεις τῶν Ἁγίων σου, ὅπου ἀκαταπαύστως φωνάζουσιν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς τρισαθλίου Ἑλλάδος· φωνάζει ὁ Ἄνδρέας ἀπὸ τῆν Κρήτην· φωνάζει ὁ Σπυριδῶν ἀπὸ τῆν Κύπρον· φωνάζει ὁ Ἰγνάτιος ἀπὸ τῆν Ἀντιόχειαν· φωνάζει ὁ Διονύσιος ἀπὸ τὰς Ἀθήνας· φωνάζει ὁ Πολύκαρπος ἀπὸ τῆν Σμύρνην· φωνάζει ἡ Αἰκατερίνη ἀπὸ τῆν Ἀλεξάνδρειαν· φωνάζει ὁ Χρυσόστομος ἀπὸ τῆν βασιλεύουσαν πόλιν καὶ δείχνοντάς σου τῆν σκληροτάτην τυραννίδα τῶν ἀθέων Ἀγαρηῶν, ἐλπίζουσιν ἀπὸ τῆν ἄκραν σου εὐσπλαγγχίαν τοῦ ἐλληνικοῦ Γένους τῆν ἀπολότρωσιν.

β) Ἐκ τοῦ λόγου εἰς τὴν γέννησιν τῆς Θεοτόκου.

Ἐσὺ, ὅπου δικαίως τὸ ὄνομα τῆς Ὁδηγήτριας ἔχεις. Ἐσὺ ὁδήγησε καὶ κατευθώσωσε τὰ εὐσεβῆ του στρατεύματα, χαρίζοντάς τοι τὰ πάντα νίκας καὶ θριάμβους κατὰ τῶν Ἀγαρηῶν, εἰς δόξαν τοῦ σοῦ Υἱοῦ καὶ Θεοῦ μας. «Ἰδοὺ Παναγία Παρθένε, οἱ ἐχθροὶ σοῦ ἤρχισαν καὶ οἱ μισοῦντές σε ἦσαν κεφαλὴν ἐπὶ τὸν λαόν σου κατεπανουργήσαντο γνώμην καὶ ἐβουλεύσαντο κατὰ τῶν ἁγίων σου», μὴ ὑπομείνης Πανάχραντε Κόρη, νὰ εὑρίσκηται εἰς χεῖρας μεμολυσμένων ἀνθρώπων ἐκεῖνος ὁ Πάνσεπτος Τάφος εἰς τὸν ὅποιον ἐτάφη νεκρὰ ἡ ζωὴ τοῦ Κόσμου καὶ, καθὼς μίαν φοράν ὁ Υἱός σου πιάνοντας σχοινίον εἰς τὰ χέρια του, ἐδίωξεν ἀπὸ τὸν ἱερόν του Ναὸν τοὺς πωλῶντας καὶ ἀγοράζοντας, λέγοντάς τοις «μὴ ποιεῖται τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου» ἔτσι καὶ ἐσὺ πιάνοντας εἰς τὰς χεῖράς σου τὰ πυρίφλεκτα ἀτροπελέκια τῆς δικαίας σου ὀργῆς, ῥίψε τὰ εἰς τὰς κεφαλὰς ἐκείνων, ὅπου «ἐμίαναν τὸν ναὸν τὸν ἅγιόν σου, ἔθεντο Ἱερουσαλήμ ὡς ὀπωροφυλάκιον». Ἴδε πῶς εἶναι καταπατημένος ὁ φόβος τοῦ Υἱοῦ σου, ἀπολελυμένη ἡ ἀπλόττητα, μεμολυσμένη ἡ σωφροσύνη, χασμένη ἡ εὐσέβεια, συγχασμένη ἡ εἰρήνη· εἶναι στερημένα τὰ βασίλεια ἀπὸ χώρας, αἱ χώραι ἀπὸ ἀνθρώπων· οἱ ἀνθρωποὶ ἀπὸ διανοίας, αἱ διάνοιαι ἀπὸ τὸν Θεόν, ὁ Θεὸς ἀπὸ τοὺς ναοὺς· οἱ ναοὶ ἀπὸ θυσιαστήρια, τὰ θυσιαστήρια ἀπὸ Ἱερεῖς· οἱ Ἱερεῖς ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά τοις εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἀλαζονεία καὶ ἀσέβεια. Διὰ τοῦτο ἐσὺ, ἀκήρατε Κόρη με τῆν θείαν σου δυναμιν ἐξολόθρευσον ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς Γῆς τοὺτους τοὺς αἰμοδόρους λύκους, διὰ νὰ στέκη πάντα σφον καὶ ἀβλαβὲς τὸ ἅγιον

ποιμνιον, ἐσὺ, ὁποῦ ἤφερες εἰς τὸν κόσμον τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ἐσὺ χάρισε φῶς ἐλευθερίας εἰς ἐκείνους τοὺς δυστυχισμένους Χριστιανούς, ὁποῦ εὐρίσκονται εἰς τόσους πόνους καὶ πάθη. Μυθολογοῦσιν οἱ παλαιοὶ ποιηταὶ πῶς ὁ Ἡρακλῆς ὄντας ἀκόμη μικρὸ παιδάκι εἰς τὴν κούνιαν ἐκαταξέσχισε τοὺς ὄφεις ἀπεσταλμένους ἀπὸ τὴν Ἥραν ἐσὺ τῶρα, ἀρτίτοκε Παρθένε, θανάτωσε καὶ καταπάτησε ἐστούτους τοὺς ἰοδόλους ὄφεις σταλμένους ὄχι ἀπὸ τὴν Ἥραν, μὰ ἀπὸ τὴν ἀράν τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ χύσουν τὸ θανατηφόρον φαρμάκι τῆς ἀσθεΐας εἰς ὅλην τὴν ἀνατολήν· ναί, Θεοτόκε Μαρία, «ἀρθήτω ὁ ἀσθεΐης, ἵνα μη ἴδῃ τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου».

Ἡλ Μηνιάτης.

Ὁ Σωκράτης.

Ὁ Σωκράτης ἐγεννήθη κατὰ τὸ 470 π. χ. καὶ ἀπέθανε μάρτυς τῆς φιλοσοφίας ἐβδομηκονταετῆς τὴν ἡλικίαν. Τοῦτο τῆς ζωῆς του τὸ διάστημα περιέχει τὴν ἀκμὴν τῆς ἡθικῆς καὶ πολιτικῆς φθορᾶς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξαιρέτως τῶν Ἀθηναίων, ὡς φαίνεται ἀπὸ τοὺς λόγους τῶν τότε ἱστορικῶν, ῥητόρων καὶ τῶν κωμικῶν ποιητῶν φθορᾶς τὴν ὁποίαν ἤβλεπε καθημέραν ὁ χορὸς τῶν σοφιστῶν καὶ πολλῶν ἄλλων κακῶν δημαγωγῶν. Μὲ τὸν Σωκράτην συνήκμασαν ὁ Γοργιάς, ὁ Πρόδικος, ὁ Πῶλος, ὁ Ἴππίας καὶ πολλοὶ ἄλλοι κατωτέρως τάξεως σοφισταὶ. Εἰς τοῦ Σωκράτους τὰς ἡμέρας συνέβη ὁ ἀνόητος Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ἡ ἀνοητοτέρα εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἡ πλέον ταραχώδης ἐποχὴ τῆς δημοκρατικῆς ἀγολασίας. Ὁ Σωκράτης εἶδε Τετρακοσίους τυράννους τῆς πατρίδος του, καὶ μετ' ὀλίγον ἄλλην δευτέραν τυραννίαν τῶν Τριάκοντα, τυραννίαν τόσον αἰσχροτέραν τῆς πρώτης, ὅσον ἦσαν ἠγνακασμένοι νὰ τὴν δεχθῶσιν ἀπὸ νικητὰς ὑπερηφάνους, τοὺς Λάκωνας· οἱ πολὺ σοφώτεροι καὶ ἡμερώτεροι τῶν Λακῶνων Ἀθηναῖοι καὶ τόσον πλέον δυστυχῆ. ὅσον ἐπροστοίμαζε τοὺς Ἑλληνας εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Μακεδόνων, καὶ μετ' ἐκείνοὺς τῶν Ῥωμαίων.

Εἰς τιαυτήν κατάστασιν τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐλειψαν ὀλίγοι τινὲς ἄνδρες ἀληθῶς ἐλεύθεροι, οἱ ὅποιοι ἐπρόβλεπαν τὴν μέλλουσαν παντελῆ τῆς πατρίδος των δουλείαν, καὶ μετεχειρίζοντο παντοίους τρόπους νὰ τὴν ἐμποδίσωσιν. Ἄλλοι μὲ φρόνιμον δημαγωγίαν καὶ

κυβέρνησιν τῶν κοινῶν, ἄλλοι ὀλιγώτερον τολμηροί, παραδίδοντες ἡσύχως εἰς μαθητάς συναθροισμένους τοὺς καρποὺς τῆς φιλοσοφίας των, καὶ ἄλλοι κατ' ἄλλους τρόπους νοουθεσίας ἐσπουδάσαν μὲ μέγαν ζήλον, ἂν καὶ ὄχι μὲ ἴσην ἐλπίδα νὰ σωφρονίσωσι τοὺς συμπολίτας των. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ὀλίγων χρηστῶν τούτων πολιτῶν, ὁ Σωκράτης ἀναντιρρήτως βασιλεύει καὶ κρατεῖ τὸν πρῶτον τόπον. Αὐτὸς πλεόν παρά τοὺς ἄλλους ἐκατάλαβε τὸ ἀνίατον τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς τῶν Ἑλλήνων ἀρρωστίας, καὶ ὅμως ἐπεχείρησε μόνος τὴν ἀδύνατον αὐτῆς θεραπείαν, μὲ ἀπόφασιν νὰ θυσιασθῆ προτιμότερον αὐτός, παρά νὰ ὑποφέρῃ βλέπων θυσιαζομένην τὴν πατρίδα του. Ὅτι οὗτος ἦτον ὁ σκοπὸς τοῦ χρηστοῦ τούτου πολίτου, φαίνεται ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του σοφιστάς, μὲ τοὺς ὁποίους τόσον πολλοὺς μόνον αὐτὸς παλαίων καθημέραν, διὰ νὰ λυτρώσῃ τοὺς συμπολίτας ἀπὸ τὰς παγίδας των, ἄλλο δὲν εἶχε νὰ ἐλπίσῃ παρὰ τὴν ἰδίαν του πτώσιν. Τοῦτον τὸν σκοπὸν μαρτυροῦν καὶ οἱ δύο του μαθηταί, καὶ ἐξαιρέτως ὁ Πλάτων, εἰς ἐκεينو τοῦ διαλόγου (1) τὸ μέρος, ὅπου ὁ Σωκράτης διαλέγεται μὲ τὸν Καλλικλέα. Ὁ Καλλικλῆς ἐσπουδάζε νὰ τὸν φοβίξῃ, λέγων πόσον τρέχει τῆς ἰδίας του ζωῆς κίνδυνον, ὅστις ἐναντιοῦται εἰς θανατώτερον, εἴτε εἰς ἰδιώτην εἴτε τύραννον, καὶ ὁ Σωκράτης τὸν ἀποκρίνεται, «Τὸ γνωρίζω φίλε Καλλίκλῆς, ἂν δὲν ἐκωφώθην, ἐπειδὴ τὸ ἤκουσα πολλάκις καὶ ἀπὸ σέ καὶ ἀπὸ τὸν Πῶλον, καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους σχεδὸν ὅλους τοὺς πολίτας· ἀλλ' ἄκουσε καὶ σὺ ἐμέ. Ναί, ἢμπορεῖ νὰ φονεύσῃ ὁ θανατός, ἂν θέλῃ, τὸν ἀδύνατον· ἀλλὰ θέλει φονεύσει κακὸς καλὸν ἄνθρωπον. Καὶ τοῦτο μάλιστα (λέγει ὁ Καλλικλῆς) εἶναι τὸ ἀγανακτητόν. Ὅχι (ἀποκρίνεται καὶ δεύτερον ὁ Σωκράτης), δὲν πρέπει νὰ ἀγανακτῆ εἰς τοῦτο ὁ φρόνιμος, ἢ νομίζεις, ὅτι ὁ ἄνθρωπος χρεωστὲι νὰ ἀσχολῆται εἰς μόνον τὸ πῶς θὰ ζήσῃ ὅσον τὸ δυνατόν μακροχρόνιος καὶ νὰ σπουδάξῃ τὰς τέχνας ταύτας, ὅσαι σώζουσι ἀπὸ κινδύνου, καθὼς καὶ τὴν ὁποίαν σὺ μὲ συμβουλεύεις νὰ σπουδάσω ῥητορικὴν, ὡς δυνατόν νὰ μὲ σώσῃ εἰς τὰ δικαστήρια;... Συλλογίσου, φίλε. μὴ δὲν χρεωστῆ μάλλον ὁ ἀληθῶς χρηστὸς πολίτης ν' ἀφήσῃ εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ τὸ μακρὸν ἢ βραχυχρόνιον τῆς

1) = Τοῦ Γοργίου.

ζωῆς μηδὲ νὰ φροντίζη αὐτὸς ἄλλο παρὰ τὸν τρόπον πῶς νὰ τὴν περάσῃ ἐντιμότητα. ὅσον καιρὸν μέλλει νὰ ζήσῃ, ἄρα χρεωστῆι νὰ ὁμοιωθῆ μὲ τὴν πολιτείαν, ὅπου πολιτεύεται καὶ πρέπει τάχα νὰ ὁμοιωθῆς καὶ σὺ κατὰ πάντα μὲ τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, ἂν θέλῃς νὰ γενῆς ἀγαπητὸς εἰς αὐτοὺς καὶ νὰ ἀποκτήσῃς δύναμιν μεγάλην εἰς τὴν πόλιν; Βλέπε Καλλίκλεις, ἂν συμφέρῃ εἰς ἐσὲ ἢ εἰς ἐμὲ ταιαύτη ὁμοίωσις”.

Τοιαῦτα ἔλεγε πρὸς τὸν διεφθαρμένον Καλλικλέα, τοιαῦτα πρὸς τοὺς ἄλλους συμπολίτας ὁ Σωκράτης καὶ καθὼς πᾶς ἄλλος τεχνίτης ὅταν σηκωθῆ ἀπὸ τὴν κλίνην ἀρχίζει τὴν ἐργασίαν τῆς τέχνης του καὶ τὴν ἀκολουθεῖ ἀπὸ τὸ πρῶτὸ ἕως τὸ ἑσπέρας, ὁ Σωκράτης μόνην τέχνην ἐπαγγέλλετο τὴν διόρθωσιν τῶν πολιτῶν, περιερχόμενος ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ ζητῶν μαθητὰς τῆς διδαχῆς του, εἰς τὴν ἀγορὰν, εἰς τὰς παλαιστράς, εἰς τὰ ἐργαστήρια, ὅπου εὕρισκεν ἀνθρώπους προθύμους νὰ τὸν ἀκούωσιν.

Ἄλλ’ οἱ μὲν ἄλλοι τεχνῖται πλουτίζονται, ἢ κερδαίνουν καὶ τὰ πρὸς ζῶν ἀναγκαῖα, ἀπὸ τὴν ἐργασίαν καθένας τῆς τέχνης του· τοῦ δὲ Σωκράτους ἡ τέχνη ἠῤῥεαν ἐξ ἐναντίας τὴν πενίαν του, καὶ ἐπειδὴ ἡ φροντίς νὰ περικηρύττῃ καθημέραν τὴν διδαχὴν του εἰς ὅλην τὴν πόλιν δὲν τὸν ἐσυγχώρει νὰ φροντίσῃ καμμίαν ἄλλην τέχνην ἰκανὴν νὰ τὸν θρέψῃ.

Ὅταν οἱ σοφισταὶ περικυκλωμένοι ἀπὸ πολλοὺς μαθητὰς μὲ ἐπαγγελίαν νὰ τοὺς διδάσκωσιν ὅ,τι δὲν ἤξευραν αὐτοί, ἐπλουτίζοντο ἀπὸ μισθοῦ ἀδρόυς, ὁ Σωκράτης ὄχι μόνον δὲν ἐζήτησε ποτὲ μισθὸν ἀπὸ κανέναν, ἀλλ’ ἀπεστράφη πολλάκις πᾶσαν χρηματικὴν βοήθειαν προσφερομένην ἐκουσίως ἀπὸ μαθητὰς, ἀπὸ φίλους πλουσίους, ἀκόμη καὶ ἀπὸ βασιλεῖς· καὶ τοῦτο μάλιστα παρῴζυνε κατ’ αὐτοῦ τοὺς σοφιστὰς, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὸν μετ’ αὐτοῦ διάλογον τοῦ Ἀντιφῶντος (1).

Πόθεν λοιπὸν ἦθελ’ ἐρωτήσῃν τις, ἔζη ὁ Σωκράτης;

Πόθεν ἔτρεφε τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς τρεῖς υἱοὺς του;

Ὅ,τι λέγει περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι ὅλα του τὰ ὑπάρχοντα ἤξιζαν πέντε μνᾶς, φαίνεται σχεδὸν ἀπίστευτον· τὴν ὁποίαν ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν

1 Ἀντιφῶν σοφιστῆς διδάσκων τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐπὶ μισθῷ.

πατέρα του τέχνην τῆς ἀγαλματοποιίας, τὴν ἀφήκεν ἐκουσίως διὰ νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ διδάσκη τοὺς συμπολίτας τὴν τέχνην τοῦ βίου, ἣτις μόνη κάμνει τὸν ἀνθρώπον ὠφέλιμον καὶ εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ τὴν ὁποίαν ὀνομάζει τέχνην βασιλικήν, διὰ τοῦτο ἴσως, ὅτι οἱ βασιλεῖς πλεόν παρά τοὺς ἰδιώτας εἶναι ἐπιτήδαιοι νὰ τὴν μεταδώσωσιν εἰς πλειοτέρους μὲ μόνον αὐτῶν τὸ παράδειγμα, καὶ αὐτοὶ πάλιν ἐπιτηδείότεροι παρά καθέν' ἄλλον, νὰ φθειρώσιν ἔθνος ὀλόκληρον ὅταν γίνωνται ἀντὶ βασιλέων τύραννοι.

Ἀλλὰ δὲν ἦσαν ὀλιγώτερον ἰσχυρὰ καὶ τὰ ὄπλα μὲ τὰ ὁποῖα καταπολέμει τὴν πενίαν, ἢ οἰκονομία καὶ ἡ ἐγκράτεια· δύο ἀρεταὶ τόσοσ ἀκριβεῖς εἰς αὐτόν, ὥστε τὸν ἐσύγχώρουν καὶ νὰ δαπανᾷ ἐκ τοῦ ὑστερήματός του, ὃν ἡ χρεῖα τὸ ἐκάλει καὶ νὰ δειπνίζη κἄποτε τοὺς γνωρίμους του, δειπνον ὄχι βέβαια σοβαρικόν, πολλὰ παράξενον ὅμως καὶ σχεδὸν γελοῖον εἰς καθέν' ἄλλον πένητα παρά τὸν Σωκράτην.

Ἐβλεπεν ὁ πλούσιος τὴν φυχὴν οὗτος φιλόσοφος τὰ γεννηθέντα εἰς τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὴν τρυφὴν ὀλέθρια ἀποτελέσματα, ἠθέλησε νὰ δείξῃ μὲ τὸ παράδειγμά του, ὅτι μόνον ἴαμα καὶ μόνη προφυλακὴ τῶν τοιοῦτων κακῶν εἶναι ἡ ἐγκράτεια, ἡγουν ἡ ἀδιάκοπος προσοχὴ νὰ μετριάξῃ τις τὰς ἐπιθυμίας του, μηδὲ νὰ ζητῇ νὰ τὰς πληρώνη ὅλας, ἐπειδὴ αὐτὴ τῶν ἡ πλήρωσις τὰς αὐξάνη ἐπὶ πλεόν καὶ τὰς κάμνει θηριώδεις. Ἀφοῦ τις δαπανήσῃ τὰ ἴδια εἰς τὰς ἀδιάκόπως αὐξανομένας ταύτας ἐπιθυμίας ἀναγκάζεται νὰ ἀνθρωπαρεσκή, νὰ ὑποκρίνεται, νὰ κολακεύῃ, νὰ παρασιτῇ, καὶ τέλος νὰ πωλῇ καὶ αὐτὴν του τὴν ἐλευθερίαν.

Ὅσον πολλαπλασιάζει τὰς χρεῖας του, τόσοσ πλειοτέρους σιδηροὺς δεσμοὺς χαλκεύει τῆς ἐλευθερίας του· ὅσον τὰς περιορίζει, τόσοσ πλεόν γίνεται ανεξάρτητος καὶ πλησιάζει αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν φύσιν, ὡς ἔλεγεν πάλιν ὁ θεῖος Σωκράτης. Διὰ τοῦτο ὠνόμαζε τὴν ἐγκράτειαν βάσιν καὶ κρηπίδα τῆς ἀρετῆς καὶ ἡ ἀρετὴ, κατ' αὐτόν, ἦτον ἡ δικαιοσύνη χωρὶς τῆς ὁποίας οὔτε πολίτης ἀγαθὸς δύναται νὰ γενῇ, οὔτε πολιτεία πολὺν καιρὸν νὰ διαμείνη.

Τοιοῦτος ἦτον ὁ Σωκράτης· κατεδικάσθη ἐκουσίως εἰς ἐσχάτην πενίαν, ὄχι διὰ νὰ κινήσῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς μίμησιν τῆς τόσης του πενίας, δυνατῆς νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἓνα ἀνθρώπον, ἀλλ' ὄχι εἰς ἔθνος ἢ πόλιν ὀλόκληρον, παρεκτός ἀν θέλῃ τις νὰ τὴν μεταβάλῃ

εις καλογήρων μοναστήριον. Ὁ σκοπὸς τοῦ Σωκράτους ἦτο νὰ δείξῃ μὲ τὸ παράδειγμα τῆς ἰδίας του ζωῆς, ὅτι ὁ δίκαιος ἄνθρωπος χρεωστῆται καὶ τὰς συγχωρουμένας ἡδονὰς τῆς ζωῆς νὰ στερηθῆ, ἂν θέλῃ νὰ φυλάξῃ τὴν ἐλευθερίαν του, καὶ νὰ πεινάσῃ ἂν ἡ χρεῖα τὸ καλέσῃ, προτιμότερον παρὰ νὰ χορτάζεται διὰ τῆς κολακείας, ὡς ἀνδράποδον. Ὁ σκοπὸς του, ἦτο νὰ διδάξῃ τοὺς συμπολίτας του ἀναγκαιοτάτην εἰς ἐκείνας τῆς πατρίδος τὰς περιστάσεις ἐπιστήμην, νὰ μὴ χωρίζωσι τὸ δίκαιον ἀπὸ τὸ συμφέρον, χωρισμόν, τὸν ὁποῖον οἱ σοφισταὶ ἐδίδασκαν ἐξ ἐπαγγέλματος, ἐνῶ ὁ Σωκράτης κατηράτο τὸν πρωταίτιον τοῦ χωρισμοῦ τούτου· ἐπειδὴ ἐπίστευεν ὅτι ὅ,τι εἶναι δίκαιον εἶναι καὶ συμφέρον.

Τοῦτο φυσικὰ ἔπρεπε νὰ παροξύνῃ κατ' αὐτοῦ τοὺς σοφιστάς.

Τοιαύτην ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν διδασκαλίαν ἐδίδασκε καθημέραν ὁ Σωκράτης τοὺς συμπολίτας ὅλους, ἀλλ' ἐξαιρέτως τοὺς νέους, διότι τούτους ὡς ἀκόμη ἀμολύντους, ἢ καὶ ὀλιγώτερον παρὰ τοὺς ἄλλους μεμολυσμένους τὴν ψυχὴν, ἤλπιζε νὰ σώσῃ καὶ νὰ κάμῃ σωτήρας τῆς πατρίδος, ἀπομακρύνων αὐτούς, ὅσον ἦτο δυνατόν καὶ ἀπὸ τῶν φθαρμένων γονέων τὸ παράδειγμα καὶ ἀπὸ τῶν σοφιστῶν τὴν ὀλέθριον διδασκαλίαν.

Τοῦτο φυσικὰ ἔπρεπε νὰ παροξύνῃ κατ' αὐτοῦ τοὺς σοφιστάς, καὶ πολλοὺς ἀνοήτους γονεῖς. Οἱ γονεῖς ἐφοβοῦντο τὴν εἰς τὸ κελὸν μεταβολὴν τῶν ἰδίων τέκνων, ὡς κατήγορον τῆς ἰδίας των διαγωγῆς, καὶ ἔκριναν ὡς ὕδριν τὴν ἀπειθειαν εἰς τὰ παράνομά των παραγγέλματα· οἱ σοφισταὶ τὴν ἐφοβοῦντο ὡς μελλοῦσαν νὰ ἐρημώσῃ τὰ σχολεῖα των, βλέποντες πόσον ἐθέλγοντο οἱ νέοι ἀπὸ τὴν διδασχὴν τοῦ Σωκράτους. Ὁ Σωκράτης φθεῖρει τοὺς νέους, ἐφώναζαν οἱ κατήγοροι εἰς τὸ δικαστήριον, ἕως καὶ νὰ τοὺς κάμῃ ὑδριστάς τῶν ἰδίων γονέων. Ὡς φθορέα τῶν νέων τὸν ἐκατηγόρου ὡς οἱ ἀληθῶς φθεῖροντες τοὺς νέους σοφισταὶ καὶ ἐζήτουν νὰ τοὺς ἀποσπάσωσιν ἀπ' αὐτὸν ὡς κακοδαιμονίας πλέον παρὰ εὐδαιμονίας διδασκαλόν, κακοδαιμονίαν ὀνομάζοντες, οἱ κακοδαίμονες τὴν ὁποίαν ἐκείνος ἐδίδασκεν ἐγκράτειαν.

Ὁ Σωκράτης, ἂν καὶ δὲν ἐπαγγέλετο ῥήτωρ, ὡς ἐκαυχῶντο εἰς τὴν ῥητορείαν των οἱ σοφισταὶ, ἦτον ὅμως ἀληθῶς καὶ ἐνομιζέτο ῥήτωρ. Ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Κριτίας, δύο ἀπὸ τοὺς πλουσιωτέρους τῶν Ἀθηναίων νέους, βλέποντες πόσον ἦσαν πειστικώτεροι τῶν ῥη-

τορικῶν λόγων οἱ λόγοι τοῦ Σωκράτους, ἀνθρώπου πένητος καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τὴν ὑπόληψιν αὐτῶν ἀνδρὸς πολλὰ ταπεινοῦ, ἔτρεξαν εἰς αὐτόν ὄχι διὰ νὰ σωφρονισθῶσιν ἀλλὰ διὰ νὰ μάθωσι τὴν ῥητορικὴν καὶ νὰ κατασταθῶσι δι' αὐτῆς δημοαγωγοὶ καὶ δυνάσται τῆς πατρίδος· εὐθὺς ἀφοῦ ἐφαντάσθησαν ὅτι ἦσαν ἱκανοὶ νὰ πλανῶσι τὸν ἀνόητον ὄχλον μὲ τῆς ῥητορικῆς τὴν δύναμιν, ἀπεχαιρέτισαν τὸν Σωκράτην, ὡς λέγει ὁ Ξενοφῶν, κ' ἔγιναν ὁ μὲν Ἀλκιβιάδης, ὁ πλεόν ἀκόλαστος τῶν δημοκρατικῶν, ὁ δὲ Κριτίας ὁ βιαιότερος πλεονέκτης τῶν ὀλιγαρχικῶν, ἕως νὰ καταστῆ καὶ τύραννος τῆς πατρίδος του, ἕνας ἀπὸ τοὺς Τριάκοντα.

Τοιοῦτος ἐφάνη, ὁ μέγας οὗτος ἀθλητῆς τῆς ἀρετῆς Σωκράτης. Κατεδικάσθη εἰς πενίαν ἐκούσιον δυνάμενος νὰ πλουτῆ, ὑπέφερε τὸν γέλωτα, τὸ μῖσος τὰς ὕβρεις, καὶ ἀκόμη τὰς πληγὰς τῶν σοφιστῶν, καὶ ἀντεστάθη εἰς τοὺς φοβερισμοὺς τοῦ δήμου καὶ τῶν τυράννων, δυνάμενος νὰ ἠσυχάζῃ διὰ νὰ μὴ παραβῆ πρῶτος αὐτός, ἔπειτα νὰ διδάξῃ καὶ τοὺς συμπολίτας του νὰ μὴ παραβαίνωσι τὸ δίκαιον, καὶ ἔγινεν ἀληθῶς μόνον αὐτὸς ἰατρός μαινομένης πόλεως, μόνος τῆς ἀληθινῆς πολιτικῆς διδάσκαλος. Ἀπὸ τοιαύτην διαγωγῆν, τί εἶχε νὰ προσμένῃ; Ὅτι εἶχε νὰ προσμένῃ ἰατρός εἰς νοσοκομεῖον μαινομένων περικυκλωμένος ἀπὸ μανιακοὺς ἀδέσμους. Τοῦτο ἐπρόσμενε καὶ τοῦτο ἔπαθε. Τοιοῦτον ἄνδρα ἐθυσίασαν οἱ μαινόμενοι Ἀθηναῖοι.

«Τί δεῖ φρονεῖν ἐν πολλοῖς μεμηνηόσιν;» ἤθελαν ἴσως εἰπεῖ γελῶντες πολλοὶ ἀπὸ τοὺς φανταζομένους φρονίμους. Μὴ δὲν εἶναι καὶ τοῦτο μανία, νὰ γίνεταί τις φρόνιμος μεταξὺ πολλῶν μαινομένων; τί ὠφέλησε τὸν Σωκράτην ἢ τόση φρόνησις καὶ ἀρετή;— Ὅτι ὠφέλησε τὸν Ἀριστείδην, ὅτι τὸν Φωκίωνα ὅτι τοὺς ὀλίγους εἰς τὸν μακρὸν αἰῶνα. Ἐπειδὴ οἱ ἐκλεκτοὶ εἶναι πάντοτε ὀλίγοι τοὺς ὀλίγους λέγω πολίτας ἐκείνους, ὅσοι μόνον σκοπὸν τῆς διαγωγῆς τῶν ἐπρόβαλαν τὴν κοινὴν ὠφέλειαν τῶν συμπολιτῶν, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν δόξαν τῆς ἰδίας τῶν πατρίδος, ὅσοι κατέπεισαν καὶ αὐτοὺς τοὺς μαινομένους νὰ γνωρίσωσι καὶ νὰ δοξάσωσι τὴν ἀρετὴν αὐτῶν καὶ χωρὶς νὰ ὠφελθῶσιν ἀπ' αὐτήν. Ὁ Ἀριστείδης ἐπωνομάσθη δίκαιος, ὁ Φωκίων χρηστός, εἰς τὸν Σωκράτην ἔμεινεν ἡ μαρτυρία τῆς Πυθίας.

Ἐνδρῶν ἀπάντων Σωκράτης σοφώτατος.

Διότι κατ' αὐτὸν εἰς τὴν ἀρετὴν μόνην ἔπρεπε τὸνομα τῆς σοφίας. Ἐγνώρισαν ἀφοῦ τὸν ἐθυσίασαν, ὅποιον ἱατρὸν ἐστερήθησαν οἱ μαινόμενοι Ἀθηναῖοι. Τὸν ἐπένεθγε πένθος δημόσιον ἢ πόλις, κλείσασα καὶ τὰς παλαιστρας καὶ τὰ γυμνάσια, καὶ τοῦ ἀνέστησε χαλκοῦν ἀνδριάντα, ἐνῶ ἔδειξεν ἀδυτώπητον ὀργὴν εἰς τοὺς συκοφάντας του. Τὸν Μέλητρον κατεδίκασαν εἰς θάνατον· ὁ Ἄνοτος ἠναγκασμένος νὰ φύγη τὴν πατρίδα του διὰ νὰ μὴ πάθῃ τὴν αὐτὴν καταδίκην, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἡράκλειαν, ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖ τὸν ἀφήκεν ἀτιμώρητον ἢ δίκην. Οἱ Ἡρακλειῶται κινούμενοι ἀπὸ τὴν τότε ἀναφθίσαν εἰς τὰς φυγὰς ὄλων τῶν Ἑλλήνων ἀγανάκτησιν διὰ τὸν θάνατον τοῦ δικαίου ἀνδρός, ἐλιθοβόλησαν τὸν Ἄνοτον.

Ὁ χρηστός πολίτης, ὅταν μὲ τὰς πράξεις καὶ μὲ τοὺς λόγους του σπεύδει νὰ σώσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πολιτείας, ἂν καὶ δὲν ἀποβλέπῃ ἐξ εὐθείας εἰς ἰδίαν ὠφέλειαν, εἰς ἰδίαν ὅμως του ὠφέλειαν ἐνταυτῷ καὶ πράσσει καὶ λαλεῖ, ἐπειδὴ περιέρχεται ὡς μέλλος εἰς τὴν πόλιτείαν, καὶ ἡ εὐδαιμονία του κρέμαται ἀπὸ τὴν κοινὴν εὐδαιμονίαν. Ἄν κατὰ δυστυχίαν εὑρεθῇ εἰς χρόνου περίοδον, ὅτε ἡ πατρίς δὲν ἔχει πλέον ὧτα ν' ἀκούῃ τοὺς λόγους του, ἀφήνει καὶ εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς κληρονομίαν τὴν μνήμην τῆς διαγωγῆς καὶ τῆς διδασκαλίας του ἀνεξάλειπτον, μὲ μεγάλην ἐλπίδα νὰ ὠφελήσῃ πολλοὺς ἄλλους.

Ἐἴκοσι δύο καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδες ἐπέρασαν ἀφοῦ ἐθανατώθη ὁ Σωκράτης, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Σωκράτους ἔμειναν εἰς ὅλα τὰ φωτισμένα ἔθνη, δὲν λέγω ἀείμνηστον· ἀείμνηστοὶ ἔγειναν καὶ οἱ φονεῖς του· ἀλλ' ἀοίδιμον καὶ σεβαστόν.

Καὶ οἱ σωθέντες ἀπὸ δύο του ἐνδόξους μαθητὰς λόγοι, μεταφρασμένοι εἰς ὅλας τὰς γλώσσας παραδίδονται εἰς τῶν ἀλλογενῶν τὰ σχολεῖα, ὅπου πλάσσονται καὶ μορφώνονται καθημέραν νέοι ἄξιοι νὰ σέβωνται καὶ νὰ μιμῶνται τὸν Σωκράτην, καὶ δυνατοὶ νὰ καταφρονήσωσι καὶ τὸ κώνειον αὐτό, ἂν ἡ πατρίς των ἀπαιτήσῃ νὰ τρέξωσι καὶ τοῦ κωνείου τὸν κίνδυνον.

Ἐπρόβλεπεν ὁ ἀοίδιμος Σωκράτης τὴν μέλλουσαν ταύτην αἰσχρὰν εἰς τοὺς φονεὰς του καὶ λαμπροτάτην εἰς αὐτὸν μνήμην τοῦ ὀνόματος.

Ὅθεν ἔδωκεν, ὀλίγας ἡμέρας πρὶν ἀποθάνη τὴν ἀφευδῆ τῆς συνειδήσεώς του μαρτυρίαν ταύτην.

«Βλέπω ἀκόμη (ἔλεγεν), ὅτι δὲν μένει εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἢ αὐτὴ ὑπόληψις περὶ τῶν προγενεστέρων ἀδίκων καὶ δικαίων ἀνθρώπων.

Ὅθεν εἶμαι βέβαιος ὅτι, ἂν μὲ θανατώσωσιν οἱ σύγχρονοί μου, ἢ ἐπερχομένη γενεὰ ἄλλως θέλει κρίνει ἐμὲ καὶ ἄλλως τοὺς φονέας μου· δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι μέλλω ἀεὶδίως νὰ ἔχω τοὺς μεταγενεστέρους μάρτυρας, ὅτι δὲν ἠδίκησα, οὐδ' ἔκαμα χειρότερον ποτὲ κανένα, ἀλλ' ἐξεναντίας ἐσπούδαζα πάντοτε νὰ μεταβάλω εἰς τὸ χρηστότερον τοὺς συναναστρεφομένους μ' ἐμέ».

Ἄδ. Κοραῆς.

Ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς πνευματικῆς τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ζωῆς κρύπτεται εἰς τὰ νέφη τῶν προγενεστέρων τῆς ἱστορίας αἰώνων· τὴν δ' ἀκμὴν αὐτῆς ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ μελετώμεν μετὰ θαυμασμοῦ εἰς τὰ διασωθέντα μέχρις ἡμῶν ἀθάνατα αὐτῆς προΐοντα. Ἀφοῦ ἡ ῥηθείσα πνευματικὴ τοῦ ἔθνους ζωὴ προβάσα κατὰ μικρὸν εἰς ἀκμὴν θαυμασίαν παρήγαγε τοὺς ἀρίστους ἐκείνους καρπούς, οἵτινες αἰῶνας πολλοὺς διέθρεψαν καὶ καθήδυναν καὶ νῦν ἔτι διατρέφουσι καὶ ἠδύνουσι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, μεταδοθεῖσα δὲ διὰ μὲν τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν εἰς πολλοὺς τῶν λαῶν τῶν κατοικούντων τὰς παραλίους χώρας τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου, διὰ δὲ τῶν κατακτήσεων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἰς τὰ ἔθνη τῆς ἐνδοτέρας Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, ἐξέτεινε μακρὰν τὰ ὅρια τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἤρχισεν ἀπὸ τῆς γ' πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος νὰ παρακμάζη κατ' ὀλίγον καὶ νὰ μαραίνηται. Ὅμως ἡ βραδεία παρακμὴ καὶ ὁ μαρasmus δὲν ἐπήνεγκαν τὸν θάνατον· ἀλλὰ καὶ ἀφ' οὗ ἡ ἔσθια τῆς πνευματικῆς ἐκείνης ζωῆς μετετοπίσθη ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ κατόπιν εἰς τὸ Βυζάντιον, εἶχεν αὐτὴ ἀκόμη δύναμιν ἰκανὴν νὰ συνέχῃ καὶ ζωοποιῇ τοὺς ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ ἐξελληνισθέντας καὶ εἰς

ἐν μέγα πολιτικὸν σῶμα συναφθέντα λαός, νὰ ἀποκρούῃ δὲ ἀπ' αὐτοῦ τὰς παντοίας φθοροποιούς τῶν βαρβαρικῶν λαῶν ἐπιδράσεις.

Ὁλεθριὸς ἰδίως εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ζωὴν ἐδείχθη ὁ ὀρμητικὸς ἐνθουσιασμὸς τῶν πρώτων ὀπαδῶν τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας, ἧτις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐβδόμου μ.Χ. αἰῶνος ὅπ' ἀνδρὸς εὐφανταριώτου ἐν Ἀραβίᾳ πλασθεῖσα διεδόθη μετεραστίαν ταχύτητα εἰς τὴν ἀραβικὴν χερσόνησον, τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον, καὶ τὰς ἐξῆς βορείους χώρας τῆς Ἀφρικῆς, πολεμοῦσα πανταχοῦ τὰς προγενεστέρους θρησκείας οὐχὶ διὰ λόγων, ἀλλὰ διὰ τῶν ὄπλων καὶ πολλαπλασιάζουσα διηγεκῶς οὐχὶ διὰ τῆς πειθοῦς, ἀλλὰ διὰ τοῦ τρόμου τοῦς προσηλύτους τῆς. Ὁ θρησκευτικὸς τῶν Μωαμεθανῶν ἐνθουσιασμὸς, ἀποκρούων πᾶν ὅτι ἐνομιζέτο ἀσύμφωνον πρὸς τὴν νέαν θρησκείαν, καταπολέμει τὴν ἄλλοτριαν ἐπιστήμην πανταχοῦ ὅπου οἱ φιλοπόλεμοι ἐκείνης ὀπαδοὶ ἐξέτεινον διὰ τῶν ὄπλων τὸ κράτος τῶν.

Τοῦ κακοῦ τούτου ἰατρεῖα τις ἤλπισθη ἐκ τῶν ἐπιγενομένων σταυροφορικῶν στρατιῶν· ἀλλ' ἡ ἐλπίς αὕτη ἀπέσθη ματαία, διότι ἡ παράσπονδος καὶ πρὸς τὴν κατ' ἀρχὰς ἐπιδειχθεῖσαν ἀγνήν χριστιανικὴν πρόθεσιν ἐναντία διαγωγὴ τῶν φιλαρπάγων καὶ χειροκρατικῶν Σταυροφόρων, οἵτινες ἤρπασαν καὶ κατεκράτησαν πολλὰς τῆς Βυζαντιτικῆς ἀρχῆς ἐπαρχίας, ἐπὶ ἐξήκοντα δὲ ἔτη καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν, ἐξησθένωσι πολὺ τὴν συνεκτικὴν δύναμιν τοῦ συνόλου τῶν συκρατούντων τὴν Βυζαντικὴν αὐτοκρατορίαν λαῶν καὶ διευκόλυνε δυστυχῶς τὴν βαρδύτερον συμβᾶσαν παντελῆ ταύτης διάλυσιν. Οὕτως ὁ ἑλληνισμὸς δὲν ἐπολεμήθη μὲν ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, ἐμμέσως ὅμως ἔλαθεν ἐξ αὐτῶν μετὰ τραῦμα.

Ὁλεθριωτέρη πρὸς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ζωὴν κατέστη ἡ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Μωάμεθ θρησκοληφία βαρδύτερον, ὅτε συναξεύχθη μετὰ τῆς ἀγριότητος τῶν τουρκικῶν ἐκείνων φυλῶν, αἵτινες ἀπὸ τῶν πέραν τοῦ Ὠξοῦ καὶ Ἰαζάρτου τόπων τῆς μέσης Ἀσίας πρὸς μεσημβρίαν καὶ δυσμὰς ὀρμηθεῖσα καὶ εὐροτάτας χώρας καταλαβοῦσαι ἤλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς ἐξ Ἀραβίας κατακτητὰς τῆς Περσίας καὶ ὀπαδοὺς τῆς νέης θρησκείας καὶ ἔγιναν προσήλυτοι καὶ ἰσχυροὶ ταύτης πρόμαχοι. Τῶν ῥηθεισῶν φυλῶν μοῖραί τινες μετὰ πολλὰς περιπετείας, ὡς ἀναγιγνώσκωμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐνωθεῖσαι ὑπὸ τὸν μέγαν Ὀθωμανὸν κατέστησαν ὅπ' αὐτὸν κα

N. Μιέρτου Νεοελλ. Ἀναγν. β'. Γυμν. "Ἐκδ. πέμπτη. 3

τούς διαδόχους αὐτοῦ ἐν τῇ ἐλάσσονι Ἀσίᾳ ἐπικινδυνότατοι καὶ ἀδιάλλακτοι πολέμιοι τοῦ βυζαντιακοῦ βασιλείου, ἐν ταύτῳ δὲ καὶ ἀντίμαχοι τῆς πνευματικῆς τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ζωῆς οὕτω δεινοί, ὥστε ἤθελον βεβαίως ἐπενέγκει εἰς ταύτην τὸν θάνατον, εἰάν ὁ θάνατος ἦτο εἰς αὐτὴν πεπρωμένος, ἦτοι ἂν ἦτο προωρισμένον ἐν τῇ βουλῇ τοῦ Ὑψίστου νὰ ἀπολέσῃ ἢ ἀνθρώποτης πᾶν ὅτι καλὸν καὶ ὑψηλὸν ἢ ἑλληνικὴ φαντασία ἐδημιούργησεν.

Οἱ φιλοπόλεμοι ἐκείνοι λαοί, οἱ ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ὀθωμανοῦ ἢ Ὀθμανοῦ Ὀθωμανοὶ ἢ Ὀθμᾶνοι ἐπονομασθέντες, κραταιωθέντες ἐν τῇ ἐλάσσονι Ἀσίᾳ διὰ τῶν ὅπλων καὶ ὠφελοῦμενοι ἔνθεν μὲν ἐκ τῆς γεροντικῆς ἀτονίας γείτονος βασιλείου χιλιετοῦς καὶ ὑπὸ πολλῶν παλαιῶν καὶ νέων τραυμάτων ἐξασθενήσαντος, ἔνθεν δὲ ἐκ τῆς ἀλληλομαχίας καὶ πρὸς τοὺς κινδυνεύοντας ἀνατολικοὺς χριστιανοὺς ἀδιαφορίας τῶν τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης ἰσχυρῶν ἡγεμόνων ἀφῆρπασαν πρῶτον ἄλλην μετ' ἄλλην τὰς ἐν Ἀσίᾳ ἐπαρχίας αὐτοῦ· ἔπειτα δὲ ἀντλοῦντες νέαν αἰεὶ δύναμιν καὶ νέον θάρρος ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν των, δι' ὧν καὶ ἡ ἀκόρεστος αὐτῶν πλεονεξία αἰεὶ μᾶλλον ἠρέξετο, διέβησαν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ δι' ἄλλεπαλλήλων πολέμων καὶ ἀρπαγῶν τὸ βυζαντινὸν βασιλεῖον καταλύσαντες κατέστρεψαν καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν σωζωμένην τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων μητρόπολιν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐξ ἧς ὡς ἐκ φανοῦ ἀμαρροφειγτοῦς διεχέοντο ἔτι ἐπὶ τῆς γῆς ἀμυδραὶ τινες ἑλληνικῆς ἐπιστήμης κτιῖνες.

Τὴν κατακτητικὴν τῶν Ὀθωμανῶν πορείαν κατὰ τε τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην πρό τε τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου καὶ μετ' αὐτὴν ἐσήμεινον πανταχοῦ ἀνασιάτωσις καὶ ἐρήμωσις, βέβηματα αἵματος καὶ ἐρείπις. Ἡ πνευματικὴ τῶν ὑποζυγομένων λαῶν ζωὴ μισομένη ἢ καταφρονομένη ὑπὸ τῶν ἀγερόχων κατακτητῶν διὰ τὴν πρὸς τὰς θρησκευτικὰς των δοξασίας ἀντίθεσιν, κατεπιέζετο σφόδρα μέχρις ἀποπνίξεως. Ἐνίοτε προσωπικὴ ἠπιότης ἢ πολιτικοὶ ὑπολογισμοὶ τοῦ δυνάστου ἠλάττων, ἐπὶ μικρὸν τὴν κατάθλιψιν συμφέροντα δὲ κυβερνητικὰ καθίστων μετριωτέραν τὴν φανεράν κατὰ τῶν ἑλληνικῶν φώτων καταφορὰν τῶν κρατούντων ἢ καὶ ἡνάγκαζον αὐτοὺς νὰ περιποιῶνται τινὰς τῶν πεπαιδευμένων ὀπηκῶν των, ὧν τὰς γνώσεις ἔκρινον χρησίμους εἰς τὴν ὀπηρεσίαν των ἀλλ' ἢ κατὰ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἀπέχθεια διετηρεῖτο πάντοτε

ἐν τῇ δυναστεύοντι ἔθναι, ταχέως δὲ πάλιν ἐξεδηλοῦντο διὰ παντοίων καταπίεσεων, ὧν σκοπὸς ἦτο ἢ ἀπόσβεσις παντὸς φωτὸς ἀμαυροῦντος τὸ ἐκ τῆς Μέλκκας διαχεόμενον, ὅπερ ἐπιστεύετο ὑπ' αὐτοῦ προωρισμένον νὰ φωτίσῃ, ὡς εἰς πνευματικὸς ἥλιος τὸν κόσμον ὀλόκληρον.

Ἄλλὰ καὶ ὅτε καὶ ὅπου αἱ ἑλληνικαὶ μαθήσεις δὲν κατεδιώκοντο ἀμέσως ὑπὸ τῶν δυναστῶν, οὔτε βιβλιοθήκαι ἐπυρπολοῦντο οὔτε σχολεῖα κατηργούντο. Ἕρκει τοῦ σιδηροῦ αὐτῶν ζυγοῦ ἢ βαρύτης καὶ ἡ ὑπερβολικὴ πασῶν τῶν τάξεων τοῦ ἑλληνικοῦ γένους κατάβλιψις ν' ἀποναρκώσῃ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ζωὴν. Ἡ περιγραφή τῆς ἐκπτώσεως καὶ τῶν δεινῶν παθημάτων τῶν χριστιανικῶν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου λαῶν, οὔς τόχῃ σκληρὰ ὑπέδωκεν εἰς τὸν σιδηροῦν ζυγὸν φυλῆς βαρβάρου ἐχθρᾶς τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ πρὸς τὰς ἑλληνικὰς χάριτας, ἀναισθήτου, εἶναι τοῦ παρόντος μου θέματος ἄλλοτρία. Διὸ παραλείπων αὐτὴν ἀρκούμαι μόνον νὰ μνημονεύσω ἐνταῦθα, ὅτι πλείστοι τῶν ὁμογενῶν ἡμῶν σοφῶν, οἱ μὲν ὀλίγον πρὸ τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου, οἷον προαισθανόμενοι ὡς τὰ χειμοφυρόντα πτηνὰ τὸν ἐπικείμενον εἰς τὸ γένος βαρὸν χειμῶνα, οἱ δὲ μετὰ τὴν ἄλωσιν φεύγοντες τὴν ἀξιοθρήνητον αὐτοῦ τόχην, καταλίποντες μετὰ δακρύων τὸ πατρῷον ἔδαφος μετέβησαν εἰς Ἰταλίαν καὶ εἰς ἄλλας τῆς Εὐρώπης χώρας φέροντες μεθ' ἑαυτὸν τὸν Ὅμηρον, τὸν Ἡσίοδον, τὸν Αἰσχύλον, τὸν Σοφοκλέα, τὸν Εὐριπίδην, τὸν Ἡρόδοτον τὸν Θουκυδίδην, τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἀριστοτέλην καὶ ἄλλους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος σοφοῦς, ὅπως πάλαι ποτὲ οἱ περὶ τὸν Αἰνεῖαν ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν εἰς τὴν ξενιτεῖαν τοὺς ἐφεστίους θεοὺς των. Ἡ ῥηθεῖσα φυγὴ τῶν Ἑλλήνων σοφῶν καὶ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν μετοίκησις ἐζημίωσε βεβαίως τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ προσκαίρως· κέρδος δὲ μέγα καὶ διηγεκὲς προὔξηνεν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην καὶ δι' αὐτῆς εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα. Τίς δύναται νὰ εἴπῃ, ὅποια χωρὶς τοῦ ἱστορικοῦ ἐκείνου γεγονότος ἦθελον εἶσθαι σήμερον ἡ κατάστασις τῶν γραμμῶν ἐν Εὐρώπῃ; Ὅπόσον δὲ καὶ τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἐξ ἐκείνου ἔπειτα ὠφελήθη! Αἱ γνώσεις ἅς οἱ φυγάδες ὁμογενεῖς μετήνεγκαν τότε εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἦσαν κεφάλαια πνευματικὰ, ἅτινα μετακομισθέντα ἐν καιρῷ τοῦ κινδύνου ἐκεῖ καὶ κατατεθέντα εἰς

μέρος ασφαλές ἀνελάβομεν ἔπειτα καὶ νῦν ἔτι ἀναλαμβάνομεν μετὰ τόκου πολλαπλασίου.

Ὅσον ὀλεθρία καὶ ἄν ὑπῆρξέν εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ζωὴν ἢ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν κατάκτησις καὶ ἢ ἀκόλουθος δεινὴ καταπίεσις, δὲν ἐπήγαγεν ὅμως τὸν θάνατον εἰς αὐτήν. Ἡ Ἑλλὰς ὁμοιάζει γόνιμον γῆν κρύπτουσαν ἐντὸς ἑαυτῆς ἀνεξολόθρευτα φυσικῆς ζωῆς σπέρματα. Ὡς ἐκείνης τὴν ἐπιφάνειαν καταδόσκει πολλάκις παμφάγον πῦρ καὶ κατακαίει μέχρι ρίζης τὰ καλύπτοντα αὐτήν καὶ κατακοσμοῦντα φυτὰ καὶ ὑψίκομα δένδρα, ἀρκεῖ δὲ πάντοτε ὀλίγη τις ἀπὸ τῶν νεφῶν νοτία καὶ ὀλίγη θερμότης ἡλιακῆ, ἵνα ἐκ τῶν κεκρυμμένων ἐν αὐτῇ σπερμάτων ἀναβλάστησις καὶ καλύψῃ αὐτήν νέος κόσμος φυτῶν ἀγλαῶν, ρῦτω καὶ ἡ Ἑλλὰς καίπερ καταδοσκηθεῖσα ὑπὸ τοῦ βαρβαρικοῦ πυρός καὶ ἐρημωθείσα, διετήρησεν ὅμως ἐν ἑαυτῇ ἰκανὰ πνευματικῆς ζωῆς σπέρματα εἰς ὧν τὴν ἀναβλάστησιν ἔρκει πάντοτε ὀλίγη δρόσος τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀσθενῆς τις ἡλιακῶν ἀκτίνων ἐπίδρασις. Σχολεῖα ταπεινά, ὅποια συνεχώρουν αἱ δεινὰ περιστάσεις τοῦ ἔθνους μικρὰ καὶ λυπρὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων φυτῶρια ἀναφαίνονται ἐνιαχοῦ τῆς ἑλληνικῆς χώρας καὶ μετὰ τὴν πόρθησιν αὐτῆς καὶ ἐρήμωσιν, κρυπτόμενα πολλάκις ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν κρατούντων εἰς τόπους δυσβάτους εἰς ἐρημικὰ μοναστήρια παραμυθούντα τὴν πνευματικὴν πείναν καὶ δίψαν τῶν δυστοχῶν ἀπογόνων τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Δημοσθένους, τῶν κατατεθλιμμένων μαθητῶν τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ μεγάλου βασιλείου καὶ τοῦ Ναζιανζηνοῦ Γρηγορίου. Αὐξάνει δὲ τῶν ῥηθέντων σχολείων ὁ ἀριθμὸς, καθ' ὅσον ἐλαττοῦται ἢ παρὰ τῶν κρατούντων δεινὴ τοῦ λαοῦ πίεσις.

Ἄνδρες ἑλληνικῆς παιδείας ἰκανῶς μέτοχοι, διδάσκαλοι τῶν ἑλληνικῶν λόγων καὶ τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας, παραδόξως ἐγείρονται ἐν τῇ χώρᾳ τῇ κατακλυσθείσῃ ὑπὸ τῆς βαρβαρότητος κατ' ἀρχὰς μὲν σπανιώτεροι, προχωροῦντος δὲ τοῦ χρόνου συχνότεροι. Ἐφαίνοντο, ὅτι οὗτοι ἀνίσταντο ἐκ λίθων μεταμορφούμενοι καὶ ἐπανελαμβάνοντο εἰς τὰς διὰ τοῦ βαρβαρικοῦ κατακλυσμοῦ ἐρημωθείσας χώρας τὸ κατὰ τὸν παλαιὸν μῦθον θεοματουγηθὲν ἐπὶ Δευκαλίωνος. Ἦθελον ἀποπλανηθῆ πολὺ τοῦ κυρίου θέματος, ἐὰν ἐπεχείρουν ν' ἀπαριθμῶσω ἐνταῦθα τὰ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τῆς κατακτῆτεως ἕως τῆς ἑλληνικῆς

επαναστάσεως ἰδρυθέντα ἑλληνικά σχολεῖα, ἐξ ὧν ἐν τῷ μακρῷ τῆς δουλείας σκότει διεχέετο παραμυθητικόν τι φῶς εἰς τὸ ἡμέτερον γένος, νὰ καταλέξω δὲ τοὺς πεπαιδευμένους ἐκεῖνους ὁμογενεῖς, οἷτινες διὰ τῆς ζώσης διδασκαλίας ἢ διὰ τῶν συγγραμμάτων τῶν διητήρησαν ἐν τῷ μακρῷ καὶ δεινῷ ἐκειῖνῳ χειμῶνι τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τὰ ζώπυρα. Διό, παραπέμπων τοὺς θέλοντας νὰ γνωρίσωσι τὰ περὶ αὐτῶν εἰς εἰδικὰ τινα ὁμοεθνῶν καὶ ἀλλοδαπῶν συγγράμματα, ἀρκοῦμαι ἐνταῦθα νὰ εἶπω συντόμως ὅτι, προχωροῦντος τοῦ χρόνου, καθόσον ἡ ἀγριότης τῶν κατακτητῶν διὰ τῆς καθημερινῆς πρὸς τοὺς ὑποκειμένους Χριστιανούς ἐπιμιξίας καὶ συμβίστευσεως ἤλαττοῦτο ἠρξάνετο τούτων τὸ θάρρος, ἡ πνευματικὴ ζωὴ ἀνεπτύσσετο, τὰ δημόσια σχολεῖα ἐπληθύνοντο, οἱ δὲ λόγιοι ἄνδρες, οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ συγγραφεῖς ἐπολλαπλασιάζοντο κατὰ λόγον. Νίκαι τῶν Χριστιανικῶν τῆς Εὐρώπης δυνάμεων, ἐμπνέουσαι εἰς ταύτας καθημέραν θάρρος πλειότερον, κατέστελλον οὕτω τῶν Ὀθωμανῶν τὴν παράβολον τόλμην καὶ ἔπαρσιν, ὥστε ἡ ὀθωμανικὴ ἀρχὴ εὗρισκεν ἕκτοτε φρονιμότερον νὰ δεικνύηται πρὸς τοὺς ὑποκειμένους χριστιανούς ἡπιωτέρα καὶ συγκαταβατικωτέρα πρὸς τὰς δικαιοσύνας αὐτῶν περὶ ἰδρύσεως νῶν καὶ σχολείων αἰτήσεις· πρὸς ἃς ἐδεικνύετο πρότερον χαλεπὴ λίαν καὶ δύσκαμπτος. Εἰς τὰ πλείεστα τῶν ῥηθέντων σχολείων περιωρίζετο ἡ διδασκαλία εἰς μόνον τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἱεράν κατήχησιν· ἀλλὰ κατ' ἕλιγον εἰσήγοντο εἰς τινα αὐτῶν, τὰ εὐπορώτερα (οἷον εἰς τὸ τῶν Ἰωαννίνων, τὸ τοῦ Πατριαρχείου, τὸ τῆς Χίου, τὸ τῆς Σμύρνης, τὸ τῶν Κηδωνίων) καὶ ἡ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τῆς Ῥητορικῆς, τῆς Φιλοσοφίας, τῶν μαθηματικῶν καὶ τῶν στοιχείων τῆς Φυσικῆς. Οὐχὶ δὲ μόνον εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἰδρύοντο καὶ διετηροῦντο πρὸς παιδευσιν τῶν νέων Ἑλλήνων σχολεῖα εἰς τὰς τότε περιστάσεις ἀρμόδια, ἀλλὰ καὶ ἕκτος αὐτῆς ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἰδίως ἐν Ἰταλίᾳ ἐν οἷς ἐδιδάχθησαν πολλοὶ Ἕλληνες διαπρέψαντες ἔπειτα ὡς διδάσκαλοι, ἱεροκήρυκες, συγγραφεῖς, πολιτικοί. Καὶ εἰς τὰς διαφόρους δὲ τῆς Εὐρώπης ἀκαδημίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας οἱ νέοι Ἕλληνες μεταβαίνοντες ἐδιδάσκοντο ὑψηλότερα μαθήματα καὶ εἰδικὰς ἐπιστήμας, μάλιστα δὲ ἰατρικὴν, δι' ἧς εὐχερέστερον μετὰ τὴν ἐπάνοδόν των τιμὴν καὶ δύναμιν παρὰ τοῖς κρατοῦσιν ἤλπιζον ν' ἀποκτήσωσι καὶ εἰς τὴν πατρίδα των ὠφελι-

μώτεροι νά δειχθῶσιν. Οὕτως ἡ πνευματικὴ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ζωὴ κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς δεσποτείας διατηρουμένη καὶ κατ' ὀλίγον κρατυνομένη ἔλαβεν αἰφνιδίως περὶ τὸ τέλος τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἐκ τῆς γαλλικῆς μεταπολιτεύσεως νέαν ἰσχὺν καὶ νέαν κατεύθυνσιν.

Ἡ ῥηθείσα μεταπολίτευσις διὰ τῆς βαρυτοῦς σάλπιγγός τῆς ἐξεγείρασα ἐν Εὐρώπῃ (1789) ἀπὸ μακροχρονίου λιθάργου καὶ ἀρχοντας καὶ λαοὺς ἀρχομένους διεκήρυξεν εἰς πᾶσαν τὴν ὕψηλιον νέας πολιτικὰς ἀρχάς, τὰς ἀρχάς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος. Τὸ δὲ μέγα τοῦτο καὶ διαπύσιον κήρυγμα ἀκουσθὲν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξύπνησεν ἐν τῇ στήθει τῶν Ἑλλήνων πόθους δικαίους ἀπὸ πολλοῦ κοιμωμένους καὶ ἀναξωπύρησε γλυκυτάτας ἐλπίδας.

Ἡ διὰ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου ἀξήθησα τότε τῶν Ἑλλήνων κοινωνία πρὸς τοὺς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης λαοὺς καὶ ἡ ἐντεῦθεν προσελθούσα βελτίωσις τῆς οἰκονομικῆς αὐτῶν καταστάσεως διήγειρεν τὴν ἐθνικὴν τῶν φιλοτιμιάν, ἀνέφλεξε τὴν φιλομάθειάν των καὶ ἀνηρέθισε πάντας εἰς συντονωτέραν πρὸς τὸ ποθοῦμενον ἐνέργειαν. Ἐκτοτε ἐπολλαπλασιάσθησαν μετὰ πλειοτέρας σπουδῆς τὰ σχολεῖα καὶ ἐβελτιώθησαν φιλοτιμότερον τὰ ὑπάρχοντα δι' εἰσαγωγῆς μαθημάτων ὕψηλότερων. Ἐκτοτε οἱ νέοι ἤρχισαν μετὰ τῆς ἐν τοῖς σχολείοις τῆς πατρίδος των περάτωσιν τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων νά μεταβαίνωσι πολὺ συχνότερα εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης, ἵνα ἀπὸ τῶν πολυγευμένων ἐκείνων πηγῶν ἀρῶνται ἀφθονώτερα τῆς σοφίας τὰ νάματα καὶ τελειοποιῶνται εἰς τὴν Φιλολογίαν, τὴν Φιλοσοφίαν, τὰς μαθηματικὰς καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας, ἵνα σπουδάζωσι περὶ τὴν ἰεράν των Ἀσκληπιαδῶν τέχνην. Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς τὴν πατρίδα οἱ μὲν ἐφώτιζον τοὺς ὁμογενεῖς των διὰ τῆς προφορικῆς ἐν τοῖς σχολείοις διδασκαλίας ἢ διὰ τῶν πολυειδῶν συγγραμμάτων των πρὸς ἐκδοσιν τῶν ὁμοίων καὶ τῆς πογραφείας εἰς τινὰς τῶν ἐν Τουρκίᾳ πόλεων ἰδρύθησαν, οἱ δ' ἄλλως πῶς ἐγίνοντο εἰς τοὺς ὁμογενεῖς των ὠφέλιμοι. Διὰ τῆς ῥηθείσης ζωηροτέρας πνευματικῆς τῶν Ἑλλήνων κινήσεως παρεσκευάσθη τὸ μέγα ἔργον τῆς πολιτικῆς τῆς Ἑλλάδος ἀναγεννήσεως. Πολιτικὴ νῦν κατεῖχεν ἔτι τὴν πατρίδα τῶν ἀρχαίων διδασκάλων τῆς ἀνθρωπότητος ἀλλά, καθὼς τὰ μέλη τῶν ὠδισκῶν ὀρνθίων πυκνοῦμενα καὶ τὸ περίορθρον προμητρύουσι τὴν προσέγγισιν τῆς ἡμέρας.

οὕτω καὶ τὰ ἄσματα τῶν Μουσῶν πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος πυκνότερα τότε καὶ σαφέστερα ἀκουόμενα προήγγελλον εἰς τοὺς λαοὺς αὐτῆς τὴν ποθητὴν ἀνατολήν τοῦ ἡδυτάτου φωτός τῆς ἐλευθερίας καὶ διήγειρον εἰς τὰς καρδίας πάντων τὸ ἐκ φόβου καὶ ἐλπίδος μικτὸν ἐκεῖνο τῆς προσδοκίας αἴσθημα. Τέλος ὁ ἥλιος τῆς κα' τοῦ Μαρτίου ἡμέρας ἀνέτειλεν. Ὁ ἥλιος αὐτῆς ἐκείνης τῆς ἡμέρας τοῦ ἔτους καθ' ἣν πρὸ αἰῶνων δεκαοκτὼ εἶχεν εὐαγγελισθῆ τὸ ἀνθρώπινον γένος τὴν ἀπὸ τοῦ ἄρχοντος τοῦ κόσμου τούτου σωτηρίαν του, ἐπιλάμπας εἰς τὴν Ἑλλάδα εὐηγγέλισεν εἰς τὸ ἐλληνικὸν γένος τὴν ἀπὸ τῆς βαρβαρικῆς δυναστείας ἐλευθερίαν του. Μυριάδες πολλαὶ Χριστιανῶν ἀπὸ τεσσάρων αἰῶνων ὑπὸ βαρὸν ζυγὸν πιεζόμενοι ἐχαιρέτισαν τὸν ἥλιον τῆς ἡμέρας ἐκείνης πλήρεις ἐνθουσιώδους χαρᾶς. Ἡ σήμαία τοῦ σταυροῦ πανταχοῦ ἐν Ἑλλάδι ἀνεπετάσθη καὶ πανταχοῦ ἀντήχησαν τοῦ Φεραίου Τυρταίου τὰ πολεμιστήρια ἄσματα, προσίμια δεινοῦ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος· ἀγῶνος ὀλίγων πρὸς πολλούς, ἀόπλων πρὸς ὀπλισμένους, ἀδυνάτων πρὸς ἰσχυρούς, ἀγῶνος περὶ ζωῆς καὶ θανάτου ὁλοκλήρου τοῦ γένους. Ἀπὸ τῆς ἀεισημημονεύτου ἐκείνης ἡμέρας ἤρχισεν ἐν τῇ ἐλληνικῇ γένει νέα πνευματικῆς ζωῆς ἐποχὴ.

Φίλ. Ἰωάννου.

Ὁ ποιητὴς Σολωμὸς

Ὁ βίος καὶ τὸ ἔργον.

Ἐγεννήθη τὴν ἐνάτην Ἀπριλίου τοῦ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον βλαστὸς ἀρχοντικῆς οἰκογενείας. Οἱ πρόγονοί του, φεύγοντες τοὺς Τούρκους, μετηνάστευσαν ἐκεῖ ἀπὸ τὴν Κρήτην εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος. Ἐπαιδεύθη μὲ τὰ Ἰταλικά γράμματα, ὅπως οἱ σύγχρονοὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑπτάνησον. Παιδίον μαθητεύει εἰς τὰ λύκεια τῆς Κρεμῶνης καὶ τῆς Βενετίας. Ἀπὸ τὸ 1815 μέχρι τοῦ 1818 ἐσπούδασεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Παρίας. Τὸ 1818 ἐπιστρέφει εἰς τὴν γενέθλιον. Προωρισμένος διὰ τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου, ἐπαγγέλθη ὄχι τόσον κἀτοχος αὐτῆς ὅσον πλούσιος ἀπὸ τὴν ἰταλικὴν σοφίαν καὶ ποίησιν, τὴν λαμπρῶς ἀναβάλλουσαν τότε. Τὸ 1828 με-

τοικεῖ εἰς Κέρκυραν. Εἶχεν ἤδη γράψῃ τὰ πρῶτα εἰς ἰταλικὴν γλῶσσαν ποιητικά του δοκίμια. Ἀλλὰ διὰ τὴν Ἑλλάδα ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ ποιητὴς τῆς «Φαρμακωμένης».

Τὰ τραγούδια μου τάλεγες ὅλα,
τοῦτο μόνον δὲν θέλεις εἶπεῖ .

Ποῖος δὲν γνωρίζει τοὺς στίχους αὐτοὺς, τόσο ἀπλοῦς ὅσον καὶ ὑψηλοῦς, τοὺς εὐφραδεῖς ὡς ἀπολογία καὶ κατανοκτικὸς ὡς προσευχή; Ἦτο ὁ ποιητὴς τοῦ «Ὑμνου πρὸς τὴν Ἐλευθερίαν» τοῦ «ἄσματος τῶν ἄσμάτων», ὡς τὸ ἀπεκάλεσεν ὁ Τερτσέτης, τῆς πατριωτικῆς ἐμπνεύσεως τοῦ ὕμνου, μέσα εἰς τὸ ὅποιον ἡ λυρική φαντασία φέρεται ἀπὸ ἄλματος εἰς ἄλμα καὶ ἀπὸ πτερυγίσματος εἰς πτερυγίσμα καὶ ἀπῆχῃ ὅλα τὰ σαλπίσματα καὶ ὅλα τὰ κελαδῆματα:

Ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ ποῦ πλησιάζουν

Μὲ πολλὴ ποδοβολή,

Κι' ἄσματα ἄσματα ταράζουν·

Ἐπειτάχηρες Ἐσύ!

Ἄ! τὸ φῶς ποῦ σὲ στολίζει

Σὰν ἡλίου φεγγοβολή

Καὶ μακρόθεν σπινθυρίζει

Δὲν εἶναι ὄχι ὅπο τῆ γῆ!

Λάμπιν ἔχει ὅλη φλογώδη,

Χεῖλος, μέτωπο, ὀφθαλμὸς,

Φῶς τὸ χεῖρ, φῶς τὸ πόδι,

Κι' ὅλα γύρω σου εἶνε φῶς!

Τὸ σπαθὶ σου ἀντισηκώνεις,

Τρία πατήματα πατῆς.

Σὰν τὸν πύργο μεγαλώνεις,

Καὶ στὸ τέταρτο χτυπᾷς!

Ήτον ὁ ποιητής τοῦ «Λάμπρου», ὅπου τὸ τραγικώτατον πάθος δείχ-
νεται μὲ τὴν καταπληκτικὴν ἔντασιν τοῦ ὁράματος. Κατὰ τὴν ἐ-

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

ποχὴν αὐτὴν τὸ ἄσμα τοῦ Σολωμοῦ, ἀν δὲν ἀντηχῆ εἰς ὅλων τὰ
χεῖλη, ἀλλὰ τὸ ὄνομά του φέρεται εἰς ὅλων τὰ στόματα.

Ἡ Κέρκυρα τότε ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ γνησιωτέρα καθέ-
δρα τοῦ νεοελληνικοῦ πνεύματος.

Ἐκεῖ ἀκμάζει ἡ Ἴονιος Ἀκαδημία· τὸ ἄθος τῆς ἑλληνικῆς μαθήσεως ἐκεῖ δαδάσκει· ξένοι φιλόλογοι διατηροῦν ἐκεῖ συνεχῆ τὴν ἐπικοινωνίαν τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς πρὸς τὴν πνευματικὴν κίνησιν τῆς Δύσεως. Ὁ κόσμος οὗτος ἀρμόζεται καλύτερα πρὸς τὰς διανοητικὰς ἀνάγκας τοῦ Σολωμοῦ. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ἴονίου ζητεῖ νὰ εὔρη ἄξιον ἄσυλον, διὰ νὰ ἀφιερῶσθαι. Ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς του εἰς τὴν θεραπείαν τῆς Τέχνης. Ἐπιτριάντα συνεχῆ ἔτη ἔζησεν ἀνάμεσα εἰς τὴν ὠραίαν φύσιν, εἰς τὴν ἐκλεκτὴν κοινωνίαν ἐκείνην. Καὶ παρήγαγεν ἐκεῖ ἂν ὄχι τὰ πλεόν ἄρτια ἀλλὰ τὰ πλεόν μεγαλοφάνταστα ἔργα του. Συνεπλήρωσε τὰ ὠραιότερα τεμάχια τοῦ «Λάμπρου»· ἐνεπνεύσθη τὸν «Κρητικόν» καὶ τὴ «Φαρμακωμένην στὸν Ἄδην». Ἐσχέδιασε τὸ «Carnien Se-culare»· τὸν «Νικηφόρον Βρυέννιον», τὸν «Ἀνατολικὸν πόλεμον»· τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν ποικίλως καὶ πλουσίως ἐξητροῦσε νὰ συμβολίσῃ εἰς τὰ ποιήματα ταῦτα. Μετέφραζεν Ὀμηρικὰς Ῥαψωδίας. Ὑφαίνε καὶ ἐξῆφαίνε καὶ κατέλυε καὶ ἀνέπλαττε, κάθε φοράν καὶ τεχνικώτερον, τὴν μεγάλην ἐπικολυρικὴν σύνθεσιν τῶν «Ἐλευθέρων πολιορκημένων» ἀποθέωσιν τῶν ἥρωϊκῶν ἀγώνων τοῦ Μεσολογγίου. Ἐκεῖ τέλος ἔγραψε τὸν «Πόρφυραν» τοῦ ὁποίου τοὺς ὀλίγους περισωθέντας στοίχους διαπνέει θεῖα τις πνοή.

✕ Ἐκεῖ μεταξὺ κοινωνίας ἀνεπτυγμένων, μεταξὺ κοινωνίας νεολαΐας προσιτῆς εἰς τὰ δυσκολοπρόσιτα τῆς τέχνης, ὁ Σολωμὸς δὲν ἐκτιμᾶται μόνον ὡς ἔξοχος ποιητής, ἀλλὰ τιμᾶται ὡς ἥρωος τοῦ πνεύματος. Οἱ νέοι τῆς Κερκύρας διεκδικοῦσιν ὡς δόξαν, ἔστω καὶ ἀπλὴν πρόσκλησιν τοῦ δυσκολοκοινωνήτου ποιητοῦ εἰς τὸν περίπατον, διὰ νὰ σταθοῦν παραπλεύρως του, εἰς τὴν οἰκίαν του διὰ νὰ ὁμιλήσουσιν μαζί του. Ὁ Ἰάκωβός Πολυλάς μόλις ἐγύρισεν ἀπὸ τὴν Γερμανίαν, ἐξοδεύει νύκτα καὶ ἡμέραν τὴν Γερμανομάθειάν του, διὰ νὰ μεταφράξῃ καὶ παραδίδῃ πρὸς ἀνάγνωσιν εἰς τὸν λατρευτὸν διδάσκαλον τόμους τοῦ Ἐγέλου καὶ τοῦ Σίλλερ. Καὶ αὐτὰς τὰς ὄχι ὀλίγας ἰδιοτροπίας του σέβονται ὡς νόμους οἱ φίλοι του. Ὁ Σποριδῶν Τρικούπησ, περαστικὸς ἀπὸ τὴν Κέρκυραν, νεόνυμφος τότε, συναντᾷ καθ' ὁδὸν τὸν ποιητὴν, στενώτατα συνδεδεμένον μαζί του. Τὸν παραλαμβάνει, διὰ νὰ τὸν γνωρίσῃ μὲ τὴν νεαρὰν συντροφίσσιν τοῦ βίου του. Ἄλλ' ὁ παράξενος ποιητής δὲν πείθεται ν' ἀνέλθῃ εἰς τὸν οἶκον του καὶ μόνον

συγκαταναείει νά σταθῆ ἀπέξω, ἐκεῖ κληθεῖσα ὑπὸ τοῦ σοξόγου κατήλθεν ἡ εὐγενῆς δέσποινα εἰς τὸν δρόμον διὰ νά τὸν ἴδῃ καὶ τὴν χαιρετίσῃ.

Ὁ ποιητὴς δὲν βιάζεται νά δημοσιεύσῃ τὰ νεώτερα ἔργα του, οὐδὲ θηρεύει τὴν ἀπόκτησιν εὐκόλου φήμης. Δὲν ἀποβλέπει εἰς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἐπιτυχίαν καταφρονεῖ τὴν δημοτικότητα· αὐτὴ συνήθως ἐξαγοράζεται μὲ συγκαταβάσεις ἀναξίας τῆς συνειδήσεως τοῦ καλλιτέχνου.

Ἐργάζεται διὰ τὴν ποίησιν· Ὁ μέγας ποιητὴς τῆς συγχρόνου Ἰταλίας, ὁ Καρδούτσης, ὁμιλῶν περὶ τοῦ Δάντη εἶπεν· «Ἐφαλεν εἰς τὴν θείαν Κωμωδίαν του τὰ ὑψηλότερα τῆς ζωῆς· τὰ ὑψηλότερα τῶν ἀνθρώπων, τὰ ὑψηλότερα τῶν ψυχῶν μυστήρια ὄχι τῆς ἰδικῆς του ἢ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ πάσης ψυχῆς». Ὁ Σολωμὸς δὲν ἠτόχῃσε νά καταλίπῃ μέγα καὶ ὑπερτέλειον μνημεῖον, ὡς τὸ κληροδοτηθὲν εἰς τοὺς αἰῶνας ἀπὸ τὸν Δάντην, ἀλλ' ἐφιλοδόξῃσε τὴν ποίησιν ὡς ὁ ὑψηλότατος ἐκεῖνος ποιητὴς. Διὰ τοῦτο ὁ στίχος καὶ τοῦ Σολωμοῦ ἀπευθύνεται πρὸς ὅλας ὁμοῦ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς· προῦποθέτει ἀριότητα πνευματικῶν χαρισμάτων ἢ πλήρης ἀντίληψις τοῦ κάλλους αὐτοῦ. Ὁ Σολωμὸς ἀνέβαλεν ἐκάστοτε νά παρουσιάσῃ εἰς τὸ κοινὸν τὰ φωτεινότερα καὶ τολμηρότερα τῶν τέχνων του. Ἀγωνίζεται νά φθάσῃ εἰς τὴν τελειότητα. Παλαίει διὰ νά ὑποτάξῃ τὸ δυσκολοῦτότακτον ὕλικόν εἰς τὴν ἀπολυταρχίαν τῆς τέχνης. Προβαίνει διὰ μεθοδικῆς διηρώσεως τῶν ἔργων του καὶ ἀναπλάσεως. Πάντοτε δυσαρεστημένος μὲ τὸν ἑαυτὸν του, ὄχι σπανίως συντρίβει ὡς ὁ ἀρχαῖος γλύπτης τὰ πλάσματά του. Ἀλλὰ καὶ τῆς ζωῆς του αἱ ἰδιάζουσαι περιπέτειαι δὲν ἐπιτρέπουν νά ἔλθῃ εἰς ἐπαφήν μὲ τὸ εὐρὺ κοινόν. Τὸ θολὸν βῆμα τῆς πραγματικότητος εἰσχωρεῖ μέχρι τῶν ἀδύτων τοῦ ναοῦ· μολύνει μὲ τὴν λάσπην του τοὺς πόδας τοῦ χρυσοῦ θυσιαστηρίου.

Ἀπὸ τοῦ 1833 περιπλέκεται εἰς δίκην συγγενικήν· ἀσυγκρίτως περισσότερον παρ' ὅσον αὐτὴ ἠπειλήσε τὴν ὕλικήν του ἄνεσιν, κατέφερε ἐναντίον του, ὡς λέγεται, καίριον ἱθικὸν τραῦμα.

Καὶ τὴν μὲν δίκην ἐκέρδισε μετ' ὀλίγα ἔτη, ἀλλὰ μὲ τὴν παντοτεινὴν θυσίαν τῆς γαλήνης του. Βαθμηδὸν ἡ δέξυθμία, ἡ μελαγχολία, ἡ φιλοσοφία, ἡ μισανθρωπία, ἡ νευροπάθεια κρατούσιν ἰσχυρότερον αὐτοῦ· τέλος ἀποθνήσκει τὴν ἐνάτην Φεβρουα-

ρίου τοῦ 1857 εἰς τὴν Κέρκυραν, θῶμα ἐγκεφαλικοῦ παθήματος. Μόλις ἠγγέλθη ὁ θάνατός του, ἡ Βουλὴ τῶν Ἰονίων διέκοψε τὴν συνεδρίασιν καὶ ἐκήρυξε δημόσιον τὸ πένθος. Ἐκλείσθησαν τὰ θέατρα. Ὁ λαὸς τῆς πόλεως καὶ τῶν προαστείων συνέρρευσε εἰς τὴν κηδεῖαν, πάνδημον. Δώδεκα νέοι ἀθόρμητοι ζητήσαντες ὑπεβάσταζον μέχρι τοῦ τάφου τὸ φέρετρον.

Ἐλάχιστον χρόνον πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σολωμοῦ ἔγραφεν εἰς ἓκ τῶν γλυκυτέρων μαθητῶν ἐκεῖνου. «Μόλις δημοσιευθῶν τὰ ἀνέκδοτα ποιήματά του, θὰ γνωρίσῃ ὁ κόσμος, ὅτι ἔχει καὶ ἡ Ἑλλάδα τὸν Δάντην τῆς». Ἡ τοιαύτη προσδοκία τῶν θαυμαστῶν του δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα τυφλοῦ καὶ ἀκρίτου θαυμασμοῦ. Ναὶ μὲν ὁ ποιητὴς δὲν παρέδιδεν εἰς τὴν εὐρείαν δημοσιότητα τὰ ἔργα τὰ μεταγενέστερα τῶν πρώτων εἰδωλλίων καὶ τῶν ὕμνων του καθὼς παρεστήσαμεν ἤδη, τὰ ἐπλαστούργει βραδέως καὶ μακρὰν τῶν ἀμυήτων, ὡς διὰ νὰ τὰ παραδώσῃ ἄφογα εἰς τὴν ἀθανασίαν. Ἀλλὰ παρέδιδεν ὅμως συχνὰ πυκνὰ πλείστα μέρη ἐξ αὐτῶν χαρακτηριστικώτατα εἰς τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν μᾶλλον οἰκείων ἐκ τῶν φίλων του ἢ λαμπρὰ τοῦ ποιητοῦ ἀπαγγελία ἰσχυρότερον τὰ ἐνετύπωνεν εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀκρωμένων.

Ἀλλὰ τὸ μέγιστον καὶ τὸ κάλλιστον ἴσως μέρος τῶν στίχων καὶ τῶν ῥυθμῶν, ποῦ ἐξήρχοντο ἀπὸ τὰ χεῖλη του ὡς λειτουργία πρὸς δόξαν τοῦ αἰωνίου καλοῦ, ἀπέθανε μαζί του. Καὶ κατάπληξις ὀδυνηρὰ ἐκυρίευσε τοὺς φίλους καὶ τοὺς θαυμαστάς· διότι ἐγνώσθη ὅτι οἱ λόγιοι ἄνδρες οἱ ἀναλαβόντες τὴν ἐπιστάσιαν τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἀπάντων του — χρόνον τινὰ μετὰ τὸν θάνατον ἐκεῖνου — δὲν εὗρον εἰς τὰ χειρόγραφα ὅσα τοῖς παρεδόθησαν ὑπὸ τῶν συγγενῶν, τίποτε σχεδὸν ἄρτιον καὶ πλήρες ἀπὸ τὸν προσδοκώμενον θησαυρόν. Λάμποντα μόνον συντρίμματα τῶν αἰθερίων κόσμων καὶ ἀνεπανόρθωτα χάσματα καὶ ἀπλήρωτον κενόν. Σχεδιάσματα εἰς τὸ πεζὸν ἰταλιστὶ ἀτελείωτα τεμάχια, στίχους μεμονωμένους· ποῦ καὶ ποῦ ὀλιγότοιχα ἀποσπάσματα, στοχασμοὺς ἐπὶ στοχασμῶν, παραλλαγὰς ἐπὶ παραλλαγῶν· ἐρείπια φανταστικῶν ναῶν καὶ λείψανα μαγικῶν παλατιῶν· καὶ ἀντὶ τοῦ ὅλου ἔργου, ἐδραίως καὶ ἐναρμονίως συνηρμολογημένου, ἀραιὰ τινα μόνον κτίσματα αὐτοῦ καὶ δείγματα συσσωρευμένου ὕλικου. Ἐκ τούτων μόλις ἐνοοῦμεν ποῖον θὰ ἦτο τὸ οἰκοδόμημα. Καὶ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἐν μέρει μᾶς τὸ ἀπο-

καλύπτουν, ἐν μέρει μᾶς ἀφήνουν νὰ τὸ φαντασθῶμεν οἱ ἐκδότηι τῶν «Ἐυρίσκομένων τοῦ Σολωμοῦ», ὡς ἐτυπώθησαν ταῦτα τῷ 1859 εἰς τὴν Κέρκυραν μὲ τὴν σοφὴν μελέτην τοῦ Πολυλά, προταχθεῖσαν τοῦ βιβλίου.

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐχάθησαν, καὶ κατὰ τρόπον δυσεπιχειάστον, τὰ ἔργα τοῦ μεγίστου τῶν ποιητῶν τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος, διὰ τῶν ὁποίων ἡ νέα μας ποίησις θὰ ἠδύνατο εὐτόλμως ν' ἀντιμετωπίσῃ τὰς ἀλλοφύλους ἀδελφάς της. Ἴσως κακοῦργος ὑπολογισμὸς τὰ ὑπεξήρесе· ἴσως χεῖρ ἐναγῆς τὰ κατέστρεψεν ἴσως ὁ ἴδιος ποιητῆς ἐν στιγμῇ τις εἶδε τινος παροῦσμοῦ τὰ ἐξηφάνισεν, ἀλλ' ἢ οὕτως· ἢ ἄλλως ἢ μυστηριώδης τῶν ἐκλειψις εἶναι ὡς τὸ τελευταῖον κτύπημα ζοφερᾶς μοίρας, ἢ ὅποια κατεδίωκε τὸν ποιητὴν.

Καὶ ὅμως ἡ καταστροφὴ αὕτη ἐξηφάνισε μὲν τὸ μέγα ἀρχιτεκτονικὸν σύνολον καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν ἀριότητα τῶν ἔργων τούτων, ἀλλὰ προσέδωκεν εἰς ταῦτα, εἴτε συντρίμματα εἴτε ἀπλᾶ προσχεδιάσματα, χάριν ἄφραστον. Μορφώνεται τοιοῦτοτρόπως δι' αὐτῶν νέον εἶδος ποιήσεως, συγγενεθὸν μᾶλλον πρὸς τὴν τέχνην τῶν ἤχων ἢ τῶν στίχων. Ὅχι διότι τὰ περισωθέντα ἢ καὶ τὰ μηδέποτε περατωθέντα τὰυτὰ δὲν εἶναι παρὰ μόνον εὔοιχοι φθόγγοι χωρὶς κανὲν σφῆς νόημα· ἀλλὰ διότι ταῦτα εἶναι ὡραία καὶ συγκινοῦν μᾶλλον διὰ μουσικῆς τινος ἢ διὰ τῆς καθαρώτερον ποιητικῆς δυνάμεως. Χωρὶς ἀρχὴν καὶ χωρὶς τέλος ἀκόμη καὶ στερούμενα ἀλληλουχίας, περιβάλλονται μὲ τὴν γοητείαν τῶν ὀνείρων.

Εἶναι τοῦ ὡραίου ἀποκάλυψις ὅχι δι' ὅσων κατὰ πλάτος καὶ ἀμέσως ἐκφράζουσι, ἀλλὰ δι' ὅσων βαθέως καὶ πλαγίως πως ὑποβάλλουσι.

Ἐπιβάλλονται μὲ τὴν σεπτότητα τῶν ἐρειπίων καὶ μὲ τὸ μυστήριον τῶν συμβόλων. Ἡ σκοτεινότης τῶν δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα φραστικῆς ἀδυναμίας ἀλλ' εὐγλωττίας σιωπηλῆς, ὡς προσώπου τὸ ὅποιον θὰ ἐσφράγιζε τὸ στόμα του καὶ θὰ μετὰβίβαζεν ὅλην τὴν εὐφράδειαν τῆς γλώσσης εἰς τὴν λάμπιν τῶν ὀφθαλμῶν. †

Κ. Παλαμᾶς.

Ἀποσπάσματα ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Σολωμοῦ

Ἡ γαλήνη

Δὲν ἀκούεται οὐτ' ἓνα κῦμα
Εἰς τὴν ἔρημην ἀκρογιαλιά.
Λὲς καὶ ἡ θάλασσα κοιμᾶται
Μὲς τῆς γῆς τὴν ἀγκαλιά.

Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν.

Στῶν Ψαρῶν τὴν δλόμαυρη ράχη
Περπαντῶντας ἡ Δόξα μονάχη,
Μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
Καὶ στὴ κόμην στεφάνι φορεῖ,
Γινομένο ἀπὸ λίγα χορτάρια
Ποῦ εἶχαν μείνει στὴν ἔρημην γῆ.

Ἀπὸ τὸν Ἐθνικὸν Ὑμνον

(Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως)

Ἀκούω κούφια τὰ ντουφέκια,
Ἀκούω σμίξιμο σπαθιῶν,
Ἀκούω ξύλα ἀκούω πελέκια,
Ἀκούω τριξίμο δοντιῶν.

Ἄ ! τί νύκτα ἦταν ἐκεῖνη.
Ποῦ τὴν τρέμει ὁ λογισμός.
Ἄλλος ὕπνος δὲν ἐγίνη
Πάρεξ θάνατου πιζρός.

Τῆς σκιηῆς ἡ ὥρα, ὁ τόπος,
Οἱ κρσυγές, ἡ ταραχὴ,

Ὁ σκληρόφυχος ὁ τρόπος
Τοῦ πολέμου καὶ οἱ καπνοί

Καὶ οἱ βροντές, καὶ τὸ σκοτάδι,
Ὅπου ἀντίσκοπτε ἢ φωτειά,
Ἐπαράσταιναν τὸν ἄδη
Ποῦ ἐκατέρειε τὰ σκυλιά.

(Ἡ καταστροφή τοῦ Δράμαλη)

Τῆς Κορίνθου ἰδοὺ καὶ οἱ κάμποι·
Δὲν λάμπ' ἥλιος μοναχά
Εἰς τοὺς πλάτανους, δὲν λάμπει
Εἰς τὰ ἀμπέλια, εἰς τὰ νερά.

Εἰς τὸν ἥσυχον αἰθέρα
Τώρα ἀθῶα δὲν ἀντιχεῖ
Τὰ λαλήματα ἢ φλογέρα
Τὰ βελάσματα τὸ ἀρνί.

Τρέχουν ἄρματα χιλιάδες,
Σὰν τὸ κῦμα στὸ γυαλό.
Ἄλλ' οἱ ἀνδρεῖοι παλληκαράδες
Δὲν ψηφοῦν τὸν ἀριθμό.

ὦ τριακόσιοι ! σιμωθῆτε
Καὶ ξανάψετε σὲ μᾶς.
Τὰ παιδιά σας θέλ' ἰδῆτε
Πόσον μοιάζουε μὲ σῶς.

Ὅλοι ἐκεῖνοι τὰ φοβοῦνται,
Καὶ μὲ πάτημα τυφλὸ
Εἰς τὴν Κόρινθο ἀποκλειοῦνται
Κι' ὅλοι χάνονται ἀπ' ἐδῶ.

Στέλνει ὁ ἄγγελος τοῦ ὀλέθρου
Πεῖνα καὶ θανατικό.
Ποῦ μὲ σχῆμα ἑνὸς σμελέθρου
Περπατοῦν ἀντάμα οἱ δυό.

Καὶ πεσμένα εἰς τὰ χορτάγια
Ἄπεθαίνανε παντοῦ
Τὰ θλιμμένα ἀπομεινάρια
Τῆς φυγῆς καὶ τοῦ χαμοῦ.

Καὶ ἐσὺ ἀθάνατη, ἐσὺ θεία,
Ποῦ ὅ,τι θέλεις ἠμπορεῖς
Εἰς τὸν κάμπο, Ἐλευθερία,
Ματωμένη περπατεῖς !

Στὴν σκία χειροπιασμένες,
Στὴν σκιά βλέπω κι' ἐγὼ
Κοινοδάχτυλες παρθένες,
Ὅπου κάνουνε χορό.

Στὸν χορὸ γλυκογυρίζουν
Ὅραϊα μάτια ἑρωτικά
Καὶ εἰς τὴν αὔρα κυματίζουν
Μαῦρα ὀλόχουσα μαλλιά.

Ἡ ψυχὴ μου ἀναγαλλιάζει,
Πῶς ὁ κόρφος κάθε μᾶς
Γλυκοβύζαστο ἐτοιμάζει
Γάλα ἀνδρείας, καὶ ἐλευθεριᾶς.

Μὲς τὰ χόρτα στὰ λουλούδια
Τὸ ποτῆρι δὲν βαστῶ.
Φιλελεύθερα τραγοῦδια
Σὸν τὸν Πίνδαρο ἐκφωνῶ.

Ἄπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
Τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά
Καὶ Σάν προῶτα ἀνδρωμένῃ,
Χαῖρε ὦ χαῖρε Ἐλευθεριά!

(Τὸ Μεσολόγγι).

Πηγες εἰς τὸ Μεσολόγγι
Τὴν ἡμέρα τοῦ Χοιστοῦ
Πέρα πού ἄνθισαν οἱ λόγγοι, (1)
Γιὰ τὸ τέκνο τοῦ Θεοῦ

Σοῦ ἦλθε ἐμπρὸς λαμποκοπῶντας
Ἡ θρησκεία μ' ἓνα σταυρό,
Καὶ τὸ δάκτυλο κινῶντας
Ὅπου ἀνοί' τὸν οὐρανό.

Σ' αὐτὸ ἐφώναξε, τὸ χῶμα
Στάσου, ὀλόρθη, Ἐλευθεριά,
Καὶ φιλῶντας σου τὸ στόμα
Μπαίνει μὲς τὴν ἐκκλησιά.

(Αἱ κατὰ θάλασσαν νίκαι).

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
Τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομέρή,
Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὕψη
Ποῦ μὲ βία μετροῦει τὴν γῆ.

Εἰς αὐτὴν εἶν' ἔακουσμένο
Δὲν νικίεσε σὺ ποτέ·
Ὅμως, ὄχι δὲν εἶν' ἕξνο
Καὶ τὸ πέλαγο γιὰ σέ.

1) Ὁ ποιητὴς ὑπανίσταται τὸν στοιχὸν τοῦ Ἡσαίου : Ἀγαλλιᾶσθαι ἔρημος καὶ ἀνθείτω ὡς κρίνον.

Μπέττου Νεοελ. Ἀναγν. β' Γυμν. Ἐκδ. πέμπτη

Τὸ στοιχεῖο αὐτὸ ξαπλώνει
Κύματ' ἄπειρα εἰς τὴν γῆ,
Μὲ τὰ ὅποια τὴν περιζώνει,
Κ' εἶνα εἰκόνα σου λαμπρῆ.

Μὲ βρονγίσματα σαλεύει
Ποῦ τρομάζει ἡ ἀκοή
Κάθε ξύλο κινδυνεύει
Καὶ λιμῶνα ἀναζητεῖ.

Φαίνεται ἔπειτα ἡ γαλήνη
Καὶ τὸ λάμπιμο τοῦ ἡλιοῦ,
Καὶ τὰ χρώματα ἀναδίνει
Τοῦ γλαυκότετου οὐρανοῦ.

Δὲν νικίεσαι, εἰν' ἔξακουσιμένο,
Στὴν ξηρὰν ἐσὺ ποτέ.
Ὅμως, ὄχι, δὲν εἶν' ἕνεο
Καὶ τὸ πέλαγο γιὰ σέ.

Περνοῦν ἄπειρα τὰ ξάσπια,
Καὶ σὰν λόγγος στρουμωχτὰ
Τὰ τρεχούμενα κατάρτια,
Τὰ ὄλοφούσζωτα πανιά.

Σὺ τὲς δυνάμεις σου σπρόχνεις,
Καὶ ἀγκαλὰ δὲν εἶν' πολλές.
Πολεμῶντας ἄλλα διώχνεις
Ἄλλα παίρνεις, ἄλλα καῖς.

Μὲ ἐπεθύμα γὰ τηράζης
Δύο μεγάλα σὲ θωροῶ,
Καὶ θανάσιμον τινάζεις
Ἐναντίον τοὺς κεραυνό.

Πιάνει, αὐξάνει, κοκκινίζει,
Καὶ σηκώνει μιὰ βροντή,
Καὶ τὸ πέλαο χρωματίζει
Μὲ αἱματοχόση βαφή.

Πνίγοντ' ὄλοι οἱ πολεμάχοι,
Καὶ δὲν μνέσκει ἓνα κορμί·
Χάρου, σιὰ τοῦ Πατριάρχη,
Ποῦ σὲ πέταξαν ἐκεῖ.

(Ἀπὸ τὴν ὄδὴν εἰς τὸν Βύρωνα).

Ποῦ θὰ πάη; Βουνὰ καὶ λόγγοι
Καὶ λαγκάδια αἰιλογοῦν (').
Ποῦ θὰ πάη; — Στὸ Μεσολόγγι
Καὶ ἄλλοι ἄς μὴ ζηλοφθονοῦν.

Τέτοιο γῶμα ἀπ' τὴν ἡμέρα
Τῆ μεγάλη τοῦ Χριστοῦ,
Ποῦ εἶχε φέρει ἀπ' τὸν αἰθέρα
Τιμὴ ἑμᾶς καὶ δόξα Αὐτοῦ.

Εἶν' ἱερὸ προσκυνητάρι,
Καὶ δὲ θέλει πατηθῆ
Ἀπὸ βάρβαρο ποδάρι.
Πάρεξ ὅταν χαλαστῆ.

Δὲν ἦταν τὴ μέρα τούτη
Μοσχολίβανα, ψαλμοὶ
Νά, μολύβια, νά μαρουῦτ.
Νά, πιαθιῶν λαμποκοπή.

1) Παραμένονσιν ἀποροδντα.

Στὸν ἀέρα ἀνακατώνται
Οἱ σπιθόβολοι καπνοὶ
Καὶ ἀπὸ πάνου φανερόνεται
Ἴσκιοι θεῖοι πολεμικοί.

Καὶ εἶναι αὐτοί, ποῦ πολεμῶντας
Ἐσκεπάσανε τὴ γῆ,
Πάνου εἰς τ' ἄρματα βροντῶντας
Μὲ τὸ ἐλεύθερο ζορμί.

Καὶ ἀγκαλιάσματα ἐκεῖ πλήθια
Δάφνες ἔλαβαν φιλιά,
Ὅσα ἐλάβανε εἰς τὰ στήθια
Βόλια, τούρκικα σπαθιά.

Ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ πολεμάρχοι.
Περιζώνουνε πυκνοὶ
Τὴν ψυχὴ τοῦ Πατριάρχη,
Ποῦ τὸν πόλεμο εὐλογεῖ.

(*Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς*).

Καθαρώτατον ἥλιο ἐμπρομηνοῦσε
Τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὕστερο ἀστέρι
Σύγγεφο, καταχνιά, δὲν ἀπερνοῦσε
Τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
Καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἀργοφυσοῦσε
Τόσο γλυκὸ στὸ πρόσωπο τ' ἀέρι,
Ποῦ λὲς καὶ λέει μὲς στῆς καρδιάς τὰ φύλλα·
Γλυκειὰ ἢ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστὸς ἀνέστη ! Νέοι, γέροι καὶ κόρες.
Ὅλοι, μικροὶ μεγάλοι, ἐτοιμοσθητε·
Μέσα στὲς ἐκκλησιὰς τὲς δαφνοφόρες

Μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχθῆτε·
Ἐνοῖξατε ἀγκαλιὰς εἰρηνοφόρες
Ἐμπροστὰ τοὺς Ἁγίους καὶ φιληθῆτε·
Φιληθῆτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη,
Πέστε **Χριστὸς ἀνέστη** ἐχθροὶ καὶ φίλοι.

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι,
Καὶ βρέφη ὥραϊα στὴν ἀγκαλιὰ οἱ μανάδες·
Γλυκόφωνα, κοιῶντας τὲς ζωγραφισμένες εἰκόνας
ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες·
Λάμπει τὸ ἀσῆμι, λάμπει τὸ χρυσάφι,
Ἐπὸ τὸ φῶς ποὺ χύνουνε οἱ λαμπάδες·
Κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἁγιοκέρι,
Ἐποῦ κρατοῦνε οἱ Χριστιανοὶ στὸ χέρι.

Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι.

Παράμερα στέζει
Ἐὐάντρας καὶ κλαίει·
Ἐργὰ τὸ τουφέκι
Σηκώνει καὶ λέει·
Ἐσὲ τοῦτο τὸ χέρι
Τί κάνεις ἐσύ ;
Ἐὐχθρὸς μου τὸ ξέρει
πὼς μοῦ εἶσαι βαρὺ·
Ἐτῆς μάννας μου ὠ λαύρα !
Ἐτὰ τέκνα τριγύρου
Ἐφθαρμένα καὶ μαῦρα,
Ἐσὺν ἴσκιους ὀνειρόν·
Ἐλαλεῖ τὸ πουλάκι
Ἐστοῦ πόνου τῆ γῆ.
Καὶ βροῖσκει σπειράκι
Καὶ μάνα φθονεῖ.

Ἄκρα τοῦ τάφου σιωπὴ στὸν κάμπο βασιλεύει·
Λαλεῖ πουλί, πέρνει σπειρί, κ' ἡ μάνα τὸ ζηλεύει.
Τὰ μάτια ἢ πείνα ἐμαύρισε· στὰ μάτια ἢ μάνα μνέει·
Στέκει ὁ Σουλιώτης ὁ καλὸς παρήμερα καὶ κλαίει·
«Ἐρμὸ τουφέκι σκοτεινό, τί σ' ἔχω γὼ στὸ χέρι ;
Ὅποῦ σὺ μοῦ γινες βαρὺ, κ' ὁ Ἄγαρηγὸς τὸ ξέρει».

Ὁ Ἀπρίλης μὲ τὸν Ἐρωτα χωρεύουν καὶ γελοῦνε,
Καὶ ὅσ' ἄνθια βγαίνουν καὶ καρποὶ τόσ' ἄρμωσια σὲ κλειοῦνε,
Λευκὸ βουνάκι πρόβατο κινούμενο βελάζει,
Καὶ μὲς στὴ θάλασσα βαθιὰ ξαναπετιέται πάλι
Κι ὀλόλευκο ἐσύσμιξε μὲ τ' οὐρανοῦ τὰ κάλλη.
Καὶ μὲς σιῆς λίμνης τὰ νερά, ὅπ' ἔφθασε μ' ἀσπουδα (1),
Ἐπαιξε μὲ τὸν ἴσκιό της γαλάζια πεταλοῦδα,
Ποῦ εὐώδιασε τὸν ὕπνο της μέσα στὸν ἄγριο κρῖνο.

Τὸ σκουληκάκι βρίσκεται σ' ὦρα γλυκειὰ κ' ἐκείνο,
Μάγεμα ἢ φύσις κι ὄνειρο στὴν ὁμορφιὰ καὶ χάρη,
Ἡ μαύρη πέτρα ὀλόχρυσι καὶ τὸ ξερὸ χορτάρι·
Μὲ χίλιες βρούσες χύνεται, μὲ χίλιες γλῶσσες κρένει.
Ὅποιος πεθάνῃ σήμερα χίλιες φορὲς πεθαίνει.

Γιὰ κοίτα κεῖ χάσμα σεισμῶ βαθιὰ στὸν τοῖχο πέρα,
Καὶ βγαίνουν ἄνθια πλουμιστά, καὶ τρέμουν στὸν ἀέρα·
Λουλούδια μύρια, πῶ καλοῦν χρυσὸ μελισσολόι,
Ἄσπρα, γαλάζια, κόκκινα, καὶ κρύβουνε τὴ γλόη.

Ἐστησε ὁ Ἐρωτας χωρὸ μὲ τὸν ξανθὸν Ἀπρίλη,
Κ' ἡ φύσις ἦρε τὴν καλὴ καὶ τὴ γλυκειὰ της ὦρα,
Καὶ μὲς στὴ σκιά, ποῦ φούντωσε καὶ κλεῖ δροσὲς καὶ μύσχους,
Ἀνάκουστος κηλαϊδισμὸς καὶ λιποθυμισμένος.

---

1) = σπουδῆ, ταχέως.

Τῆς Φήμης τοὺς δύσβατους τόπους,
Καὶ ὁ Φθόνος τοῦ στέκει ξερβιά,
Μὲ μάτια μὲ χεῖλη πιερά·

Ἄλλ' ὅποτε ἡ μοῖρα τοῦ γράβη,
Τὸν δρόμο τοῦ κόσμου νὰ πάβη,
Ἡ Δόξα καθίζει μονάχη
Στὴν πλάκα τοῦ τάφου λαμπρόη,
Καὶ ὁ φθόνος ἄλλου περπατεῖ.

Στὴν πλάκα τοῦ Μάρκου καθίζει
Ἡ Δόξα λαμπράδες γιομάτη·
Κλεισμένο γιὰ πάντα τὸ μάτι,
Ὅπου χε πολέμου φωτιά.
Ἐλάτε ν' ἀκούστε, παιδιά!

Τὸ λείψανο, ποῦχε γλυτώσει
Ὁ Προίαμος μὲ θρήνους, μὲ δῶρα,
Ἐγύριζε ὀπίσω τὴν ὥρα
Ποῦ πέφτη στὴν ὄψη τῆς γῆς,
Τὸ φῶς τὸ γλυκὸ τῆς αὐγῆς.

Ἐβγῆκαν μαζί τῆς θλιμμένης
Τρωάδας ἀπ' ὅλα τὰ μέρη
Γυναῖκες παιδάκια καὶ γέροι,
Θρηνῶντας, νὸ ἰδοῦν τὸ κορμὶ
Ποῦ χάνει γι' αὐτοὺς τὴν ψυχή.

Κλεισμένο δὲν ἔμεινε στόμα
Ἀπάνου στοῦ Μάρκου τὸ σῶμα·
Ἀπέθαν' ἀπέθανε ὁ Μάρκος·
Μιὰ θλίψη, μιὰ ἄχρη βοή.
Καὶ θρήνος καὶ κλάμα πολλή.

Ἡ πρώτη Μαΐου

Τοῦ Μαΐου ἡοδοφαίνεται ἡ μέρα,
Ποῦ ὠραιότερη ἡ φύση ξυπνάει,
Καὶ τὴν κάνουν λαμπρὰ καὶ γελάει
Πρασινάδες, ἀχτῖνες, νερά.
Ἄνθη καὶ ἄνθη βαστοῦνε στὸ χέρι·

Παιδιὰ καὶ ἄντρες, γυναῖκες γέροι
Ἄσπροεντύματα, γέλια καὶ κρότοι,
Ἄλλοι οἱ δρόμοι γιομαῖτοι χαρά.
Ναί, χαρῆτε τοῦ χρόνου τὴ νιότη,
Ἄντρες, γέροι, γυναῖκες, παιδιά.

Γνώμαι τοῦ Σολωμοῦ

Κλείσε μέσα στὴν ψυχὴ σου τὴν Ἑλλάδα καὶ θὰ αἰσθαν-
θῆς μέσα σου νὰ λαχταρίζῃ κάθε εἶδος μεγαλείου.
Τὸ ἔθνος πρέπει νὰ μάθῃ νὰ θεωρῇ ἔθνικόν ὅ,τι εἶνε ἀληθές.
Ἡ ἀληθινὴ σοφία λέγει τὸ δίκαιόν της μὲ μεγαλοπρέπειαν
καὶ χωρὶς θυμούς.

Συμβουλαι πρὸς τοὺς νέους τῆς Ἑλλάδος.

Ἐφθάτε τέλος πάντων ἡ ὥρα τὴν ὁποίαν οἱ δυστυχεῖς ἡμῶν
πατέρες ἐπεθύμησαν μᾶτῃν. Οἱ Γραικοὶ τὴν σήμερον, μόνον ὅτι
πολλὰ μακροσμένοι ἀπὸ τὴν παλαιὰν τῶν ἰδίων προγόνων δόξαν
εἶναι ὅμως ἀσυγκρίτως πλέον φωτισμένοι, ἀφ' ὅτι ἤθελαν εἶσθαι
πολλὰ ἄλλα ἔθνη, ἐὰν ἐπασχον καὶ μέρος μικρὸν τῶν συμφορῶν
τῆς Ἑλλάδος. Αὐτοὶ στολισμένοι μὲ φυσικὰ προτερήματα καὶ παι-
δεύόμενοι κατὰ τὸ παρὸν μὲ σπουδαιότεραν ἀνατροφὴν, ἤτις αὐ-
ξάνει καθ' ἡμέραν, δείχνουν εἰς ὅλους, ὅσοι χωρὶς πάθος ἐξετάζουν
τὰ πράγματα, ὅτι δύνανταί τινες δυστυχεῖς περιστάσεις νὰ ἐρημώ-
σωσιν ὀλότιστα τὴν πλέον καρποφόρον γῆν, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ τῆς

ἀφαιρέσῃ τὴν φυσικὴν γονιμότητα· ὀλίγη βροχὴ τοῦ οὐρανοῦ καὶ μικρὰ γεωργία ἀρκοῦσι νὰ τὴν στολίσῃ καὶ πάλιν ὡς πρότερον.

Οἱ σημερινοὶ Γραικοὶ τόσον εἶναι πληροφορημένοι, ὅτι παρὰ τῶν ἐπιτημῶν τὸ φῶς ἄλλο φάρμακον νὰ τοὺς θεραπεύσῃ δὲν δύνανται, ὥστε καταφρονοῦντες ὅλας τὰς δυσκολίας καὶ τὰ ἐμπόδια, παραβλέποντες ὅλους τοὺς κινδύνους, τρέχουν μακρόθεν εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, διὰ νὰ ἀπολάβωσι ἐκεῖνα τὰ φῶτα, μὲ τὰ ὅποια ζῶντες ἐφώτιζον τὰλλα ἔθνη, καὶ φωτίζουν ἔτι καὶ μετὰ θάνατον τοὺς σημερινούς Εὐρωπαίους οἱ πρόγονοὶ των.

Δόξα καὶ τιμὴ εἰς ὅλους τοὺς φιλογενεῖς πλουσίους, ὅσοι ἐπιταχύνουν τὴν θεραπείαν τῆς ἀσθενούσης πατρίδος καταβάλλοντες προθύμως εἰς σύστασιν σχολείων, εἰς συνάθροισιν βιβλίων καὶ εἰς τὴν διὰ τύπου ἐκδοσιν πολλῶν ὠφελίμων συγγραμμάτων μέρος τῆς περιουσίας αὐτῶν. Δόξα καὶ τιμὴ εἰς ἐκείνους τοὺς συνετοὺς νέους, ὅσοι περιέρχονται τὴν Εὐρώπην ἀπανθίζοντες, ὡς μέλισσαι τὰ ὠφέλιμα ἄνθη, διὰ νὰ πλέξωσι τὸν στέφανον, μὲ τὸν ὅποιον μέλλει νὰ στεφανωθῇ καὶ ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ Πατρίς των.

Οἱ φιλογενεῖς πλούσιοι τῶν Γραικῶν ἐπληροφορήθησαν τὴν σήμερον, ὅτι ὁ χρυτὸς καὶ ὁ ἄργυρος ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ εὐτελεῖς μέταλλα, οὐδὲ γίνονται ἀληθινὰ χρήματα, πλὴν εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνων, ὅσοι ἠξεύρουσι τὴν χρῆσιν καὶ μεταχείρησιν αὐτῶν ἐπληροφορήθησαν, ὅτι ὁ πλοῦτος χωρὶς παιδείαν καὶ ἀρετὴν τόσον ὀλίγον εἰμπορεῖ νὰ στολίσῃ τὸν ἔχοντα, ὥστε καὶ κάμνει φανερωτέραν αὐτοῦ τὴν γυμνότητα· ἐπληροφορήθησαν, ὅτι καὶ ἂν αὐτοῦ τοῦ Κροίσου τοὺς θυσαυροὺς ἀποκτήσωσι καὶ ἂν αὐτὰς τὰς πέτρας μάθωσι νὰ μεταβάλλωσιν εἰς χρυσίον, οὐδεμίαν τιμὴν θέλουν λάβει παρὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἐνόσφ ἢ πατρίς των εὐρίσκειται εἰς πτωχείαν καὶ ἀδοξίαν· ἐπληροφορήθησαν τέλος πάντων, ὅτι ἡ τιμὴ μὲ τὴν ὅποιαν σπουδάζουν νὰ σκεπάσωσι τὴν γύμνωσιν τῆς Πατρίδος, ἐπαναστρέφει πολλαπλασια εἰς τὰς κεφαλὰς των.

Ὡσαύτως οἱ φιλόμουσι νέοι τοῦ γένους, ὅσοι πλέον σπεύρουσι τὰ φῶτα, τόσους πλειοτέρους ἐγκωμιστὰς εἰδήμονας θέλουν λάβει τῆς προκοπῆς καὶ σοφίας των, τόσον πλειοτέραν εὐγνωμοσύνην θέλει δεῖξει εἰς αὐτοὺς ἢ εὐεργετηθεῖσα πατρίς. Τί τοὺς ὠφελεῖ ὁ παρὰ τῶν χυδαίων ἔπαινος, οἱ ὅποιοι ἐπαινοῦν, ὅ,τι δὲν καταλαμῶν εἶναι καὶ φέρουσι χωρὶς κρίσιν ὅτι δὲν κολακεῖται τὰ πάθη των;

Τί τοὺς ὠφελεῖ ἡ σοφία ὅταν ἡ Πατρίς σκοτισμένη δὲν ἔχει οὐτ' ὀφθαλμοὺς νὰ τοὺς ἰδῇ οὔτε φρόνησιν νὰ τοὺς διακρίνῃ καὶ νὰ ἀναμείψῃ ὡς εἶναι δίκαιον τοὺς ἰδρωτάς των :

Αὐξήσατε λοιπόν, ὦ νέοι φιλόμουσι τῆς Ἑλλάδος, τὴν προθυμίαν νὰ φωτίζετε τὴν πατρίδα, διὰ νὰ ἀνακαλέσεται πάλιν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχαίαν τῶν προγόνων μας δόξαν. Ἐνθυμήθητε, ὅτι εἴσατε Ὀμήρου, Ἀριστοτέλους, Πλάτωνος, Δημοσθένους, Θουκυδίδου, Σοφοκλέους καὶ μυρίων ἄλλων τοιοῦτων ἀνδρῶν, ἀπόγονοι. Συλλογίσθητε πόσους κόπους ἐπέφεραν οἱ θαυμαστοὶ οὗτοι ἄνδρες διὰ νὰ τιμήσωσι τὴν Πατρίδα, πόσην δόξαν ἀπέλαβον ζῶντες ἀπ' αὐτὴν, πόσην λαμβάνουν ἔτι καὶ μετὰ θάνατον ἀπὸ τὰ σφά τῆς Εὐρώπης ἔθνη. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοῦς ἐξενειτεύθησαν, καθὼς ἐξενειτεύσθε τὴν σήμερον διὰ νὰ συλλέξωσιν, ὅτι χρήσιμον εὑρισκον εἰς ἄλλα ἔθνη καὶ νὰ πλουτίσωσι τὴν ἰδίαν Πατρίδα. Προσέχετε μάλιστα μὴ σὰς ἀπατήσῃ ἡ νεότης εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ καλοῦ, μὴ μετὰ πολλοὺς κόπους καὶ μετὰ μακρὰν ξενιτεῖαν ἐπιστρέψετε μὲ κενὰς τὰς χεῖρας ἢ γέμοντες ἀπὸ κακῆ τῆς Εὐρώπης. Εἶναι βέβαια πλήρης ἀναριθμητῶν καλῶν ἡ Εὐρώπη· ἀλλ' ἔχει καὶ πολλὰς ἀφορμὰς διαστροφῆς καὶ προβάλλει πολλὰς παγίδας εἰς τὴν ἀπειρον νεότητα. Μιμήθητε τὰς μελίσσας, ἀπανθίζοντες τὰ χρήσιμα, καὶ ὄχι τὰς μύιας, αἱ ὁποῖαι προσκολλῶνται εἰς τὰς θρωαδίας. Τῶν τιμῶν ἡδονῶν, ἡ μετρία χρήσις γίνεται ἀνεσις τῶν κόπων καὶ διεγείρει τοὺς νέους εἰς ἄλλους κόπους· ἢ κατάχρησις ψεύγει τοὺς ἀναγκάσιους κόπους, μαλακύνει τὸ σῶμα, ἐκνευρίζει κατὰ μικρὸν τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς καὶ τυφλώνει εἰς τὸ ὕστερον τοῦ νοῦς τοὺς ὀφθαλμοὺς. Προσέχετε μὴ σὰς ἀποθηριώσῃ ἡ φιληδονία καὶ σὰς μεταβάλλῃ καθὼς τοῦ Ὀδυσσεῦς τοὺς φίλους ἢ Κίρκῃ εἰς χοίρους. Ἀναγινώσκετε συνεχῶς τὸν θαυμαστὸν ἀπόγονον τοῦ Προδίκου περὶ τῆς νεότητος τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἀκολουθήσατε τὴν σεμνὴν ἐκείνην γυναῖκα ἣτις εἰκόνιζε τὴν ἀρετὴν καὶ ὄχι τὴν ἀναίσχυντον Σειρήνα, ἡ ὁποία ἐτόλμα νὰ ὀνομάζεται εὐδαιμονία. Ἀπὸ σὰς ἡ Πατρίς δὲν ζητεῖ Στοϊκὴν ἀπάθειαν, οὐδὲ μοναστικὴν σκληραγωγίαν καὶ κακοπάθειαν, ζητεῖ φῶτα διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν τυφλώσιν, ἐνδύματα διὰ νὰ σκεπάσῃ τὴν γύμνωσιν αὐτῆς. Ἀλλὰ μῆτε νὰ τὴν φωτίσετε, μῆτε νὰ τὴν ἐνδύετε εἴσατε ἱκανοί, ἐὰν δὲν ἔχετε τὴν φιλοσοφικὴν μετριοπάθειαν.

Μιμηθήτε λοιπόν τοὺς φρονίμους ἡμῶν προγόνους οἱ ὅποιοι φλεγόμενοι ἀπὸ τῶν ἐπιστημῶν τὸν ἔρωτα ἔτρεχαν πανταχόθεν εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ τὰ ἀπολαύσαι τὰς ἀληθεῖς ἡδονὰς τῆς φιλοσοφίας. Ἐκεῖ ἐφάνησαν ἄνθρωποι νέοι, καθὼς σεῖς, καὶ πένητες, καθὼς πολλοὶ ἀπὸ σᾶς, οἱ ὅποιοι ἐσπύναζον εἰς τὰς σχολὰς τῶν φιλοσόφων καὶ τὴν νύκτα εἰργάζοντο μὲ μισθόν, διὰ τὰ λαμβάνουσι τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα. Τοιαύτην ἔνδειαν τῆς σήμερον νὰ φοβηθῆτε δὲν ἔχετε· δεῖξετε προθυμίαν νὰ φωτισθῆτε, καὶ ἡ Πατρίς θέλει προθυμηθῆ νὰ σᾶς χορηγήσῃ θαφιλῶς τὰ πρὸς ζωὴν καὶ μάλιστα ἀναγκαῖα.

Σεῖς εἴθε τὴν σήμερον οἱ παιδευταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἑλλάδος καὶ δὲν εἶναι μακρὰν ὁ καιρὸς, ὅταν ἡ Πατρίς μέλλει νὰ ζητήσῃ νόμους ἀπὸ σᾶς. Πῶς ἔχετε λοιπόν νὰ διδάξετε τοὺς ἄλλους τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀρετὴν; Πῶς ἔχετε νὰ τοὺς μάθετε τὰ καθήκοντα τοῦ χρηστοῦ πολίτου, τὴν ὑποταγὴν εἰς τοὺς νόμους τῆς πολιτικῆς κοινωνίας καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσετε εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εὐδαιμονίας, ἐὰν πλανᾶσθαι ὡς ἀγρίανθρωποι, ἢ μᾶλλον ὡς ἀνήμερα θηρία, εἰς τὸν σκοτεινὸν λαβύρινθον τῆς ἀνομίας; Τὸ πλειότερον μέρος τῶν καταδικαζομένων ἀπὸ τοὺς νόμους κολάζονται, διότι δὲν ἐφρόντισαν νὰ χαλινώσῃ τὰ πάθη εἰς τὴν νεαρὰν αὐτῶν ἡλικίαν. Κακὸς ἄνθρωπος δὲν γίνεται κανεὶς εἰς μίαν στιγμὴν χρόνου καὶ τὰ πάθη δὲν εἶναι κατ' ἀρχὰς πλὴν μικροὶ σπινθήρες. Ὄταν ὁ λόγος τὰ κυβερνᾷ γίνονται φῶς, τὸ ὅποιον λάμπει εἰς ὅλας τὰς πράξεις τοῦ νέου καὶ διαδίδεται εἰς ὅλην τὴν πατρίδα. Ὄταν ἀρεθῶσι νὰ φέρωνται χωρὶς χαλιῶν, ἀνάπτουν Πυρκαϊὰν ὑλέθριον, τὴν ὁποίαν νὰ σβῆσῃ ἄλλο τι πλέον δὲν δύναται παρά τὰς ποινὰς τῶν νόμων. Ἀλλὰ τί τολμῶ νὰ ονομάζω νόμους; αὐτοὶ πρέπει νὰ φοβίζωσι τὰς ἀγενεῖς καὶ ἀχρεῖας ψυχὰς. Σεῖς, ὦ νέοι τῆς Ἑλλάδος ἔχετε ψυχὰς Ἑλληνικὰς. Εἰςεύρετε καλωτάτα, ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ μὴ ἐπράξετε κακὸν ἐναντίον τῶν νόμων ἀλλὰ θέλουσι ζητηθῆ ἀπὸ σᾶς καὶ ὅσα δυνάμενοι νὰ πράξετε ἡμελήρατε· δὲν ἀρκεῖ ὅτι δὲν ἐπροδώκατε τὴν πατρίδα, ἀλλ' ἀμάρτημα λογίζεται, καὶ ἂν δὲν τὴν ὠφελῆτε. Προδότης τῆς πατρίδος γίνετε ὅχι μόνον ὅστις ἀνοίγει τὰς πύλας αὐτῆς εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ ὅστις δὲν ἔλασε τὴν πτωχείαν τῆς, δὲν ἐνδύει τὴν γύμνωσιν τῆς, δὲν τὴν ὠφελεῖ κατὰ πάντας τρόπους μὲ τοὺς κόπους του. Δὲν εἶναι πα-

ράδοξον, ἂν τὰ ἀνδράποδα ζῶσι βίον ἀνδραπόδων· ἀλλὰ τῶν ἐλληνικῶν ψυχῶν τὰ φρονήματα πρέπει νὰ εἶναι ἐλευθέρων ψυχῶν φρονήματα. Σεις ἔχετε τὰς ἀκοάς πληρωμένους ἀπὸ τόσα καλὰ τῆς προγονικῆς ἀρετῆς ἀκούσματα καὶ παραδείγματα, ὥστε κινδυνεύετε, ἂν δὲν τὰ μιμηθῆτε, νὰ κατασταθῆτε καὶ παρὰ τὰ ἀνδράποδα ἀχρεϊέστεροι. Περιστρέψατε τοὺς ὀφθαλμοὺς σας, ὦ νέοι εἰς ὅλα τὰ μέρη καὶ ἴδετε ἂν κανὲν ἀπὸ τὰ σημερινὰ ἔθνη ἔχη πρότατορας τοιούτους, ὁποίους ἡμεῖς, παραδείγματα ἀρετῆς καὶ σοφίας ἐνωμένα τόσα ὅσα ἀναγιγνώσκωμεν εἰς τὰ συγγράμματα τῶν προγόνων μας. Συλλογισθῆτε, ἂν εἶναι τίμιον καλὸν νὰ καυχώμεθα εἰς ταύτας τὰς πατραγαθίας, χωρὶς νὰ δειξώμεν καὶ ἡμεῖς ἰδίας ἀνδραγαθίας· νὰ ὑποφέρωμεν ὀνειδιζόμενοι ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔθνη, ὡς ἀνάξιοι τῆς προγονικῆς ἡμῶν εὐγενείας καὶ δόξης, ὡς ἔθνος ἡλίθιον, ὡς ἀνωφελὲς βᾶρος τῆς γῆς. Συλλογισθῆτε, ὦ τῶν Ἑλλήνων ἀπόγονοι νέοι, ἂν ἄξιοι τοῦ ἐλληνικοῦ ὀνόματος, ἂν δυνάμενοι νὰ φωτίσετε τὴν Πατρίδα καὶ νὰ τὴν ἐκδικήσετε, ὡς ἄλλοι Ἡρακλεῖς, ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς τᾶς ὕβρεις ἀκολουθῆτε, ὡς Σαρδανάπαλοι τὴν ἀναίσχυντον γυναῖκα, τὴν ὁποίαν πλανηθέντες ἴσως, ἐπιστεύσατε, ὅτι εἶναι ἀληθῆς εὐδαίμονια.

Εἰς ὅσα, φιλόμουσοι νέοι εἶπα περὶ τοῦ κοινοῦ πάντων ἡμῶν χρέους, μὴ ἐκίνησεν ἢ αὐτὴ ἐκείνη τῆς πατρίδος ἀγάπη, ἀπὸ τὴν ὁποίαν σὰς βλέπω τὴν σήμερον ὀδηγούμενους εἰς τὸ καλόν, καὶ ὄχι εἰς κανέν ἄλλο ἀνάξιον Ἑλληνικῆς ψυχῆς τέλος. Ἐάν τινες (καὶ ἐλπίζω ὅτι οὐδεὶς τοιούτος θέλει εὐρεθῆ) δὲν κρίνωσι καλῶς τοὺς λόγους μου διότι ὀλίγον τοὺς μέλλει νὰ ἴδωσι καὶ πάλιν τὴν Ἑλλάδα εὐδαίμονα καὶ στολισμένην μὲ τὰς προγονικὰς ἀρετάς, μὲ τὴν ἀρχαίαν παιδείαν, εὐνομίαν καὶ δόξαν αὐτῆς, πρὸς αὐτοὺς λέγω ὅτι ἔλεγε πρὸς τοιούτους ἀκρατάς καὶ κριτάς ὁ Ἰσοκράτης· «Ἐμοὶ δὲ τῶν μὲν τοιούτων ἀκρατῶν οὐδὲν πώποτε ἐμέλησεν, οὐδὲ τοῖς ἄλλοις τοῖς εὖ φρονούσιν ἐκείνων δὲ τῶν ἄτε προσεῖπον πρὸ ἅπαντος τοῦ λόγου μνημονεύσόντων, τῷ τε πλήθει τῶν λεγομένων οὐκ ἐπιτιμησόντων. . . πάντων δὲ μάλιστα, τῶν οὐδενὸς ἂν ἥδιον ἀκοούντων ἢ λόγου δεξιόντος ἀνδρῶν ἀρετάς, καὶ πόλεως τρόπον καλῶς οἰκουμένης, ἄπερ εἰ μιμησασθαί τινες βουλευθεῖεν καὶ δυνηθεῖεν, αὐτοὶ τ' ἂν ἐν μεγάλῃ

δόξη τὸν βίον διαγάγεν καὶ τὰς πόλεις τὰς αὐτῶν εὐδαίμονας
ποιήσαιεν (1)».

Ἐν Ἡαρισίους τῷ 1823.

Ἄδαμ. Κοραῆς.

Ὁ Φιλόπατρις.

A'.

ὦ φιλάτη πατρίς,
ὦ θαυμασία νῆσος,
Ζάκυνθε σὺ μοῦ ἔδωκας
τὴν πνοὴν καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος
τὰ χρυσᾶ δῶρα !

B'.

Καὶ σὺ τὸν ὕμνον δέξου·
Ἐχθαίρουσιν οἱ Ἀθάνατοι
τὴν ψυχὴν καὶ βροντάουσιν
Ἐπὶ τὰς κεφαλὰς
τῶν ἀχαρίστων.

Γ'.

Ἄλλὰ εὐτυχῆς ἢ δύστηνος,
Ὅταν τὸ φῶς ἐπλούτει
τὰ βουνὰ καὶ τὰ κύματα,
Σὲ ἔμπρὸς τῶν ὀφθαλμῶν μου
Πάντοτε εἶχον.

Δ'.

Ποτὲ δὲν σὲ ἐλησμόνησα,
Ποτέ.—Καὶ ἡ τύχη μ' ἔριψε

---

1) = Ἰσοκράτους Παναθην., § 54.

Μακρὰ ἀπὸ σέ· μὲ εἶδε
Τὸ πέμπτον τοῦ αἰῶνος
Εἰς ξένα ἔδνη

Ε΄.

Σύ, ὅταν τὰ οὐράνια
Ῥόδα μὲ τὸν ἀμαυρότατον
Πέπλον σκεπάζῃ ἢ νύκτα,
Σὺ εἶσαι τῶν ὀνείρων μου
Ἡ χαρὰ μόνη.

ΣΤ΄.

Τὰ βήματά μου ἐφώτισε
Ποτὲ εἰς τὴν Αὔσονίαν (1),
Ἰῆ μαχαρία, ὃ ἥλιος·
Κεῖ καθαρὸς ὁ ἀέρας
Πάντα γελάει.

Ζ΄.

Ἐκεῖ ὁ λαὸς ἠτύχησεν,
Ἐκεῖ αἱ Παυνάσαι κόραι
Χορεύουν, καὶ τὸ λάσιον
Φύλλον αὐτῶν τὴν λύραν
Κεῖ στεφανώνει.

Η΄.

Ἄγρια, μεγάλα τρέχουσι
Τὰ νερὰ τῆς θαλάσσης,
Καὶ ὄιπτονται καὶ σχίζονται

1) = Ἰταλίαν.

Βίαια ἐπὶ τοὺς βράχους
Ἄλβιονεῖους.

Θ'.

Ἄδιάζει ἐπὶ τὰς ὄχθας
Τοῦ κλεινοῦ Ταμησοῦ
Καὶ δύναμιν καὶ δόξαν
Καὶ πλοῦτον ἀναρίθμητον
Τὸ ἀμαλθεῖον (1).

Ι'.

Ἐκεῖ τὸ ἀόλιον φύσημα
Μ' ἔφεραν αἱ ἀκτίνες
Μ' ἔθεψαν μ' ἔθεράπευσαν
Τῆς ὑπεργλυκυτάτης
Ἐλευθερίας.

ΙΑ'.

Καὶ τοὺς ναοὺς σου ἐθαύμασα.
Τῶν Κελτῶν ἱερὰ
Πόλις(2) τοῦ λόγου ποία.
Ποία εἰς ἐσὲ τοῦ πνεύματος
Λεῖπει Ἀφροδίτη;

ΙΒ'.

Χαῖρε, Αὔσονία, χαῖρε
Καὶ σὺ Ἄλβιῶν, χαιρέτωσαν
Τὰ ἔνδοξα Παρίσια.

---

1) Λονδῖνον.

2) Ἐννοεῖ τοὺς Παρισίους.

Ὁραία καὶ μόνη ἡ Ζάκυνθος
Μὲ κυριεύει.

ΙΓ΄.

Τῆς Ζακύνθου τὰ δάση
Καὶ τὰ βουνὰ σκιώδη
Ἦκουον ποτὲ σημαίνοντα
Τὰ θεῖα τῆς Ἀρτέμιδος
Ἀργυρᾶ τόξα.

ΙΔ΄.

Καὶ σήμερον τὰ δένδρα
Καὶ τὰς πηγὰς σεβάζονται
Δροσερὰς οἱ ποιμένες
Αὐτοῦ πλανῶνται ἀκόμα
Αἱ Νηρηίδες.

ΙΕ΄.

Τὸ κῆμα Ἴόνιαν προῶτον.
Ἐμίλησε τὸ σῶμα,
Προῶτοι οἱ Ἴόνιοι Ζέφυροι
Ἐχάιδευσαν τὸ στήθος
τῆς Κυθαρῆας.

ΙΣΤ΄.

Κι' ὅταν τὸ ἑσπέριον ἄστρον
Ὁ οὐρανὸς ἀνάπτῃ,
Καὶ πλέωσι γέμοντα ἔρωτος
Καὶ φωνῶν μουσικῶν
Θαλάσσια ξύλα.

ΙΖ΄.

Φιλεῖ τὸ ἴδιον κῆμα,
Οἱ αὐτοὶ χαϊδεύουν Ζέφυροι,
Τὸ σῶμα καὶ τὸ στῆθος
Τῶν λαμπρῶν Ζακυνθίων,
Ἄνθος παρθένων.

ΙΗ΄

Μοσχοβολάει τὸ κλῆμά σου,
Ὡ φιλότιμη πατρίς μου
Καὶ πλουτίζει τὸ πέλαγος
Ἀπὸ τὴν μυρωδιαν
Τῶν χρυσῶν κίτρων.

ΙΘ΄.

Σταφυλοφόρους ῥίζας,
Ἐλαφρά, καθαρὰ,
Διαφανῆ τὰ σύννεφα
Ὁ βασιλεὺς σοῦ ἐχάρισε
Τῶν Ἀθανάτων.

Κ΄.

Ἡ λαμπὰς ἡ αἰώνιος
Σοῦ βρέχει τὴν ἡμέραν
Τοὺς καρπούς· καὶ τὰ δάκρυα
Γίνονται τῆς νυκτὸς
Εἰς ἔσέ κρῖνοι

ΚΑ΄.

Δὲν ἔμεινεν, εἰάν ἔλεσε
Ποτὲ εἰς τὸ πρόσωπόν σου

Ἦ χιών· δὲν ἐμάρανε
Ποτὲ ὁ θερμὸς Κύων
Τὰ σμάραγδά σου.

ΚΒ'.

Εἶσαι εὐτυχής· καὶ πλέον
Σὲ λέγω εὐτυχέστερον.
Ὅτι σὺ δὲν ἐγνώρισας
Ποτὲ τὴν σκληρὰν μάστιγα
Ἐχθρῶν τυράννων.

ΚΙ'.

Ἄς μὴ μοῦ δώσῃ ἡ μοῖρα μου
Εἰς ξένην γῆν τὸν τάφον·
Εἶναι γλυκὺς ὁ θάνατος
Μόνον ὅταν κοιμώμεθα
Εἰς τὴν πατρίδα.

* Ἀνδοῖας Κάιβος.

Ἡ δύναμις τῶν γραμμάτων (1).

Ἀπὸ τῆς ἀπαισίας, ἀπὸ τῆς ἀποφράδος ἡμέρας, καθ' ἣν, κριμασιν οἷς οἶδε Κύριος, αἰμοσταγῆς ἐκομάτισεν ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων τοῦ Βυζαντίου, ἡ σημαία τῆς ὀθωμανικῆς κατακτῆσεως, εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπεχείρησε τὸ ἐλληνικὸν γένος τὴν ἀνοιχοδόμησιν τοῦ κατακρημνισθέντος πύργου τῆς ἐλληνικῆς ἐθνότητος. Τὸ δὲ πολύμοχθον καὶ πολυχρόνιον ἔργον ἀνέλαβον ὄχι μόνον οἱ ἀτρόμητοι μαχηταὶ τῶν ἐλληνικῶν ὁρέων, ἀλλὰ καὶ οἱ σοφοὶ διδάσκαλοι τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων.

1) Ἀπόσπασμα ἐκ λόγου ἐκφωνηθέντος ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τοῦ γυμνασίου Λευκάδος.

Συγχρόνως ἐγένετο καὶ φοβερὰ ἑκατέρωθεν ἡ ἐπίθεσις καὶ ἐνῶ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Ἀγρᾶφων ὀλίγοι γίγαντες ἀνέστελλον τὴν θηριώδη ὄρμην ἀγρίων κατακτητῶν, οἱ διδάσκαλοι τοῦ γένους ἀγρύπνοι, ἀκάματοι ἔσκαπτον ἐν κρυπτῷ διὰ τοῦ αἰχμητροῦ καλάμου των μυστικὴν ὑπόνομον, ἥτις ἔπρεπε μίαν ἡμέραν ν' ἀνατινάξῃ τὸν πελώριον ὄγκον τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἐν ᾧ τὸ πῦρ καὶ ὁ σίδηρος διετῆρουν ἀκμαίον τὸ πολεμικὸν πνεῦμα τῆς φυλῆς, ὑπὸ τὰς ἀμυδρὰς ἀκτίνας νοκτερινῆς λυχνίας ὁ πτωχὸς διδάσκαλος ἐνεστάλαξεν εἰς τὴν καρδίαν τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας τὰ ζωογόνα ρεῖθρα τῆς ἀρχαίας μαθήσεως.

Ἐκεῖ ἐν παραθύστῳ ὑπ' αὐτὰ τὰ ὄμματα πονηροῦ καὶ ὑπόπτου δεσπότη ἐδιδάσκετο ὁ νέος Ἕλλην πῶς διὰ τοῦ συνασπισμοῦ καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως κατέστρεψαν ἄλλοτε οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἀναριθμητὰ σμήνη βαρβάρων ἐν Μαραθῶνι, καὶ πῶς κατέπνιξαν τὰς ἀναριθμήτους αὐτὰς τριήρεις ἐν τοῖς ὕδασι τῆς Σαλτιμίνος. Πῶς οἱ τριακόσιοι συνέταιροι τοῦ Λεωνίδα ἀνεχαίτισαν τότε διὰ τοῦ στήθους των τὴν πλήμμυραν τῶν ἀλλοφύλων, καὶ πῶς διέσωσαν διὰ τοῦ αἵματός των ἀπὸ παντελοῦς ἐξοντώσεως τὴν μόλις τότε ἀναφρομένην ἑλληνικὴν ἐθνότητα.

Ἀλλὰ συνάμα ὁ πτωχὸς διδάσκαλος ἐδίδασκε τὴν ἑλληνικὴν νεολαίαν, πῶς αἱ ἐμφύλιοι διαίρεσεις, πῶς αἱ ἀντιζηλίαι καὶ τὰ πάθη, πῶς ἡ ἀγρορτία καὶ τὸ ψεῦδος ὑπεδούλωσαν τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν καὶ πῶς συνέτειναν εἰς τὴν ἐσχαθρεύσιν αὐτῆς πολὺ περισσότερον παρὰ τῶν Ῥωμαίων ἢ κατὰκτησις, παρὰ τῶν Φράγκων ἢ ληστρικὴ ἐπίθεσις, παρὰ τῶν Τούρκων ἢ ἀτελεύτητος δυναστεία.

Ἐποιοῦτοτρόπως οἱ ἀφανεῖς μὲν, ἀλλ' αἰείμνηστοι διδάσκαλοι τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, παρεσκευάσαν τὴν ἡμέραν τῆς ἐθνικῆς ἀνεγέρσεως, ὅσον καὶ οἱ λεοντόκαρδοι μαχηταὶ τῶν ἑλληνικῶν ὀρέων.

Ὁ κόρηος ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνωρθοῦτο, πολλάκις ἐφθάνε μέχρι ὀροφῆς καὶ κατέπιπτεν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἀνηγειρέτο πάλιν ὡς φοινῆς καὶ ἀγέρωχον ὕψωνεν εἰς τὸν οὐρανὸν τὸ μέτωπον.

Δύο λοιπὸν ὑπῆρξαν οἱ παντοδύναμοι μοχλοί, δι' ὧν ἐσαλεύθησαν τὰ θεμέλια τῆς Ὀθωμανικῆς κατακτήσεως, τὸ ἔρον

τοφόνον, τὸ περιπίπουν καρυοφύλι τοῦ Κλέφτη καὶ τὸ βουβὸ με-
λανοδοχείον τοῦ Ἑλληνοῦ Διδασκάλου. Τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα
ἐκ συμφώνου συνειργάσθησαν καὶ θὰ συνεργασθῶσι μέχρι συμ-
πληρώσεως τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως.

Λάβε λοιπὸν καὶ σὺ, ὦ προσφιλῆς νεολαία, ἀνὰ χεῖρας τὸν
κάλαμον καὶ ἐργάσθητι. Συντάχθητι μετὰ τῶν διδασκάλων σου
καί, ἀτενίζουσα πρὸς τὰς κορυφὰς τῆς δουλωμένης Ἡπείρου, ἐν-
θυμοῦ, ὅτι ἤγγικεν ἡ ὥρα, καθ' ἣν θὰ προσκληθῆς νὰ φωτίσης
ἀδελφοὺς πάσχοντας ἐκ πολυχρονίου ἀμαυρώσεως. Ὅταν δὲ ἔλθῃ
τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ ἀστέρος τῆς μα-
θήσεως καὶ ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν παραδόσεων θ' ἀφή-
σητε τὰς ἔδρας τοῦ γυμνασίου σας καὶ θὰ τρέξετε βεβαίως ἐπὶ
τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς. Ἐκεῖ θὰ δρέψητε ἄλλας δάφνας. Προπα-
ρασκευάσθητε εἰς τὸ μέγα ἔργον καὶ μὴ λησμονήτε, ὅτι λαὸς
ἀμαθῆς εἶναι ἀνάξιος ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας. X

Ἀρ. Βαλαωρίτης.

Εἰς τὴν νεότητα.

ὦ χουστῆ νεότης δεξασμένου γένους !
νιῶσε στὸ κορμίσου, στὴν ψυχὴ σου νιῶσε
τὴν δομὴν ἐκεῖνη καὶ τὴν περιφάνεια,
ποῦ καὶ στοὺς πολέμους, ποῦ καὶ στὴν εἰρήνῃ
ἄνδρας ἀνυψώνει κα' ἔθνη μεγαλύνει.

Γέμισε τὸ στήθος μὲ τὸ μεγαλεῖον
ποῦ τριγύρω πνέει. Κλείσε στὴν καρδιά σου
τὴν ἀγία φλόγα τοῦ ἀρχαίου κόσμου,
πιάσε καὶ σὺ τὸ μέλλον εὐγενὲς καὶ μέγα.
ἡ αὐγὴ σὺ γίνου φωτεινοῦ αἰῶνος.

Σκέψου, πῶς τὸ χῶμα ποῦ μὲ ἰδρωτὰ βρέχεις,
τόχουνε πατίσει Μαραθωνομάχοι,
πῶς σ' αὐτὰ τὰ ἴδια, τ' ἁγιασμέρα μέρη,

ἔχουνε μεστῶσει γενεῆς τῆς Νίκης,
κι' ἔψαλαν τὸ Κλέος, κι' ἔψαλαν τὴν Δόξαν.

Χαίρεται τὸ χῶμα, ποὺ βροντᾶς τὸ πόδι
μ' ὑψηλὸν τὸ πνεῦμα καὶ τὸ φρόνημά σου,
κι ἀπ' τῆς γῆς τὰ βάθη κι' ἀπὸ τοὺς λόφους γύρω
μιὰ ἦχὸ μεγάλου ἀθανάτου κόσμου
γύρω σου ξαπλώνει σὰν τὴν εὐλογία.

ὦ, τί δάκρυα ῥέουν ἀπ' τὰ βλέφαρά μας !
τί ἀνατριχίλα τρέχει στὴν καρδιά μας !
πῶς μεθᾶ τὸ πνεῦμα καὶ ξαναγεννᾶται,
στῶν χρυσῶν μας χρόνων τὰ φωτοπελάγη,
ὅταν ἐμπροστά μας φλογερὴ διαβαίνης !

ὦ χρυσῆ νεότης, ἡ μικρὴ πατρίς σου
σκέψου, πὼς ὑπῆρξε κοσμοδοξασμένη
κι ἀπὸ σένα ἐλπίζει κι' ἀπὸ σὲ προσμένει
νὰ τῆς δώσης πάλιν τὸ ἀρχαῖον στέμμα,
τὴν χαρὰν τῆς Νίκης, τὴν αὐγὴ τῆς Τέχνης.

Ἄρ. Προβελέγγιος

Ἐθνικαὶ ἐλπίδες καὶ ὄνειρα.

Τοῦρκοι κατέλαβον τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, τὸ λαμπρὸν κτίσμα
τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ ναός, ἐν ᾧ ἐπὶ αἰῶνας ἐλατρεύθη ἡ Ἁγία
τοῦ Θεοῦ Σοφία, φέρει τὴν ἡμισέληνον ἐπὶ τοῦ τροῦλλου καὶ με-
γάλα μεγαλωστὶ ἐπιγράφονται ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν τοίχων
αὐτοῦ τὰ ῥητὰ τοῦ κορανίου. Ἡ ἐκκλησία ἐκεῖνη ἐν ᾗ ἐπανη-
γορίσθησαν θριαμβευτικῶς νίκαι ἔθνικαὶ κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ
τῶν Ρώσων, τῶν Βουλγάρων καὶ ἄλλων πολεμιῶν τῆς Αὐτο-
κρατορίας, ἡ ἐκκλησία ἐκεῖνη ἐπομπεύθη ὑπὸ τοῦ ἰσλαμισμού.
Καθ' ἐλάχιστην παρασκευὴν ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς μωαμεθανικῆς
θρησκείας μὲ τὸ ξίφος γυμνὸν ὑπεμίμνησκε τοὺς ἐν αὐτῇ προσ-

ευχομένους τὸν κατακτητὴν Μωάμεθ, τὸν μεταβαλόντα εἰς μωαμεθανικὸν τέμενος τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Παρὰ τὸν Βόσπορον δὲν ναυλοχοῦσι πλέον αἱ πυρφόροι τριήρεις τοῦ Βυζαντίου αἱ ἐνοπείρασαι τὸν ὄλεθρον εἰς τοὺς Σαρακηνοὺς καὶ τοὺς Βουλγάρους. Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ ἡ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης δὲν κρύπτουσι πλέον τοὺς τάφους τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ ἐξέλιπον τὰ μνημεῖα τῶν πατριαρχῶν. Τὸ πατριαρχεῖον δὲν ἔχει πλέον τὴν παλαιὰν αὐτοῦ αἰγλήν, τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ δόξαν, καὶ ἐν μέρει ζῆ ἀπὸ τῆς σουργῆς καὶ ἐν μέρει ἀπὸ τοῦ ἐλέους τοῦ ἀπ' αὐτοῦ ἐξηρητημένου χριστιανικοῦ ποιμνίου. Ἄλλ' ὁ Ἑλληνισμὸς κινεῖται καὶ ὄρα καὶ ἀνησυχεῖ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ πόλει, ὅπου ἑλληνικὴ ἀκόμη εἶναι τὸ πλεῖστον ἢ ζωή. Καὶ ὅμως πάντα καλύπτει ἡ σκιά τοῦ κολοσσοῦ τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας. Ὡς πότε ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ ἐπὶ τῶν μεγάλων αὐτοκρατόρων ἡ μεγάλη ἐκείνη Βαβυλὼν ὑπενομεύετο ἐν ταῖς κατακόμβαις ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἡ ἄνω πολυκόμαντος πόλις ὑπὸ τῆς κάτω πόλεως τῶν κρυπτομένων καὶ τῶν νεκρῶν, οὕτω καὶ ἡ σκιά ἐκείνη τοῦ τουρκικοῦ κολοσσοῦ ἀποκρύπτει ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν ἑλληνισμὸν. Ἡ δὲ μεγάλη ἐκείνη ἐκκλησία, ἣτις εἶδεν ἄλλοτε τοιαύτην δόξαν καὶ διατηρεῖ ἀκόμη καὶ ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς δουλείας τοσοῦτον πλοῦτον, περιφρουρεῖται μέχρι τοῦ νῦν ὑπὸ τῶν λαμπροτάτων ἀναμνήσεων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἡ Ἑλλὰς ζῆ ἔλεγε ὁ Μάξ Νορδάου πρὸ ὀλίγου χρόνου, μὲ τὰς ἀναμνήσεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Προσεπαθήσαμεν μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ ἔθνους τῷ 1821 ν' ἀναστήσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων καὶ ἐντυπώσεων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Βλέποντες ἐνώπιον ἡμῶν τοὺς ἀληθμονήτους πάππους, προσεπαθήσαμεν οἷονεὶ ἐξιστάμενοι νὰ ληζμονήσωμεν τοὺς πατέρας ἡμῶν, καὶ ἀναθεματίσωμεν αὐτοὺς μετὰ τῆς Δύσεως πολλάκις μὴ ἐννοοῦντες, ὅτι ὁ λίθος ἐκεῖνος τοῦ ἀναθέματος ἦτο ἄδικος πολ-
λαχῶς.

Ἄλλ' εἶναι καιρὸς ν' ἀναστήσωμεν πρὸς τῇ λατρείᾳ τοῦ Παρθενῶνος καὶ τὴν λατρείαν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἄς παρακολουθήσωμεν τὰς ἀναμνήσεις, τὰς ἐντυπώσεις, τὰ ὄνειρα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅστις φαντάζεται, ὅτι δὲν ἐμαράνθησαν τὰ πάντα

ὅτι ἡ ἱστορία δὲν μετεβλήθη ἀποτόμως, ὅτι ἔχομεν ἀκόμη ν' ἀναγνώσωμεν φαιδράς ἱστορικὰς σελίδας τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ὅτι μεταξὺ αὐτῶν θὰ παρουσιασθῇ καὶ πάλιν τὸ ὄνομα τοῦ Κωνσταντίνου, τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Πράγματι ζωηρότατα καὶ συγκινητικώτατα εἶναι αἱ ἀναμνήσεις τῆς ἡμέρας τῆς ἀλώσεως, οἱ πόθοι, αἱ ἔθνικαὶ ἐλπίδες, τὰ ὄνειρα τὰ ὅποια συνέδεσεν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὁ ἑλληνικὸς λαὸς πρὸς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ τὸν τελευταῖον αὐτοκράτορα.

Ἀλειτούργητος ἄρα ἔμεινεν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ἡ μεγάλη ἐκκλησία, ἀφ' οὗ χρόνου ἐπετέθη ἐπὶ τῶν θόλων αὐτῆς ἡ ἡμισέληνος; Ὅχι· ὄχι, λέγουσιν αἱ ἔθνικαὶ παραδόσεις. Δὲν τὸ πιστεύει ὁ ἑλληνικὸς λαός.

Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κυριευθῇ ἡ πόλις. Ἦτο δὲ ἀπίστευτον, ὅτι θὰ κατελάμβανον οἱ Τούρκοι τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Καὶ ἡ αἰσθησις ἡ κατέχουσα τότε τοὺς συγχρόνους κατέχει καὶ σήμερον ἀκόμη διὰ τῶν αἰώνων τὸ Ἑλληνικὸν σύμπαν. Αὐτοὶ οἱ συγγραφεῖς οἱ διηγούμενοι τὰ τῆς ἀλώσεως προσθέτουσιν, ὅτι οἱ ὕστατοι ἀμόντορες τῆς μετ' ὀλίγον πιπτούσης πόλεως δὲν ἐπίστευον ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ κυριευθῇ ἡ Κωνσταντινούπολις. Ἐπίστευον ὅτι θὰ εἰσῆρχοντο οἱ Τούρκοι εἰς τὴν πόλιν, ὅτι θὰ προσχώρουν, ἀλλ' ὅτι, ὅτ' ἔμελλον νὰ φθάσωσιν εἰς τὸν κίονα τοῦ Κωνσταντίνου, θὰ ἔπαυεν ἡ ἀντίστασις, διότι ἐπὶ τοῦ κίονος ἐκείνου εὕρισκετο ἀνὴρ ἐπαίτης, βασιλεὺς λησμονημένος ὅστις ἀνιστάμενος θὰ ἐλάμβανε ῥομφαίαν παρ' ἀγγέλου αἰφνης παρουσιαζομένου καὶ θ' ἀπεδίωκε τοὺς εἰσελάσαντας εἰς τὴν πόλιν Τούρκους καὶ θὰ κατεδίωκεν αὐτοὺς μέχρι τῆς πατρίδος τοῦ Μωάμεθ, μέχρι τοῦ Μονοδενδρίου.

Ποῦ εἶναι τὸ Μονοδένδριον, ἡ πατρίς ἡ ὑποτιθεμένη τοῦ Μωάμεθ, μέχρι τῆς ὁποίας θὰ καταδιώξῃ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ φύλακος ἀγγέλου ὁ ἐπαίτης καὶ πενιχρὸς καὶ λησμονημένος βασιλεὺς, ὁ Πτωχολέων, ὡς ὀνομάζουσιν αὐτὸν ἄλλαι παραδόσεις, τοὺς τολμήσαντας νὰ εἰσελάσωσιν εἰς τὴν πόλιν, ἧς ἐν μέσῳ ἵσταται ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ Σοφία;

Τὸ Μονοδένδριον τῶν ἡμερῶν τῆς ἀλώσεως εἶναι ἡ *Κόκκινη Μηλιά* τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἐν ἀγνώστῳ μέρει τῆς Ἀσίας ὑπάρχει μὴ λέα παράγουσα μῆλα κόκκινα, καὶ ἕως αὐτῆς θὰ διώξῃ τοὺς Τούρκους ὁ ἀνιστάμενος καὶ πάλιν ἑλληνισμός. Τὸ ἐν τρίτον αὐτῶν θὰ βαπτισθῇ, λέγει ἡ παράδοσις, τὸ ἄλλο τρίτον θὰ ἐπιζήσῃ, ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Μωάμεθ, εἰς τὸ Μοροδένδροιον τῶν Βυζαντινῶν εἰς τὴν Κόκκινην Μηλιὰν τῶν παραδόσεων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Καὶ δὲν θὰ εἶναι ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν ἔκτοτε θὰ ἀνοιχθῶσιν αἱ πόλαι τῆς ἁγίας Σοφίας. Μυστικῶς δις ἀνεώχθησαν κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τῇ 1522, διηγεῖται χρονικόν τι, ἐν ᾧ μετέβαινον οἱ δερβίσαι κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ἱεροσύλως, ἤκουσαν ἐντὸς τοῦ ναοῦ ψαλμοφθίας, τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη», καὶ εἶδον φῶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μέγα καὶ εὐρον τὰς πόλεις αὐτῆς ἀνεφθιμένας. Ἐμφοβοὶ ἀνήγγειλαν τὸ θαῦμα εἰς τὸν Σουλτάνον, ὅστις σπεύσας ἐπὶ τόπου ἀνεβίβασεν ἄνδρας εἰς τὴν γυναικωνίτην, ἵνα ἴδωσι πόθεν ἤκούετο ἡ ψαλμοφθία καὶ πόθεν τὸ φῶς προήρχετο, διότι ὑπέθετεν, ὅτι ἦσαν ἀνθρώπινα ἔργα. Ἀλλ' ἐκ τῆς ἐρεύνης ἐκείνης ἐπέισθησαν, ὅτι δὲν προήρχοντο ἐκ τῶν χριστιανῶν, καθ' ὧν ἕνεκα τούτου ἐξεμάνθησαν. Μετὰ δὲ διακόσια τεσσαράκοντα καὶ δύο ἔτη τῇ 1764, Ἄγγλος περιηγητῆς, ὁ Chandler, διηγεῖται, ὅτι ἐφάνη αἴφνης μαγικὸν μετέωρον ὑπὲρ τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, Τούρκοι καὶ Ρῶσοι εὗρισκοντο τότε ἐν διαστάσει καὶ αἱ στασιαστικαὶ κινήσεις ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Γεωργίας ἐν Ἀσίᾳ παρέσχον εἰς τοὺς ἀνεπτυγμένους τῶν Ἑλλήνων τὴν ἐλπίδα, ὅτι τὸ μετέωρον ἐκεῖνο ἦτο προαγγελία τῆς ἀπελευθερώσεως, ἡ δὲ ἐνθάρρυνσις αὐτῶν εἶχε μεταδοθῆ ἄχι μόνον εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' εἰς πάντας τοὺς Ἕλληνας τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας. Ὡς δὲ τότε ἀγνωστοὶ μελοφθία ἤκούσθησαν καὶ φῶς μὴ ἀφθὲν ὑπὸ χειρὸς ἀνθρώπου ἐφώτισε τοὺς θόλους μεγάλης Ἐκκλησίας, οὕτω πιστεύει ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ ἀνοιχθῇ ἡ μυστικὴ θύρα καὶ θὰ ἐξέλθῃ πάλιν ὁ ἱερεὺς ὁ ἀφῆσας ἀσυντέλεστον τὴν τελευταίαν λειτουργίαν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ.

Ὅτε εἰσῆλθεν ὁ Μωάμεθ, λέγει ἡ παράδοσις, εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, παρέλαβεν ὁ λειτουργῶν ἱερεὺς τὸ δισκοπότηρον καὶ ἐκρύβη διὰ θύρας μυστικῆς, ἧτις ἐκλύσθη ὀπίσθεν αὐτοῦ διὰ λιθίνου τοίχου. Ἐπὶ αἰῶνας ἐδεικνυον αὐτὴν οἱ Τούρκοι καὶ ὅτε κατὰ τὰ ἔτη

1847—1849 ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου Ἀβδοῦλ Μετζίτ ἔγιναν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ αἱ ἐπισκευαὶ τοῦ Ἰταλοῦ ἀρχιτέκτονος Φοσσάτη, τότε ἡ θύρα ἐκείνη ἀνοιχθεῖσα εὗρέθη ἄγουσα εἰς μικρὸν παρεκκλήσιον καὶ κλίμακα μεστὴν ἑρεικίων.

Ὁ ἱερεὺς δὲν ἐξῆλθεν ἔκτοτε πλέον κατὰ τὴν παράδοσιν ἀπὸ τῆς θύρας ἐκείνης, ἀλλ' ὅταν ἐπὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἀντικαταστήσῃ τὴν ἡμισέληνον ὁ σταυρὸς, τότε θὰ ἐξέλθῃ καὶ πάλιν ὁ κεκρυμμένος ἱερεὺς τοῦ Ἰψίστου καὶ θὰ συμπληρώσῃ τὴν διακοπεῖσαν λειτουργίαν.

Οὐδ' ἐκρύβη οὕτω κατὰ τὰς παραδόσεις μόνον ὁ λειτουργῶν ἱερεὺς, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος σφύζονται ἀνάλογοι παραδόσεις. Ἡ ἱστορία διηγεῖται ἀληθῶς, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἔπεσε τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως παρὰ τὴν πόλιν τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ καὶ ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ἔκειτο ἄκαφος καὶ ἀδιάγνωστος μεταξὺ τῶν πεσόντων· τότε ὁ Μωάμεθ διέταξε νὰ εὗρεθῇ τοῦ αὐτοκράτορος τὸ πτώμα. Ὁ δὲ ἠγαπημένος χρονογράφος τοῦ Κωνσταντῖνου, ὁ Φραντζῆς, λέγει ὅτι τρεῖς ἐκράτουν περὶ τοῦ βασιλέως διαδόσεις. Τινὲς μὲν ἔλεγον, ὅτι ἐφονεύθη μαχόμενος ὁ Κωνσταντῖνος, ἄλλοι διέδιδον, ὅτι εἶχε φύγει καὶ ἄλλοι ἐπίστευον, ὅτι ἦτο κεκρυμμένος πρὸς τὴν πόλιν. Ἐν τούτοις μαρτυρεῖται, ὅτι ὁ Μωάμεθ διέταξε νὰ ἐξετασθῶσι τὰ πτώματα, ὅπως διαγνωσθῇ ὁ νεκρὸς τοῦ Κωνσταντῖνου. Διεγνώσθη δ' ἐκ τῶν ἐρυθρῶν βασιλικῶν πεδίων, ἅτινα ἔφερον τοὺς χρυσοὺς ἀετούς. Ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ προσήχθη κατὰ τὸν Λουκᾶν πρὸς τὸν Μωάμεθ τὴν ὥραν, καθ' ἣν συνεζήτει μετὰ τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ. Δύο Γενίτσαροι παρουσιάσθησαν καὶ ἀντιδιετίνοντο χάριν ἀμοιβῆς ὅτι αὐτοὶ εἶχον φονεῦσαι τὸν βασιλέα. Ὁ Μωάμεθ διέταξε νὰ φέρωσι πρὸς αὐτὸν ἀποτετημένην τὴν κεφαλὴν ἀπὸ τοῦ πτώματος. Ἦχθη δὲ αὕτη πρὸς τὸν Σουλτάνον, ὁ δὲ Λουκᾶς Νοταρᾶς καὶ ἄλλοι προῦχοντες ἀνεγνώρισαν τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως. Ἄλλ' ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δὲν πείθεται, ὅτι ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς. Καὶ δὲν δύναται μὲν νὰ εἴπῃ ὅτι ἔφυγεν, ἀλλὰ νεκρὸν δὲν δύναται νὰ φαντασθῇ αὐτόν.

Ὡς πολλοὶ τῶν μύθων παριστάνουσι τοὺς μεγάλους ἄνδρας μέλλοντας ν' ἀναστηθῶσιν, ὡς οἱ Γερμανοὶ μυθολογοῦσι περὶ τοῦ

Βαρβαρόσσα (1), ὅτι κοιμάται ἀναμένων καλύτερον χρόνον ἵνα ἐμφανισθῆ καὶ πάλιν, καὶ παραμένει ἀξανανομένης τῆς γενειάδος αὐτοῦ ὑπὸ τὴν τράπεζαν τὴν λιθίνην, οὕτω καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος διὰ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν δὲν εἶναι νεκρός, ἀλλὰ κεκρυμμένος ἢ μετεμορφώθη εἰς τὸν Πτωχολέοντα ἐκείνων τῶν ἀρχαιοτέρων μύθων καὶ ἀναμένει βελτιονάς χρόνους, ἔν' ἀναστηθῆ ὁ μαρμαρωμένος, ὁ ἀναμενόμενος βασιλεὺς.

Πέπλος μυστηρίου, ἄλλοις συνεχείας τῶν παραδόσεων τούτων πρὸς ἀρχαιότερους ἢ συγγενεῖς μύθους παρέχει εἰς αὐτοὺς ἀληθινότητάν τινα γοητείαν, ὡς γοητείας πληροῦνται πᾶσαι αἱ παραδόσεις αἰ συνδεόμεναι πρὸς τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως πρὸς τὰ ὄνειρα τῆς ἀναστάσεως.

Ἡ μὴ πιστεύει καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὅτι ἐχάθη ἢ κατεστράφη ἢ ὅτι ὑπάρχει κατὰ χώραν ἢ ἁγία τράπεζα τῆς Ἁγίας Σοφίας;

Ὡς ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ ἔμεινε κεκρυμμένος ἢ ἄγνωστος ἢ μαρμαρωμένος, ἔν' ἀναστηθῆ μίαν ἡμέραν χάριν τοῦ γένους, οὕτω καὶ ἡ ἁγία ἐκείνη τράπεζα δὲν κατωρθώθη νὰ μετενεχθῆ εἰς Βενετιαν ἢ ἀλλαχοῦ κατὰ τὰς παραδόσεις, ἀλλὰ τὸ μεταφέρειν αὐτὴν πλοῖον ἐναυάγησεν καὶ ἔπεσεν ἡ ἁγία τράπεζα εἰς τὴν θάλασσαν κάπου τῆς Προποντίδος. Καὶ ὅταν μαινῆται ὁ βορρᾶς καὶ ἀφρίζῃ τὸ κῶμα, μόνον ἐν μέρος τῆς θαλάσσης ἐκείνης διαμένει πάντοτε γαλήνιον.

Καὶ ἐκεῖ ἔνθα εἶχε πέσει ναυαγήσασα ἡ ἁγία τράπεζα τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἔρχονται τὰ περάματα (2) εἰς τὸ γαλήνιον ἐκεῖνο μέρος τῆς Προποντίδος ἐν ὥρᾳ τρικυμίας, καὶ λαμβάνουσι εὐλαδῶς ἁγίασμα ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐκείνης, ἣτις ἀναπνέει μύρον καὶ εἶνε θαυματουργός. Τόσον ὠραῖαι εἶναι αἱ παραδόσεις, δι' ὧν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς περιβάλλει πᾶσαν ἀνάμνησιν σχετιζομένην πρὸς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ τὴν ἀναμενομένην ἀνάστασιν.

Ἀληθῶς τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως δὲν ἐπίστευον εἰς τὸ συμβῆ-

1) Φρειδερίκος Α' ὁ Βαρβαρόσσας ἤρξεν ἀπὸ τοῦ 1152 μέχρι τοῦ 1190. Κατὰ τὸ 1186 ἀνέλαβε τὴν Γ' σταυροφορίαν, ἀπέθανε δὲ κατὰ ταύτην ἀνγείει ἐν τῷ ποταμῷ Καλικάδνῳ παρὰ τὴν Ταρόν.

2) = μικρὰ πλοῖα ἢ χρησιμοποιούμενα διὰ τὴν διάβασιν ἀπὸ ἀκτῆς εἰς ἀκτὴν.

σόμενον μέγα κακόν. Οὐδείς ἠδύνατο νὰ φαντασθῆ, ὅτι θὰ ἐκυριεύετο ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ ὅτι θὰ περιήρχετο εἰς τοὺς Ἀγαρηνοὺς ἡ Ἀγία Σοφία.

Ὁ Καλόγηρος καὶ ἡ καλογραία τοῦ Μπαλουκλή ἐτηγνίζον ἰχθύς. Ἐρχεται ὁ παραγιὸς καὶ λέγει εἰς τὸν καλόγηρον. « Ἄφες τὸ τηγάνιον καὶ τὰ ὀφάρια, διότι οἱ Τούρκοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν». Οὐδ' ἐκεῖνος τὸ ἐπίστευσεν, ὅτι θὰ ἐκυριεύετο ἡ πόλις, καὶ λέγει πρὸς τὸν παραγιόν. Ἄν ἦτο δυνατόν οἱ ἰχθύες αὐτοὶ ἀπὸ τοῦ τηγανίου νὰ πηδήσωσιν εἰς τὴν θάλασσαν ἢ εἰς τὸ ἀγίασμα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, τότε θὰ ἐκυριεύετο ἡ πόλις. Καὶ ὦ τοῦ θαύματος! τὰ ὀφάρια τινάσσονται ἀπὸ τοῦ τηγανίου καὶ πίπτουσιν εἰς τὸ ἀγίασμα. Ἦσαν ἑπτὰ ἐν ὄλῳ τηγανισμένα μόνον ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέρους· πλέουσι δ' ἔτι καὶ σήμερον ἡμίσητα ἐντὸς τοῦ ἀγιάσματος, ἀναμένοντα τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως, ὅτε θὰ ἐγερθῆ ὁ καλόγηρος τοῦ Μπαλουκλή καὶ θὰ θέσῃ πάλιν αὐτὰ εἰς τὸ τηγάνιον, ὅπως τηγανισθῶσι καὶ ἀπὸ τοῦ ἄλλου μέρους.

Εἰς τὴν παράδοσιν ταύτην ἀναφέρεται τὸ ἐπόμενον διηγηθῆς ἄσμα.

Καλόγορια μαγεύερε ψαράκια στὸ τηγάνι.

καὶ μιὰ φωνή, ψιλὴ φωνὴ ἀπάνωθε τῆς λέγει.

— « Πᾶψε γριά, τὸ μαγειριὸ κ' ἡ Πόλι θὰ τουρκέψῃ ».

— « Ὅταν τὰ ψάρια πεταχτοῦν καὶ βγοῦν καὶ ζωντανέψουν τότες κι' ὁ Τούρκος θὰ νὰ μπῆ καὶ ἡ Πόλη θὰ τουρκέψῃ ».

Τὰ ψάρια πεταχθήκανε τὰ ψάρια ζωντανέψαν

κι' ὁ ἀμηνῶς εἰσέβηκεν ἀτός του καβαλλάρης.

Τὰ ὀφάρια τοῦ Μπαλουκλή τοῦ ἀγιάσματος τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἶναι μία τῶν ὠραιστῶτων παραδόσεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς θλιθερὰς ἐκεῖνας ἡμέρας καὶ ὑπενκαίουσῶν τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως. Ἄλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι παραδόσεις διαδεδομένα πανταχοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Παραδίδεται δ' εἰς ἡμᾶς, ὅτι ἂν ἐκυριεύθῃ ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ ἡ Ἀγία Σοφία, ἂν ἔπεσεν ἡ Τραπεζοῦς καὶ ἡ Θεσσαλονίκη πάντα ταῦτα θὰ παρέλθωσι καὶ θὰ φαιδρυνθῆ ἢ ὄψις τῆς θρηνοῦσης Θεοτόκου.

Πῆραν τὴν πόλιν, πῆραν τὴν, πῆραν τὴ Σαλονίκη,
Πῆραν καὶ τὴν Ἁγιά Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι
ποῦχε τριακόσια σήμαντρα κ' ἐξῆντα δυὸ καμπάνες,
κάθε καμπάνα καὶ παπῶς κάθε παπῶς καὶ δίσκος,
Σιμὰ νὰ βγοῦν τὰ ἅγια κι' ὁ βασιλιᾶς τοῦ κόσμου
φωνὴ τοὺς ἦρθ' ἐξ οὐρανοῦ ἀγγέλων ἀπ' τὸ στόμα.

— « Ἀφῆτ' αὐτὴ τὴ ψαλμοφδιά διὰ νὰ χαμηλώσουν τ' ἅγια,
καὶ στείλτε λόγο στὴ Φραγκιά νάρθουνε νὰ τὰ πάρουν,
νὰ πάρουν τὸ χρυσὸ σταυρὸ καὶ τ' ἅγιο τὸ βαγγέλιο
καὶ τὴν ἁγία τράπεζα νὰ μὴν τὴν ἀμολύνουν.

Σὰν τάκουσεν ἡ Δέσποινα, δακρῶζουν αἱ εἰκόνες.

— « Σώπασε, κυρὰ Δέσπαινα, μὴ κλαίγῃς, μὴ δακρῶξῃς'
πάλε μὲ χρόνους μὲ καιρούς, πάλε δικὰ μας εἶναι ».

Τοῦ ποιήματος τούτου ἔχομεν πολλὰς παραλλαγὰς ἐκ διαφόρων
ἐλληνικῶν χωρῶν.

Τούτων ὡραῖον εἶναι τὸ Τραπεζούντιον ποίημα, ἐν ᾧ λέγεται
περὶ τῆς ἡμέρας τῆς ἀλώσεως.

Στὴν ἔμπαν τοῦ ἡλίου μου στέκει ὁ βασιλέας,
Στὴν ἔβγαν τοῦ ἡλίου μου στέκει ὁ πατριάρχης,
ὁ βασιλιᾶς, ὁ βασιλιᾶς, ὁ Ἕλλην Κωνσταντῖνος'
ψάλλουν τὸ ἅγιος ὁ Θεὸς καὶ τὴν Τιμωτέραν.

Ἀΐφνης πουλὶν φέρει θλιβερὸν μήνομα. Ἡ μία πτέρυξ τοῦ πτη-
νοῦ εἶναι βεβαμμένη εἰς τὸ αἷμα, ἡ ἑτέρα κρατεῖ χαρτὴν γεγραμ-
μένον ὅπερ οὐδεὶς κατορθώνει νὰ ἀναγνώσῃ. Καὶ ἐξακολουθεῖ τὸ
ἄσμα.

ὁ βασιλιᾶς, ὁ βασιλιᾶς παρηγοριὰ κι' ¹ παίρνει'
ἐπῆρεν τέλαφρον σπαθὶν τέλληνικὸν κοντάριν'
τοὺς Τούρκους κρούει στὸ σπαθίν, τῶ Τούρκους στὸ κοντάριν
τριακόσιους Τούρκους ἔκραψε καὶ δεκατοεὶς πασσάδες,

1 ου) κι=δεν.

τζακῶθεν τὸ σπαθὶν αὐτοῦ κ' ἔσκιεν ¹ τὸ κοντάριον,
κι' ὄνταν ἐκαλοτέρεσεν ² ὅπες ³ τζι' Τούρκ'ς ἐπέμενεν,
κι' ὄνταν ἐκαλοτέρεσεν καὶ μοναχὸς ἐπέμενεν,
κὶ αὐτὴν ⁴ ἀτόναν ⁵ ἔθαψαν στὸ γλοερὸν τουσέκν ⁶.

Θὰ ἦτο μακρὸν, ἂν τὴν ἱστορίαν τῆς ἀλώσεως τὰς τελευταίας
ῥάρας τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τὰς ἐλπίδας τῆς ἐθνικῆς ἀναστάσεως
παρηκολουθοῦμεν περαιτέρω διὰ τῶν ἐξόχων ἡμῶν δημοτικῶν
ῥομάτων.

Ἄλλὰ δὲν δύνامي εἰ μὴ, ὡς ἤρχισα τὰς διαλέξεις μου διὰ τῶν
στίχων τῆς τελευταίας λειτουργίας τοῦ Παράσχου, νὰ περατώσω
αὐτὰς διὰ τῶν ὠραίων στίχων τοῦ Βιζυηνοῦ περὶ τοῦ αὐτοκράτο-
ρος Κωνσταντίνου, οἵτινες ἀποτελοῦσιν ἐν τῶν ὠραιοτάτων ποιη-
μάτων τοῦ νέου ἑλληνικοῦ Παρνασσοῦ. Οἱ μουσικώτατοι οὗτοι στί-
χοι οὕς ἐφιλοτέχνησεν ὁ ποιητὴς, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν αὐτόχρημα
διερμηνεύοντες τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἑλληνίδων.

— Τὸν εἶδες μὲ τὰ μάτια σου, γιαγιά, τὸν Βασιλέα
ἢ μήπως καὶ σοῦ φάνηκε: σὰν ὄνειρο νὰ ποῦμε,
σὰν παραμῦθι τάχα;

— Τὸν εἶδα μὲ τὰ μάτια μου, ὡσὰν καὶ σένα νέα,
πά' νὰ γενῶ, γατὸ χρονῶ κι' ἀκόμα τὸ θυμοῦμαι
σὰ νάταν χθὲς μονάχα

— Καὶ θάρθη, ναὶ γιαγιάκαμου; — Θάρθη παιδίμου, θάρθη.
Καὶ ὅταν ἔρθη τὶ χαρὰ στὴν γῆ, στὴν οἰκουμένη
σ' ὅποιους θὰ ζοῦνε τότε!

— Διπλὸ τριπλὸ θὰ πάρομεν αὐτὸ πού μᾶς ἐπάρθη,
Κ' ἢ πόλη κ' ἢ Ἁγιά Σοφιά δική μας θεὸ νὰ γένη,

— Πότε, γιαγιά μου πότε;

— Ὄταν τρανέψης, γιόκα μου κι' ἀρωματωθῆς καὶ κάμης,

1 ἐσχίσθη. *2* ἐκαλοτήρησε, παρετήρησε καλῶς. *3* ἐντός. *4* αὐτοί. *5* αὐ-
τόν. *6* στοῦμα.

τὸν ὄρκο στήν Ἐλευθερίᾳ, σὺ κι' ὄλ' ἡ νεολαία,
νὰ σώσετε τὴ χώρα.

Τότε θὲ νάρθ' ὁ ἄγγελος, κι' ἀγγελικαὶ δυνάμεις
νὰ μπουῦνε, νὰ ξυπνήσουνε, νὰ ποῦν στὸ βασιλέα
πῶς ἦλθε πιά ἡ ὥρα !

Κι' ὁ βασιλεὺς θὰ σηκωθῆ τὴν σπάθα του νὰ δρᾷξῃ
καί, στρατηγός σας, θὲ νὰ μπῆ στὸ πρῶτο του βασιλείου
τὸν Τοῦρκο θὰ χτυπήσῃ.

Καὶ χτύπα-χτύπα, θὰ τὸν πᾶ μακρὰ νὰ τὸν πετάξῃ
πίσω στήν κόκκινη Μηλ.ά, καὶ πίσ' ἀπὸ τὸν ἥλιο.
ποῦ πιά νὰ μὴ γυρίσῃ.

Μὲ πόθους ἐθνικῶν ὀνείρων, μὲ ἀραχνιάς ἀναμνήσεων γλυκοτάτων εἶναι ὡς διὰ φηφιδωτοῦ συνυφασμένον τὸ ποίημα τοῦ Βιζυηνοῦ.

Διὰ τί τὰ λεπτὰ νήματα τῆς ἀραχνιάς τοσοῦτων ὥραϊων ἀναμνήσεων νὰ μὴ περιπλεχθῶσι περὶ τὴν ἡμετέραν καρδίαν :

Διὰ τί καὶ ἡμεῖς, ὡς ὁ νεαρὸς ἔγγονος, τῆς φιλομούθου γραΐας τοῦ Βιζυηνοῦ, νὰ μὴ θελήσωμεν ν' ἀναχθῶμεν διὰ τῆς φαντασίας εἰς τὴν ἀπόκεντρον συνοικίαν τῶν σκοτοτόμων καὶ σαγματοποιῶν, εἰς τὸ Βεφὰ Μεϊδάν ἐκεῖνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου λέγεται σφζόμενος καὶ σήμερον ὁ πτωχότατος τάφος τοῦ τελευταίου βασιλέως, ἐφ' ὃν ρίπτει ἀκόμη τὰ ἄνθη τῆς ἡ φρουρὸς ἀκακία, ὁ μυστικὸς τάφος, ὃν φωτίζει κρυφὰ τὸ ἔλαιον φιλόστορος καὶ φιλέλληνος πατριώτου, ἀγνώστου τῆς πέριξ συνοικίας ὀνειροπόλου ;

Διὰ τί νὰ μὴ ἐντροφήσωμεν εἰς τὰς πεποιθήσεις, ἃς ἐμπνέει εἰς ἡμᾶς ὁ φιλόπατρις ποιητής, οὗ ἀνέγων τὸ ποίημα ; Διὰ τί νὰ μὴ ἐλπίζω κἀγὼ ὅτι αἱ ἐθνικαὶ παραδόσεις εἰς ἃς ἐντροφήσαμεν ἐνταῦθα θὰ μεστῶσωσιν ὀρμητῆς ἐθνικῆς ἐκείνους, εἰς οὓς ἐπιβάλλεται νὰ ἐκπληρώσωσιν εὐόρκως, ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ἔθνους, τοὺς προαιωνίους πόθους τοῦ ἐλληνισμοῦ ; Διὰ τί νὰ μὴ φαντασθῶ, ὅτι μεταξὺ τῶν παρακολουθησάντων τὰς διαλέξεις ταύτας κρύπτεται ἴσως καὶ ὁ εἰς ἐκεῖνος, οὗ ἔχει ἀνάγκη ἡ ἐλληνικὴ πατρίς, καὶ ὅτι μεταξὺ τῶν τρυφερῶν παρθένων, αἵτινες ἐφοίτησαν ἐνταῦθα κρύπτεται ἐκεῖνη, ἣτις θὰ δυνηθῆ νὰ καυχηθῆ μίαν ἡμέραν, ὅτι ὀπῆρξεν ἡ

μήτηρ τοῦ ἀποδώσαντος εἰς τὸν ἑλληρισμὸν τα ὄνειρα ἐκεῖνα, τοὺς πόθους ἐκεῖνους, τὴν ἀνάστασιν ἐκεῖνην, ὧν σύμβολον εἶναι ἡ Ἄγία Σοφία ;

(1900) Σπουρ. Π. Λάμπρος,

Ὁ Ἕλλην ναύτης

Δὲν εἶναι τὰ δένδρα τὰ φηλὰ καὶ τὰ βαθύσκια, δὲν εἶναι τῶν ἀνθέων ὁ κόσμος ὁ μοσχοδόλος, δὲν εἶναι τὰ ἐράσματα εἰδύλλια τῶν ἀγρῶν, οὔτε τῶν στεριανῶν πουλιῶν τὰ κελαδήματα, κανέν ἀπὸ τὰ θαύματα τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τῶν δασῶν τὰ μυστήρια καὶ ἀπὸ τῶν βουνῶν τὰ μάγια, κανένα δὲν εἶναι ὁ μαγνήτης, ποῦ σύρει τὸν μικρὸν μελλονώτην. Εἶναι ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη, εἶναι οἱ χαμῆνοι ὀρίζοντες, εἰς τὰ βάθη τῶν ὁποίων περνοῦν αἱ λευκαὶ σκιαὶ τῶν πλοίων, εἶναι τὰ ἀφροῦφанта ἄνθη μὲ τὰ ὁποῖα στεφανώνεται τὸ γαλανὸν κῆμα, εἶναι τὰ βάλσαμα τοῦ μπάτη τὰ ὀροσίζοντα τοὺς ἡσύχους αἰγιαλοὺς, εἶναι τῶν βοτσάλων⁽¹⁾ ἡ μουσική, εἶναι οἱ χαριτωμένοι πτεροπαλμοὶ τῶν θαλασσιῶν πτηνῶν, καὶ εἶναι, ὦ! πρὸ πάντων εἶναι τὰ ὑψηλὰ ἐξάρτια, ποῦ κινοῦνται καμαρωτὰ εἰς τὴν ἄμμουδιὰν ἐμπρός, τὰ μπρίκια⁽²⁾ καὶ τὰ μπρικατινία⁽³⁾ καὶ αἱ γαδάραι⁽⁴⁾ καὶ αἱ γολέτται⁽⁵⁾ καὶ οἱ σκουνες⁽⁶⁾ ποῦ τινάζουν ἀνυπόμονα τὰ πρυμνήσια ὡς νὰ θέλουν νὰ σπάσουν τὰ δεσμά των καὶ νὰ βίψθουν εἰς τὴν μέθην τοῦ ταξιδιοῦ. Ἐκεῖ σιμά των ἐκεῖ εἰς τὸ πλάι των ἀναστρέφεται ὁ ταμένος τοῦ πελάγους. Εἰς τὴν ἀπέραντον ἄμμουδιὰν τοῦ νησιοῦ τὸν εὐρίσκει ὁ ἥλιος κάθε ἡμέραν. Εἰς τὸν ἀνήσυχον ταρσανάν⁽⁷⁾, ἀνάμεσα εἰς τοὺς ναυπηγούς, εἰς τοὺς μαστόρους εἰς τοὺς πριονιστάς, καλαφάτας, εἰς τοὺς πελεκητάς μέσα εἰς τὰ πριονίσματα, ἐπάνω εἰς τὰ βουνά τοῦ κερεστέ⁽⁸⁾, ὑπὸ τὰς ὑψηλὰς ἐσχάρας δίπλα εἰς τοὺς πελωρίους σκελετοὺς τῶν ναυπηγουμένων πλοίων, μέσα εἰς τὴν καπνίαν τοῦ βράζοντος κατραμιοῦ, ἔρχεται νὰ τὸν ζητήσῃ ἡ μητέρα του, ὅταν τὸν χάνῃ ἀπὸ τὸ σπίτι. Καὶ ὁ δάσκαλός του, ὁ ἀσπρογένης παπᾶς, τοῦ ὁποίου αἱ

1—Χάλικες τῆς παραλίας ὑπὸ τῶν κυμάτων παραιορόμενοι διαρκῶς εἴτε πρὸς τὴν ξηρὰν εἴτε πρὸς τὴν θάλασσαν. 2)—6 Εἴδη πλοίων. 7—Ναυπηγεῖον. 8)—Συλείας.

χονδραί παλάμαι πριν άγιασθούν από τὸ άργυροῦν δυσκοπότερον ἐκράτουν—ἀκόμη χθές—τὸ ἀτίθакτον τιμόνι τῆς μπρατσέρας του, ὅταν τὸν χάση ἀπὸ τὸ βιβλίον του ὁ παπᾶς, ἠξέυρει ὅτι μέσα εἰς τὸ κύτος τῆς ναυπηγημένης γολέττας, παίζει τὸ κρυφτὸ ὁ υἱὸς τοῦ ναύτου ἢ γυμνὸς καὶ ἠλιοκαῆς ἐπάνω εἰς τὸ ὕψηλόν δοράτιον καμμιᾶς ἐσφορτώτου γαθάρας, εἶναι ἔτοιμος νὰ βουτήσῃ δι' ἑκατοστὴν φορὰν εἰς τὰ δροσερὰ νερά. Ἄλλ' εἶναι ἐπεικῆς ὁ διδάσκαλος. Γνωρίζει ἐκ πείρας αὐτός, ὅτι ἐκεῖ εἰς τὸ ὀμιχλῶδες βάθος τοῦ ὄριζοντος, ὀπίσω ἀπὸ τὰ βουνὰ καὶ ὀπίσω εἰς τὰ νέφη χαμογελᾷ διὰ τὰ παιδιὰ τῶν θαλασσιῶν μία ἄγνωστος γῆ τῆς ἐπαγγελίας, τὴν ὅποιαν συχνὰ καταρῶνται αἱ γυναῖκες τῶν ναυτικῶν καὶ αἱ παρθένοι τῶν νήσων, ἀλλὰ τῆς ὁποίας ὁ μαγνήτης εἶναι τόσον ἰσχυρὸς διὰ τοὺς μικροὺς νησιώτας. Γνωρίζει ὁ ἀσπρογένης ὁ παπᾶς, ὅτι ἡ γοητεία τοῦ Ὀκτωήχου καὶ τοῦ Ψάλτηρίου εἶναι ἀνίσχυρος διὰ νὰ πνίξῃ τὴν διψαν τοῦ πελάγους μέσα εἰς τὸν ὄργανισμόν, τὸν ὅποιον βρέχει αἷμα ποτισμένον ἀπὸ τὴν ἀλμύραν τοῦ κύματος. Καὶ εἰς τὰς πρώτας ἀνταρσίας τοῦ ἀνυποτάκτου μαθητοῦ, καταλαμβάνει ὅτι ἔχει ἐμπρὸς τοῦ τὸ μπαρκαρόλι τῆς αὔριον.

Τὸ μπαρκαρόλι !... Εἶναι ἡ γλυκυτάτη προσωνομία, τὴν ὅποιαν θὰ τοῦ ἀποδώσουν αὔριον εἰς τὸν πρῶτόν του πανηγυρικὸν μπαρκαρίσιμα οἱ παλαιοὶ ναῦται. Εἶναι ὁ κατηχούμενος τοῦ ναυτικοῦ βίου, ὁ τρυφερὸς ἀκόμη ναυτόπαις. Τώρα θὰ ὑποστῇ τὴν δοκιμασίαν τὴν κρίσιμον εἰς τοὺς τραχεῖς ἀγῶνας τῆς ναυτικῆς ζωῆς. Μὲ ποῖον καμᾶρι ἐναυλογήθη, μὲ ποῖον ἐνθουσιασμόν ἐπάτησε, καύτης σωστὸς τώρα μὲ τοὺς πρώτους ἰούλους εἰς τὰς παρειάς, τὸ κατὰστρωμα τοῦ συγγενικοῦ πλοίου ! Οἱ νησιοτοποῦλες τὴν Κυριακὴν αὐτὴν, ποῦ ἐπῆγε νὰ μεταλάβῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, μὲ τὸ πλατὸ κόκκινο ζωνάρι εἰς τὴν μέσην, τὰ ὕψηλά ὑποδήματα καὶ τὴν χνουδωτὴν πατατοῦκαν, καμκρωμένος καὶ ἐντροπαλός, τοῦ ἔρριψαν τόσα κρυφὰ βλέμματα ἀπὸ τὸν γυναικωνίτην καὶ καθεμία χωριστὰ παρεκάλεσε τὸν Ἅϊ Νικόλαν νὰ τῆς τὸν φέρῃ ἀπὸ τὴν ἐνετιὰν ζηλευτὸν γαμβρόν, καὶ ὄλαι μαζί ἐφιθύρισαν λόγια θαυμασμοῦ διὰ τὸ λιγυρόν του κορμί καὶ τὸ ὑπερήφανον περπάτημα. Καὶ ἡ μητέρα—μὲ δάκρυα χαρᾶς καὶ λύπης τοῦ ἐτοιμάσε τὴν κασσέλαν του, τοῦ ἔβαλε μέσα τὰ ροῦχά του, ποῦ τὰ εἶχε ῥάψει μὲ τὰ χέρια τῆς, καὶ τὰ κουλούρια καὶ τὰ γλυκύσματα ποῦ μόνη τῆς

N. Μπέργου Νεοελλ. Ἀναγν. β'. Γυμν. Ἐκδ. πέμπτη. 6

τοῦ ἐζύμωσε καὶ τὸν ἐφίλησεν εἰς τὰ μάγουλα καὶ τοῦ ἔδωκε τὴν εὐχὴ τῆς... «Ὁρα καλὴ τὸ μπαρκαρόλι ! Ὁρα καλὴ καὶ καλορρίζικος !» ἐφώναξεν ὅλο τὸ νησί. Καὶ ἡ ὑψηλὴ, ἡ καμαρωτὴ γολέττα, μὲ τὰ ὑπερήφανα ἐξάρτια, βράδου-βράδου, μόλις ἐφύσησεν ὁ ἀπόγειος, ἤνοιξε τὶς γάμπιες τῆς (1) καὶ ἐγλύστρησε μαλακὰ μαλακὰ ἐπάνω εἰς τὰ σκιερὰ νερά. Καὶ τὸ μπαρκαρόλι, ἀμάθητον ἀκόμη, ἐτυλίχθη μέσα εἰς τὸν πλατὺν μουσαμᾶν καὶ κάμνει τὴν πρώτην του βάρδια ἐπάνω εἰς τὸ κατάστρωμα, μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους ναύτας τῆς φυλακῆς μαθητῆς ἀκόμη ἀνίδεος εἰς τὸ δύσκολον καὶ βασανισμένον ἀλφαθητᾶρι τῆς ναυτικῆς τέχνης. Καὶ ἐνῶ πρῶτα τώρα σχίζει πληρῆστοιον τὰ νερά καὶ τὰ σκόπη τὸ πρωτοτάξιδο καράβι, ἀκουμπισμένος ἐπάνω εἰς τὸ παραπέτο συλλογίζεται τὴν πόλιν, τὴν ὄνειρευτὴν γῆν, τὴν ὁποίαν θὰ πατήσῃ διὰ πρώτην φοράν αὔριον-μεθαύριον, καὶ σχεδιάζει τὰ πρῶτα δῶρα, τὰ ὅποια θὰ φωνίσῃ διὰ τὸ σπίτι, ἓνα σάλι βαρὺ διὰ τὴ μητέρα του, ἓνα δακτυλίδι διὰ τὴν ἀδελφὴν του καὶ ἓνα θυμιατῆρι, ἓνα ὠραῖον σκαλιστὸν θυμιατῆρι διὰ τὸν Ἅγιον, τὸν παλαιὸν Ἅγιον, ὁ ὁποῖος φηλά ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσι του ἐπροστάτευσε καὶ ἔσωσε τόσες φορές τὸ σπίτι του, πάππον πρὸς πάππου. Καὶ κοιτάζει μὲ πόθον ἐμπρὸς τὸ μυστηριώδες φῶς τοῦ φάρου ἐπάνω εἰς τὴν μαύρην σκιὰν τῆς ἐρημονήσου, καὶ κοιτάζει μὲ νοσταλγίαν ὀπίσω—κρυφὴν νοσταλγίαν ὡς ἐγκλημσ—ἓνα ἄλλο φῶς ποῦ τρεμοσβήνει λιπητερά εἰς τὴν ἀκρογιαλιὰν τοῦ νησιοῦ του.

Τοῦ νησιοῦ του... Ἀγαπημένον νησί ! Εἶναι τάχα ἡ Λίμνη εἶνε ἢ Μιζέλα, εἶναι ἢ Σκιάθος ἢ ἢ Σκόπελος ; Εἶναι ἢ Ἄνδρος, ἢ Μύκονος, ἢ Μῆλος ἢ ἢ Θήρα ; Εἶναι αἱ Σπέτσαι, ἢ Ἰδρα ; Εἶναι ἢ Κεφαλληνία ἢ ἢ Ἰθάκη ; ἢ Εἶναι τοῦ ἀλυτρώτου Ἀρχιπελάγους ἢ Λήμνος, ἢ Χίος, ἢ Μυτιλήνη, ἢ Σάμος, ἢ Κάρπαθος, ἢ Κάσσοι ; Ποῖον εἶναι ;

Νησιά καταπράσινα, ὦ νησιά σεῖς, ποῦ σᾶς βρέχουσιν ἑλληνικὰ κύματα καὶ σᾶς δροσίζουσι ἐλεύθεραι αὔραι καὶ σᾶς σκεπάζει ἐλεύθερος οὐρανός καὶ, ὦ νησιά, σεῖς ποῦ σᾶς βαρύνει ἢ καταχνιά τῆς δουλείας, σεῖς εἶσθε ἢ πατρὶς τοῦ Ἑλλήνος ναύτου, σεῖς τὰ ὀρ-

1. Εἶδος ἰστίων.

μητρία της κυανολεύκου και σεις την σκορπίζετε υπερήφανον και ἐλπιδοφόρον εις τὰ πέρατα των θαλασσών, εις τὰ πολυκάραβα νερά του Εὐξείνου και της Ἀζοφικῆς και εις τὰ γαλανὰ πλάτη της Μεσογείου και εις τὰς ὁμίχλας των Βρετανικῶν ἀκτῶν και εις τὰ θερμὰ παράλια της Τριπολίτιδος, τὰ ὅποια πλημμυροῦν αἱ πλουτοφόροι σακολέβαι (1) των Ἑλλήνων δυτῶν. Αἱ ὄρσιναι σας γυναῖκες, με τοὺς μεγάλους μαύρους ὀφθαλμούς, αἱ γυναῖκες σας γεννοῦν τοὺς δαμκστάς του κύματος, τοὺς βασιλεῖς του πηδαλίου, τοὺς ἥρωας των θυελλῶν, τοὺς ἀδόλους χριστιανούς των ἐφεστιῶν θεῶν. Καὶ των γυναικῶν σας τὰ στήθη τὰ μακρὰ κρινὰ τρέφουν με τὸ «γάλα της ἀνδρείας και της ἐλευθερίας» τοὺς ἄνδρας, αἱ ὅποιοι θὰ ταχθοῦν μίαν ἡμέραν ὑπὸ τὴν ναυτικὴν σημαίαν του πολέμου, τὴν κυματίζουσαν ἐπὶ των σιδηροβλήτων σκαφῶν, αἱ ὅποιοι θὰ γεμίσουν τὰ ποροβόλαια των θωρακωτῶν και θὰ κρατήσουν με ἄτρομον χέρι τὸ πηδάλιον, εις τοὺς σφοδρῶς ἐλιγμούς των θαλασσίων μαχῶν.

Ἀπὸ τὰ σπλάγγχνα σας τὰ καταπράσινα, ὡ νησιά του ἀλυτρώτου Ἀρχιπελάγους και, ὡ νησιά του Αἰγαίου, και, ὡ Σποράδες μαγευτικαὶ και, ὡ Ἑπτάνησα ἡλιόλουστα, ἀπὸ τὰ ἰδικὰ σας σπλάγγχνα γεννᾶται τὸ εὐγενέστερον τέκνον της ἑλληνικῆς πατρίδος, ὁ Ἕλληνας αὐτῆς !

Τὸν γνωρίζουν καλά αἱ θάλασσα. Τὸν εἶδαν μέσα εις τὴν πάλιν των στοιχείων, γαντζωμένον ἐπάνω εις τὰς ἀνεμοδαρμένας κεραιὰς και ἠσθάνθησαν τὴν δύναμιν του τιμονιοῦ, τὸ ὅποιον σφίγγουν τὰ τραχέα του δάκτυλα. Καὶ αἱ νύκτες του πελάγους, αἱ νύκτες αἱ σκοτειναὶ και μανισμέναι και αἱ νύκτες αἱ βαθυγάλανοι και ἀστροφωτισμέναι, τὸν ἐσκέπασαν με τὴν μανίαν των και με τὰ θέλητρά των, ἐπάνω εις τὸ σαλευόμενον σκάφος. Αἱ αὐγαὶ των μακρυσμένων ὠκεανῶν τὸν ἤραν πολλάκις ἄγρυπνον ἐπάνω εις τὸ μουσχυμένον κατάστρωμα και αἱ δύσεις αἱ μελαγχολικαὶ των ξένων ἀκτῶν ἐπῆραν συχνὰ τὰ χλωμὰ των χρώματα ἀπὸ τὸν πόνον της νοσταλγίας του, ἀπὸ τὰς δακρυσμένας ἀναμνήσεις του νησιοῦ του, ἀπὸ τὸν παραπονεμένον πόθον της μικρᾶς πατρίδος, ὅπου τὰ

1) Σπογγαϊκτικὰ κλοιάβια.

τὰ μάτια τῆς μητέρας του, ἂν δὲν ἐκλείσθησαν διὰ παντός, εἶναι καρφωμένα εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος καὶ ζητοῦν ν' ἀνακαλύψουν τὸν γνώριμον ἐξαρτισμὸν ἐνὸς ἀγαπημένου σκάφους.

Εἶναι τὸ χαϊδεμένο παιδί τῆς θαλάσσης ὁ Ἕλλην ναύτης. Εἰς τοὺς μουσικοὺς θρόλους, τοὺς ὁποίους διηγοῦνται μὲ τὴν ἀγρίαν των μουσικὴν τὰ κύματα, εἰς τὸ αἰώνιον ἄσμα τῶν ναυτικῶν θριάμβων καὶ τῶν ναυτικῶν πόνων, εἰς τὴν μεγάλην ἐποποιίαν τὴν ὁποίαν ψάλλουν οἱ ὠκεανοί, οἱ ὠραιότεροι ἤχοι ἀντηχοῦν διὰ τὴν ναῦν τοῦ Ὀδυσσεύς καὶ διὰ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κανάρη.

Εἶναι τὸ χαϊδεμένο παιδί τῶν θαλασσῶν ὁ Ἕλλην ναύτης. Ὀλίγον, πολὺ ὀλίγον τὸν γνωρίζει ἡ ξηρὰ. Καὶ ὅταν τὰ μαλλιά του ἀσπρίσουν, ἀπὸ τὸ διπλοῦν γῆρας τῆς βασανισμένης ζωῆς, καὶ οἱ ὤμοί του κυρτωθοῦν καὶ λυγίσουν τὰ γόνατα, ποὺ δὲν ἐγνώρισαν τὴν ἀνάπαυσιν, καὶ ἓνα κῆμα τελευταίου τὸν φέρῃ μαλακὰ-μαλακὰ εἰς τὸ νησί του, ἀπόμαχον παραπονεμένον τῆς θαλασσινῆς ζωῆς, καὶ τότε ἀκόμη δὲν τὸν κερδίζει ἡ ξηρὰ. Μέσα εἰς τὴν μικρὴ του φελούκα λικνίζει τὰ ἀδύνατα γηρατεῖα τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς βασανισμένης ζωῆς του, μὲ τὴν πετονιάν (1) εἰς τὸ χέρι, καὶ τὰ μάτια του, τὰ ὁποῖα ἀπέκαμαν νὰ σχίξουν τὰς ὀμίχλας καὶ τὰ σκότῃ εὐρίσκουν τώρα ἀνάπαυσιν εἰς τὸ ἀντίκρυσμα τοῦ γαλανοῦ κύματος τῆς ἀκρογυαλιᾶς. Ἐκεῖ δίπλα του εἰς τὰ ῥηχὰ νερὰ τῆς ἀμμοудиᾶς, μὲ τὰ πλευρὰ σκεθρωμένα, μὲ τὰ στραβοξύλα γυμνά, πένθιμοι ἀπὸ τὴν σκουριάν των καρφιῶν καὶ τὴν ἐρεσιβὴν των ξύλων, γυρμένοι εἰς τὸ πλευρόν, ψυχομαχοῦν ἄλλοι ἀπόμαχοι τῆς θαλασσινῆς ζωῆς. Καὶ φαίνονται ὡς νὰ διηγοῦνται μεταξύ των μίαν πένθιμον καὶ δακρυσμένην ἱστορίαν οἱ μελαγχολικοὶ ἀπόμαχοι, ἐνῶ ὑπεράνω των ἐρειπίων αὐτῶν, ὑπερήφανα, ὑψηλὰ ἐπάνω εἰς τὰ σκαριά των, ἀνατρυχιάζουν εἰς τὸ φύσημα τοῦ μπάτι, τὰ νέα, τὰ ἀταξίδευτα κάρδια, καὶ τὰ παιδιὰ τῶν θαλασσινῶν ἀναρριχῶνται καὶ παίζουν εἰς τὰ πλευρὰ των. Καὶ ἡ θάλασσα μὲ τὸ ἴδιον, μὲ τὸ αἰώνιον τραγοῦδι τῆς ἀποχαιρετῆ τοὺς παλαιούς τῆς γνωρίμους, τοὺς πένθιμους σκελετοὺς τῶν παλαιῶν κάρχιων καὶ τὰ σκεθρωμένα σώ-

1) = Εἶδος ἀλιευτικῆς οὐσκευῆς.

ατα τῶν παλαιῶν θαλασσινῶν, καὶ προσκαλεῖ, αἰωνίως γαλανή
καὶ αἰωνίως νέα, τὰ νέα καρδία καὶ τοὺς νέους θαλασσινοὺς.

Παῦλος Νιρβάνας.

Ὁ Ὠκεανός.

- A. Γῆ τῶν θεῶν φροντίδα.
Ἑλλὰς ἡρώων μητέρα
Φίλη, γλυκεῖα πατρίδα μου,
Νύκτα δουλείας σ' ἐσκέπασε,
Νύκτα αἰώνων.
- B. Οὕτω εἰς τὸ χάος ἀμέτρητον
Ἰῶν οὐρανίων ἐρήμων,
Νυκτερινὸς ἐξάπλωσεν
Ἐρεβος τὰ πλατέα
Πένθιμα ἐμβόλια (1)
- Γ. Καὶ εἰς τὴν σκοτιὰν βαθεῖαν,
Εἰς τὸ ἀπέραντο διάστημα,
Τὰ φῶτα σιγαλέα
Κινῶνται τῶν ἀστέρων
Λελυπημένα.
- Δ. Ἐχάθησαν οἱ πόλεις,
Ἐχάθησαν τὰ δάση.
Κι' ἡ θάλασσα κοιμᾶται
Καὶ τὰ βουνά, κι' ὁ θόρυβος
Παύει τῶν ζώντων.
- Ε. Εἰς τὰ φορικτὰ βασίλεια
Ὅμοιάζει τοῦ θανάτου

1) Δίκτυα. Ποιητικὴ ἔκφρασις τοῦ ἐπελθόντος σκότους.

Ἡ φύσις ὅλη· ἐκείθεν
Ἦχος ποτὲ δὲν ἔρχεται
Ὑμνων ἢ θρήνων.

ΣΤ. Ἀλλὰ τῶν μακαρίων
Στάβλων ἰδοῦ τὰ ἠῶα,
Κάγκελλα οἱ ὦραι ἀνοίγουσιν,
Ἴδου τὰ ἀκάμαντα ἄλογα
Τοῦ Ἡλίου ἐκβαίνουιν.

Ζ. Χρυσᾶ, φλογώδη, καίουσι
Τοὺς δρόμους τοῦ ἀέρος
Τὰ ἀμλλητήρια πέταλα
Τοὺς οὐρανοὺς φωτίζουσι
Λάμπουσαι αἱ χαῖται.

Η. Τώρα ἐξανοίγει τ' ἄνθη
Εἰς τὸν δροσώδη κόλπον
Τῆς γῆς ἡ αὐγή· καὶ φαίνονται
Τώρα τῶν φιλοπόνων
Ἀνδρῶν τὰ ἔργα.

Θ. Τὰ μυρισμένα χεῖλη
Τῆς ἡμέρας φιλοῦσι
Τὸ ἀναπαυμένον μέτωπον
Τῆς οἰκουμένης· φεύγουσιν
Ὀνειρᾶ, σκότος.

Ι. Ὑπνος, σιγῇ· καὶ πάλιν,
Τὰ χωράφια, τὴν θάλασσαν,
Τὸν ἀέρα γεμίζουσι
Καὶ τὰς πόλεις μὲ κρότον,
Ποίμνια καὶ λύραι.

- ΙΑ. Εἰς τοῦ σπηλαίου τὸ στόμα.
Ἴδου προβαίνει ὁ μέγας
Λέων, τὸν φοβερὸν
Λαιμὸν τετριχωμένον
Βρέμων τινάζει.
- ΙΒ. Ὁ ἀετὸς ἀφήνει
Τοὺς κρημνοὺς ὑψηλοῦς
Κτυπάζουσιν οἱ πτέρυγες
Τὰ νέφη, καὶ τὸν Ὀλυμπον
Ἡ κλαγγὴ σχίζει.
- ΙΓ. Ἐθλίψε τὴν Ἑλλάδα
Νύκτα πολλῶν αἰώνων,
Νύκτα μακρᾶς δουλείας,
Αἰσχύνῃ, ἀνδρῶν, ἢ θέλημα
Τῶν ἀθανάτων.
- ΙΔ. Ἡ χώρα τότε ἐφαίνετο
Ναὸς ἠρειπωμένος
Ὅπου οἱ ψαλμοὶ σιγάζουσι
Καὶ τοῦ κισσοῦ τὰ ἀτρέμητα
Φύλλα κοιμῶνται.
- ΙΕ. Ὡσάν ἐπὶ τὴν ἄπειρον
Θάλασσαν τῶν ὄνειρων,
Ὀλίγαι, ἀπηλπισμένα
Ψυχὰ νεκρῶν διαβαίνουσι
Μὲ δίχως βίαν.
- ΙΣΤ. Οὕτως ἀπὸ τοῦ Ἄθωνος
Τὰ δένδρα, ἕως τοὺς βράχους
Τῆς Κυθήρας, κυλίουσα
Τὴν ἄμαξαν βραδείαν,
Οὐρανοδρόμον

- IZ. Ἡ τρίμορφος Ἐκάτη
Ἐθεώρει τὰ πλῆθ᾽,
Εἰς τοῦ Αἰγαίου τοὺς κόλπους
Λάμποντα ἀδόξως, φεύγοντα
Διασκορπισμένα.
- II. Σὺ τότε, ὦ λαμπροτάτη
Κόρη Διός, τοῦ κόσμου
Μόνη παρηγορία,
Τὴν γῆν μου σὺ ἐνθυμήθηρες.
ᾠ Ἐλευθερία.
- IO. Ἦλθ' ἡ θεά, κατέβη
Εἰς τὰ παραθαλάσσια
Κλειστὰ τῆς Χίου· τὰς χεῖρας
Ἄπλωσ' ὀρθή, καὶ κλαίουσα
Λέγει τοιάδε·
- K. — Ὁκεανέ, πατέρα
Τῶν χορῶν ἀθανάτων,
Ἄκουσον τὴν φωνήν μου
Καὶ τῆς ψυχῆς τέλεσον
Τὸν μέγαν πόθον.
- KA. Ἐνδοξον θρόνον εἶχον
Εἰς τὴν Ἑλλάδα· τύραννοι
Πρὸ πολλοῦ τὸν κρατοῦσι
Σήμερον σὺ βοήθησον
Δός μου τὸν θρόνον.
- KB Ὅταν τοὺς ἀνοήτους
Φεύγω θνητούς, μὲ δέχονται
Οἱ πατρικί σου ἀγκάλαι·
Ἡ ἐλπίς μου εἰς τὴν ἀγάπην σου
Στηρίζεται ὅλη.

- ΚΓ. Εἶπε κ' εὐθὺς ἐπάνω
Εἰς τὰς ροὰς ἐχύθη
Τοῦ Ὠκεανοῦ, φωτίζουσα
Τὰ νῶτα ὑγρὰ καὶ θεῖα
Πρόφαντος λάμψις.
- ΚΔ Ἀστράπτουσι τὰ κύματα
Ὡς οὐρανοί, καὶ ἀνέφελος,
Ξάστερος φέγγει ὁ ἥλιος
Καὶ τὰ πολλὰ νησία
Δείχνει τοῦ Αἰγίου.
- ΚΕ. Πρόσεχε τώρα ὡς ἄνεμος
Σφοδρὸς μέσα εἰς τὰ δάση.
Ὁ ἀλαλαγμὸς σηκώνεται
Ἄκουε τῶν πλεόντων
Τὰ ἔια μάλα
- ΚΣΤ. Σχισμένη ὑπὸ μυρίας.
Πρώρας ἀφρίζει ἢ θάλασσα,
Τὰ πτερωμένα ἀδράχτια
Ἐλεύθερα ἐξαπλώνονται
Εἰς τὸν ἀέρα.
- ΚΖ. Ἐπὶ τὴν λίμνην οὕτως
Αὐγερινὰ πετάουσι
Τὰ πλήθη τῶν μελίσσων
Ὅταν γλυκὴ τοῦ ἔαρος
Φυσάῃ τὸ πνεῦμα.
- ΚΗ. Ἐπὶ τὴν ἄμμον οὕτω
Περιπατοῦν οἱ λέοντες
Ζητοῦντες τὰ κοπάδια,
Τὴν θέρμην τῶν ὀνύχων
Ἐὰν αἰσθανθῶσιν.

ΚΘ. Οὕτως ἐὰν τὴν δύναμιν
Ἐκούσουν τῶν πτερούγων
Οἱ ἀετοί, τὸ κτύπημα
Τῶν βροντῶν ὑπερήφανοι
Καταφρονεῦσι.

Λ. Περιλημένα θρόεματα
Ἐκεανοῦ, γενναῖα
Καὶ τῆς Ἑλλάδος γνήσια
Τέκνα καὶ πρωτοστάται
Ἐλευθερίας.

ΛΑ. Χαίρετε σεις καυχήματα
Τῶν θαυμασίων (Σπετσίας.
Ἐδρας, Ψαρῶν) σκοπέλων,
Ἐπου ποτὲ δὲν ἄραξε
Φόβος κινδύνου.

ΛΒ. Κατευοδαῖτε! — Ἐρμήσατε
Τὰ συναγμένα πλοῖα,
Ἐ ἀνδρεῖοι ἠσυχάζετε
Τὸν στόλον κατακαύσατε
Στόλον βαρβάρων

ΛΓ. Τὰ δειλὰ τῶν ἐχθρῶν σας
Πλήθη καταφρονήσατε
Τὴν κόμην πάντα ὁ θρίαμβος
Στέφει τὸν ὑπὲρ πάτρης
Κινδυνευόντων.

ΛΔ. Ἐπευράνιος χεῖρα!
Σὲ βλέπω κυβερνοῦσαν
Τὰ τρομερὰ πηδάλια,
Καὶ τῶν ἠρώων οἱ προῶραι
Ἐδοῦ πετάου.

ΛΕ. Ἴδου κροτοῦν, συντροίβουσα
Τοὺς πύργους θαλασσίους
Ἐχθρῶν ἀπείρων· σκάφη,
Ναύτας, ἰστία, κατάρτια
Ἡ φλόγα τρώγει.

ΛΣΤ. Καὶ καταπίνει ἡ θάλασσα
Τὰ λείψανα· τὴν νίκην
Ἐγὼσ', ὦ λύρα· ἂν ἦρωες
Δοξάζονται, τὸ θεῖον
Φιλεῖ τοὺς ὕμνους.

ΛΖ. Ὁθωμανὲ ὑπερήφανε,
Ποῦ εἶσαι; νέον στόλον
Φέρε, ὦ μορέ, καὶ σύναξε·
Νέαν δάφνην οἱ Ἕλληγες
Θέλουν ἀρπάξειν.

Δ. Κάλβος

Ἡ φάλαγξ .

Ζῶστε ζῶστε τ' ἄρματά σας
ἀνυπότακτα, παιδιά,
βλέπω ἀστράφτει ἀπ' τὴ χαρά σας
καθενός σας ἢ ματιά.

Ὅθε ἡ νιότη σας περάση
καὶ τὸ γνῶτο σας διαβῆ
θὰ σκορπίση θὰ μεριάση
κάθε σύγνεφο βαρῦ.

Ζῶστε, Ζῶστε τ' ἄρματά σας !
τῶν πατέρων σας ἢ γῆ
στ' ἀνδρικό τὸ πάτημά σας
ἀναγγάλιασε ἢ φτωχή.

Πότε, πότε θ' ἄλθ' ἡ μέρα
παλληκάρια μου, νὰ ἰδῶ
μαζρὰ ἐδῶθε... πέρα... πέρα
σὲ πλατύτερο οὐρανό.

Τὸ καθάριο ν' ἀνεμίξη
φλάμπουρό μας μὲ χαρά!
φωτιὰ κ' αἶμα νὰ στολίζη
τὰ σχισμένα του πλευρά!

Ζῶστε, ζῶστε τ' ἄρματά σας
ἀνυπότακτα παιδιά,
στὰ νεκρὰ τὰ ὄνειράτά μας
δῶστε τώρα σεῖς φτερά.

Ἄρ. Βαλαωρίτης.

Ἡ μάχη τοῦ Μανιάκη καὶ ὁ Παπαφλέσας (1).

Ὅτε ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, κατισχύσασα τοὺς ἀντιμαχομένους αὐτῇ, ἐπεκράτησε νικηφόρος εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος, ἔσπευδον οἱ πιστοὶ, σεβόμενοι καὶ τιμῶντες τὴν μνήμην τῶν ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως μαρτυρησάντων κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν νὰ ἐγείρωσιν ἐπὶ τοῦ τόπου, ὅπου ἕκαστος αὐτῶν ἐθανατώθη, εὐκτῆριον οἶκον, τὸν ὁποῖον ἐκάλουν Μαρτύριον καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦτον κατέθετον τὰ λείψανα τοῦ μάρτυρος. Εὐτυχῆς ἡ ἔμνευσις, καθ' ὅμοιον τρόπον νὰ λαμπρυνθῇ ἡ μνήμη τῶν πεσόντων εἰς τὸ Μανιάκη. Ἦσαν οὗτοι καὶ μάρτυρες τῆς πίστεως, ἀντιταχθέντες εἰς φανατικὰ στίφη τοῦ Ἰσλάμ, καὶ μάρτυρες τῆς ἐλευθερίας ἀγωνισθέντες νάποτινάξωσι τὰς νέας ἀλύσεις τὰς ὁποίας χαλκῶσας ἐκόμιζεν ὁ σατράπης τῆς Αἰγύπτου, διὰ νὰ περισφίγῃ τὴν συντρίψασαν ἤδη τὰς ἀλύσεις τῆς ὀσμανικῆς τυραννίας πατρίδα μας.

1) Ἀπόσπασμα ἐκ λόγου ἐκφωνηθέντος ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις καὶ ἐν Μανιάκῃ, χάριν περιουλλογῆς τῶν ὀσίων τῶν πεσόντων ἐκεῖ *Ελλήνων.

καὶ μείζων ἔτι τιμὴ καὶ δόξα προσήκεν εἰς τοὺς μάρτυρας τούτους, διότι ὁ θάνατος αὐτῶν δὲν ἦτο ἀπεγνωσμένων ἐλπίδων ἀναγκαῖα καταστροφή, ἀλλὰ θυσία προσιωνίζουσα βεβαίαν τὴν σωτηρίαν. Ὁ θάνατος αὐτῶν δὲν προκαλεῖ τὸν οἶκτον, τὸν κλῆρον τῶν ἀκάρπων συμφορῶν, ἀλλὰ κινεῖ τὸν θαυμασμόν τὸ στεφάνωμα τῶν γενναίων καὶ μεγαλοεργῶν πράξεων.

Ναί, ἀληθῶς ἡρωϊκὴ θυσία τοῦ Μανιάκη δὲν ἀπέβη ἀκαρπος. Εἰς ὧραν δεινοτάτου κινδύνου τῆς πατρίδος, εἰς ὧραν γενικῆς καπτώσεως τοῦ φρονήματος, εἰς ὧραν, καθ' ἣν ἐπιστεύετο ὅτι ἐξεμηδενίσθησαν πενταετείς ἀγῶνες καὶ ἀπέλπιδες πάντες ἀνέμενον ἀναπόφευκτον καταστροφήν, τὸ ἄγγελμα τῆς αἱματηροτάτης μάχης, ἀνακαλοῦν εἰς τὴν μνήμην τὸ ἀρχαῖον περιεικὲς παράδειγμα τῶν Θερμοπυλῶν, ἐνέπληρε μένους καὶ θάρρους τοὺς Ἕλληνας ἐτόνωσε τὰ σώματα καὶ ἐστόμωσε τὰς ψυχὰς αὐτῶν πρὸς τὸν περὶ τῶν πάντων ἀγῶνα. Ἡ μάχη τοῦ Μανιάκη εἶναι σταθμὸς ὀπίσθεν ἀρχεται νέα περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως ἡμῶν, ἣ ἐπακολούθησεν εἰς τὴν εὐφρόσυνον περίοδον τῶν θαφνῶν καὶ τροπαίων καὶ εἰς τὴν στεινὴν μετὰ ταύτην περίοδον τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν καὶ τῶν μεγάλων ἐθνικῶν καταστροφῶν, ἣ πλήρης θυσιῶν περίοδος τῆς μέχρι ἐσχάτων ἀμύνης καὶ τῶν ἀπεγνωσμένων ἀγῶνων, ἣ καταλήξασα εἰς τοῦ ποθητοῦ σκοποῦ τὴν ἐκπλήρωσιν.

Τῆς σημασίας ταύτης τῆς μάχης εἶχεν ἐπίγνωσιν σαφῶς ὁ μεγαλόφυχος καὶ μεγαλεπίβουλος ἀρχιμανδρίτης, ὅτε πρὸ τῆς κρίσεως στιγμῆς ἐβροντοφῶναι εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ὀπλαρχηγούς, ὅτι καὶ οἱ ἠττώμενοι θὰ ἀδυνατήσωσι τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, τὴν δὲ μάχην ἐκείνην ἣ ἱστορία θὰ ὀνομάσῃ Λεωνίδειον. Ἄλλ' ὅτε κατ' Ἀπρίλιον μεσοῦντα τοῦ 1825, καταλείπων τὰ δύο Ὑπουργεῖα, τὰ ὅποια διηύθυνε, ἀνελάμβανε τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τῆς κατὰ τοῦ Ἱμραῖου ἐκστρατείας, ὁ Παπαφλέσσας μίαν εἶχεν ἐδραϊὰν βουλήν, πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἔτεινε σκοπὸν δι' ἐγχειρήματος παρατόλμου νὰ καταπλήξῃ μὲν τὸν ἐχθρόν, τοὺς δ' Ἕλληνας νὰ κινήσῃ τὸν θαυμασμόν, προκαλοῦντα ἔνθεον ὄρμηγν πρὸς μίμησιν. Ἡ διαφόρει παντελῶς ἀν τοῦ ἐγχειρήματος ἣ ἐκθεσις θὰ ἔστεφε τὴν κεφαλὴν του μὲ τὴν δάφνην τοῦ νικητοῦ ἣ θὰ ἐπέθετεν ἐπ' αὐτῆς τὸν ἀκάνθινον στέφανον τοῦ μάρτυρος.

Τὰ πράγματα τῆς πατρίδος ἴστανται ἐπὶ ἐξηροῦ ἀκμῆς. Ἐσφάδαζεν ἡ Κρήτη ὑπὸ τὴν πτέρναν τοῦ σατράπου τῆς Αἰγύπτου, σφαγαὶ καὶ ἐξηγδραποδισμοὶ ἐρήμωσαν τὴν Κάσον, καὶ τῶν τουρκικῶν στόλων ὁ τρόμος, τὰ Ψ'άρά, εἶχον ἤδη ἀπὸ πολλοῦ μεταβληθῆ εἰς ἐρείπια καὶ τέφραν. Ἀδρανῆς καὶ ἀγωνιώσα κατέκειτο ἡ πατρίς, ἐπτοημένη πρὸς τὰς συμφορὰς καὶ τοὺς δεινοὺς κινδύνους. Οὔτε αἱ λαμπραὶ ναυτικαὶ νῆκαι παρὰ τὴν Σάμον καὶ τὴν Ἀλικαρνασσόν, οὔτε αἱ παρὰ τὴν Κρήτην ἐπιτυχία παρεκώλυσαν τὴν πρόοδον τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ὁ Ἰμβρατὺ ἐθεσε στερεὸν τὸν πόδα εἰς τὴν Πελοπόννησον καταλαβὼν τὰ μεσοσηνιακὰ φρούρια. Σταθερῶς καὶ μεθοδικῶς προέβαιεν οὗτος εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ στυγεροῦ σχεδίου του νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν χώραν, νὰ ἐξοικήσῃ τοὺς ἐπιζήσαντας κατοίκους αὐτῆς καὶ νὰ ἐγκαταστήσῃ εἰς αὐτὴν ἐποίκους ἐξ Αἰγύπτου.

Εἰς τὴν ἀναπτέρωσιν τοῦ ταπεινωθέντος φρονήματος, εἰς τὴν συνένωσιν καὶ σύνταξιν πασῶν τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ ἐπικειμένου ὀλέθρου συνετέλεσεν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο γεγονός, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐνέργειαν, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην σκέψιν, ἡ μάχη τοῦ Μανιάκη. Ἡ παράτολμος προσπάθεια πρὸς ἀναχαίτισιν τῆς προόδου τῆς στρατίας τοῦ ἐχθροῦ ἐν αὐτῇ τῇ ἀφετηρίᾳ τῶν κινήσεων του, κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν ὄλου τοῦ ὄγκου τῶν δυνάμεων αὐτοῦ ἢ περιφρόνησις τοῦ βεβαίου θανάτου, ἦν ἐπέδειξαν ἀντιτάξαντες εὐτόλμως τὰ στήθη των εἰς τὸ πῦρ καὶ τὰς λόγχας ἐχθροῦ ἀσυγκρίτως ὑπερτέρου τὸν ἀριθμὸν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν στρατηγικὴν σύνταξιν πλεονεκτοῦντος, ἡ ἀκράδαντος ἐκ τῶν προτέρων ἀπόφασις περὶ μὴ ὑποχωρήσεως ἐν πάσει περιπτώσει, ἡ ἐμφαινομένη ἐξ αὐτῆς τῆς ἐκλογῆς τοῦ τόπου τῆς μάχης, τοῦ μὴ ἔχοντος διέξοδον, πάντα ταῦτα ἐνέπλησαν ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐνεφύσησαν μέγα φρόνημα εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Τὸ χυθὲν ἀφθόνως αἷμα τῶν προμάχων τῆς πατρίδος ἐγέννησεν ἄσβεστον τὴν θίψαν τῆς ἐκδικήσεως· ἐστερεώθη δ' εἰς πάντας ἡ πεποιθήσις, ὅτι ἐλπὶς σωτηρίας θὰ ὑπέφωσκε μόνον ἂν καθωρίουν καὶ κτήματα καὶ σώματα καὶ ψυχὰς εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος.

Τῆς τροπῆς ταύτης τοῦ φρονήματος καὶ τῶν συναισθημάτων τοῦ ἔθνους κορυφώτατος ἐργάτης καὶ βυθμιστῆς ἦτο ὁ πρωταθλητῆς τοῦ Μανιάκη, ὁ ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαῖος ἢ Παπαφλέσσας. Οὐδεὶς ἄλλος ἴσως τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἰκανώτερος αὐτοῦ πρὸς

τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. Αἱ πράξεις αὐτοῦ, ὅλος καθόλου ὁ ὅσιος του ἐδείκνυον φύσιν ὑπέροχον, ὀργῶσαν πρὸς τὰ μεγάλα καὶ ὀψηλά, διάνοιαν, εὐστροφον, χαρακτηῖρα ὀξύν, ἄνδρα ἐνὶ λόγῳ βαίνοντα κατ' εὐθείαν ῥαγδαίως πρὸς πραγμάτων τῶν σκοπῶν του, χωρὶς νὰ ὑπολογίζῃ τὰ ἐπιπροσθῶντα ἐμπόδια, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ ταρασσεται ἢ ν' ἀνακόπτεται ὑπ' αὐτῶν. Τοιοῦτος ἐφάνη ὅτε εὐσεβίαζεν ἑαυτὸν εἰς τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, τοιοῦτος ὅτε ἀπόστολος ἔνθους τῆς ἐλευθερίας διέτρεχε πολλὰς χώρας πείθων, παρασύρων, φρονηματούζων· τοιοῦτος, ὅτε ἐπέσπευδε τὴν ἔκκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως, κατὰ μὲν τὸ τέλος Ἰανουαρίου 1821 ἐν τῇ συνελεύσει τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου ἐν Αἰγίῳ ὑπεκκαίων μὲν τῶν ὀμοφρόνων τὸν ζῆλον παραθαρρύνων δὲ τοὺς ἐνδοιάζοντας καὶ δι' ἀπειλῶν καταπτοῶν τοὺς ἀντιλέγοντας, καὶ κατὰ τὰ μέσα Μαρτίου ἐν Μάνῃ κατασιγάζων τὰς τελευταίας ἀντιρρήσεις τοῦ Πετρόμπεη τοιοῦτος, ὅτε ἐπυρπόλει ἐν Κορίνθῳ τὰ σεράγια τοῦ Κιαμὶλ μπέη, ἵνα καταστήσας ὀπόπτους ἐξαναγκάσῃ τοὺς ἀμφιρρέποντας νὰ μετάρχωσι τοῦ ἀγῶνος. Πᾶσαν οἰανδήποτε τέχνην ἔκρινεν εὐχρηστον, ἂν ἦτο πρόσφορος πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον ἱερὸν σκοπὸν, καὶ ἐχώρει ἀνευδοιάστως καὶ εἰς σχολιάς ἀτραπούς, ἂν ἐπίστευεν ὅτι ἔφερον ἀσφαλῶς καὶ ταχέως εἰς ποθητὸν τέρμα. Ὅμοιος πρὸς καταιγίδα ὀρητικὴν, ἣτις φέρει μὲν καὶ τινὰς ζημίας εἰς τοὺς ἀγρούς, ἀλλὰ καθαίρει καὶ ἐξυγιαίνει τὸν ἀέρα, παρέβλεπεν ἐν ταῖς ἐνεργείαις του τὰς ἀναποδράστους καταστροφάς, ἂν πολλῶ μείζονα αὐτῶν ὀπελόγιζε τὴν γενικὴν ὀφέλειαν. Διὰ τὰς μεγάλας ἀρετὰς αὐτοῦ, τὴν φλογερὰν φιλοπατρίαν, τὴν παραβολωτάτην τόλμην, τὴν πολυπράγμονα δραστηριότητα, τὴν εὐκολίαν τῆς μεταβολῆς τῶν τρόπων εἰς ἕτερον ἐξ ἑτέρου, ἐκ τῆς τρυφῆς εἰς τὰς κακοχίας, τὸ ἀρρενωπὸν κάλλος τῆς μορφῆς, ὁ Παπαφλέσσας ἐπέβαλε σέβας, ὀπακοήν, ἀγάπην εἰς τοὺς ὑπ' αὐτόν, εἰλκυε τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ λαοῦ, εἰς δὲ τοὺς ἀντιπάλους ἦτο ἐπιφοβὸς μᾶλλον ἢ μισητός.

Ν. Γ. Πολίτης

Ὁ ὀρθρος τῶν ψυχῶν.

Τ' ἀστέρια τρεμοσβίνουνε κ' νύχτα εἶναι λίγη.

Μὲ φῶς γλωμὸ καὶ ὀρρωστο οἱ κάμποι ἀντιφεγγίζουν

Κι' ὀλόγουρά του, ὅπου στραφῆ τὸ μάτι σου ξανοίγει
Ἐδὼ κορμιά, ἐκεῖ κορμιά στρωμένα νὰ μαυρίζουν.

Φίλους κ' ἐχθρούς ὁ θάνατος σ' ἓνα τραπέζι σμίγει
Ἄγου τ' ἀγρίμια ἀκάλεστα μὲ πείνα τριγουρίζουν.
Χαρά στον ὅπου γλύτωσε, χαρά στον πόχει φύγει,
Μὰ ὅσους τὸ βόλι ξέσχισε, κοράκια ξανασχίζουν.

Ἄξαφνα ὀρθὸς ὁ Σαλπικιῆς πηδάει ὁ λαβωμένος.
Στριγγὴ φωνὴ καὶ σπαραχτὴν ἢ τάλπιγγά του βγάξει
Ποῦ λὲς τὸν ἴδιον της χαλιὸν — κι' ὄχι αὐτιά — σπαράζει,
Μὰ δὲν ξυπνάει στ' ὀρθινὸ κανένας πεθαμένος,
Μὲ τὰ κοράκια φεύγουνε κοπαδιαστὰ σὰν νάνα
Τῶν σκοτωμένων οἱ ψυχῆς ποῦ στὰ οὐράνια πᾶνε.
Ἰ. Γρυπάρης

Χαρακτηρισμὸς τοῦ Καραϊσκάκη

Ὁ Καραϊσκάκης δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς τὸ γνησιώτερον, οὐ-
τως εἶπειν, πρᾶτον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Καὶ τῶντι,
ἂν ἀναλογοισθῶμεν, ὅποια τις ἀλλοίωσις συνέβη εἰς αὐτὸν ἀπὸ τῆς
ἐποχῆς καθ' ἣν διῆγε τὸν βίον τοῦ κλέφτου καὶ τοῦ μισθοφόρου,
μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν πρώτων τῆς ἐπαναστάσεως χρόνων καθ' ἣν
κατετάσσεται ὑπὸ τῆς Γερουσίας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος μεταξὺ τῶν
ἀπλῶν αὐτῆς χιλιάρχων, μετὰ τοῦ Ἀνδρέου Ἰσκου, τοῦ Δημητρίου
Μακρῆ, τοῦ Ἀλεξίου Βλαχοπούλου, τοῦ Γεωργίου Τζόγκα, τοῦ
Κώστα Σαδῆμα καὶ δεκάξέ ἄλλων ὀπλαρχηγῶν, ἣ ἠγωνίζετο οἴκο-
θεν ν' ἀρπάσῃ ἀπὸ τὸν Γιαννάκη Ῥάγκον τὴν ἐπαρχίαν τῶν Ἀ-
γράφων καὶ μέχρι τῆς ἐποχῆς πάλιν καθ' ἣν ἀναγορευθεὶς Γενικὸς
Ἀρχηγὸς τῆς ὅλης Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἐπέβαλλε τὴν ὑπεροχὴν αὐ-
τοῦ εἰς ἅπαντας τοὺς πρὸ μικροῦ ἔτι ὁμοταγεῖς συναγωνιστάς, καὶ
πίπτων ἐν Πειραιεὶ ἤκουε τὸ ἔθνος ὀλόκληρον, ἐν Τροίζηνι συ-
νηγμένον, ἀνακηρύττον αὐτὸν ἐλευθερωτὴν τῆς Ῥούμελης καὶ ἐπι-
καλούμενον αὐτὴν αὐτοῦ τὴν σκιάν, ἵνα ἐπιφοιτῶσα εἰς τὰ συμβού-
λια τῶν περιλειπομένων ἡγεμόνων τοῦ στρατοῦ, συντελέσῃ εἰς συμ-

πλήρωσιν τοῦ μεγάλου ἔργου τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος· ὅταν ἐν-
θυμηθῶμεν ὅποια τις μεταβολή ἐξέων, διαθέσεων, περιστάσεων συ-
νέβη εἰς τὸν ἄνδρα, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐστρωνεν αὐτὸν
εἰς τὸν φάλαγγα (1) καὶ ἔδιδεν αὐτῷ πληγὰς χιλιάς· ἀπὸ τῆς ἐπο-
χῆς, καθ' ἣν μηδεμίαν ἔτι ἔχων ἰδέαν τῆς ἡθικῆς δυνάμεως τῆς
Κυβερνήσεως, περιεφρόνει καὶ ἐπολέμει αὐτήν, μέχρι τῶν χρόνων,
καθ' οὓς ἀναγνωρίζων ὅτι ἡ ἡθικὴ ἐκείνη δύναμις, καίτοι παντὸς
ὀλικοῦ στηρίγματος καὶ πόρου ἀπεστερημένη, ἦτο ἐν τούτοις ἡ
μόνη ἱκανὴ εἰσέτι νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἐπεζήτη εὐπειθῶς τὴν
προστασίαν αὐτῆς καὶ ἠνείχετο τὰς ἀδικίας αὐτῆς, καὶ ἐπέβαλλε
σιγὴν εἰς τὰ πάθη αὐτοῦ καὶ ἠγωνίζετο νὰ οἰκονομήσῃ Ἑλλήνας
καὶ ξένους, καὶ ἐκήρυττε τὴν ἐνότητα τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὡς οὐδεὶς
ἄλλος ἠσθάνετο τὸ δίκαιον καὶ τὸ πρέπον, καὶ ἀπερχόμενος ἐπὶ
τῆς Γαλλικῆς ναυαρχίδος, ὡς ἡγεμῶν μυρίων Ἑλλήνων ἔβλεπε
τὴν φρουρὰν τοῦ πλοίου παρουσιάζουσιν αὐτῷ τὰ ὄπλα, καὶ ἀπὸ
τοῦ ἴσου συνελάλει μετὰ τοῦ ἀγερῶχου τῶν Ὀθωμανῶν στρατάρχου·
ὅταν λέγωμεν, ὡς ἐν κατόπτρῳ περισταλμένῳ, περιλάθει διὰ μιᾶς
ὁ ὀφθαλμὸς ἡμῶν τὰς τοσοῦτον ποικίλας καὶ ἀντιθέτους περιπε-
τείας τοῦ βίου τοῦ ἀνδρὸς τούτου, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ θαυμάσω-
μεν τὴν ἐξαισίαν δύναμιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τὸν ἀφειδῆ τρόπον,
δι' οὗ αὕτη ἀνταμείβει τοὺς πιστοὺς αὐτῆς λειτουργοὺς. Οὐδεὶς
τῶν ἐξεχόντων τῆς ἐπαναστάσεως ἀνδρῶν ἀπὸ τοσοῦτον ταπεινοῦ
ὀρμήσας σημείου, εἰς τοσοῦτον ὕψος ἀφίκετο περιωπῆς. Δὲν θέλο-
μεν ἀναφέρει ἐνταῦθα ὀνόματα, ἵνα μᾶλλον συγκεκριμένως κατα-
δείξωμεν τὴν ἀλήθειαν ταύτην· διότι εἰς ἡ δύο τῶν ἀνδρῶν ἐκεί-
νων ζῶσιν ἔτι· ἐτέρων δὲ τὰ ὀνόματα τοσοῦτον ἔτι ζυγίζουσιν εἰς
τὴν πλάστιγγα τῆς παρούσης τῶν πραγμάτων καταστάσεως, ὥστε
καὶ περὶ αὐτῶν, καίτοι θανόντων ὀμιλοῦντες, ἤθελεν ἴσως λογισθῆναι
ὅτι εἰς προσωπικὰς μεταχίνομεν συζητήσεις. Ἀλλὰ πᾶς ὁ ἀπαθῶς

1) Ὁ φάλαγγας, τοῦ ὁποίου ἐγένετο χοῆσις μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος ἐθεωρεῖτο ὡς μέσον ἐπιβολῆς βαρυντάτης ποινῆς. Ἀπεικτεῖτο ἐκ ξύ-
λου ἐνὸς μέτρον προίπου, φέροντος δύο ὀπὰς μικροὶ ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχούσας,
δι' ὧν ἐπέσταν σχοινίον ἔχον κόμβους εἰς τὰ ἄκρα, ἵνα μὴ ταῦτα διέρχονται
διὰ τῶν ὀπῶν· ἀφ' οὗ ὁ μέλλων νὰ τιμωρηθῆ ἐπέσταν τοὺς πόδας διὰ τοῦ
σχοινίου τούτου, ἐστρέφετο τὸ ξύλον ὥστε ἐσφίγγοντο οἱ πόδες εἰς τοὺς ἀστρα-
γάλους, συγχρόνως δὲ ἐτραβδίετο ἀνηλεῶς.

καὶ ἀμερολήπτως μελετήσας τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα θέλει καὶ οἰκοθεν ὁμολογήσει τὴν ἀλήθειαν τοῦ συμπεράσματος, εἰς ὃ ἔφερον ἡμᾶς ἡ παροῦσα μελέτη, ὅτι ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἄνδρα τοῦ ἀγῶνος, ὁ Καραϊσκάκης δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς τὸ γνησιώτερον τέκνον καὶ δημιούργημα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Διὰ τοῦτο ἦτο καὶ τὸ ἀκριβέστερον αὐτῆς ἀπεικόνισμα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, αὐτοῦ θανόντος, ἡ Ἑλλάς ἐνόμισεν ὅτι ὅλον αὐτῆς τὸ ἔργον ἀπώλετο, καὶ ἐδέησε νὰ ἐξαστράψῃ καὶ νὰ ἀντηχῆσῃ τὰ πυροβόλα τῶν τριῶν δυνάμεων ἐν Πύλῳ, ἵνα δώσωσιν αὐτῇ νέαν ψυχὴν πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἀγῶνος.

Ὁ Καραϊσκάκης εἶχε βεβαίως πολλὰ ἐλαττώματα, ἰδίως ὀλίγην περὶ τοὺς λόγους, καὶ ἐνίοτε περὶ τὰς πράξεις σεμνότητα, τὴν μέχρι τέλους τοῦ σταδίου αὐτοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον παραμείνας, καὶ εἰλικρινῆ ἀποστροφὴν πρὸς τὸ τακτικὸν στοιχεῖον. Ἀμφότερα ὑπῆρξαν ἀποτελέσματα τῆς ἀνατροφῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ βίου· τὸ δὲ τελευταῖον, ἡ μικρὰ δηλ. ὑπόληψις, ἣν εἶχε πρὸς τὸν τακτικὸν στρατόν, οὐ μόνον ἐξηγεῖται, ἀλλὰ καὶ δικαιολογεῖται. Ἐλάθωμεν καὶ ἄλλοτε ἀφορμὴν (1) νὰ εἴπωμεν πολλάκις ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει σύγκρισις μεταξὺ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ἀτάκτου, καὶ ἠθέλωμεν βεβαίως ἐλσεινολογήσει τὸ ἔθνος, ἐὰν σήμερον ἐνέμενεν εἰς τὴν γνώμην, ὅτι δύναται ἔτι νὰ πράξῃ τι γενναῖον καὶ μέγα διὰ τοῦ ἀτάκτου στρατοῦ. Ἄλλ' ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τὸ τακτικὸν μας ὑπῆρξεν τοσοῦτον εὐάριθμον καὶ ἀτελῶς ὀργανωμένον, ὥστε τῇ ἀληθείᾳ ὡς πρόσκομμα μᾶλλον ἢ δύνατο νὰ θεωρηθῆ ἢ ὡς ὄργανον πολεμικὸν ἐπιτήδειον· ἡ σύμπραξις τῶν δύο στοιχείων συνεπήγετο ἄπειρα ἀτοπήματα, καὶ ἐπειδὴ ἔδει νὰ ἐνδώσῃ τὸ ἕτερον, φυσικώτατον ἦτο νὰ προτιμηθῆ ἐκεῖνο, δι' οὗ κατορθώθησαν οἱ μεγαλύτεροι τοῦ ἀγῶνος ἀθλοὶ. Κατὰ δυστυχίαν ἐκ τῶν προτερημάτων αὐτοῦ, τὸ μέγιστον, δὲν διδάσκεται, διότι οὐδέποτε ἐδιδάχθη. Τὸ προτέρημα τοῦτο ἦτο ἡ ἐξάαιρετος αὐτοῦ στρατηγικὴ εὐφυΐα. Ὅταν ὁ Καραϊσκάκης μετὰ τὴν μάχην τοῦ Χαϊδαρίου καὶ τὴν εἴσοδον τοῦ Κριεζώτου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐπεχείρησε τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ρούμελης, ἵνα ἀπειλήσῃ τὰ νῶτα τοῦ Κιουταχῆ· ὅταν μαθῶν περὶ Δομβράναν ὅτι ἐπέρχεται ἐξ Ἀταλάντης ὁ Μου-

1) Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ, ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς.

σταφάμπεγς, ἐγκατέλιπεν ἀμέσως τὸ χωρίον ἐκεῖνο καὶ καταλαβὼν τὸ Δίστομον, ὡς τὸ ἀληθὲς κρίσιμον σημεῖον τοῦ ὄλου προκειμένου ἀγῶνος, ἀπέκλεισεν ἔπειτα ὡς ἐν παγίδι τοὺς πολεμίους εἰς Ῥάχωθαν ὅταν τελευταῖον, μετὰ τὴν εἰς Ἀττικὴν ἐπάνοδόν του ἐθεώρησεν ὅτι τῶν Ἑλλήνων κυρίων ὄντων τῆς μεγάλης Ροῦμελῆς καὶ τῆς θαλάσσης, μία ἔτι ὑπελείπετο ἡ ὁδός, δι' ἧς ὁ Κιουταχῆς ἐλάμβανεν ἐξ Εὐβοίας τροφὰς καὶ πολεμοφοδία, ἢ διὰ τοῦ Ὄρωποῦ καὶ τοῦ Μαραθῶνος ἄγουσα καὶ ἐπέμενεν, ὅτι μοῖρα τοῦ στρατοῦ ἀξιόλογος δέον νὰ καταλάβῃ τὰς παρόδους ταύτας, ἵνα ἐντελῶς ἀποκλεισθῇ ὁ Κιουταχῆς, ὅπερ, ὡς μὴ ὄφελεν, ἔνεκα πολλῶν προσκομμάτων δὲν ἐγένετο, ὁ Καραϊσκάκης ἀπέδειξεν ὅτι εἶχεν ἐν αὐτῷ τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο πῦρ, ὅπερ ἡ φύσις μόνη ἐκθέτει εἰς τινὰς ἀνθρώπους καὶ ὅπερ ὀνομάζεται πνεῦμα στρατηγικόν.

Ἄλλ' ἐὰν ἡ φύσις δὲν διδάσκεται, ὑπάρχουσιν ἐν τῷ βίῳ τοῦ Καραϊσκάκη πολλά, τὰ ὅποια ἡ παρούσα γενεὰ δύναται οὐ μόνον νὰ θαυμάσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ μιμηθῇ.

Καὶ πρῶτον πάντων ἡ αὐταπάρνησις, μεθ' ἧς ἐπέβαλλε σιγὴν εἰς τὰ ἴδια πάθη, ἵνα οἰκονομήσῃ συναγωνιστὰς δυσκόλους καὶ ἀνεπιτηδεῖους ἀρχηγούς. Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐπολιτεύθη ἐπανειλημμένως πρὸς τοὺς Σουλιώτας, μέχρις οὗ κατώρθωσε νὰ ὑπαγάγῃ αὐτοὺς ἐντελῶς ἡ ἀνοχὴ καὶ ἡ δεξιότης, μεθ' ἧς ἠγωνίσθη νὰ ἐλαττώσῃ τὰ ἀτοπήματα τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ ν' ἀναχαιτίξῃ τὴν ὀρμὴν τοῦ στολάρχου, ταῦτα δὲ πάντα, ἐνῷ ὀξότατος μὲν ἦν ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀνδρός, βαθειὰν δὲ καὶ δεδικαιολογημένην εἶχε τὴν συνείδησιν τῆς ὑπεροχῆς αὐτοῦ, μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ ἀληθὲς φιλοπατρία καὶ φιλοδοξία δύναται νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὰ πάθη ἡμῶν χαλινὸν συντελεστικώτατον πρὸς ἐξομάλυνσιν τῶν δυσχερεστάτων περιστάσεων.

Τὶ δὲ νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τοῦ αἰσθήματος τῆς πειθαρχίας, τὸ ὅποιον ἠγωνίσθη καὶ κατώρθωσε νὰ μεταδιβάσῃ εἰς τὰ πολυάριθμα ἐκεῖνα στίφη, τὰ ὅποια οὐ μόνον μισθοδοσίαν καμμίαν δὲν εἶχον, ἀλλὰ πολλάκις καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου ἐστεροῦντο; Ἡ πρὸς ἄλλοτριαν περιουσίαν εὐλάβεια τοῦ στρατοῦ, καὶ μάλιστα στρατοῦ εἰς τοιαύτας εὐρισκομένους περιστάσεις, εἶναι βεβαίως τὸ εὐγενέστατον μάθημα, ὅπερ δύναται νὰ παράσῃ ἡμῖν ἡ ἱστορία, διότι κατὰ δυστυχίαν φύσει ὁ ἰσχυρὸς καὶ ὁ ἔνοπλος βέπει πρὸς τὴν ἀδικίαν,

τὴν ἀρπαγὴν, τὴν καταπίεσιν. Πολλοὶ τῶν στρατηγῶν τοῦ Ναπολέοντος, τῶν ὀνημιστοτάτων ἀναδειχθέντων ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης, ἠμυκώρωσαν τὴν δόξαν αὐτῶν διὰ ληστείας, ἧτις ἔφερον εἰς ἀγανάκτησιν τὸν μέγαν ἐκεῖνον ἄνθρωπον. Καὶ ἐν τούτοις οἱ στρατηγοὶ αὐτοῦ ἐξεπαιδεύθησαν τακτικῶς, διηγῶν ἐντὸς κοινωνίας εὐρύθμου καὶ ὑπηρετοῦν ἡγεμόνα οὐ μόνον ἀφειδῶς ἐπαρκοῦντα εἰς ὄλας αὐτῶν τὰς χρείας, ἀλλὰ καὶ μυθώδεις παρέχοντα αὐτοῖς ἀμοιβάς· ὥστε ἔτι μᾶλλον πρέπει νὰ θαυμάζωμεν τὸν ἡμέτερον ὀπλαρχηγόν, ὅστις ἀνετράφη, ὅπως ἀνετράφη, καὶ ἤρχε στρατοῦ ἀτάκτου καὶ λιμώτοντος. Κατώρθωσε δὲ ὁ Καραϊσκάκης νὰ εἰσαγάγῃ κατὰ τοῦτο τάξιν τινὰ ἐντὸς τῶν ὁμίλων ἐκείνων τὸ μὲν διὰ τῆς πειθοῦς, τὸ δὲ διὰ τῆς βίας, πρὸ πάντων ὅμως διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος.

Διότι θαυμαστὴ ἰδίως ἦτο ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἀφιλοκέρδεια. Ὅχι ὅτι δὲν ἠγάπα τὰ χρήματα. Ἐρωτηθεὶς ποτε τι ἀπῆλαυσεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἀπήντησε διὰ τοῦ ἐξῆς τριστίχου :

« Νέος ὑπανδρεύθηκα, ὦραϊαν γυναῖκα πῆρα,
Ζεύκια πολλὰ ἐτραβῆξα, δόξαν μεγάλην ἠῦρα,
Καὶ γρόσια ἐκαζάντησα, ὅσα μοῦ ἦταν χρεία ».

Καὶ τῶντι, ἐν ἀρχῇ τῆς ἐκστρατείας, εἶχεν ἔτι περιουσίαν ἀξιόλογον· ἀλλὰ, λέγει ὁ Ἄγγλος ἱστορικός Γόρδων, ὅστις ὑπηρετήσεν ὑπ' αὐτὸν καὶ ἐγνώρισεν αὐτὸν ἐκ τοῦ σύνεργου, ἀποθανῶν δὲν κατέλιπεν εἰμὴ πολλὰ ὀλίγα χρήματα· διότι καθ' ὅλην τὴν ἐκστρατείαν δὲν ἔπαυσεν ἀφειδῶς παρέχων εἰς αὐτὴν ἐξ ἰδίων».

Κ. Παπαρηγόπουλος.

Λόγος ἐπικήδειος εἰς τὸν Γεώργιον Καραϊσκάκην.

Δροσιά, λέγω δροσιά καὶ βροχὴ νὰ μὴ πέσουν πλέον εἰς τὸν Φαληρέα, καὶ ἀπαρχὰς νὰ μὴ δώσῃ ἡ γῆ ἐκείνη· εἰς τὴν γῆν ἐκείνην ἔπεσεν ὁ δυνατός, ὁ κοῦφος ὑπὲρ ἀετοῦς καὶ ὑπὲρ λέοντος κραταιός, ὁ δυνατός, τοῦ ὁποῖου ἡ ῥομφαία δὲν ἐσκεπάζετο ἀπὸ τὴν θήκην τῆς, πρὶν πρῶτον βαφῆ μὲ τὸ αἷμα τῶν φονευμένων, ἢ πρὶν ἀλειφθῆ μὲ τῶν δυνατῶν τὰ παχέα σπλάγγνα.

Κλαύσατε, θυγατέρες τῆς Ῥούμελης, τὸν θάνατον τοῦ Καραϊσκάκη, κλαύσατε, θυγατέρες τῆς Ῥούμελης, τὸν θάνατον ἐκείνου, ὁ ὅποιος, καταταχθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀδελφῶν σας, ἐλάμπρυνε τὸ ἀύχμηρὸν πρόσωπόν σας, σὰς ἔβγαλε τὰ πένθιμα φορέματα, σὰς ἔνδυσσε λαμπρὰ καὶ ἔτρεχεν ἀκμάτος τὴν τωρινὴν ἀνοιξίν, εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ Ὑμηττοῦ διὰ νὰ κόψη ἐκεῖθεν εὖσομα ἄνθη καὶ νὰ στεφανώσῃ τὰς παρθενικὰς κεφαλὰς σας. Ἀλλὰ τί προσκαλῶ μόνον τὰς θυγατέρας τῆς Ῥούμελης εἰς κλαυθμούς; πῶς νὰ μὴ κλαύσωμεν ὅλοι; πῶς νὰ παρηγορηθῶμεν διὰ τὸν θάνατον τοιοῦτου ἀνδρός:

Μεταφέρω τὸν νοῦν μου εἰς τὴν πρὸ ἑνὸς χρόνου ἀξιοθρήνητον καὶ τρομερὰν τῆς πατρίδος στιγμὴν τὸ νέφος βλέπω τοῦ δουλικοῦ σκότους ἐξαπλωμένον ἀπὸ τὰς ἄλλοτε λαμπρὰς καὶ τότε ζοφωμένας κορυφὰς τοῦ Μακρυνόρους καὶ ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἀκαρνανίας ἕως τὰ περίε τῆς Ἀττικῆς τὸ νέφος τοῦτο ἐσκέπαζεν ὡς μαῦρος μανθῶας τὸ νεκρικὸν κρεββάτι τῆς Ῥούμελης· μακρὸ καὶ βαθὺ σκοτάδι ἐσύρετο κατόπιν τοῦ νεκρικοῦ αὐτοῦ μανθῶου καταπυκνωμένον, καὶ ἐφοβέριζε νὰ πέσῃ ὅλον καὶ εἰς τὸ πρόσωπον τῆς Πελοποννήσου, τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὴν εἶχεν ἀποσβολωμένην ἢ Αἰγυπτιακὴ ὁμίχλη.

Πάντῃ ἐναντίον τῆς νεκρικῆς ἐκείνης σκηνῆς ἔχω σκηνὴν σήμερον πρὸ ὀφθαλμῶν μου. Φῶς ἐλευθερίας, φῶς δόξης βλέπω σήμερον χυμένον ἀπὸ τὰς κορυφὰς τοῦ Μακρυνόρους καὶ τὰ παράλια τῆς Ἀκαρνανίας ἕως τὰ περίε τῆς Ἀττικῆς τὸ φῶς τοῦτο τῆς ἐλευθερίας καὶ δόξης ἐνουπῆρχεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ῥουμελιωτῶν, ἀλλὰ δὲν ἐχύθη εἰς τὴν σκοτισμένην ἐκείνην γῆν παρὰ διὰ τῆς ἰσχυρὰς δεξιᾶς τοῦ Καραϊσκάκη. Αὐτός, διασκορπισμένα τὰ παλληκάρια τῆς Ῥούμελης τῆδε κάκισσε, ἐκδίκηριν πνέοντα καὶ αἷμα ἐχθρικὸν διψῶντα, διότι μολυσμὸς ὑποδουλώσεως δὲν ἐξαλείφεται παρὰ μὲ αἷμα τὰ ἐτόναξε καὶ τὰ ὠδήγησε πάλιν εἰς τὸ στάδιον τῆς πολεμικῆς καρτερίας, γινόμενος ὁ ἴδιος αὐτός τὸ παράδειγμα, εἰς δεκάμηθρον διάστημα, τῆς πολεμικῆς αὐτῆς καρτερίας. Παντοδαπὰς ἐλλείψεις ἔπαυχε τὸ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του στρατόπεδον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ ποτὲ εἰς διάλυσίν του δὲν τὰς ἐπρότεινε, ποτὲ δὲν ἐγόγγυσε διὰ τὰς πολυειδεῖς του κακουχίας καὶ ταλαιπωρίας, ποτὲ δὲν ἐνέδωσεν εἰς ἕσους πειρασμούς διὰ τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκετο, ὑπέπεσε.

σεμνυόμενος δικαίως εἰς τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμα τῆς ἀρχηγίας, μὲ τὸ ὅποιον ἢ κυβέρνησις του τὸν ἐτίμησε, ποτὲ δὲν ἐνόμισεν ὅτι αὐτὸ μόνον ἔμποροῦσε νὰ τὸν λαμπρύνῃ· ἤξευρεν ὅτι τὰ ἔργα μόνον εἶνε ἢ λαμπρότης. "Ὅθεν ἀξίος τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος ἐφαίνεται διὰ τῶν ἔργων του· ἄτρομος πάντοτε εἰς τοὺς πολέμους, ἄτρομώτερος πολὺ ἐφάνη καθ' ὃ διάστημα ἦτο ἀρχηγὸς τῶν κατὰ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα στρατευμάτων. Τότε εἶχε ψωμί καὶ αὐτός, ὅταν εἶχαν καὶ οἱ ἀγαπητοὶ του "Ἕλληνες· ἢ κλίνη του ἦτο κλίνη ἀπλοῦ στρατιώτου· πρωταγωνιστὴς ἐπαρρησιάζετο, καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ἀγώνος ὅλην τὴν ἀπέδιδεν εἰς ἄλλους· ἐνθουσιασμένος διὰ τὴν παλληκαριάν, ὡς παλληκάρη καὶ ὁ ἴδιος, τὴν ἐτιμοῦσε, ὅπου τὴν ἐθλεπε, καὶ τὴν ἀντάμειβε πλουσιοπάροχα· τοὺς γνωστοὺς διὰ τὴν ἀνδρείαν τοὺς ἔκραζε κατ' ὄνομα, ὅταν ἐξέσπαθον ἐν καιρῷ μάχης, διὰ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν· ἔβγανε τὰ πιστόλια του ἀπὸ τὸ ζωνάρι, καὶ μὲ αὐτά, εἰς ἀνταμοιβὴν παλληκαρίας, ἐστόλιζε τοῦ παλληκαριοῦ τὴν μέσην· ἔλυε τὴν ζώνην του καὶ ἔδιδεν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου καὶ τὸ ὕστερον νόμισμά του. Ἰδοὺ "Ἕλληνες, ὅσα χαρακτηρίζουν τὸν ἀξιὸν ὁδηγὸν στρατευμάτων, ἰδοὺ ὅσα λαμπρύνουν τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμα τῆς ἀρχηγίας, ἰδοὺ ὅσα ἀπαθανατίζουν τὸν πολεμικὸν καὶ ἀποκαταστάνουσι τὸν στρατηγὸν ποθητὸν εἰς τὸν στρατιώτην, σεβαστὸν εἰς ὅλον τὸ ἔθνος του καὶ φημισμένον εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας. Πῶς λοιπὸν ὄλοι νὰ μὴ κλαύσωμεν; πῶς νὰ παρηγορηθῶμεν διὰ τὸν θάνατον τοιοῦτου ἀνδρός;

Τοιαύτη ἐστάθη ἢ διαγωγὴ τοῦ πατριώτου Καραϊσκάκη εἰς τὸ διάστημα τῆς δεκαμήνου ἀρχηγίας του· ἀλλ' ἢ τελευταία στιγμή τῆς ζωῆς του, ἢ στιγμή, ἢ ὅποια ἀνακαλύπτει ὅλον τὸν ἄνθρωπον κρυπτόμενον πολλάκις ἐν ὄσφ ζῆ, τοῦ ἐπισφραγίζει τὴν ἀληθινήν δόξαν καὶ τοῦ στένει τρόποσιον ἀκόμη μονιμώτερον ἀπὸ τὸ ὅποιον ἢ ἀξιώτης του ἐστήσεν εἰς τὴν Ἀράχωβαν. Ἀκούσατε στρατιωτικοί, ἀκούσατε πολῖται τῆς Ἑλλάδος, ἀκούσατε φιλέλληνες καὶ φιλάρετοι Ἑυρωπαῖοι τὰ τῆς τελευταίας στιγμῆς του.

Θανατηφόρα πληγωμένος ἐφέρθη εἰς τὸ πλοῖον τοῦ μεγάλου Στολάρχου τῆς Ἑλλάδος, διὰ τὰ λάβη τὴν δυνατὴν ἰατρικὴν περιποίησιν, γυμνασμένος ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων εἰς τὸ σπαθί καὶ τὸ τοφέκι, εἰδήμων τῆς φύσεως τῶν πληγῶν, ἐγνώρισε μόνος του ὅτι ἢ βοήθεια τῆς ἰατρικῆς δὲν ἤθελεν ἰσχύσει, ὅτι ἢ μεγάλη περιποίη-

σις τοῦ Στολάρχου δὲν ἤθελεν ὠφελίσει, καὶ ὅτι τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἦτον ἐγγύς· μὲ πνεῦμα τότε ἀτάραχον, μὲ πρόσωπον γαληνόν καὶ μὲ φωνὴν κατασκευτικὴν ὠμίλησε πρὸς τοὺς περιεστῶτας ὀπλαρχηγούς, παρόντων καὶ τοῦ μεγάλου Στολάρχου καὶ τοῦ Ἀρχιστρατήγου τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον:

«Μέγα βάρος μὲ ἐπεφόρτισεν ἡ πατρίς μου· μὲ δέκα μηνῶν δεινοὺς ἀγῶνας ἐπλήρωσε τὸ χρέος μου· δὲν μὲ ἔμενε παρὰ ἡ ζωὴ ἰδοῦ θυσιά τῆς πατρίδος καὶ ἡ ζωὴ μου· εἰς τὴν πατρίδα μου τὴν ἐχρεωστοῦσα, εἰς τὴν πατρίδα μου τὴν ἀποδίδω· ἀποθνήσκω· οἱ στρατιῶται μου ἄς τελειώσουν τὸ ἔργον μου, ἄς μοῦ ἐλευθερώσουν τὰς Ἀθήνας». Αὐτὰ εἶπε καὶ παρέδωκε τὸ πνεῦμα εἰς χεῖρας τοῦ πλάστου του. Τίνος καρδιά δὲν κατανύγεται εἰς τοιοῦτον ἄκουσμα; πῶς νὰ μὴ κλαύσωμεν ὅλοι; πῶς νὰ παρηγορηθοῦμεν διὰ τὸν θάνατον ἀνδρός, ὁ ὁποῖος ἀποθνήσκει, καὶ τὸ ὄνομα τῆς γλυκυτάτης πατρίδος τὸ τραυλίζουσι τὰ νεκρωμένα χεῖλη του;

Ἄλλὰ εἰς ἄνδρας ἀποθνήσκοντας διὰ τὴν πατρίδα εἶναι πολλὰ δεκτότεροι ἀπὸ τοὺς κλαθμούς· αἱ πράξεις ὑπὲρ πατρίδος, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἐθυσιάσθησαν, καὶ τῆς ὁποίας καὶ ξεψυχοῦντες εἶχον εἰς τὸ στόμα τὸ ἅγιον ὄνομα· καὶ αἱ πράξεις αἱ ὁποῖαι τοὺς ἐδόξασαν ζῶντας, αὐτὰ καὶ μετὰ θάνατον τοὺς εὐχαριστοῦν πραττόμενοι κατὰ μίμησιν των· αὐτὰ ἀναβαίνουν ὡς θυμίαμα εἰς τὰ ὕψη τῶν οὐρανῶν, ὅπου φοροῦντες οἱ ἀοίδιμοι αὐτοὶ ἄνδρες τῆς ἀρετῆς τοὺς στεφάνους, κάθονται ἀκτινοβολοῦντες πλησίον τοῦ θρόνου τῆς βίαις Μεγαλειότητος.

Στρατιῶται τῆς πατρίδος οἱ κατὰ τὸ στρατόπεδον τῆς Ἀττικῆς εὐρισκόμενοι! στρατιῶται τοὺς ὁποίους ὁ Καραϊσκάκης ὠδήγησε τόσες φορὲς εἰς τὴν δόξαν ἐνθυμηθῆτε ὅτι δὲν ἐτρέχατε δι' ἄλλο μαζὶ του τόσον ἄφοβοι εἰς τοὺς κινδύνους, δὲν ἐχορτάσατε τὰ σπαθιά σας μὲ τὰς σάρκας τῶν ἐχθρῶν εἰς Ἀράχωβαν καὶ Βελίτσαν, δὲν τοὺς ἀποδιώξατε αἰσχυρῶς ἀπὸ τὸ Δίστομον καὶ Σάλωνα, παρὰ διὰ νὰ ἐλευθερώσετε τὴν ὑποδουλωμένην γῆν σας ἀπὸ τοὺς τυράννους σας· κάθε κίνημά σας εἰς ἐλευθέρωσιν τῆς Ρούμελης, ἐλέγετε μόνοι σας εἶναι ὀλισθηρόν, κάθε νίκη ἀκαρποφόρητος, ἂν δὲν ἀρπάσετε ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἀπίστων τὴν ἱεράν τῶν Ἀθηνῶν πόλιν. Αὐτὸ φωνάζοντες οἱ ἴδιοι ἐπαρρηάζατε τὰ στήθη σας ἔμπροσθεν αὐτῆς τῆς πόλεως, προωρισμένης ἕως ἀπὸ τὴν βίαν Πρόνοιαν διὰ

νά γενῆ ἡ πρωτεύουσα τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος· εἰς πολλὰς καὶ δεινὰς περιπλοκάς μὲ τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς ἐμπλέχθητε, πείναν, γόμνωσιν παγετοὺς ἐκαταφρονήσατε, πληγὴ ἀπὸ τὴν κακοπάθειαν ἔγινε τὸ σῶμα σας, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ στεφανώσετε τὰ ὑπερλαμπρα ἔργα σας μὲ τῶν Ἀθηνῶν τὴν διάσωσιν· ὁ ἀτρόμητος ἀρχηγός σας ὑπὲρ αὐτῆς τῆς πόλεως μαχόμενος ἀπέθανε καὶ εἰς τὰ χῶματα τῆς ἰδίας αὐτῆς πόλεως ἔχυσε τὸ αἷμα του. Στρατιῶται παρόντες καὶ ἀπόντες! ἀκόμη τὸ αἷμα του ἀχνίζει χθὲς ἡ γῆ ἐπαρέλαβε τὸ σῶμα του, σήμερον περιμένῃ ἀπὸ σας τὰς ἐπιταφίους τιμὰς του, ἀπὸ σας τὰς περιμένει πλὴν τὰς περιμένει ὡς στρατιώτης ἀπὸ στρατιώτας, ὡς ἀποθανὼν ὑπὲρ τῆς πόλεως Ἀθηνῶν ἀπὸ μαχομένους ἀποφασιστικῶς ὑπὲρ Ἀθηνῶν. Στρατιῶται! ἡ ἡχὴ τῶν ὑστερνῶν λόγων τοῦ ἀρχηγοῦ Καραϊσκάκη περιφέρεται ἀκόμη εἰς τὰς ἀκοὰς μας. «Τελειώσατε, Συστρατιῶται! λέγει ὁ ἀρχηγός σας, τὸ ἔργον μου ἐλευθερώσατέ μου τὰς Ἀθήνας, τὰς Ἀθήνας ἐλευθερώσατέ μου».

Συστρατιῶται! Αὐτὴ εἶναι ἡ διαθήκη του, σεῖς εἶσθαι οἱ ἐκτελεσται τῆς διαθήκης του, αὐτὴ εἶναι γραμμμένη μὲ τὸ χυθὲν ὑπὲρ πατρίδος αἷμα του, καὶ τὸ αἷμα του ἀκόμη ἀχνίζει, καὶ τὸ σῶμα του χθὲς ἀκόμη ὁ τάφος τὸ παρέλαβε, τιμῆσατε στρατιῶται, καθ' ὃν τρόπον ὁ ἴδιος σας ἐπαράγγειλε τὴν μνήμην του· αὐτὸς ἀπέθανεν, ἀλλὰ τὸ παράδειγμά του ζῆ· ἀλλὰ τί λέγω τὸ παράδειγμά του ζῆ; αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι ἀοράτως μαζί σας, ἀλλὰ ὄχι πλέον πενιχρά, καταξέσχισμένα καὶ δυσῶδη ἐνδυμένος, ὄχι πλέον ἀχμηρός, ὡς ἐζούσε μαζί σας, αὐτὸς σας παρουσιάζεται ἐνδυμένος τὸ χρυσοῦφαντον φόρεμα τῆς δόξης, τὸ φόρεμα, τὸ ὁποῖον ἐνδύει τὸν στρατιώτην εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ὁ ὑπὲρ πατρίδος θάνατος· αὐτὸς, Ἕλληνας, αὐτὸς, καθ' ἣν στιγμὴν ἔσπαθωμένοι κτηπήσετε τὰ τεῖχη τῶν Ἀθηνῶν, θέλει σας παρουσιασθῆ τότε ὡς ἰσχυρὸς ἄγγελος τῆς Ἀποκαλύψεως καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ περιβεβλημένος νεφέλην, καὶ ἵρις ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὡς στύλοι πυρός, ναί, τοιοῦτος θὰ σας παρρησιασθῆ, ἐπειδὴ τόση λαμπρότης περιχύνεται μετὰ θάνατον εἰς ὅποιον ἤθελεν ἀποθάνῃ ὑπὲρ πατρίδος· αὐτὸν θέλεται ἀκούσει ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἐπαναλαμβάνοντα μεγάλη τῆ φωνῆ ὅτι καὶ ἐν ᾧ ἀνέβαινεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἔλεγε; Συστρατιῶται, τελειώσατε

τὸ ἔργον μου, ἐλευθερώσατέ μου τὰς Ἀθήνας, τὰς Ἀθήνας ἐλευ-
θερώσατέ μου. . . .

Σπ. Τρικούπης

Εἰς δόξαν.

- Α' Ἐσφαλεν ὁ τὴν δόξαν
Ὅνομάσας ματαίαν,
Καὶ τὸν ἄνδρα μαινόμενον
Τὸν πρὸ τοιαύτης καίοντα
Θεᾶς τὴν σμύραν.
- Β' Δίδει αὐτὴ τὰ πτερά,
Καὶ εἰς τὸν τραχὺν τὸν δύσκολον
Τῆς ἀρετῆς τὸν δρόμον
Τοῦ ἀνθρώπου τὰ γόνατα
Ἴδου πετάουν.
- Γ' Μικρὰν ψυχὴν, κατάπτυστον,
Κατάπτυστον καρδίαν
Ἐτυχ' ὅστις ἀκούει
Τῆς δόξης τὴν παράκλησιν
Καὶ δειλιάζει.
- Δ' Ποτέ, ποτέ μὲ δάκρυα
Δὲν ἔβρεξεν ἐκεῖνος
Τῶν φίλων του τὸ μῆμα,
Οὔτε τὸ χῶμα ἐφίλησε
Τῶν συγγενῶν του.
- Ε' Εἰς τὸν ἀγριωμένον
Βαθὺν ὠκεανόν,
Ὅπου φυσάει μὲ βίαν
Καὶ ὀργίζεται τὸ πνεῦμα
Τῆς πικρᾶς τύχης.

- Γ' Καθ' ἡμέραν κυττάζει
Τοὺς πολλοὺς τῶν δυστήνων
Πνιγομένων θνητῶν
Καὶ ποῖος ποτὲ τὸν ἤκουσε
Παραπονοῦντα ;
- Ζ' Θεομότατον τὸν πόθον
Ἐφύτευσε τῆς δόξης
Εἰς τὴν καρδίαν τῶν τέκνων σου,
Ὡ Ἑλλάς, καὶ καλεῖσαι
Μήτηρ ἠρώων.
- Η' Καθὼς ἀπὸ τὸ σπήλαιον
Ἐκβάς ὁ λέων πληγώνει,
Σκοτώνει διασκορπίζει.
Τόλμηρῶν κυνηγῶν
Πλήθος Ἀράβων.
- Θ' Καθὼς εἰς τὸν χειμῶνα
Τὸ νερὸν ὑπερήφανον
Τοῦ χειμᾶρου κυλίεται
Καὶ τὰ χωράφια χάνονται
Βοσκοὶ καὶ ζῶα.
- Ι' Ἡ καθὼς τὴν αὐγὴν
Ἐξαπλώνει ὁ Ἥλιος,
Καὶ τ' ἄστρα τ' ἀναρίθμητα
Ἀπὸ τὸν μέγαν Ὀλυμπον
Πάντα ἐξαλείρει.
- ΙΑ' Οὕτω τὰ μύρια τάγματα
Ἔχυσεν ὁ Ἀράξης
Ἀλλὰ, ὦ ἄσπις Ἑλλάδος.
Σὺ ἐπὶ τοὺς Πέρσας ἄστραψε
Κ' ἔγινον κόνις.

- IB'   Περίφημοι ψυχαί
      Τριακοσίων Λακώνων,
- Ψυχαί, ποῦ ἔδοξάσατε
      Τὸν Ἄσωπὸν καὶ τ' ἄλλος
      Τοῦ Μαραθῶνος.
- II'   Εὐφραϊνε μὲ τὸ ἀθάνατον
      Μέτρον τὰς Ἀγαίῃδας
      Χήρας ὁ θεῖος Ὅμηρος
      Καὶ τὸ πνεῦμά σας ἀναπτε
      Τὸ ἴδιον μέλος.
- ΙΔ'   Τοῦ καρτεροῦ Αἰακίδου
      Τὴν φήμην ἐξηλεύσατε,
      (Ἀείμνηστος, θαυμάσιος,
      Ζήλος) καὶ τ' αἶμα ἐχύσατε
      Διὰ τὴν Ἑλλάδα.
- IE'   Καλῶ, καλῶ τὸ σίδηρον
      Γυρεῖω· ποῖος μοῦ δίδει
      Τὰς βροντὰς τοῦ πολέμου·
      Ποῖος μ' ὀδηγεῖ τὴν σήμερον·
      Εἰς τὸν ἀγῶνα!
- ΙΖ'   Φοβερόν, μίσαρόν
      Θρέμμα σκληρᾶς Ἀσίας,
      Ὀθωμανέ, τί μένεις·
      Τὶ νοεῖς τί δὲν φεύγεις
      Τὸν θάνατόν σου;
- ΙΖ'   Ἐφθασ' ἡ ὥρα, φύγε,
      Ἀνέβα τὴν ἀγρίαν
      Ἀρσβικὴν φορὰδα.
      Νίκησον εἰς τὸ τρέξιμον
      Καὶ τοὺς ἀνέμους.

- ΙΗ' Ἐπὶ τὸν Ὑμηττὸν
Ἐβλάστησεν ἡ δάφνη,
Φύλλον ἱερὸν στολίζει
Τὰ ἠρειπωμένα λείψανα
Τοῦ παρθενῶνος.
- ΙΘ' Νέοι, γυναῖκες, γέροντες
Ἑλληνικὰ θηρία,
Φιλοῦσιν, ἀποσπάουσι
Τοὺς κλάδους, στεφανώνουσι
Τὰς κεφαλὰς των.
- Κ' Ἀνέβα τὴν ἀράβιον
Ἵθωμανέ, φορὰδα.
Τὴν φυγὴν κατεγκρήμισον.
Ἑλληνικὰ θηρία
Σὲ κατατρέχου.
- ΚΑ' Τὴν λάμπην τῶν ὀργάνων
Ἀρειμανεῖον ἴδε·
Ἄκουσον τὴν βοήν
Τὸν θάνατον πνεόντων
Ἡ ἐλευθερίαν.
- ΚΒ' Νοεῖς, — Τρέξατε, δεῦτε
Οἱ τῶν Ἑλλήνων, παῖδες·
Ἡλθ' ὁ καιρὸς τῆς δόξης.
Τοὺς εὐκλείεις προγόνους μας
Ἄς μιμηθῶμεν.
- ΚΓ' Ἐὰν τὸ ἀκονίζη ἡ δόξα
Τὸ ξίφος κεραυοῖ
Ἐὰν ἡ δόξα θερμώσῃ
Τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων
Ποῖος τὴν νικάει ;

ΚΔ' Τί τρέμεις ; τὴν φορὰδα
Κτύπα, κέντησον, φύγε,
Ὅθωμανέ, θηρία
Μάχην πνέοντα, δόξαν,
Σὲ κατατρέχουν.

ΚΕ' Ὡ δόξα, διὰ τὸν πόθον σου
Γίνονται καὶ πατρίδος,
Καὶ τιμῆς, καὶ γλυκειάς
Ἐλευθερίας καὶ ὕμνων
Ἄξια τὰ ἄνθη.

Ἄνθρ. Κάλβος

✕ **Λόγος ἐκφωνηθεὶς
κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ὑποδοχῆς τοῦ Κυβερνήτου**

(Ἐν Αἰγίνῃ τῇ 12 Ἰανουαρίου 1828).

«Οὐκ ἄρξω ἐγώ, οὐκ ἄρξει ὁ υἱός μου ἐν ὑμῖν.
Κύριος ἄρξει ὑμῶν· Κύριος Κυβερνήσει ὑμᾶς».

(Κριτῶν Κεφ. Η' 24).

Εἰς τοιαύτην λαμπρὰν καὶ ἐπίσημον ἡμέραν, Κυβερνήτα τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὴν ὁποίαν Σὲ ὑπῆντησε καὶ Σὲ ὑπεδέχθη ἡ πατρίς ἐν τῷ μέσῳ ἀνεκφράστου χαρᾶς καὶ ἀγαλλιᾶσεως εἰς τοιαύτην λαοῦ τῶν Ἑλλήνων ὁμήγηριν, ἐνῶ ὑφῶνη φωνὰς εὐχαριστηρίου πρὸς τὸν Ὑψίστον διὰ τὴν τόσῃ ἐπιθυμητῇ καὶ εὐκαταίᾳ ἔλευσίν Σου, ποίαν ἀγγελίαν πλέον χαροποιὰν ἠδύνατό τις νὰ φέρῃ εἰς τὸ μέσον ἐκ μέρους Σου, σύμφωνα τῷ ὄντι μὲ τὰ φρονήματα τῆς ψυχῆς Σου, μὲ τὰ συναισθήματα τῆς καρδίας Σου, μὲ τὰς ἐγκαρδίους εὐχὰς ὄλων τῶν ἀληθινῶν τέκνων τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὰς μεγάλας ἐλπίδας, τὰς ὁποίας ἔχουσιν εἰς Σέ! Τί ἄλλο ἠδύνατο ν' ἀναγγεῖλη πλέον χαρμόσυνον, κατάλληλον μάλιστα εἰς τὰς παρούσας τῆς πατρίδος περιστάσεις, καὶ ἐχέγγυον τῆς διὰ Σοῦ ἐλπίζομένης εὐτυχίας τῆς, παρὰ ὅ,τι ἀρχηγὸς λαοῦ ἐλευθέρου, ἐλευθέρως ἐκλεχθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ὑπέσχετο πρὸς αὐτὸν τὸν ἴδιον καὶ ἐπροσπάθησε νὰ φέρῃ εἰς ἐκβασιν!

Ἄκουσατε λοιπόν, λειτουργοὶ τοῦ Ὑψίστου, ἀκούσατε, σεβάσμιε Πρόεδρε καὶ Βουλευταὶ, ἀκούσατε πολιτικοί, πολεμικοί, ὅλος ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ἀκούσατε. «Κύριος ἄρξει ὑμῶν· Κύριος κυβερνήσει ὑμᾶς». Δὲν θέλουσιν ἐξουσιάζει εἰς τὸ ἐξῆς ὀλέθρια πάθη, ὄχι χαμερπεῖς ἰδιοτέλειαι, ὄχι ῥαδιουργίαι, ὄχι οἰκειὸς, ἐὰν δὲν εἶναι ἄξιος, ὄχι συγγενής, ἐὰν εἶναι ἀνεπιτήδευτος, ὄχι φίλος τοῦ Κυβερνήτου, ἐὰν δὲν ἔχῃ ἰκανότητα· ἀλλ' ἡ ἱερὰ δικαιοσύνη καὶ οἱ αἰώνιοι καὶ ἀμετάβλητοι νόμοι τοῦ Θεοῦ, οἱ πρὸς κυβερνήσιν ἐλευθέρου ἀνθρώπου διορισθέντες, θέλουσι κυβερνᾶ. Τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος ἢ εὐνομία τῆς, ἢ εὐτυχία τῆς, ἢ δόξα τῆς, ὁ θρίαμβός τῆς θέλουσι διευθύνῃ καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν καὶ τοὺς σκοποὺς καὶ τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις τοῦ Κυβερνήτου. «Κύριος ἄρξει ὑμῶν· Κύριος κυβερνήσει ὑμᾶς».

Ὅσοι εἶδατε τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς σας πυρποληθεῖσαν καὶ κατασκαφείσαν, τοὺς γεννήτηράς σας σφαιγένας ἔμπροσθέν σας, τὰ φίλτατά σας ἀπὸ τὰς ἀγκάλας ἀρπαγέντα καὶ αἰχμαλωτισθέντα, ὅσοι ἐγείνατε θύματα τῆς παρανομίας καὶ τῆς ἀναρχίας τῶν ἰδίων ἀδελφῶν σας, ἀκούσατε καὶ χαίρετε. Χαίρετε, διότι παύουσιν εἰς τὸ ἐξῆς τὰ δεινὰ μας, διότι θέλομεν ἰδεῖ τὴν δικαιοσύνην ἰσχύουσαν, τοὺς νόμους ἐνεργουμένους, τὴν κακίαν τιμωρουμένην, τὴν ἀρετὴν βραβευομένην καὶ ἐν γένει τὴν πατρίδα εὐνομουμένην καὶ εὐδαιμονοῦσαν εἰς τὰ ἔσω, τροπαιοῦχον καὶ θριαμβεύουσαν εἰς τὰ ἔξω, τὴν πίστιν ὄχι πενθοῦσαν, ἀλλὰ λαμπροφοροῦσαν καὶ χαίρουσαν.

Χαῖρε καὶ Σὺ, Κυβερνήτα τῆς Ἑλλάδος, διότι μετὰ τοσοῦτον πολυχρόνιον ἀποδημίαν, ἐπιστρέφεις εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα, τὴν βλέπεις, τὴν χαιρετᾷς ὄχι πλέον δούλην καὶ στεναζούσαν ὑπὸ τὸν ζυγόν, ἀλλ' ἐλευθέραν, ἀλλὰ δεχομένην Σε Κυβερνήτην καὶ περιμένουσαν νὰ Σε ἰδῇ νὰ ὀδηγήσῃς τὰ τέκνα τῆς εἰς τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν καὶ εἰς τὴν ἀληθινὴν δόξαν. Ζήθι! ἀλλ' ἔχων ἱερὸν ἔμβλημα. «Ὁ Θεὸς καὶ ἡ δικαιοσύνη κυβερνήσουσι τὴν Ἑλλάδα». Ζήθι! ἀλλὰ κυβερνῶν οὕτως, ὥστε νὰ αἰσθανθῇ ἡ πατρίς, νὰ καταλάβωμεν καὶ ἡμεῖς, νὰ ἐπαναλάβῃ ἡ ἀδέκαστος ἱστορία, ν' ἀντιχῆσωσιν ὅλοι οἱ αἰῶνες, ὅτι οὐ Σὺ οὐδὲ ὁ υἱός Σου, οὐδὲ ὁ οἰκειὸς Σου, οὐδὲ ὁ φίλος Σου, οὐδὲ πνεῦμα πατρίας, ἀλλ' ἀληθῶς αὐτὸς ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ τὸ δίκαιον, αὐτοὶ τῆς Ἑλλάδος οἱ θεομοὶ κυβερνώσι τὴν Ἑλλάδα διὰ Σοῦ.

Καὶ τῶντι, ἐὰν ὁποιοῦνδήποτε ἔθνος, διὰ τὴν ὑπάρχην ἐλεύθερον, διὰ τὴν συντηρῆται κραταιούμενον διὰ τὴν εὐτυχή βελτιούμενον, εἶναι ἀνάγκη τὴν κυβερνάται διὰ μόνον τῶν νόμων, τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς διέταξεν ὡς κανόνας ἐλευθέρους, ἐλευθέρου λαοῦ Κυβερνήσεως πολὺ μεγαλυτέραν ἀνάγκην ἔχει σήμερον ἢ Ἑλλάς τὴν διευθύνεται ὑπὸ μόνον τῶν τοιούτων νόμων διὰ Σοῦ. . . .

Ἄλλ' ὦ σεβάσιμη Πρόεδρε καὶ Βουλευταί, ὦ εὐτυχή τῆς Ἑλλάδος λαέ! τί ἄρα γε δύναται τὴν δικαιοσύνην τὴν τσοαύτην χαρὰν μας; τί τὴν ὑποστήριξη τὰς ἐλπίδας μας; τί τὴν μᾶς παραστήση τὸν ἄνδρα, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ πατρίς ἐπιστεύθη τὴν ὑποστήρηξιν καὶ ἐνέργειαν τῶν νόμων τῆς; τί τὴν μᾶς δείξῃ τὴν ἐπιρροήν, τὴν ὁποίαν θέλει μεταχειρισθῆ πρὸς ἐκτέλεσιν ὅλων, ὅσα καὶ εἰς τὴν γενικὴν καὶ εἰς τὴν μερικὴν ἐνὸς ἐκάστου εὐδαιμονίαν συντείνουσιν; Ἡ πολιτικὴ συνέσις τοῦ καὶ ἐμπειρία, ὁ λαμπρὸς δρόμος τὸν ὁποῖον εἰς τὸν πολιτικὸν κόσμον διέτρεξεν, ὁ ὑψηλὸς βαθμὸς, τὸν ὁποῖον εἰς ἓνα τῶν δυνατωτέρων θρόνων τῆς οἰκουμένης εἶχε, καὶ τὸν ὁποῖον διὰ τὴν πατρίδα παρέβλεψεν, ἡ πρὸς αὐτὴν ἀγάπη καὶ ἀφοσίωσις τοῦ μᾶς βεβαιώνουσι τὰ πρῶτα· τὸ δὲ τελευταῖον μᾶς πιστοποιοῦσι καὶ ἄλλα μὲν πολλὰ, καὶ μάλιστα δὲ ὅσα εἰς τὴν ἐν Τροϊζῆνι Συνέλευσιν συνέβησαν.

Τίποτε ἀληθῶς δὲν ἔμπορεῖ τὴν παραστήση λαμπρότερον τὴν πρὸς αὐτὸν ὅλου τοῦ ἔθνους μεγάλην καὶ ὑπόληψιν καὶ πεποιθήσιν παρὰ τὸ ἀξιωματικόν ἐκεῖνο ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁμοφώνως ἐκαλέσθη Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος.

Ἄλλ' ὅσοι εὐρέθητε εἰς τὴν Ἐθνικὴν ἐκείνην Συνέλευσιν, ἐνθυμείσθε ἀκόμη ποῖα ἄγρια πάθη ἠγέρθησαν διὰ τὴν καταστρέψωσιν ὅ,τι ἡ μανία τῶν τυράννων ἡ παρέβλεψεν, ἡ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀφανίσῃ. Ποῖα φλόξ διχονοιῶν ἐξήφθη, διὰ τὴν κατακαύσιν, ὅσα τὸ ἐχθρικὸν πῦρ δὲν ἔμπορεσε τὴν καταφλέξῃ· πῶς ὁ Ἕλληνας κατὰ τοῦ Ἕλληνος, ὁ συγγενὴς κατὰ τοῦ συγγενοῦς, ὁ ἀδελφὸς κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ καθωπλίετο τὴν καταφέρει τὴν τελευταίαν εἰς τὴν πνέουσαν τὰ λείψια πατρίδα πληγῆν. Τότε μόλις τὸ ὄνομα προφέρεται τοῦ Καποδίστρια καὶ ὅλα καταπραῦνονται· ἡ ὁρμὴ τῶν ἀγρίων παθῶν κατέπαυσε, καὶ τὰ ὀλέθρια τῶν διχονοιῶν ἀποτελέσματα ἐμποδίσθησαν. Φέρετε ἀκόμη κατὰ νοῦν πόσῃν χαρὰν ἐπροξένησεν ἡ ἐκλογὴ τοῦ μὲ ποῖαν

ἀγαλλίασιν τὴν ἐδέχθησαν οἱ ἐκεῖ εὐρεθέντες· με πόσῃν ταχύτητι διεδόθη εἰς ὄλον τὸ ἔθνος καὶ ποίας ἐλπίδας τοῦ ἐνέπνευσεν.

Ἄλλ' ἂν, ὦ Κυβερνήτα τῆς Ἑλλάδος, αἱ λαμπρότεραι στιγμήαι τῆς εἰς αὐτὴν πολιτικῆς ζωῆς Σου ἐφάνησαν ἀπὸ τὴν ἐν Τροιζίνι Συνέλευσιν, τὸ μεγαλύτερον ὅμως τοῦ βίου σου κατόρθωμα ἀρχίζει ἀπὸ τὴν σήμερον, καὶ μέλλει ἀκόμη νὰ κατορθωθῆ.

Καὶ εἶναι ἡ κατάπαυσις τῶν διχονοιῶν, ἡ διάλυσις τῶν φατριῶν, ἡ ὀρθή, ἡ δικαία, ἡ μὴ ψευδομένη τὸ ὄνομα Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἀναγέννησις ἀνθρώπων, ἡ ἀνάπλασις ἀληθινῶν Ἑλλήνων. Κατόρθωμα τῶντι ὅσον δύσκολον, ὅσον ἐργῶδες, ὅσον μέγα, ἄλλο τόσον περιφανές, λαμπρόν, ἔνδοξον. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃς δὲ τὸν ὄψηλόν τοῦτον καὶ μόνον σκοπόν, ἄκουσον τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων, ὅστις δὲν ἔχει καμμίαν πρόφασιν νὰ Σὲ εἰπῆ ψεῦδος.

Ἄφου ἀποδελήσῃς πρῶτον εἰς ἐκείνον, ὅστις κυβερνᾷ τὰ σύμπαντα, ἀφου στοχασθῆς, ὅσα ἡ μετ' ἐπιμελείας ἔρευνα τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ μάλιστα τοῦ Ἑλλήνος, ὅσα ἡ ἀκριβῆς παρατήρησις τῆς ἱστορίας τῶν ἐλευθέρων ἐθνῶν, ἡ ἀρχή, ἡ πρόοδος, ἡ ἀκμὴ καὶ παρακμὴ των, τὰ αἷτια τῆς ἐπιτυχίας ἢ ἀποτυχίας των, τῆς δόξης ἢ ἀδοξίας των, τῆς κακοδαιμονίας ἢ εὐδαιμονίας των, ὅσα τέλος αἱ βαθεῖαι πολιτικαὶ Σου γνώσεις Σὲ ὑπαγορεύσωσιν· ἀφου συλλογισθῆς ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέσα τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ βάλῃς εἰς πρᾶξιν διὰ τὴν καλὴν ἐκδασιν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἐγχειρήματος, ἐνθυμοῦ προσέτι ὅτι, ἂν στρέψῃς ὀλίγον μόνον τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸ μέρος τοῦτο, βλέπεις τὴν γῆν τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Ἀριστείδου, ἐὰν πρὸς ἐκείνο, τὴν γῆν τοῦ Λυκούργου καὶ τοῦ Λεωνίδου, ὅτι εὐρίσκεισαι εἰς τὸ μέρος ἐκείνο τῆς Ἑλλάδος ὅπου ἠφανίσθησαν ὅλοι τοῦ μεγαλύτερου τυράννου τοῦ κόσμου αἱ δυνάμεις, ἐτάφησαν ὅλοι τῆς τυραννίας αἱ ἐλπίδες καὶ ἐστερεώθη ἡ φαινή, ἡ λαμπρὰ τῆς ἐλευθερίας κρηπίς, εἰς τὴν ὁποίαν, ὅποιον ἔθνος θέλει, ἀναδίνει καὶ μένει ἐλεύθερον· ὅτι τὸ ἔδαφος, τὸ ὁποῖον πατεῖς, εἶναι ἐρείπια ἐπισήμου καὶ ἐλευθέρου πόλεως τῆς Ἑλλάδος· αὐτὴ, τὴν ὁποίαν τῶρα βλέπεις, ἀνηγγέρθη παραδόξως ἀπὸ τὴν τέφραν τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας πυρποληθεισῶν πόλεων, ὁ λόγος, ὅστις σὲ περικυκλώνει, ἔμεινεν ἄπολις καὶ ἄδικος δι' αὐτὴν.

Ἐνθυμοῦ ὅτι, ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ, ὄλων τῶν ἀνθρώπων, ὄλων

των αἰώνων, αὐτῆς τῆς συνειδήσεώς Σου, ἀνεδέχθης νὰ κυβερνήσης τοὺς ἀδελφούς Σου, τὸ ἔθνος Σου, ἔθνος τὸ ὁποῖον πρῶτον ἐδίδαξε τοὺς ἀνθρώπους ὅτι ἔχουσι δικαιώματα, καὶ πρῶτον ἔδειξεν εἰς αὐτοὺς ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ζῶσιν ἐλευθέροι καὶ εὐτυχεῖς· τὸ ὁποῖον εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐλευθέρας κυβερνήσεώς του ἐγέννησε τοὺς μεγαλειτέρους ἄνδρας ὅλου τοῦ κόσμου, καὶ τὸ ὁποῖον ὅλας τὰς δυστυχίας καὶ συμφορὰς ἤμπορεῖ νὰ ὑποφέρῃ, ὄχι ὅμως καὶ νὰ μένῃ διὰ παντός δεδουλωμένον. Φέρε πάντοτε κατὰ νοῦν, ὅτι πρὸ ὀλίγων ἡδὴ ἐτῶν ἐσύντριψε τὰς ἀλύσεις μὲ τὰς ὁποίας ἦτο δεμένον, καὶ ἐτίναξε τὸν βαρύτερον τῆς δουλείας ζυγόν· ὅτι ἀπεφάτισεν ἢ νὰ ζήσῃ αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον, ἢ νὰ ταφῇ ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς ἐπισημοτέρας διὰ τὴν ἐλευθερίαν γῆς τοῦ κόσμου· ὅτι διὰ νὰ τὴν ἀναλάβῃ πάλιν, εἶδε τοὺς ἱερεῖς τῆς ἱερᾶς θρησκείας του κρεμαμένους καὶ συρομένους εἰς τὴν γῆν ὡς καταδίκους, τὸ Βυζάντιον, τὴν Σμύρνην πολλὰς τῆς Ἀσίας τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν περὶ αὐτὰς νήσων χώρας βαμμένας μὲ τὸ αἷμα τῶν τέκνων του, τὰς Κυθωνίας, πρῶτην τῶν Ἑλληνίδων πόλεων θύμα γενομένην τῆς μανίης τῶν τυράννων, πυρποληθείσας καὶ κατασκαφείσας. Ἀπὸ τὴν Θράκην ἕως εἰς τὴν Ἑπειρον καὶ ἀπὸ τὴν Ἑπειρον ἕως εἰς τὸ ἔσχατον τῆς Πελοποννήσου ἀκρωτήριο, τὰς ἐπισημοτέρας πόλεις καὶ κωμοπόλεις του κατηρξασιμένας καὶ ἐρημωμένας· ὅτι μὲ ὅλας τὰς ταλαιπωρίας, μὲ ὅλας τὰς ἐλείψεις καὶ τὰς πολυκειδεῖς ἐναντιώσεις, μὲ ὅλην τὴν φρίκην, τὴν ὁποίαν ἐμπνέουσιν αἱ τρομεραὶ σκηναὶ τῶν πυρπολήσεων, τῶν ἀναστατώσεων, τοῦ ἀνδραποδισμοῦ, τῶν σφαγῶν ἐθριάμβευσε καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ διὰ τὴν ἀνδρείαν τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ ναυτικοῦ του ἔσεισεν ἐκ θεμελίων τὸν θρόνον τοῦ Σουλτάνου, καὶ τὸ θαυμασιώτερον ὅτι ἐν τῷ μέσῳ τῶν φλογῶν καὶ τοῦ ἐχθρικοῦ σιδήρου, τοῦ κρότου τῶν ὅπλων καὶ τῆς συγκρούσεως τῶν παθῶν ἐσυλλογίσθη καὶ ἠδυνήθη νὰ συντάξῃ Πολιτικὸν Σύνταγμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἠθέλησε νὰ πολιτεύηται καὶ τὸ ὁποῖον μὲ τὸ αἷμά του ἀπεφάσισε νὰ ὑπερασπίξεται.

Μὴ λησμονήσης ποτέ, ὅτι ἔπειτα τὸ ψεῦδος, ἡ διαβολή, αἱ τυκοφανταί, ἡ ὕπουλος καὶ ραδιοῦργος ἀντενέργεια, αἱ κατὰ χάριν καὶ κατὰ βίαν γινόμεναι ἐκλογαί, αἱ χαμερπεῖς ἰδιοτέλειαι, ἡ κατὰ χροῖσιν τῶν κοινῶν, ἡ παράβασις αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Συντάγματος, οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι μᾶς ἔκαμαν νὰ θρηγήσωμεν διὰ τὴν Χίον, νὰ

N. Μπέργου.—Νεοελ. Ἀναγν. β' Γυμν. Ἐκδ. πέμπτη

8

κλαύσωμεν διὰ τὴν Κρήτην, διὰ τὴν Κάσον, διὰ τὰ Ψαρά, διὰ τὸ Νεόκαστρον, νὰ στενάζωμεν ἀκόμη πικρὰ διὰ τὸ Μεσολόγγι καὶ διὰ τὰς Ἀθήνας, νὰ χύνωμεν δάκρυα, δι' ὅσα εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον συνέβησαν καὶ συμβαίνουν κακὰ, νὰ βλέπωμεν ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους τὸν Αἰγύπτιον καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου τὸν Τούρκον περιφερομένους, πυρπολοῦντας, αἰχμαλωτίζοντας, σφάζοντας, καὶ τὸ χειρότερον καὶ τὸ πολλῆς λύπης καὶ ἀθυμίας καὶ πολλῶν δακρύων ἄξιον, ὡς νὰ ἐπρόκειτο ἀγῶν ὄχι τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος, ὄχι τῆς δόξης, ἀλλὰ τῆς ἀρπαγῆς τῆς καταδυναστείας τῶν ἰδίων ἀδελφῶν μας, νὰ βλέπωμεν ἐν ταύτῳ αὐτοὺς ἐκείνους, εἰς τῶν ὁποίων τὴν δύναμιν καὶ ἐπιρροὴν καὶ σὺν-εἶχονεν εἶχομεν τὰς ἐλπίδας μας, συνεριζομένους τίς τίνα νὰ ὑποσκελίση, τίς τίνα νὰ καταβάλῃ καὶ ν' ἀφανίσῃ αὐτοὺς ἐκείνους, εἰς τῶν ὁποίων τὸν βραχίονα καὶ τὴν ἀνδρείαν ἐλπίζομεν, φιλοτιμουμένους τίς τίνα νὰ ὑπερβῇ κατὰ τὴν κακουργίαν καὶ κατὰ τὴν εἰς τοὺς νόμους ἀπειθειαν τὰς δὲ συμφορὰς τῆς πατρίδος νὰ κορυφωθῶσι τόσο, καὶ τὰς πληγὰς τῆς νὰ γίνωσι τόσο ἀφόρητοι, καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ λαμπρότης τοῦ ὑπὲρ πάντας τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνας ἱερωτέρου καὶ δικαιοτέρου ἀγῶνός μας ν' ἀμαυρωθῇ τόσο, ὥστε ὁλόκληρον τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος εἰς Σὲ μόνον ν' ἀποβλέπῃ καὶ Σὲ ἀπὸ ἡμέραν εἰς ἡμέραν καὶ ἀπὸ στιγμὴν εἰς στιγμὴν νὰ περιμένῃ, διὰ νὰ φθάσῃ, νὰ παύσῃ τὰ δεινὰ του, νὰ θεραπεύσῃ τὰς πληγὰς του, νὰ τὸ ἐκβάλῃ ἀπὸ τὸ χάος τῆς ἀναρχίας καὶ ἀνοσμίας, διὰ τοῦ ὁποίου περιεκαλύφθη, καὶ νὰ τὸ ἀναδείξῃ εὐνομούμενον, λαμπρὸν καὶ περιδοξόν.

Ἐχε λοιπὸν πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ὅσον αἱ συμφοραὶ του εἶναι δεινὰ, αἱ πληγαὶ του δυσίατοι, ὁ κίνδυνος προφανής, ὅσον ἡ διὰ τὴν ἐκλογὴν σου χαρὰ μας, ἡ διὰ τὴν ἔλευσίν σου ἀγαλλίασίς μας, αἱ εἰς Σὲ ἐλπίδες μας ὑπάρχουσι μεγάλαι. τόσο μεγαλυτέρας προσοχῆς καὶ προφυλακτικῆς εἶναι χρεῖα, μὴν εὔρη χώραν εἰς τὴν ψυχὴν Σου, εἰς τὴν καρδίαν Σου, εἰς τὰς πράξεις Σου, εἰς τὰς ἐκλογάς, τὰς ὁποίας μέλλεις νὰ κάμῃς τῶν διαφόρων ὑπουργῶν Σου, καμμία ἀπὸ τὰς ὁληθρίους ἐκείνας ἀφορμάς, διὰ τὰς ὁποίας ἐκινδύνευον νὰ ματαιωθῶσι βέβαια ὅλα αἱ θυσίαι, ὅλοι οἱ ἀγῶνες, ὅλα τὰ αἵματα, τὰ ὅποια ἐχύθησαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους μας, ἐὰν Μεγάλαι καὶ Σεβασταὶ Δυνάμεις δὲν τὸ εὖσπλαχνίζοντο

καὶ δὲν τὸ ἐλάμβανον ὑπὸ τὴν ἰδίαν προστασίαν καὶ ὑπεράσπισιν. Μὴ συγχωρήσης εἰς κανένα νὰ πράξῃ μηδὲ τὸ παραμικρόν, ἀπὸ ὅσα ἔκαμαν νὰ κινδυνεύῃ νὰ σπαραχθῆ ἢ Ἑλλάς καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὑπὲρ αὐτῆς θριαμβῶν αὐτῶν τῶν Σεβαστῶν Μεγάλων Δυνάμεων.

Ἐνθυμοῦ τελευταῖον, ὅτι ὅλη ἡ Εὐρώπη, ὅλος ὁ κόσμος, ὅλοι οἱ φίλοι τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀνθρωπότητος, αὐτὴ ἐκείνη ἡ Ἑλλάς διευθύνουσι πρὸς Σε τὰ ὄμματά, ὡς τὸ ὠραιότερον, τὸ λαμπρότερον τὸ ἐνδοξότερον στάδιόν κατὰ τῆς βαρβαρότητος καὶ τῆς ἀνομίας πρωταγωνιζόμενον. Ἐὰν ταῦτα καὶ τοιαῦτα ἐνθυμούμενος κατορθώσης, ὥστε νὰ παύσωσιν αἱ διχόνοιαί, νὰ διαλυθῶσιν αἱ φατρίαι, νὰ ἐνεργῶνται καὶ νὰ ἰσχύωσιν οἱ νόμοι, νὰ ἀσφαλισθῇ ἑκάστου ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ, ἡ ἰδιοκτησία· ἐὰν ἐμπνεύσης τὴν ὁμόνοιαν, τὴν συμφωνίαν καὶ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην· ἐὰν ὀδηγήσης τοὺς πολιτικούς της εἰς τὰ ἀληθινὰ αὐτῆς συμφέροντα καὶ τοὺς πολεμικούς της, εἰς τὴν ἀληθινὴν αὐτῆς δόξαν· ἐὰν κάμῃς ὥστε νὰ εὐδαιμονῇ ἐσωτερικῶς ἐνομοιουμένη καὶ νὰ θριαμβεύσῃ τὰ ὄπλα της· κατὰ τοῦ ἀσπόνδου ἐχθροῦ της νὰ μένῃ ἀτάλευτος καὶ ἀκλόνητος ἡ ἀνεξαρτησία της, ἀθικτος ἡ αὐτονομία της, ὡ ποία δόξα τότε! ἀλλὰ τότε καὶ μόνον Σε περιμένει· ποιοὶ στέφανοι Σοῦ ἐτοιμάζονται! ποιοὶ αἰῶνες θέλουσι παραλάβει τὸ ὄνομά Σου!

Ἐὰν ἄνθρωπος δὲν ἀνεδέχθη ἀκόμη κυβέρνησιν ἔθνοους μὲ ὁποίας καὶ εἰς ὁποίας περιστάσεις ἀναδέχεσαι Σὺ τὴν Κυβέρνησιν τοῦ ἔθνους Σου, ἤξευρε ὅτι καὶ ἄνθρωπος δὲν ἐδοξάσθη ἀκόμη ὡς Σὺ μέλλεις νὰ δοξασθῆς, ἐὰν κατορθώσης τὸ μέγα τοῦτο κατόρθωμα. . . .

Ἄλλ' ὦ Κυβερνήτα τοῦ παντός! Σε ἀπὸ τὸ βάθος τῆς καρδίας ἐπικαλούμεθα! διαφύλαξε τὸν Κυβερνήτην ἡμῶν καθαρὸν ἀπὸ τῶν ὀλέθριων τῶν φατριῶν μίασμα! φωτίσατέ τον νὰ μάθῃ ὅλας τὰς ἀληθινὰς τῶν μεγάλων δυστυχιῶν καὶ συμφορῶν μας αἰτίας καὶ νὰ τὰς ἐξαλείψῃ· νὰ γνωρίσῃ ὅλας τὰς πληγὰς μας καὶ νὰ τὰς θεραπεύσῃ· νὰ μὴν ἀπατάται ἀπὸ τοὺς λόγους, μηδὲ ἀπὸ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ νὰ ἐρευνᾷ καὶ τοὺς σκοπούς, καὶ τὰ ἔργα, καὶ τὴν ἰκανότητα ὅλων ἐκείνων εἰς τοὺς ὁποίους μέλλει νὰ ἐμπιστευθῇ τὰ ἔργα τῆς πατρίδος ὑπουργήματα· ἐνίσχρέ Τον νὰ βάλῃ εἰς τὴν πρᾶξιν ὅλα, ὅσα εἰς τὴν ἐνομίαν καὶ τὴν ἀληθινὴν αὐτῆς εὐδαιμονίαν συντείνουσιν. Ἀξίωσε δὲ καὶ ἡμᾶς νὰ ἰδῶμεν τελευταῖον τὰς τόσας

ἐπιθυμητάς καὶ εὐκαιρίας ἡμέρας τῆς δικαίας καὶ ἀληθινῆς κυβερνήσεως, τὴν πατρίδα ἀληθῶς ἐλευθέραν, αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον, καὶ νὰ καυχώμεθα, ὅτι οὐχὶ πάθος, χαμερπές, οὐδὲ ἰδιότητες, οὐδὲ πνεῦμα φαρίας, ἀλλ' αὐτὸ τὸ δίκαιον, αὐτὸ τῆς Ἑλλάδος τὸ Πολιτικὸν Σύνταγμα, αὐτὸς Σὺ κυβερνᾷς τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ αὐτῆς Κυβερνήτου. Γένοιτο!

Θ. Καίρης.

Ἀ ν ά σ τ α σ ι ς .

Ἐπῆρξεν ἀληθῶς σωτηρία τοῦ γένους, ὅτι ὁ κατακτητῆς ἐπισήμως καὶ κατ' ἐπίφασιν τοῦλάχιστον δὲν κατεδίωξε τὴν θρησκείαν τῶν ἠττημένων.

Ὁ πατριάρχης ἀπέβη ὁ ἐθνάρχης τῶν δεδουλωμένων Ἑλλήνων, καὶ ὑπὸ τὰς πτέρυγας τῆς ἐκκλησίας ἐσκιάσθη τὸ γένος. Διὰ ταῦτα αἱ μοναὶ ὑπῆρξαν ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας οὐ μόνον τὸ καταφύγιον τῶν βεβαρτημένων τὴν ψυχὴν καὶ φευγόντων τὰ ἐγκόσμια ἀποδλεπόντων εἰς ἄλλην πέραν τῶν γῆινων νοητὴν πατρίδα, ἀλλὰ καὶ οἱ ξενῶνες καὶ τὰ νοσοκομεία, αἱ βιβλιοθήκαι καὶ τὰ ἄστυα τῶν συντετριμμένων ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ, τῶν ἀποτροπιαζομένων τὴν ὑποδοῦλωσιν τοῦ γένους. Ἐν δὲ τοῖς ναοῖς δὲν ἐσεβάζετο μόνον ὁ Θεὸς τῶν χριστιανῶν, ἀλλὰ συνάμα διὰ τῆς εἰς τὴν πίστιν ἀφοσιώσεως, τῆς ἀναμνήσεως τοῦ ἐνδόξου τῆς ἐκκλησίας παρελθόντος, τῆς ἐν συντριβῇ καρδίας πρὸ τῶν πιστῶν παρελάσεως τῶν ἀγώνων καὶ τῶν μαρτυρίων, δι' ὧν ἐστερεώθη τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἐκκλησίας, συνεστερεοῦτο ἢ ἐπὶ τὴν καρτερίαν πεποιθήεις, ἐγεννάτο ἢ ἐπὶ τὸ μέλλον προσδοκία καὶ ἐσφυρηλατεῖτο κατὰ μικρὸν ἡ ἐθνικὴ ἰδέα.

Ὁ ἱερεὺς δὲν ἐνθύμιζε μόνον τὰ μεγάλα διδάγματα τοῦ Σωτήρος, δὲν παρίστανε μόνον τὴν ἐπικοδομητικὴν δρᾶσιν θρησκολήπτων ἀγίων. Τόσαι καὶ τόσαι ἑορταί, συνεδέοντο πρὸς ἐθνικὰς νίκας κατὰ βαρβάρων, καθ' ἃς ἡ ἐκκλησία ἐπανηγύριζε κοινῇ μετὰ τῆς πολιτείας. Ὁ ἀκάθιστος ὕμνος ἦτο ἐπινίκιος ὡδὴ ἐπὶ τῇ ἀπὸ τῶν Ἀράβων ἐλευθερώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ἑορτὴ τῆς ἀνοψώσεως τοῦ Σταυροῦ ἦτο συγχρόνως ὁ θρίαμβος τοῦ Βυζαντίου κατὰ τῶν Περσῶν. Τόσων καὶ τόσων μαρτύρων καὶ νεομαρτύρων ὁ

βίος ἦτο εἰκὼν ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ἀγωνιζομένου χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ σελις ἀπεσπασμένη ἐξ αὐτῶν τῶν τυχῶν τοῦ βίου τοῦ μαρτυροῦντος ἔθνος.

Ἐκκλησία καὶ ἔθνος εἶχον ὑποστῆ διὰ μακρῶν αἰῶνων τὰς αὐτὰς τύχας, εἶχον ὁμοῦ δοξασθῆ καὶ πέσει, εἶχον ἀκουσθῆ ἐν μέσῳ τῷ Ἰπποδρόμῳ ἔνθα οἱ αὐτοκράτορες ἐλακπάτουν νικηφόροι τοὺς ἡττημένους Βανδῆλους καὶ Ἀραβας καὶ ἀνετρέποντο ἐπὶ τῆς ἄμμου αἰ σημαῖαι τῶν ἡττημένων βαρβάρων, ἀλλ' εἶχον ἀντηχήσει καὶ ὑπὸ τοὺς θόλους τῆς ἐκκλησίας. Οἱ γόοι τῶν Βυζαντινῶν αὐτοχούτων δὲν εἶχον πληρώσει μόνον τὰς ἀγυῖας καὶ τὰς πλατείας τῆς βασιλευούσης, ἀλλ' εἶχον ὄχι ὀλιγώτερον βίαιοι ἐκραγῆ ὑπὸ τὰς ὄψεις τῶν ψηφιδωτῶν εἰκόνων τῶν ἀγίων ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ. Καὶ δὲν εἶχεν ἄδικον τὸ ἔθνος, ὅτε ἠπλώθη ἐπ' αὐτοῦ ὁ μελανὸς μανδύας τῆς δουλείας καὶ ἤρχισεν ψάλλον ἀντὶ τῶν ἐπινικίων τῆς χθῆς τοὺς πρώτους θρήνους τοῦ δεδουλωμένου, φανταζόμενον καὶ αὐτὰς τὰς εἰκόνας δακρυούσας.

Μεταξὺ τοῦ ἔθνος καὶ τοῦ Θεοῦ του, μεταξὺ τοῦ γένους καὶ τῶν ἀγίων του εἶχε διὰ μακρῶν αἰῶνων πίστειως ἐδραιωθῆ ἀδιάσχιτος ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἀλληλεγγύη. Διὰ τοῦτο ὁ δουλεύων ὑπελάμβανεν, ὅτι δὲν ἠδύνατο ὁ Θεὸς του, δὲν ἠδύναντο οἱ ἄγιοί του νὰ ἐγκαταλείπωσιν αὐτὸν εἰς τέλος, ἂν ἤθελεν ἀνδριζόμενος ἀναλάβει τὸν ἀγῶνα. Τὸν ἐπαραμύθουν λοιπόν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ἐπαραμύθει αὐτούς. Καὶ φανταζόμενος δακρυροούσας τὰς εἰκόνας, προσέθετεν ἐξ ἑτέρου.

Σώπασε, κυρὰ δέσποινα, μὴ κλαίγῃς μὴν δακρούζῃς.

Πάλε μὲ χρόνους μὲ καιροὺς πάλε δικὰ μας εἶναι.

Ἦσαν, ὁμοιοπαθεῖς, ὁμοῦ δοξασμένοι τῆς χθῆς, ὁμοῦ δεδουλωμένοι τῆς σήμερον, ὁμοῦ ἐλεύθεροι τῆς αὔριον.

Ἰπὸ τοιοῦτους ὄρους τὸ δουλεύον γένος καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Σωτηρὶ ἐθάρρει νὰ εὔρη τὴν εἰκόνα ἑαυτοῦ. Ἐν τῷ μαρτυρίῳ Ἐκείνου καὶ τῇ σωτηρίῳ Αὐτοῦ Ἀναστάσει ἐνυπῆρχε τὸ σύμβολον τῆς ἐξελίξεως τῶν τυχῶν αὐτοῦ τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνος. Εἶχε καὶ ὁ ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἐλληνισμὸς τὸ φραγγέλιον αὐτοῦ καὶ τὸν σταυρὸν ἐποτίζετο καὶ ἐκεῖνος ὄξος, ἐκεντεῖτο καὶ ἐκεῖνος διὰ λόγῃς τὰ πλευρά,

είχε και εκείνος τὸν Γολγοθᾶν αὐτοῦ. Ἐπὶ πέραν τῶν παθῶν ἔβλεπον ὁ χριστιανὸς τὴν ἀνάστασιν ἐν δόξῃ, τὴν Ἀνάστασιν ἐν χαρᾷ. Καὶ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Σωτῆρος ἦτο ἡ εἰκὼν τῆς ἀναστάσεως τῶν ὑπὸ τὸν ζυγὸν κεκυφῶτων.

Ὡ πόσον ὠραία ἦσαν αἱ σελινοφεγγεῖς νύκτες, καθ' ἃς ὁ παῖς μετέβαινε εἰς τὸ σχολεῖον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ

Φεγγαράκι μου λαμπρό,
φέξε μου νὰ περπατῶ
νὰ πηγαίνω στὸ σχολεῖο,
νὰ μαθαίνω γράμματα,
τοῦ Θεοῦ τὰ θάματα.

Ὡ! πόσον ὠραῖον ἦτο τὸ ἀστροφεγγές ἐκεῖνο μεσονύκτιον ὅτ' ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ χωρίου ἀντήχει ἀπὸ τῶν χειλέων τοῦ ἱερέως τὸ Χριστὸς ἀνέστη καὶ διεδίδετο ὁ ἀσπασμὸς ἀπὸ στόματος εἰς στόμα. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἐξήστραπτον ὑπὸ χαρᾶς ἐν τῇ λυτρώσει τοῦ λυτρώσαντος τὸν κόσμον, καὶ ὑποκάρδιος ὑπεθάλλετο τῶν δεδουλωμένων ἡ ἐλπίς, ὅτι μίαν ἡμέραν θάσπαρθῶσιν ἀλλήλους τρίς, ἐπιφωνοῦντες Πατρίς ἀνέστη.

Μὴ καὶ σήμερον ἀκόμη ὁ αὐτὸς θαυμάσιος δὲν ἐπιστέφει τὰ χεῖλη τῶν ἀλυτρώτων τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως, οἱ αὐτοὶ κρῦφοι πόθοι δὲν θερμαίνουσιν αὐτῶν τὴν καρδίαν;

Ἐπὶ τῆς κατοχῆς τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τῶν νικητῶν μετὰ τὸν ἀτυχή πόλεμον ὑπῆρξαν οἱ ἀφήσαντες ἄθραυστον κατὰ τὸ Πάσχα τὸ κόκκινον αὐγόν, διὰ νὰ συγκρούσωσιν αὐτὸ μετὰ τὴν ἐκκένωσιν τῆς τουρκοκρατημένης πατρίου γῆς. Μόνον δὲ, ὅτε εἶδον ὑποχωροῦντα καὶ τὸν τελευταῖον Τοῦρκον συνέκρουσαν τὰ αὐγά, καὶ τότε μόνον ἐώρτασαν χαίροντες ἐν καθυστερήσει τὴν Ἀνάστασιν.

Ἄς ἐνθυμηθῶμεν αὐτοὺς καὶ χαιρετίσωμεν μακρόθεν συμπονοῦντες σήμερον, ὡς ἀδελφὸς ἐν εὐμαρείᾳ τρυφῶν ἀδελφὸν δεσμώτην, ὡς ὁ πατὴρ ὁ ἐν μέσῳ τοῦ ἀφρώδους οἴνου καὶ τῶν ἡχηρῶν γελῶτων ἑορτασίμου πανδαισίας μὴ λησμονῶν ἀπορφανισμένον, ἐνιτευμένον τοῦ τέκνον. Τοὺς δύο ἐκείνους ἀδελφούς χωρίζουσι τὰ κινγκλιδώματα τῆς εἰρκῆς, τὸν πατέρα ἐκεῖνον καὶ τὸ τέκνον χωρί-

ζουσαι θάλασσαι καὶ ὄρη. Ἡμᾶς καὶ ἐκείνους χωρίζουν ἐλευθερία καὶ δουλεία, ἐνώνουσι Θρησκεία καὶ Πατρίς.

Σπ. Λάμπρος.

Τὰ Καρτέρια .

Δύο οἰκίαι μικραὶ καὶ στεναί, χαμηλαὶ καὶ παράλληλοι, ὡσεὶ συμβαδίζουσαι ἐν τῇ ὁδῷ τῆς πενίας καὶ τῆς ἀθλιότητος, περιφρασόμεναι ὑπὸ πυκνῆς συστάδος ἀγριοκυκῶν καὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ, αὐταὶ μόναι ἀπαρτίζουσι τὰ Καρτέρια. Ὁ ὑψηλὸς λόφος Λιανοσταφίδας, ὀνομασθεὶς οὕτως ἐκ τῆς φυτουργήσεως ἐκεῖ τῆς Κορινθιακῆς σταφίδος, ἥτις δὲν ἐπρόκοψεν, ὀρθοῦται ἀνατολικῶς αὐτῶν ἡρέμα καμπυλούμενος πρὸς τ' ἄνω ἕτερος λόφος ἐλαϊόφυτος, ἡμέρος, ἐπικλινής, ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ ὁποῖου ἀναρριχῶνται ὡς ἐν ἄσθματι αἱ οἰκίαι τοῦ Μαντουκίου, ὀρθοῦται πρὸς δυσμᾶς, κ' ἔνθεν καὶ ἔνθεν οἱ ἀνώμαλοι πόδες των μετατρέπουσιν εἰς λεκάνην ὅλον ἐκείνον τὸν χώρον. Ἡ λευκῆ, ἥτις φύεται πανύψηλος ὡς γίγας πρόσκοπος, παρὰ τὴν δεξιὰν οἰκίαν ρίπτει παχεῖαν σιάν ἐπὶ τοῦ πτωχοῦ συνοικισμοῦ τὸ καλοκαίρι, τὸν δὲ χειμῶνα μαίνεται καὶ θορυθεὶ καὶ βοᾷ ὀδυνηρῶς ὡσεὶ ἀπὸ τὰ ὕψη τῆς νὰ προοιωνίζεται καὶ τὸ μέλλον θλιβερὸν εἰς τοὺς γείτονάς της· μία βρύσις λιθοκτιστος, παρὰ τὰ ἀριστερά, χύνει τὰ λευκὰ ρεῖθρα τῆς καὶ ποτίζει τοὺς συνοίκους μετὰ μορμύρου πενθίμου ἐνθυμίζουσα εἰς αὐτοὺς τὰ κρυστάλλινα νερὰ τῆς πατρίδος. Κατὰ δὲ τὰς θυελλώδεις νύκτας, ὅταν τὰ στοιχεῖα μαίνονται ἀπὸ τὰ ὕψη καὶ αἱ ἀστραπαὶ ἀυλακοῦσι τὸν αἰθέρα, ἐν τῷ σκότει ἐκείνῳ τῷ πυκνῷ, μέσῳ τῆς βοῆς τῆς τρικυμίας καὶ τοῦ φοβεροῦ ἀνασασμοῦ τῆς λευκῆς καὶ τοῦ μορμύρου τῆς βρύσεως, οἱ ἀτυχεῖς σύνοικοι νομίζουσι ὅτι ἐνωτίζονται γοερὰν φωνήν, ὡς κλητῆριον σάλπισμα ἀντιχοῦσαν:

— Καρτερεῖτε !

Καὶ τὴν πιστεύουσι τὴν φωνὴν αὐτὴν οἱ Πάργιοι, διότι τοῖς φέρει εὐχαρί προμήνημα, διότι τὴν ἀνευρίσκουσι, τὴν αἰσθάνονται ἀντηχοῦσαν καθ' ὥραν καὶ κατὰ λεπτὸν εἰς τὰ στήθη των, εἰς τὴν ψυχὴν των. Τὴν πιστεύουσιν τὴν καρτεροῦσιν ἀκόμη εὐχερεστεροῦς καιροῦς ἐν ἀναμονῇ ἀκραδάντῳ, ὅπως οἱ πρῶτοι ἐκεῖνοι φυγάδες, οἱ Δεσιλλᾶται καὶ Βαλιᾶται καὶ Μαυρογενᾶται, οἵτινες ἐνῶ ἐδά-

κρουον λαμβάνοντες τὴν εὐτελῆ ἀμοιβὴν τῆς ἀρπαγείσης βαρυτίμου περιουσίας των, ἔφαλον συγχρόνως εὐέλπιδες ἐν τῇ πίστει τοῦ δικαίου τῶν.

Φεύγουμε, φεύγουμε

Καὶ τὰ τάλαρα θὰ φᾶμε

Καὶ στὴν Πάργα θὲ νὰ πᾶμε !

Πλὴν φεῦ! ἐκεῖνοι ἐτάφησαν ἤδη ὑπὸ τὸ ψυχρὸν χῶμα, ξένον χῶμα, καὶ ματαίως καρτεροῦσιν τὰ ὀστά των νὰ μεταφερθῶσιν εἰς τὴν γενέτειραν γῆν μετὰ τῶν ὀστῶν τῶν πατέρων των, ἅτινα οἱ Ἰδιοὶ ἐντὸς δερματίνων σάκκων συνεφυγάδευσαν, ἵνα μὴ φρίξωσι τὰ ἱερά, αἰσθανόμενα αἴφνης πόδα κατακτητοῦ πατοῦντα τὰ χῶματά των. Ἐτάφησαν καὶ οἱ υἱοὶ των καὶ θὰ ταφῶσιν ἴσως καὶ οἱ υἱοὶ τῶν υἱῶν των μόνον μὲ τὰ δάκρυα τοῦ ἀπάτριδος εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ μόνον ἐνωτιζόμενοι τὴν φωνὴν τῆς ψυχῆς των:

— Καρτερεῖτε! . . .

. . . Θεέ μου, καὶ δός μου λογισμό
Καὶ βόηθα με τὸ χριστιανό,
Νὰ μιλήσω τῇ στορία
Γιὰ τῆς Πάργας τὴν αἰτία,
Ἐπὶ προσταγῇ ἐδόθηκε,
Τῶν Παργινῶν εἰπώθηκε,
Ὅλοι κλαῖνε καὶ βογγοῦ·ε·
Ποῦ εἶσαι, Πάργα μελετοῦνε.
Ποῦ εἶσαι πατρίδα μου γλυκειά,
Ποῦ εἶχες τὰ κρούα τὰ νερά,
Κήπους δροσεροὺς ἀέρες, ,
Κι ἀξετίμητους μπαξέδες.

Οὕτως ἐθρήνηι τῆς πατρίδος τὴν καταστροφὴν ὁ Γεωργάκης Δαμουλίτσας, ὅταν ἐκοινοποιήθη αὐτοῖς παρὰ τοῦ Ἁγγλοῦ ἀρμο-

στοῦ ἢ πώλησις τῆς εἰς τὸν Ἄλῃ πασάν. Ἄλλ' ἦτο μόχιος θρη-
νος, ἀνακραυγὴ ἐγκάρδιος οἱ στίχοι οὗτοι ὄλων ὁμοῦ τῶν κατοίκων
τῆς Πάργας, τεσσάρων χιλιάδων κατοίκων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν
καὶ παιδῶν, γερόντων καὶ νέων, διὰ τὴν ἀπωλυομένην πατρίδα. Αἱ
γυναῖκες πλέον δὲν ἔφεραν τὰς καινουργεῖς χρυσοπαρφύρους στολὰς,
οὐδ' οἱ ἄνδρες τὰς βαθυκυάνους βράκας τῶν, ἵνα προσέλθωσιν εἰς
τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἑορτάσωσι τὴν ἀνάστασιν τοῦ λυτρωτοῦ τοῦ κό-
σμου. Λυτρωτῆς δὲν ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς κανεῖς. Μόνον ἀπειλητι-
κοὶ τὴν ὄψιν οἱ Ἄλθανοὶ περιεφέροντο ἔνοπλοι ἔξω εἰς Γουμενίτσαν,
ἐνεδρεύοντες καὶ ἔτοιμοι νὰ ὀρμήσωσιν ἐντός, νὰ διαρπάσωσιν καὶ
νὰ ἐξολοθρεύσωσιν. Οἱ ἱερεῖς δακρύνοντες συντετριμμένοι προσήρ-
χοντο εὐλαδῶς ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας τοῦ Κάστρου τὰς
εἰκόνας· καὶ ὅτε ἡ Παναγιοπούλα, ἡ μικρὰ ἀμαυρὰ εἰκῶν, ἡ θαι-
ματουργὸς πολιούχος, ἐφάνη δακρύνουσα, διότι ἀπεσπάτο τοῦ προσ-
φιλοῦς σκῆνους τῆς καὶ ἀπήγετο εἰς ἐξορίαν, οἱ γόοι τῶν κατοί-
κων ἀντήχησαν εἰς τρανὸν καὶ αἰώνιον ἀνάθεμα πωλητῶν καὶ ἀγο-
ραστῶν.

Διότι τῷ ὄντι ἦτο προσφιλεστάτη ἡ πόλις εἰς τὴν εἰκόνα ἐκεί-
νην. Ἀπὸ τετρακοσίων ἤδη ἐτῶν, ὅποτε ἡ πόλις ἦτο εἰς ὑψηλό-
τερον μέρος εἰς τὸν τωρινὸν Παλιόποργον, ἐκεῖ, ὅπου βραδύτερον
ἐκτίσθη, ἡ πλοῦτο ἐρημος χέρσος μὲ λοφίδια ἐκ κοκκινοχώματος
κατάφυτα ἀπὸ χαμορίγανην καὶ ἀσφοδέλους· καὶ μόνον τὸ εἰκονο-
στάσιον, ἡ Παναγιοπούλα, ἔμενεν ἐκεῖ ἐντός κοιλώματος, κεκυρ-
μένη, ἀφανῆς ἀπὸ τὰ βλέμματα τοῦ κόσμου, μόνη μεταξὺ τῶν τα-
πεινῶν χορταρίων καὶ τὸ πολὺ κάποτε μὲ τὴν συντροφίαν καμμιᾶς
ἀγαθῆς ἀμνάδος, εἴτ' αἰγὸς παραπλανηθείσης ἐκεῖ. Καὶ ὅτε ὁ βοσ-
κὸς ἀνευρών αὐτὴν τὴν μετέφερεν ἐν λιτανείᾳ εἰς τὴν πόλιν καὶ
τὴν ἀπέθεσεν εἰς εὐπρεπὲς σκῆνος, μέσῳ τοῦ λιθανωτοῦ καὶ τῶν
δεήσεων τῶν πιστῶν, αὐτὴ ἔφυγεν ἐκεῖθεν καὶ ἐπανῆλθε πάλιν εἰς
τὴν προτέραν θέσιν τῆς.

Καὶ ἂν οἱ Πάργιοι ἐπέμενον πάλιν νὰ τὴν λάβουν ἐκεῖθεν, ἐπέ-
μενε καὶ αὐτὴ, μέχρις οὗ ἔκαμεν αὐτοὺς ἐπὶ τέλους νὰ ἐννοήσωσιν
ὅτι οὗτοι πρέπει νὰ τὴν ἀκολουθήσωσιν ἐκεῖ, ὅπου θὰ εὑρισκον καὶ
εὐφορον γῆν καὶ πλούσιον ἐμπόριον καὶ δυνατὸν μέρος πρὸς ἀπό-
κρουσιν τῶν εἰσβολῶν τῶν ἐχθρῶν τῶν.

Ἄλλ' ἔπρεπεν ἤδη νὰ φύγη ἐκεῖθεν. Βάρβαρος ποὺς ἐπάτηρε

τὰ χρώματα ἐκείνα καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ ρυπανθῆ, νὰ καταπατηθῆ αὐτὴ ἡ οὐρανοθάμνω ὑπὸ τὸ πέλημα τῶν ἀπίστων. Ἄλλως πῶς νὰ μείνωσιν αὐτὰ τ' ἀτυχή πλάσματα, πλανώμενα ἐν τῷ πελάγει ἢ ἐν τῇ ἑβνῇ γῆ, ἄνευ τῆς προστασίας τῆς ! Κ' ἐνῶ τὴν ἀπήγε ἐδῶ ὁ ἱερεὺς παρέκει ἄλλοι ἔσκαπτον τοὺς τάφους τυμβωρύχοι εὐσεβεῖς ἐκθλίπτοντες ἄλλα ἱερά κειμήλια, τὰ λευκὰ ὀστά τῶν πατέρων των, καὶ παραδίδοντες εἰς τὰς φλόγας μεγάλης πυρᾶς, ἧτις ὑφούτο ἐκεῖ τρίζουσα, καταδιβρώσκουσα αὐτὰ ζηλοτύπως, ἵνα μὴ τ' ἀφήσῃ εἰς τὴν λύσσαν τῶν θαρβάρων. Καὶ παρέκει ἄλλοι διεσκόρπιζον εἰς τοὺς ἀέρας τὰ ὑπάρχοντά των ὄλα, ἵνα μὴ ὠφελθῶσιν οἱ κατακτητῆται καὶ ἔθραυον τὰς ἀποθήκας καὶ κατεβρυμμάτιζον τὰς οἰνοβαρέλας.

— Γιατί, μωρὲ Παργινέ, χύνεις τὸ κρασί σου ; ἔλεγον οἱ εἰσελθόντες διὰ τὴν τήρησιν δῆθεν τῆς τάξεως Ἀλθιανοί, προσηλοῦντες διψαλέα βλέμματα ἐπὶ τοῦ ῥέοντος οἴνου.

— Ἡ γῆ τῶκαμεν, ἡ γῆ νὰ τὸ πιῆ, ἀπήντων θυμωδῶς καὶ ἀταράχως οἱ Πάργιοι.

Καὶ ἤρχισεν εἶτα ἡ φυγὴ, οἰκτρὰ φυγὴ, μὲ δάκρυα πύρινα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, μὲ θλίψιν εἰς τὴν ψυχὴν, μὲ βάρος εἰς τὴν καρδίαν, τὸ μέγα βάρος ἐκεῖνο τῆς λύπης, διότι ζῆ κανεὶς καὶ βλέπει τὴν διαγελωσαν φύσιν γύρω του, τὸν γαλανὸν αἰθέρα καὶ τὴν ἀνθοῦσαν γῆν, ἐνῶ μέσα του τρέφει τὴν δυστυχίαν καὶ τὴν ἀπόγνωσιν. Πλοιάρια μικρὰ σισηπῶτα, ἐτοιμόθραυστα, παρέλαβον τοὺς φυγάδας, κ' ἐνῶ ἀντικρὺ αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου ἔτεινον χλοερὰς ἀγκάλας ὅπως τοὺς δεχθῶσιν, ἐκεῖνοι ἔστρεφον δακρυῖρέκτους ὀφθαλμούς ὀπίσω πρὸς τὸν ξηρὸν βράχον των.

Δὲν ἦτο εἰς τὰς νήσους ἡ πατρίς των.

Ἡ Κέρκυρα, ἧτις ἐδέχθη ἄλλοτε τὸν Ὀδυσσεᾶ γυμνὸν καὶ τεθλιμμένον, ἐδέχετο ἤδη, ἐκ τοῦ ἀντιθέτου μέρους τῆς, πτωχοὺς καὶ ἀπαρηγορήτους τοὺς πλείστους τῶν ἀτυχῶν Παργίων. Τοὺς ἐδέχθη ἐκ τοῦ ἀντιθέτου, πάντοτε, ὅπως ἀντίθετος ἦτο καὶ ἡ τύχη των· ὁ μὲν ἀνεζήτει τὴν πατρίδα του, οὗτοι δ' ἔφευγον ἐκουσίως αὐτήν, διότι δὲν ἦτο πλέον δι' αὐτοὺς εἰ μὴ γῆ δουλείας καὶ αἰσχύνης. Εἰς τὰς ὑψορόφους οἰκίας των δὲν ἐθασίλευε πλέον τὸ τρυφερὸν θάλλπος, οὔτε προσεμειδία εὐελπὶς οἰκογενειακὴ ἁρμονία, ἀλλ' ἔσφυρηλατοῦντο βαρύταται ἀλύσεις· εἰς τὰ περιβόλια των δὲν

ἔμελεπε γλυκόφωνος ἀηδῶν, ἀλλ' ἀντήχει τὸ πικρὸν καὶ θρηνηῶδες κρούγασμα τῆς κουκουβάχιας· εἰς τὸν ἀέρα πέριξ δὲν ἐπλανῆτο τερπνὸν ἄρωμα τῆς κιτριᾶς καὶ τῆς πορτοκαλλέας, ἀλλ' ἐφέρετο ἡ πνοὴ τοῦ ἀγρίου ἐπιδρομέως.

Κατ' ἀρχὰς ἡ Ἀγγλικὴ ἐξουσία ἐχορήγησεν εἰς τοὺς πρόσφυγας τὸ ἄπλωμα τῆς Γαρίτσας εἰς καταυλισμόν. Ἀφοῦ ἐπώλησεν ἀντὶ ἀργυρίου τὴν πατρίδα των, ἔδωκε πάλιν ἀντὶ ἀργυρίου εἰς αὐτοὺς ἓν ἄπλωμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο καὶ ἰδική τῆς γῆ. Οἱ Πάργιοι τὸ ἐδέχθησαν, ἤπλωσαν ἐκεῖ τὰ ἀποκαμόντα σώματά των καὶ ἐπ' αὐτῶν τὰ βράκη των, κοιμώμενοι καὶ ἐξυπνοῦντες πάντοτε μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς εἰς τὰ πάτρια ταχεῖας ἐπιστροφῆς, πολλάκις πλανώμενοι ἀνά τὰ ὑψώματα τῆς Ἀναλήψεως, ὅπως ἴδωσι μακρὰν ἐν τῇ λευκῇ σκιᾷ τὸν ἱερὸν βράχον των.

Ἄλλ' ἦλθον μετ' ὀλίγον τὰ φύχη, ἦλθεν ἡ βροχὴ ἡ ἀδιάκοπος καὶ ἡ ὑγρασία τοὺς παρέλυσε τὰ γυῖα καὶ ἡ πείνα παρουσίασε τὸ ριγηλὸν σαρκίον τῆς. Ἡ Ἀρμοστεία τοὺς ἐλυπήθη τότε καὶ τοὺς συνεπόνεσεν. Εἰς τὰς δικαίας κραυγὰς, εἰς τοὺς γόους των ἔδωκεν ἓνα κομμάτι ψωμί, τὸ ὁποῖον ἀντεστάθμιζε πρὸς βαρῦτιμον χρυσόν, διότι ἤρχετο ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν πλουσίων κτημάτων των, καὶ ἔρριψε τὰ ριγοῦντα σώματά των ἐντὸς δύο στρατώνων τῆς, εἰς τὰ Καρτέρια. Καὶ οἱ ἀτυχεῖς ἐκεῖνοι, ὅπως ὄλαι αἱ μεγάλοι φοχαί, αἱ γνωρίζουσαι δύναμιν ἐντὸς αὐτῶν, ἐπανελάμβανον εὐέλπιδες τὴν ἐπιφθόν.

Καὶ τὰ τάλαρα θὰ φᾶμε

Καὶ στήν Πάργα θὲ νὰ πᾶμε !

Δὲν ἤθελον, ὄχι, οἱ μεγάλοι νὰ ἐκδηλώσωσι τὸν πόνον τῆς φυγῆς των, διὰ νὰ χαρώσιν οἱ ἐχθροὶ των. Κ' ἐστιβάχθησαν ἐκεῖ ὕγιεις μετὰ πασχόντων, νέοι καὶ νέαι ἀναμιξ, παιδιὰ καὶ γέροντες, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ὅπως εἰς ἄξενον ἀκτὴν συμφύρονται τὰ ναύαγια. Ἐκαστος μετὰ τῆς οἰκογενείας τοῦ κατέλαβε τμημά τι τῶν μακρῶν στρατώνων περιμαζευόμενος, συσπειρούμενος περὶ ἑαυτὸν ἐν' ἀφήσῃ καὶ εἰς τὸν ἄλλον τόπον· ἡ δυστυχία ἀλληλοσηθεῖται πάντοτε . . .

Καὶ ἔζων οὕτως ἐκεῖ τὴν οἰκτρὰν καὶ ἀγέλαστον ζωὴν τοῦ πρόσ-

φυγος τὴν ἀσφυκτικὴν ζωὴν τοῦ μὴ ἔχοντος ἰδίαν πατρίδα, τοῦ ἐξου, ὅστις ἀπὸ παντοῦ καὶ τὰ πάντα προβλέπει θολά, ἀνεξήγητα ἐχθρικά εἶτε εἰρωνικά πρὸς τὴν ὑπερρφάνειάν του.

— Εἶμαι Παργινός ! ἔλεγον μὲ τὸ πείσμον ἐκεῖνο ἦθος τῆς αὐτοσπεποιθήσεως.

Ἄλλὰ τοὺς ἀπῆντα ὁ γέλως, γέλως ὀξύς, διαπεραστικός, ὡς νὰ τοῖς ἔλεγεν.

— Εἶσαι παλαδός.

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα δὲν ἔπαυον οἱ Πάργιοι νὰ αἰσθάνωνται μέσα εἰς τὴν ψυχὴν των, εἶτε νὰ ἐνωτίζωνται μέσῳ τῆς βοῆς τῆς τρικυμίας καὶ τοῦ φοβεροῦ ἀνασασμοῦ τῆς λευκῆς καὶ τοῦ μορμύρου τῆς βρύσεως τὴν γνωστὴν γοερὰν φωνήν, ὡς κλητήριον σάλπισμα ἀντηχοῦσαν :

— Καρτερεῖτε !

Τώρα ἐξέλιπον ἐκεῖνοι ὅλοι. Δὲν μένει ἀκόμη παρὰ εἰς καὶ μόνος γέρων, εἰς τὸ ἀκρινὸν διαμέρισμα τοῦ ἀριστεροῦ στρατῶνος, ὅστις, ἐνῶ τροφοδοτεῖ τὰς ὀρνιθὰς του, διηγείται τὸ θλιθερὸν παρελθόν του καὶ κλαίει. Κλαίει ἐπίσης καὶ διὰ τὸ παρόν του. Διότι ὅλα ἤλλαξαν γύρω του, ὅλα παρήλθον καὶ ἂν πρὶν ἔχασε τὴν πατρίδα ἀνεπόλει αὐτὴν εἰς τὰ πρόσωπα τῶν συνηλικιωτῶν του· ἐνῶ τώρα τὰ ἔχασε διὰ παντός.

Εἰς τὰ ἄλλα διαμερίσματα ἡ νέα γενεὰ χαίρεται, τραγουδεῖ καὶ ἀγάλλεται. Αἱ κῆστῆραι ἐκεῖναι Παργινὰ μορφαὶ τῶν ἀνδρῶν, αἱ ῥωμαλέαι καλλοναὶ τῶν γυναικῶν, τ' αὐστηρὰ ἦθη, ἡ ἐνδυμασία καὶ ὁ κόσμος, ἡ ἀφέλεια καὶ ἡ χάρις των ὅλα μετεβλήθησαν ἤλλαξαν. Ἠλλαξεν ἀκόμη καὶ ἡ ὁμιλία των. Ἄλλὰ μαζί μὲ αὐτὰ συναπῆλθε καὶ ἡ δυστυχία καὶ στενοχωρία των. Ποτισθέντες ἐπὶ μακρὸν τῆς πρακτικότητος τὰ νάματα, ἔγειναν καὶ αὐτοὶ πρακτικοί, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἔγειναν πλούσιοι καὶ ἀπεσῶρθησαν οἱ πλεῖστοι ἀπὸ τὰ Καρτέρια. Οἱ δὲ μείναντες ἐκεῖ ζῶσιν ἀνετώτερον καὶ ἔκαμαν προεξοχὰς εἰς τὰ διαμερίσματά των καὶ ἔχουσι τὰς χῆνας καὶ τὰς ὀρνιθὰς των πέριξ καὶ καλλιεργοῦσι τὸν βασιλικὸν καὶ τὴν ἀρμπαρόρριζαν εἰς τὰ παράθυρά των καὶ ἀπλώνουσι τ' ἀσπρόρρουχὰ των ἔξω εἰς τὰ διασταυρούμενα πολυπλόκως, ἀπὸ τοῦ ἐνὸς στρατῶνος, εἰς τὸν ἄλλον, σχοινία.

Τὰ Καρτέρια ἀπὸ μακρὰν ἔχουσι τὸ εὖχαρι, τὸ ἀγροτικὸν ἐπά-

νω του. Τὴν πρῶταν ὁ διαβάτης ἔχει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του ἐξαίσιον θέαμα πολυτόρβου καὶ βομβούσης συναγωγῆς. Οἱ χαιρετισμοὶ καὶ οἱ γέλωτες διασταυροῦνται ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄλλον στρατῶνα. Ἐξέρχονται ἀπὸ ἐδῶ λευκόπεπλοι παρθένοι μὲ τὸν τύπον ἐκεῖνον τὸν νωθρὸν τοῦ ὕπνου ἀκόμη ἐπὶ τῆς ὀροσερᾶς μορφῆς, μὲ τὴν ἀταξίαν τῆς μαύρης κόρης. Ἐκείθεν ἀποχωροῦσιν εὐρωστοὶ καὶ ἐργατικοὶ ἄνδρες μὲ ὅλην τὴν χαρὰν καὶ τὴν ἀφροντισίαν τοῦ ταπεινοῦ ἀστοῦ. Τὰ παιδιὰ τρέχουσιν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ γυμνόποδα καὶ γυμνώλενα, ἀλλὰ κλαυθμηρῶς ἀμιλλώμενα, πρὸς τὰ ὀρνίθια καὶ τὰς περιστερὰς καὶ τὰς χῆνας εἰς τὴν ζήτησιν τῆς τροφῆς των, ἄλλα χαρωπὰ σπεύδοντα εἰς τὴν βρῦσιν νὰ νιφθῶσιν.

Περὶ δὲ τὸ ἑσπέρας εἶτε τὰς σεληνοφωτιστούς νύκτας τοῦ καλοκαιριοῦ, ἔξω ἐκάστης θύρας ποικιλόχρουν σύμπλεγμα διαγράφεται ἐκ τῆς μάμμης, κατεχούσης τὴν ἀνωτάτην θέσιν τῆς λιθίνης κλίμακος καὶ κοιμιζούσης εἰς τὰ γόνατα τὸν μικρὸν, τῆς μητρὸς ταπεινότερον παρεχούσης γυμνὸν εὐρωστον μαστὸν εἰς τὴν ἀπομύζησιν καὶ τὰς περιθάψεις τοῦ βρέφους, ἐνῶ ὁ πατήρ ὄρθιος στηριζόμενος εἰς τὸν τοίχον, ἀσκεπῆς λησμονεῖ τὸν κάματον τῆς ἡμέρας εἰς τὴν θέαν τῆς οἰκογενείας του καὶ συμπαίζει μετὰ τῶν ἄλλων μεγαλυτέρων τέκνων του, ἐνῶ ἀκροᾶται καὶ ἀπαντᾷ εἰς ὅλας τὰς διαμειβομένας γύρω συνομιλίαις.

Ἄλλ' ἂν οὕτω ἡ νέα γενεὰ τῶν προσφύγων μετεβλήθη, ἂν τὸ πρακτικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐπέδρασε καὶ ἐπ' αὐτῶν, ἂν δὲν εἰξεύρωσι καθόλου τὴν Πάργαν, οὐδ' ἐγεήθησάν ποτε τὰ καλὰ τῆς ἄλλοτε πατρίδος των, δὲν τὴν ἐλησμόνησαν ὅμως ποτέ.

Ἀπὸ τοὺς πατέρας, ἀπὸ τοὺς πάππους τὴν παρέλαβον τὴν εἰκόνα τῆς εὐθῆς μὲ τὸ οἰκογενειακὸν τῶν ὄνομα καὶ τὴν κρύπτουσιν εἰς τὰ στήθη των ὅλοι, πολῦτιμον καὶ προσφιλῆ θησαυρόν. Πιστεύουσιν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν θαυματουργὸν δύναμιν τῆς Παναγιόπουδας των, ἣν μετὰ τῆς ἱεράς σημαίας τῆς, τῆς διατρήτου ἀπὸ σφαίρας τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἄλλων ἱερῶν σκευῶν φυλάσσουν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον τοῦ παλαιοῦ φρουρίου, ἀνυπόμονοι μέχρις οὗ τὰ καταθέσωσι πάλιν εἰς τὸ πρῶτον των σκῆνος. Καὶ ἐνωτίζονται ἀκόμη, μέσφ τῆς βοῆς τῆς τρικυμίας καὶ τοῦ φοβεροῦ ἀνασασμοῦ τῆς λεύκης καὶ τοῦ μορμύρου τῆς βρύσεως τὴν γνωστὴν εἰς τοὺς πα-

τέρας των γοερᾶν φωνῆν ὡς κλητήριον σάλπισμα ἀντηχοῦσαν !
— Καρτερεῖτε !

Καρκαβίτσας

Δύσις ἡλίου.

Ἐκαθήμεθα ἐπὶ τοῦ ἐξώστου κατὰ τινα φθινοπωρινὴν ἑσπέραν. Τὴν προσοχὴν πάντων ἀπησχόλει ἡ περίε φύσις. Ὁ ἥλιος εἶχε δύοσι μάλιστα ὡς δύοι συνήθως κατὰ τὰς φθινοπωρινὰς ἑσπέρας, οὐχὶ ἐντὸς ῥοδοδαφοῦς ἀχλύος βυθισθεῖς, ἀλλ' ἐν σκιερᾷ καὶ πυκνῇ ὀμιχλώσει ἀποσβεσθεῖς πρὶν εἶτι καταλίπη τὸν ὀρίζοντα.

Ἀπὸ τῆς μεσημβρίας ὁ καιρὸς εἶχε τραπῆ πρὸς τὴν βροχίην. Μεγάλα ἀπέραντα σύννεφα εἶχον προβάλει τὰ ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἠρυγρωμένα ῥύγχη αὐτῶν ἀπὸ τοῦ βάρους τῶν βουνῶν, καὶ μετ' ὀλίγον πλανώμενα ἐν ἀγέλαις μεταξὺ ἡλίου καὶ γῆς ἐκηλίδουν διὰ τῶν μεγάλων σκιῶν τὰς κιτρίνας ἐκτάσεις τῶν ξηρῶν ἀγρῶν καὶ τῶν βουνῶν τὰς κλιτάς. Καὶ ἠκολούθησεν ἀνεμὸς τις ἐλαφρὸς καὶ ὑγρὸς, ὁ συνήθης τῆς βροχῆς ταχυδρόμος, καὶ ἀπεκρῦθησαν ἐν θολῇ σκέπῃ τὰ πρὸς τὴν θάλασσαν πέρατα. Ἡμεῖς δὲ ἔφιπποι μεταβαίνοντες εἰς τὴν ἑπαυλίαν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐταχύνομεν τὸ βῆμα τῶν ἵππων, ἵνα μὴ ὑποστῶμεν λουτρὸν ἐν μέσῳ δάσει. Καὶ ὅμως δὲν ἔδρεξεν. Ὅταν μάλιστα ὁ ἥλιος ὑπὲρ τὰ νέφη ἐτραπῆ πρὸς τὴν δύσιν, πνοὴ ἀνέμου βιαιότερα κατέσχισεν τὰ πυκνότερον συνυφασμένα καὶ ἐπεφάνθησαν πού γλαυκὰ τμήματα οὐρανοῦ. Ὡς δὲ κατερρακώθησαν τῆδε κίκεις αἱ ἐναέριοι αὐταὶ σκέπαι, ποικίλλουσαι τὴν ἀπόστασιν καὶ τὴν πυκνότητα συστραφεῖσαι κατὰ παντοειδεῖς μορφὰς ὑπὸ τῆς πνοῆς τοῦ νότου, ἀπεδέχοντο ἐν γραφικωτάτῃ ποικιλίᾳ χρωμάτων τὰς ὑστάτας ἀκτίνας τοῦ δύοντος ἡλίου.

Καὶ ποῦ μὲν ἐξωγκοῦντο χαλκόχροα, ποῦ δὲ προέβαλλον χρυσοῖζοντα τὰς παρυφάς, ἀλλάχου ἐξεχειλίζον βαθυκόκκινα ὡς κύματα ὀργίλου πελάγους καὶ συνετρίβοντο ἐπὶ φαντασιωδῶν βράχων γρανίτου· παρέκει ἐπυκνοῦντο ὡς μαῦροι καπνοὶ ἐκρηγνυμένων ἴφαισταιῶν, διεκίλισσοντο πέραν ὡς ἀρχαυοῦφάντοι νυμφικοὶ πέπλοι καὶ ἐξητμίζοντο ῥοδόχροα αἴφνης, ὡς ἂν ἴσαν ἀτμοὶ ῥόδων. Ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς ὀπτικὸν θαῦμα ἐτελεῖτο ἐν ἀπωτάτῃ βορειοδυτικῇ ἄκρᾳ τοῦ ὀρίζοντος μεταξὺ τῶν κορυφῶν δύο βουνῶν ἐκεῖ ἀντεκατοπτρίζοντο

υμφορούμενα ἐν ἀπαραμίλλῳ ἀσυναρτησίᾳ, ἐν τερατώδει ἀλληλουχίᾳ, ἃ ἰδιάζοντα ἐκείνα χρώματα, δι' ὧν ἡ φύσις ἐπροίκισε τὰ βασί-
σει αὐτῆς· κάτι τὸ ὅποιον δὲν λέγεται, δὲν πιστεύεται, δὲν δύνα-
ται νὰ συλληφθῇ ὑπὸ τῆς φαντασίας ζωγράφου, διότι εἶν' ἐναντίον
ἐκείνων πάντα κανόνα καὶ τέχνης καὶ λογικῆς. Δύναται τις νὰ πλάσῃ
ἐν ταύτῳ συμμιγνόμενα ποικιλοβαφῶν πτηνῶν πτίλα, μυριοχρῶ-
των ἀνθέων πέταλα, παντοειδῶν ἐγτόμων ἔλυτρα, πολυειδῶν μετάλ-
λων ψήγματα ; Δύναται τις νὰ πλάσῃ ἐκ τούτων ἄλλων χρώμα, τοῦ
ποίου πᾶς κόκκος, πᾶσα στιγμή διαφέρει τῶν ἄλλων ; Δύναται τις
νὰ ὑποθέσῃ ταῦτα ἐν τρομῶδει κυμάνσει ἐναλλάσσοντα ἀενάως
ἔσθιν ; Τότε μόνον θὰ ἀναπαραστήσῃ πως τὸ θαῦμα, ὅπερ ἐτέλει
ἔβραν ἐκεῖ εἰς τὸ ἄκρον τ' οὐρανοῦ ὁ μάγος αὐτὸς τῆς δημιουργί-
ας ὁ ἥλιος.

Ἄν ἡ ἰδέα δὲν ἦτο ὑπὲρ τὸ δέον τολμηρά, θὰ ἐτόλμων νὰ εἶπω :

Τὴν ὥρα αὐτὴ τὴν ὕστερην, ποῦ χάνεται στὴ δύση

Ὁ ἥλιος ὁ χρυσόφωτος, θαρρεῖς πρὶν ξεψυχήσῃ.

Μ' ἀγάπη καὶ μ' ἐπιθυμίᾳ ξαναθυμᾶται πάλι

Ὅλες τῆς γῆς τὲς ἔμορφιές καὶ τὰ περίσσια κάλλι.

Καὶ μὲς τὸ ψυχομάχημα, στὴν ὥρα τοῦ θανάτου,

Ἐκεῖ ψηλὰ στὸν οὐρανὸ περνοῦν ἀπὸ μπροστά του

Τῆς θάλασσας τὰ κύματα, τοῦ κάρπου τὰ λουλούδια,

Καὶ τὰ πουλιὰ ποῦ κελαδοῦν χαρούμενα τραγούδια,

Καὶ κάθε τι ποῦ φώτισε στὴ γῆ μας ἕνα ἕνα,

Ἄπ' τὲς χρυσὲς ἀχτῖνες του στὰ σύννεφα γραμμένα.

Πρὸ τοῦ ἐκπληκτικοῦ ἐκείνου θεάματος ἡ γῆ ἐθαμβοῦτο, ἡ
ἐλάσις ὄλη διατέλει ἐν ἀγχαλματώδει στάσει. Τὰ βουνὰ οἴσγει ἐκλι-
νον τὰς φαλακρὰς κορυφὰς περιθέβλημέναις ὑπὸ ἱριδοχρῶν ἀνα-
θυμιάσεων, οἱ ἄγροί ἡπλοῦντο ἄλαλοι ὠχροὶ καὶ ἀπὸ νότου ἄνεμος
ἡρέμα ἐκπνεύσας κατέλιπεν ἐν σταθερᾷ ἀκινήσει τὰς χλωροπρασί-
λους πεύκας καὶ τὰς πλατυφύλλους ἀμπέλους. Τὰ πτηνὰ τῆς ἡμέ-
ρας ἀπειληθέντα ὑπὸ βροχῆς ἐκρύβησαν προώρως ἐν ταῖς φωλεαῖς
ἐκείνων καὶ τὰ νυκτόδια πτηνὰ θαμβούμενα ὑπὸ τῶν τελευταίων φώ-
των τῆς ἡμέρας δὲν ἐτόλμων ἔτι νὰ προβάλωσιν εἰς θήραν τροφῆς.

Φωνή ἀνθρωπίνη, κραυγή ζῴου δὲν ἤκούοντο. Καί ὡς ἂν ἡ παγκόσμιος ἐκείνη γαλήνη ἐπεβλήθη καὶ ἐφ' ἡμᾶς, ἐσιγήσαμεν ὀρμεμφύτως καὶ παρέστημεν ἄφωνοι μάρτυρες τοῦ μυστηρίου. Ἐπὶ δὲ τῶν μορφῶν ἡμῶν ἐπεχύθη μελαγχολία τις, ὡσεὶ συνεπενθοῦμεν μετὰ τῆς λυπῆς φύσεως ἐπὶ τῇ ἐκπνοῇ τοῦ ἀληθοῦς βασιλέως αὐτῆς.

Ἄγνοῶ τί συμβαίνει ἐν ταῖς ψυχαῖς ἄλλων· τὸ ἐπ' ἐμοὶ ὁμολογῶ ὅτι ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ νῦν ἔτι, οὐδ' ἐν ὥρᾳ σκοτεινῆς καὶ θυελλώδους νυκτὸς καταλαμβάνομαι ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, τόσοῦ παραδόξου φόβου ἐνίοτε, ὅσον κατὰ τὴν ὥραν τοῦ λυκόφωτος. Καὶ ὅσκις ἀσθενῶν διήλθον ἐν οἴκῳ κεκλεισμένος τοιαύτας ὥρας, καθ' ὅσον ἐθεώρουν περὶ ἐμὲ πυκνουμένην τὴν σκιάν τοῦ δωματίου καὶ τὰ σκευῆ ἐξαφρανιζόμενα ἐν αὐτῇ καὶ τὰς εἰκόνας μαύρας ὡς τόσας ὅπας σκοτεινάς ἐπὶ τῶν τοίχων, βίγημά τι μὲ κατελάμβανε ὡς ἐπιπῆ θανάτου καὶ ἀνεξήτουν προώρως φῶς, ἔνα συντάμω τὴν ἀμφίβολον, τὴν μυστηριώδη ταύτην φάσιν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ζωῆς.

Ἄλλ' ἡ μαγεία αἴφνης ἐλύθη... Πένθιμος πυκνοτάτη σκέπη ἐκάλυψε τὴν ῥοδαλὴν τοῦ ἡλίου μορφὴν κατὰ τὴν ὑστάτην ἐκπνοὴν καὶ βαρὺ πένθος ἠπλώθη ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ ὅλου. Καὶ ἀποχρώσεις καὶ λάμπεις καὶ σκιαὶ ἐσθέσθησαν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον καὶ ἀπέμειναν διεσπαρμένα τὰ σύννεφα ὡς ἀσυνάρτητα σκιαγραφήματα νηπιακῆς χειρὸς.

Καὶ ὁ νυκτοκόραξ ἐξήλθεν ἀπὸ τῆς ὀπῆς του καὶ ἡ νυκτερίς ἀνεκίνησε τρίζουσα τὰ μεμβρανώδη πτερόγιά της καὶ ὁ γκιώνης ἔκραξε γοερῶς ἀπὸ τῆς λεύκης καὶ τῶν ποιμνίων οἱ κωδωνίσκοι ἐκωδώνησαν ἀπὸ τῶν ἀγρῶν καί, ὡσάν ἡ τελευταία τοῦ ἡλίου ἐκπνοὴ ἐπεχύθη ὡς φύσημα ἀνέμου ἐπὶ τὴν γῆν, χλιαρόν τι βέδυμα ἀνεκίνησεν αἴφνης καὶ κλάδους καὶ φύλλα.

Γ. Δροσύνης.

Δύο ἡμέραι ἐπὶ τῆς Πίνδου.

Μικρὸν τι μεθοριακὸν ζήτημα προεκάλεσε συνέντευξιν ἐπὶ τῆς Ἑλληνοτουρκικῆς μεθορίου γραμμῆς μεταξύ ἀξιωματικῶν τῶν δύο τούτων κρατῶν. Συνοδεύων ἀνώτερον ἀξιωματικὸν τοῦ Ἐπιτελείου, ἀνεχώρησα ἐκ Λαρίσης μεταβαίνων εἰς Χάνι-Ζυγοῦ, τὸν δυτικώτερον σταθμὸν ἐπὶ τῆς μεθορίου, κατὰ τὸ σημεῖον ὅπου στρεφόμενη

αὕτη πρὸς νότον ἐγκαταλιμπάνει τὴν σειρὰν τῶν βορείως περικυκλούντων τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα ὑψωμάτων, ἔν' ἀκολουθήσῃ τὸν ρυθμὸν τοῦ Ἀράχθου. Μέχρι Καλαμπάκας μετέβημεν σιδηροδρομικῶς. Τὸ πρῶτον νῦν ἔμελλον νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν πολύφημον ταύτην, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ὁμωνύμου ἐκστρατείας πολίχην, ἣ ἐπίσκεψις δ' αὕτη μ' ἐνδιέφερε ζωηρῶς, διότι τὸ ὄνομά της συνδέεται ἀναποσπαστῶς πρὸς τὰς ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας, καθ' ἣν τὰ ὀνόματα καὶ τὰ πρόσωπα τῶν ἀγωνιστῶν αὐτῆς περιεβάλλοντο ἔτι τὸ γόητρον, μὲ τὸ ὅποσον ὁ λαός, δικαίως ἢ ἀδίκως, ἀρέσκεται νὰ περιβάλλῃ τοὺς ὅποσδήποτε μετασχόντας ἐθνικοῦ τινος ἀγῶνος. Πλὴν ὅμως τοῦ αἰσθηματικοῦ τούτου ἐνδιαφέροντος, ἡ Καλαμπάκα θεωρεῖται ἀξιοθέατος καὶ εἰς τοὺς ξένους διὰ τὴν γειτνίασιν τῶν Μετεώρων.

Οἱ βράχοι τῶν Μετεώρων ἀπὸ τῆς Καρδίτσας ἔτι ἐγένοντο καταφανεῖς ἀμυδρῶς διαγραφόμενοι διὰ τῆς λευκοφαίου χροιάς των, ἐπὶ τοῦ σκοτεινοῦ ἐδάφους τῶν δυτικῶν πλευρῶν τῶν Χατίων ὀρέων. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ ἀμαξοστοιχία ἐπλησίαζε βαθμηδὸν ἀνείλισσεν ἡ μεγαλοπρεπὴς θέα τῶν παραδόξων τούτων βράχων, ἐφ' ὧν οἱ καλόγηροι, εἴτε τὴν ἀνεπιζήτητον τῶν κατακτητῶν γειτονίαν ἀποφεύγοντες, ἢ τὴν ἀπὸ τῶν ἐγκοσμίων ἀπομάκρυνσιν ζητοῦντες, ἔπηξαν τὰς σκῆτας αὐτῶν εἰς ὕψη ἀπρόσβατα, ὅπου μόνον ἀετοὶ ἠδύναντο νὰ πῆξωσι τὰς φωλεὰς των.

Φαντασθῆτε ὄγκους βράχων ὀρθούς, μὲ πλευρὰς σχεδὸν καθέτους καταπιπτούσας, τετμημένους παραδόξως ὡς ὑπὸ χειρὸς ἀνθρωπίνης, ἐνιαίους, γομνοὺς, ὕψους μέχρι 300 ποδῶν, διαδεχομένους ἀλλήλους παραπλευρῶς, ἀληθεῖς ἀποκρυσταλλώσεις πετρῶν, περιστώσας σύνολόν τι γιγάντων ἀπολιθωθέντων, καταπλησθέντων τὰ ὄμματα ὅσον καὶ τὴν φαντασίαν, διὰ νὰ λάβετε ἰδέαν τινὰ τῆς ἐντυπώσεως, ἣν μοὶ ἐπροξένει ἡ θέα τῶν Μετεώρων. Ἐπὶ τῶν κορυφῶν αὐτῶν, ἢ ὀλίγον ὑπ' αὐτάς, διακρίνονται ἀλλαχοῦ μὲν τὰ ἀμαυρὰ χρώματα τῶν τοίχων τῶν μονῶν, μὲ τὰ μικρὰ των παράθυρα καὶ τὰς ἀνισοῦφεῖς ἐξοχὰς τῶν στεγῶν, ἀλλαχοῦ δὲ βράχοι σφαιροειδεῖς, κατὰ σημεῖον μόνον ἐνούμενοι πρὸς τὸν λοιπὸν ὄγκον ἔτοιμοι κατὰ τὸ φαινόμενον εἰς βιαίαν τοῦ ἀνέμου πνοὴν νὰ κυλισθῶσι πρὸς τὰ κάτω. Ἐν τούτοις ἀπὸ αἰῶνων μένουσιν ἐκεῖ ἀκλόνητοι, ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ τινι ἀκίνησι γέγοντες πρὸς τὴν πεδίον.

N. Μπέριου Νεοελλ. Ἀναγν. β'. Γυμν. Ἐκδ. πέμπτη. 9

άδα, ὡς εἰ ἐθεώρων τόσα ἔργα ἀνθρώπινα, ἄτινα, ἐπὶ ἀσφαλῶν δῆθεν βάσεων ἐδραιούμενα, κατεποντίσθησαν διαδοχικῶς εἰς τὰ βάθη τοῦ παρελθόντος.

Ἡ ἄφιξις τῆς ἀμαξοστοιχίας εἰς τὸν σταθμὸν διέκοψε τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ μοναδικοῦ τούτου θεάματος. Ἐξεληθόντες τῆς ἀμάξης μετὰ πέντε λεπτὰ εὐρέθημεν πρὸ τῶν πρώτων οἰκιῶν τῆς Καλαμπάκας. Ἡ πολίχνη αὕτη οὐδὲν ἔχει τὸ ἰδιάζον ἢ τὸ θελκτικόν· κώμη ὀθωμανικῆ ἀρκετὰ βρωμερά, μὲ ἀθλίους οἰκίσκους, μὲ τοὺς ἀνωμάλους δρομίσκους αὐτῆς πλήρης πετρῶν καὶ περιπλανωμένων χοίρων, ὁμοιάζει πρὸς τὰς πλείστας πόλεις καὶ κώμας τῆς Θεσσαλίας. Ἡ ἐφ' ὑψηλοῦ θέσις αὐτῆς μὲ τὴν πέριξ χλοάζουσαν ἔκτασιν καὶ τὸν Πηνειὸν λείχοντα τὰ κράσπεδά της, ἴσως ἤθελε παρέχει αὐτῇ θέληγτρον τι, εἰάν ἔλειπεν ὁ ἐπὶ τῶν νότων της ἐπικαθήμενος μέγιστος ἐκ τῶν βράχων τῶν Μετεώρων. Ἡ μεγαλοπρεπὴς θέα τούτου μακρόθεν ἀπόλλυται ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, δὲν μένει δὲ ἢ τὸ συναίσθημα ἀφορήτου ὄγκου πιέζοντος τὴν πολίχνην καὶ σκιαζόντος αὐτὴν μέχρι μεσημβρίας σχεδόν.

Ὅσακις περιδιαβάζων ἀνά τὰς ὁδοὺς, ὕψουν τὴν κεφαλὴν ὑπὲρ τὰς στέγας τῶν οἰκιῶν καὶ ἔδλεπον ἀντὶ τοῦ συνήθους εἰς τὸ ὄμμα κυανοῦ θόλου τοῦ οὐρανοῦ μας, τὸ φαῖον παραπέτασμα τῶν βράχων ἐξικνούμενον εἰς τόσον ὕψος, ἀγνοῶ ποῖον αἶσθημα βάρους ἤσθονόμην ἐπὶ τοῦ στήθους μου, πιέζον τὴν ἀναπνοήν. Ἐφραταζόμεν τὴν Καλαμπάκην δούλην πνευστιῶσαν ὑπὸ τὴν πτέρναν τοῦ τυράνου ἐκείνου βράχου, ὅστις στερῶν αὐτὴν τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀέρος, ἐφαίνετο ὡς εἰ διαρκῶς ἤθελε νὰ θάψῃ αὐτὴν ὑπὸ τὸν ἄμετρον ὄγκον του.

Ἀκριδῶς ἀπέναντι τῆς πολίχνης ὑψοῦται ὁ ἄδατος Κόζακας, ὅστις μὲ τὰς ἀποτόμους πλευράς αὐτοῦ καλυπτομένης ὑπὸ τὴν ἀγρίαν καὶ σμικρὰν βλάστησίν του, ἀποδίδει μεγαλεῖον ἀντάξιον τοῦ τῶν Μετεώρων. Στένουσα ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν γιγάντων τούτων ἢ ταπεινῇ καὶ ἔρπουσα Καλαμπάκα, δὲν παρέχει ἀνακούφισιν εἰς τὸν ὀφθαλμὸν ἢ μόνον πρὸς νότον, ὅπου ἐκτείνεται ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάς, ἢ τῶν Τρικκάλων καὶ τῆς Καρδίτσας λεγομένη. Ἡ πεδιάς αὕτη, ἡ μεγίστη τῶν ἐν Ἑλλάδι, ἔχουσα μῆκος 10 καὶ πλάτος 6 κατὰ προσέγγισιν ὠρών, ἐκτυλίσσεται ἀπέραντος καὶ μονότονος ὡς μικρὰ Σαχάρα, ἀλλὰ Σαχάρα εὐφορος, φέρουσα ἀντὶ ὁάσεων τα-

πεινά τινα χωματόκτιστα χωρία, κατὰ μεγάλας ἀποστάσεις, καὶ ἀπελπίζουσα τὸν δυστυχῆ ὁδοιπόρον, ὅστις τόχῃ διερχόμενος αὐτὴν ὑπὸ τὰς καυστικὰς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου ἢ πομπορῶν ἐν ἀχανεῖ πελάγει πηλοῦ κατὰ τῶν χειμῶνα. Θὰ ἦτο δὲ καὶ ἡ θέα αὐτῆς μονότονος, ἂν ἔλειπε τὸ γραφικὸν πλαίσιον τῶν περιβαλλόντων αὐτὴν ὄψεων τῶν Ἀγράφων, τὰ ὁποῖα μὲ τὰς ὀξείας καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους χιονοσκεπεῖς κορυφάς των, ὑφούνται πρὸς νότον καὶ δυσμὰς πολυσχιδῆ καὶ ἀπότομα.

Ἡ ἀναχώρησίς μας διὰ τὸ Μαλκχάσιον, τὴν βορειοδυτικῶς πλησιεστέραν πρὸς τὴν μεθόριον γραμμὴν κώμην, ὠρίσθη, καιροῦ συγχωροῦντος, διὰ τὴν ἐπομένην. Ὡς βλέπετε, ἡ ἀναχώρησίς μου ἐτίθετο ὑπὸ τὴν εὐμενῆ ἢ δυσμενῆ διάθεσιν τοῦ καιροῦ, ὡς αἱ ὑπαίθριοι θεατρικαὶ παραστάσεις, διότι ὡς θέλετε ἐννοήσαι ἐκ τῶν κατωτέρω, τὰ ταξείδια ἐπὶ τῶν ἀγρίων ἐκείνων τόπων δὲν ἐξαρτῶνται ἐκ μόνης τῆς διαθέσεως τοῦ ταξιδιωτοῦ...

Μεταβάντες εἰς τὸν τόπον, ὅπου ὠρίσθη ἡ συνάντησις διὰ τὴν ἐκεῖθεν ἀναχώρησιν, δηλαδὴ εἰς ἐξοχικόν τι καφενεῖον παρὰ τὴν πολίχνην, εὖρωμεν ἀναμένοντας ἡμᾶς πλείστους ἀξιωματικούς. Ἡ συνδιάλεξις περιστράφη κυρίως εἰς τὸ ταξιδιὸν μας. Ἡ σκέπουσα τὰ πάντα ὁμίχλη δὲν ἐπέτρεπε νὰ ἐξακριβώσωμεν τὴν κατάστασιν τοῦ καιροῦ ἐμένομεν δὲ ἀμφιβάλλοντες καὶ ἀκροώμενοι τῶν ἀφηγήσεων τῶν εἰδότεων περὶ τῶν δυσκολιῶν τῆς πορείας ἐπὶ τῆς Πίνδου καὶ δὴ ἐν καιρῷ βροχῆς ἢ ὁμίχλης, ἦν κοινῶς ἐκάλουν ἀντάραν. Τὴν χιόνα δὲν ἐφοδούμεθα, διότι εὕρισκόμεθα ἀκόμη ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ. Καίτοι κατὰ τὸ λέγειν τινῶν ἀξιωματικῶν διαμεινάντων ἐπὶ τῆς μεθορίου, οὐχὶ σπανίως καὶ ἀπὸ τοῦ μηνὸς τούτου ἀρχίζει ἀραιῶς ἡ χιών. Γηραιὸς δὲ λοχαγός, ἐπὶ πολὺ διατρίψας κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἠρέσκετο συνδιαλεγόμενος νὰ παριστᾷ τὰ πράγματα ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον.

— Δὲν θὰ ἠμπορέσετε νὰ πάτε ἐπάνω, ἔλεγε. Ξεύρεις, ἀδελφέ, τί θὰ εἰπῆ ἀντάρρα εἰς τὴν Πίνδον ; Ὅταν ἀρχίσῃ ὁ φοβερὸς ἄνεμος τοῦ βουνοῦ πρέπει νὰ κρατήσῃ ἀπὸ τὴν οὐρὰν τοῦ ζφου, διότι σὰς πέρνει. Καὶ κρῦο ! Τὸν Ἰούνιον ἀνάπτουν φωτιὰν ἔξω εἰς τὸν ἥλιον. Θὰ σὰς κλείσουν τὰ χιόνια, ἐὰν ἀργήσετε τρεῖς ἡμέρας.

Ταύτας καὶ πολλὰς ἄλλας ἀπελπιστικὰς ὑπερβολὰς ἔλεγεν, ἐπισφραγίζων αὐτὰς καὶ διὰ παραδειγμάτων ἐξ ὠρισμένων συμβάντων.

Εὐτυχῶς, ἐννοήσαντες ἐγκαίρως τὸν τρόπον τοῦ λέγειν αὐτοῦ, ἐζυγίζομεν ἀναλόγως τὰς πληροφορίας ταύτας.

— Ἐλπίζομεν νὰ προφθάσωμεν νὰ γυρίσωμεν πρὶν μᾶς κλείσσουν τὰ χιόνια, τῷ ἐλέγχομεν, ἐνῶ αὐτὸς ἐκίνει θλιβερῶς τὴν πολιάν του κεφαλήν.

Ἐν τούτοις, διαρκούσης τῆς εὐθύμου ταύτης συνδιαλέξεως, ἡ ὁμίχλη διεσκεδάσθη ὑπὸ τοῦ ὕψωθέντος ἤδη ἀρκετὰ ὑπὲρ τὸν ὄριζοντα ἡλίου καὶ ἠδονήθημεν νὰ ἴδωμεν τὴν σειρὰν τῶν ὁρέων διαυγαζομένην κατὰ τὰς πλευρὰς ὑπὸ τοῦ λαμπροῦ αὐτοῦ φωτός, ἐνῶ ἐπὶ τῶν κορυφῶν καὶ εἰς τὰ βάθη τῶν κοιλάδων ἡ ὁμίχλη δὲν εἶχε πεισθῆ ἔτι νὰ ἀποσύρῃ τὸν σκιερὸν αὐτῆς πέπλον.

Ἦτο καιρὸς ν' ἀναχωρήσωμεν καὶ ἐπέβημεν ἐπὶ τῶν σφριγῶντων ἡμιόνων μᾶς, σφριγῶντων ὡς αὐτοὶ ἐνόου, τουτέστι πεισμώνως δυστροπούντων, ἐτέθησαν δὲ εἰς πορείαν προπεμπόμενοι ὑπὸ τῶν κατεροδίων εὐχῶν τῶν καλῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ἀπαισίων προρρήσεων τοῦ φίλου μᾶς λοχαγοῦ, ὅστις δὲν ἔλειψε τὴν τελευταίαν στιγμήν νὰ μᾶς συστήσῃ, ἐὰν ἰδῶμεν ποῦ ἀντάραν νὰ μὴ διακινδυνεύσωμεν προχωροῦντες πέραν τοῦ Ζυγοῦ.

Ἡ ἀπὸ Καλαμπάκας εἰς Μέτσοδον ὁδός, ἣν ἐπορευόμεθα, ἀκολουθεῖ μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους Λάκμωνος ἢ Ζυγοῦ τὴν κοιλάδα τοῦ Πηγιοῦ καθ' ὅλον τὸ μῆκός της, φθάνουσα σχεδὸν μέχρι τῶν πηγῶν του, ἀναρριχωμένη δὲ τὰς ἀνατολικὰς κλιτύας τοῦ προμνησθέντος ὄρους, διέρχεται διὰ τοῦ ἀχένος τοῦ Ζυγοῦ, τοῦ σχηματιζομένου μεταξὺ τοῦ ὄρους τούτου καὶ τοῦ Δοκιμίου, καί, κατερχομένη διὰ τῆς δυτικῆς κλιτύος τοῦ πρώτου καταλήγει εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀράχθου, ἢ ἀκριβέστερον εἰς τὴν τοῦ ἀρχικοῦ κλάδου αὐτοῦ, τοῦ φέροντος τὸ ὄνομα Μετσοβίτικος· διότι τὸ ὄνομα Ἀραχθος ἢ ποταμὸς τῆς Ἄρτας δίδεται εἰς αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σημείου, καθ' ὃ ὁ Μετσοβίτικος ἐνοῦται μετὰ τοῦ ἐκ βορρᾶ κατερχομένου Διστόμου, εἰς τὸ ὕψος τῶν Ἰωαννίνων, ὅκτῳ ἢ ἐννεὰ χιλιόμετρα πρὸς ἀνατολὰς αὐτῶν, παρὰ τὴν Γότσιασαν.

Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι ἐπορευόμεθα τὴν ὁδὸν ταύτην, ἀλλὰ δὲν ἐπιθυμῶ νὰ φαντασθῆ ὁ ἀναγνώστης ὁρόμον τινά, οἷον δύναται νὰ ὑποθέσῃ ἐκ τοῦ ὀνόματος. Ἡ λεγομένη αὕτη ὁδὸς οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἀτραπὸς ἡμιανοικτῆ, ἄλλοτε μὲν βαίνουσα δι' αὐτῆς ταύτης τῆς χαλικοβριθοῦς κοίτης τοῦ Πηγιοῦ, ἄλλοτε δὲ ἀκολουθοῦσα τὴν

θεξιάν ὄχθην αὐτοῦ, ὁσάκις ἐπιτρέπει τοῦτο τὸ σύνδενδρον καὶ ἀπότομον ἔδαφος τῶν ὄχθων του. Εἶναι δὲ αὕτη ἡ θερινὴ λεγομένη. Ἐν χειμῶνι ὅμως, ὅποτε τὰ κατερχόμενα ὀρμητικὰ ρεύματα τοῦ ποταμοῦ, τὰ σχηματιζόμενα ἐκ τῶν βροχῶν καὶ τῶν χιόνων τῆς Πίνδου, καταλαμβάνουσιν ὀλόκληρον τὴν ἐνιαχοῦ πλατυτάτην κοίτην, ἡ ὁδὸς αὕτη δὲν ὑφίσταται πλέον, χρησιμεύει δ' ἐτέρα ὑπερβεν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης βαίνουσα καὶ ἦτις διὰ μεγάλων ἐλιγμῶν, πολλάκις καὶ αὕτη διερχομένη διὰ ρευμάτων φθάνει διὰ Μαλακασίου εἰς τὰς πλευράς τοῦ Λάκμωνος. Ἡ χειμερινὴ αὕτη ὁδὸς εἶναι κατὰ τὸ ἦμισυ μακροτέρα τῆς πρώτης. Εὐτυχῶς ἡ ἐποχὴ τοῦ ταξιδίου μας, πρὸ τῶν φθινοπωρινῶν βροχῶν μᾶς ἐπέτρεψε ν' ἀκολουθήσωμεν τὴν πρώτην, ἀποφεύγοντες καὶ τὴν περισσὸν κόπον τῆς δευτέρας καὶ τὰς οὐχὶ εὐχαρίστους ὕδατοδρομίας ἀμφοτέρων.

Διὰ τῶν ὁδῶν τούτων τελεῖται ἡ συγκοινωνία τῆς Θεσσαλίας μετὰ τῆς βορείου Ἡπείρου, εἶναι δὲ σημαντικωτάτη. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς πορείας συνηγητῶμεν ἀδιακόπως στίφη ὁδοιπόρων ἐξ Ἡπείρου, κυρίως δ' ἐμπορικὰς συνοδείας (καραβάνια), αἵτινες ἐκ πλῆθους ὑποζυγίων μετέφερον ἐκ τῆς μιᾶς χώρας εἰς τὴν ἄλλην δημητριακοὺς καρπούς, μιλλία καὶ διάφορα ἄλλα ἐμπορεύματα. Βλέποντες τὴν κίνησιν ταύτην, ἀνελογιζόμεθα πόσον κακῶς ἐξυπηρετοῦνται τὰ συμφέροντα τῆς συγκοινωνίας διὰ τῶν τοιούτων ὁδῶν καὶ ἐταλάνιζομεν τοὺς δυστυχεῖς ὁδοιπόρους ὅσοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι κατὰ τὸν χειμῶνα νὰ διέρχωνται δι' αὐτῶν.

Πολλοὶ τῶν ἀναγινωσκόντων τὰς γραμμὰς ταύτας ἴσως, ὁδοιπορήσαντες ἐν Ἑλλάδι, γνωρίζουσι πόσον ἀνιχαρὰ καθίσταται ἡ ἡμιονοδρομία, ἐφ' ὀλόκληρον ἡμέραν παρατεινομένη. Πορευόμενοι βραδέως μὲ τὸ μονότονον καὶ ὁμοίόμορφον βᾶδισμα τῶν ἡμιόνων, κινουντες ἀκουσίως καὶ ἀδιακόπως τὸ σῶμα πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ τὰ ὀπίσω, ὁμορροθίμως πρὸς τὸ βᾶδισμα αὐτῶν θ' ἀπεκάνομεν ταχέως, ἂν δὲν συνεκράτει ἀμείωτον τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἡ θυμασία εἰκῶν τῶν τοπίων, δι' ὧν διηρχόμεθα.

Ἐνόσω μὲν ἐβαδίζομεν, ἐντὸς τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ ἡ παρ' αὐτὴν, παχύσκιοι πλάτανοι, εἰς τοὺς χονδροτάτους κορμούς τῶν ὀπίσμων περιελίσσοντο ποικίλα παράσιτα φυτὰ, ἀπετέλουν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, θολίαν δροσερὰν ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς μας, ἐνῶ ὑπὲρ τοῦ πόδας μας ἔρρεον κελαρύζοντα μετὰ τῶν λευκοτάτων χα-

λικών ρυάκια διαυγοῦς ὕδατος, ἀλλοῦ μὲν ἐνούμενα καὶ ἀποτελοῦν-
τα ρυάκας, δύο ἢ τρεῖς ἐπὶ τῆς αὐτῆς κοίτης ἐξαπλουμένους, ἀλ-
λοῦ πάλιν ἀποχωρίζόμενα καὶ ἀλλοῦ ἔπου ἢ κοίτη ἐστενοῦτο ὑπὸ
τῶν ἀποτόμων ὄχθων, ἐνούμενα εἰς ἓν μέγα ποτάμιον, μετὰ ῥό-
χθου κυλίον τὰ ἀφρίζοντα βεῖθρά του.

Ὅσαίς πάλιν, ἐξερχόμενοι τῆς κοίτης, ἐβαδίζομεν παρὰ τὰς
ὄχθας, ἢ αὐτῇ ζωηρὰ καὶ ζωογόνος βλάστησις μᾶς περιέβαλλεν.
Ἄγριαπιδεαὶ ὀγκωδέσταται, μακρόβιοι δρυὸς καὶ ὑψηλόταται πεῦκαι
ἀπετέλουν πέριξ ἡμῶν μετὰ τῶν πολυμόρφων θάμνων, δάση χλοο-
ρά, δροσοδόλα ζωογονοῦντα τὸ σῶμα καὶ εὐφραίνοντα τὴν ψυχὴν.
Εἰς τὰ ὑψηλότερα δὲ μέρη, ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῆς Πίνδου, τὰ δάση
ταῦτα ἀποτελοῦμενα ἐκ πιτύων, μὲ τοὺς πρὸς τὰ κάτω φερομένους
κλάδους των, καὶ γηραιῶν ὄξυων μὲ τοὺς εὐθυτάτους καὶ ὑψηλοὺς
κορμούς των παρίστων τι ἀπροσδόκητον, μεταφέρον τὸ πνεῦμα εἰς
χώρας βορειοτέρων κλιμάτων, καὶ καθίστων καταφανῆ τὴν ἀπότο-
μον ἀντίθεσιν μεταξὺ τῆς πρὸ ὀλίγων ὥρων ἀφειθείσης πεδιάδος μὲ
τὴν ἔτηρὰν καὶ μεσημβρινὴν φύσιν τῆς, καὶ τῶν ὑψηλῶν μερῶν,
ἅτινα διετρέχομεν. Ἐν ἄλλοις λόγοις, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἀπαντᾷ-
τις κλιματολογικὴν κλίμακα περιεργωτάτην, μὲ πάσας τὰς διαφο-
ρὰς τῆς βλαστήσεως καὶ τῆς ἀτμοσφαιράς. Τὴν πρωίαν ἀναχωρή-
σαντες ἐκ Καλαμπάκας ὑποφέρομεν ἐκ τῆς θερμότητος, μετὰ με-
σημβρίαν δὲ, καίπερ ἐπενδυθέντες τοὺς μανδύας ἡμῶν, ἡσθάνομεθα
ὕγρον φῦχος διαπερῶν τὰ ἐνδύματά μας.

Κατὰ τρίωρα ἢ τετράωρα διαστήματα ἀπηντῶμεν καθ' ὁδὸν χά-
νια, πανδοχεῖα ἄθλια ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, χρησιμεύοντα μᾶλλον ὡς
προφάσεις σταθμῶν ἢ ὡς σταθμοὶ πραγματικοί. Γνωρίζοντες ὅμως
ἐκ τῶν προτέρων τὴν κατάστασιν αὐτῶν εἴχομεν ἄπρονοήσει περὶ
ἐξασφαλίσεως τῆς καθ' ὁδὸν τροφῆς. Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐστα-
ματήσαμεν εἰς ἓν ἐξ αὐτῶν τὸ τῶν Τσουρναίων καλούμενον, ἐκ
τοῦ παρακειμένου αὐτῷ χωριδίου, καὶ ἐκτείναντες τάπητα ὑπὸ τὸ
δασύσκιον φύλλωμα γηραιᾶς πλατάνου, διότι τὸ χάνιον ἔκειτο πα-
ρὰ τὸν ποταμὸν, ἐγευματίσαμεν μετ' ὀρέξεως. Καίτοι δὲ τὸ γεῦμα
ἡμῶν ἦτο λιτὸν καὶ ἡ τράπεζά μας οὐχὶ πλουσιοπάροχος, τὸ ἐστι-
ατόριον ἡμῶν ὅμως, μὲ τὰ καταπράσινα τοιχώματά του, τὸν πο-
ταμὸν βομβοῦντα παρὰ τοὺς πόδας μας, καὶ τὰς περικοσμοῦσας
αὐτῷ κύκλωθεν λαμπροτάτας εἰκόνας τῆς φύσεως, παρῆχεν εἰς

τὴν τράπεζάν μας θέλγητρα ἀποζημιῶντα ἡμᾶς ἀφθόνως διὰ τὰς ἑλλείψεις τοῦ γεύματος μας.

Ἀνεπαύθημεν δὲ μικρόν, ἰδίως χάριν τῶν εὐζώνων τῆς συνοδείας μας, καὶ ἀναβάντες ἐπὶ τῶν ἡμιόνων ἠκολουθήσαμεν τὴν πορείαν . . .

Ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ ἀνωμαλία τῆς ἀτραποῦ ἐκείθεν τῶν Τσουναραίων πρὸς τὸ Μαλακάσιον. Ἀδιακόπως ἀνερχομένη καὶ κατερχομένη αὕτη μὲ ἀποτόμους κλίσεις σμικρύνει τὴν εὐχαρίστησιν, ἣν παρέχει ἡ θέα τῆς ἀγρίας φύσεως καὶ ὑποχρεοῖ τὸν ὁδοιπόρον νὰ μετρήῃ ἀγρόπνως τὰ βήματά του, ἐὰν δὲν θέλῃ νὰ κατακρημνησθῇ αἴφνης εἰς τινὰ χαράδραν ἢ νὰ συντρίψῃ τὴν κεφαλὴν κατὰ τινος προεξέχοντος κλάδου ἐλάτης. Δὲν εἶναι δὲ καὶ εὐκολος ἡ πρόληψις παρομοίου ἀτοχήματος, ὅταν τις ἔχῃ τὴν κακὴν τύχην νὰ μεταφέρεται δι' ἡμιόνου. Τὸ πείσμον ζῆφον, οὐ ἐπέβαινον οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὸν χαλινόν, τὰς παρακελεύσεις ἢ τὰ ἀλύπητα πτερνοκοπήματα. Ἐβάδιζεν ὅπου αὐτὸ ἔκρινε καλόν, καὶ ἐβάδιζεν ἀμετατρέπτως, ἀδιαφοροῦν ἐὰν μ' ἔφερε πολλάκις κατ' εὐθείαν ὑπὸ δένδρον χαμηλόν, ἐφ' οὗ ἐκινδύνευον τοῦλάχιστον νὰ κατασχίσω τὸ πρόσωπον.

Μετὰ ἐπτάωρον ἐν συνόλῳ ἐπίπονον πορείαν ἀφικόμεθα εἰς τὸ χάνι Μαλακασίου. Τὸ χάνι τοῦτο, ἀνθρωπινότερόν πως τοῦ τῶν Τσουραναίων, ἀλλὰ πάντοτε χάνι, κεῖται εἰς τοὺς κυρίως πρόποδας τοῦ Λάκμωνος παρὰ τὴν συμβολὴν δύο ποταμίων, τοῦ ἀρχικοῦ δηλαδὴ κλάδου τοῦ Πηγειοῦ ἐκ τοῦ Ζυγοῦ κατερχομένου καὶ τινος παραποτάμου αὐτοῦ πηγάζοντος ἐκ τῶν ὄψωμάτων τοῦ Δοκιμίου καὶ ἰδίχ ἐκ τοῦ Κιζιλ Τεπέ. Ἡ σχετικὴ εὐπρέπεια τοῦ χανίου τοῦτου, ἡ κόπωση καὶ ἡ ἐκ ταύτης κεντηθεῖσα πείνα, ἦσαν ἀφορμαὶ παρακινῶσαι ἡμᾶς νὰ παύσωμεν τὴν πορείαν ἐκεῖ, ἀλλ' αἱ πληροφορίαι, ἃς ἐπὶ τόπου ἐλάβομεν, μᾶς ἔπεισαν νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν πρὸς τὸ χάνι Ζυγοῦ ὁδὸν καὶ παρεκκλίνοντες αὐτῆς μετὰ μίαν ὥραν νὰ καταλήξωμεν εἰς τὰ Κονάκια τοῦ Μπάρδα, ὅπου φιλοξενία προτιμότερα τῆς τοῦ Χαντζῆ, τοῦ πανδοχέως, μᾶς ἀνέμενε. Μπάρδης εἶναι ὁ τζέλιγκας, ἥτοι πατριάρχης πατριάς βλαχοποιμένων, ἐκεῖ πού ἐχούσης τὸ θέρετρον, τὰ κονάκια δὲ αὐτοῦ εἶναι ἄθροισμα ἐυλίων καλυθῶν, ὅφ' ἃς διαμένουσιν ἀπὸ τοῦ ἔαρος μέχρι τῶν μέσων τοῦ φθινοπώρου πενήτηντα περίπου οἰκο-

γένεσθαι βλάχων μετά τινων χιλιάδων προβάτων καὶ αἰγῶν. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Μπάρδα εἶναι ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων τῶν νομάδων τούτων, οὗτος δὲ θεωρεῖται ὡς εἰς τῶν πλουσιωτέρων βλάχων.

Ὅτε ἐξεληθόντες τῆς κεχαραγμένης ἀτραποῦ ἐδυθίσθημεν ὑπὸ τὰ δάση τὰ καλύπτοτα τὰς ἀποτόμους πλευράς τῶν βουνῶν, τὸ λυκόφως ἤδη ὑπεχώρει εἰς τὸν ζόφον τῆς νυκτός, εἶχε δὲ ἐπέλθει ἡ νύξ καὶ τὸ σκότος ἐπικνουτο ὑπὸ τῆς ὀμίχλης, ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τὸ βάθος ἀποτόμου χαράδρας. ὅπου σπινθηρίζοντα διὰ μέσου τῶν δένδρων πυρὰ καὶ μετ' ὀλίγων βωβαὶ ὑλακαὶ ἀγρίων ποιμενικῶν κυνῶν μᾶς ἀνήγγειλαν, ὅτι εἰσήλθομεν εἰς τὸ κράτος τοῦ ἰσχυροῦ τζέλιγκα. Εἰς τῶν υἱῶν τοῦ Μπάρδα, αὐτοῦ ἀπουσιάζοντος, μετὰ πολλῶν βλάχων μᾶς ὑπεδέχθη φιλοφρόνως. Ἐκαθήσαμεν ὑπὸ τσαρδάκι, σκιαῶδα ἐκ κλάδων, καὶ ἀμέσως προσεφέρθη ἡμῖν βράκη μετὰ λουκουμίων, συγχρόνως δὲ ἐδόθησαν καὶ αἱ ἀναγκαῖαι διαταγαὶ διὰ τὴν προετοιμασίαν τοῦ δεῖπνου καὶ τοῦ ὕπνου. Ἐν ῥιπή ὀφθαλμοῦ παχὺς ἀμνὸς ἤχθη, ἐσφάγη ἐξεδάρη καὶ ὠθειίσθη. Ἀληθῶς εἶπειν, τὴν στιγμὴν ἐκείνην δὲν ἤσθανόμην ἑμαυτὸν ἱκανὸν νὰ τιμῆσω τὸ ἀρκούντως παρασκευαζόμενον δεῖπνον καὶ προετοιμῶν νὰ ἐκτείνω μᾶλλον τὰ αἰμωδιασθέντα ἐκ τῆς ἡμερησίας ἡμιονοδρομίας μέλη μου. Τούτου δὲ καὶ ἀπήλαυσα μετ' ὀλίγον ἐν τελείᾳ ἀνατολικῇ ἀνάσει. Ἡ καλύβη, ἣν παρεχώρησαν ἡμῖν, ἐστερεῖτο μὲν παντός ἐπίπλου, πλὴν δύο παμμεγίστων σιδηροτεύκτων κιθωτίων, ἐν οἷς περιείχετο ἡ προῖξ τῆς συζύγου τοῦ νέου Μπάρδα, ἀλλὰ περιελάμβανε τελείαν συλλογὴν παχυτάτων βλαχικῶν ταπήτων καὶ σκεπασμάτων. Καίτοι δὲ τὸ δάπεδον τῆς καλύβης δὲν ἦτο ἄλλο παρ' αὐτὸ τὸ ὕγρον ἔδαφος τοῦ βουνοῦ, τρεῖς ἢ τέσσαρες βαθύμαλοι τάπητες ἐπαλλήλως ἐκταθέντες, ἐφ' ὅλου τοῦ χώρου τῆς καλύβης, ἡμιλλῶντο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν, καὶ κατὰ πάσαν ἄλλην, πρὸς τὸ ἀναπαυτικώτατον ἀνάκλιτρον, ἐφ' οὗ ποτε σῶμα κεκμηκὸς ἀνθρώπου ἐξηπλώθη.

Παρασκευαζόμενου τοῦ δεῖπνου, συνδιάλεξις πολυπράγμων μετὰ τοῦ νέου Μπάρδα, μὲ ἐνανούριζε καὶ βεβαίως θὰ ἐκοιμώμην, ἂν συχνὰ πυκνὰ δὲν ἠναγκαζόμην ν' ἀποδιώκω τὸν ὕπνον ἐκ τῶν βλεφάρων μου, διὰ νὰ λαμβάνω μέρος εἰς τὰς συνεχεῖς σπονδὰς τῆς προσφερομένης βράχης, ἅπαξ δὲ ὑπεχρεώθη καὶ νὰ ἐγερθῶ. Ἡ σύζυγος τοῦ νέου Μπάρδα, αὐτὴ μόνη ἐκ τῶν γυναικῶν παρουσιάσθη

ἐν ἐπισήμῃ στολῇ φέρουσα πάντα τὸν κόσμον τῆς πολυτελοῦς περιβολῆς τῶν πλουσίων βλαχισῶν. Ὁ ὑψηλὸς αὐτῆς κεφαλόδεσμος τὰ μακρὰ καὶ πλατέα ἐνώτια, τὰ περιδέραια, τὰ ψέλλια, αἱ ἐπὶ τῆς κοιλίας παμμεγέθεις πόρπαι τῆς ζώνης, ἦσαν ὅλα ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, θησαυρὸς δὲ ὅλος χρυσῶν νομισμάτων κατεφόρτωνε τὴν νέαν νόμφην—ἦσαν νεόνυμφοι οἱ σύζυγοι— ἦτις αἰδήμων καὶ τοῦς ὀφθαλμοὺς σταθερῶς κάτω νεύουσα ἠρχήθη τὸ καλῶς ὠρίσατε, εἶτα δὲ λαβοῦσα ἀπὸ τῶν χειρῶν παρακολουθοῦντος βλάχου δίσκον μετὰ γλυκύσματος ἐκ βισίνου καὶ ῥακῆς προσήνεγκεν ἡμῖν, μεθ' ὃ ἐξηλήθεν πάλιν, ἵνα ἐπιβλέψῃ ἕως τὴν προετοιμασίαν τοῦ δεῖπνου, τοῦ ὁποῖου ἡ κνίσσα διαχωρῆσθαι πέριξ, ἤρχισε μεθ' ὅλην τὴν κόπωσιν νὰ γαργαλίξῃ τοὺς ῥώθωνας ἡμῶν.

Τὸ δεῖπνον ὑπῆρξεν ἀπλοῦν, ὅσον ἠδύνανό της τὰ περιμένῃ ἐκεῖ, ἀλλ' ἐν τούτοις μὰς ἐξέπληξεν ἡ πολυτέλεια τῆς διασκευῆς τῆς τραπέζης, ἀνήκουστος. καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πρώτης τάξεως ξενοδοχεῖα, τῆς Καλαμπάκας. Οὐδὲν ἔλειπεν ἐκ τῆς τραπεζοσκευῆς μέχρι τῆς ἀλατοδόχης, ἐξενίσθημεν δὲ ὄχι ὀλίγον βλέποντες πολῦτιμα μαχρίρια καὶ περόνια καὶ ποτήρια κρυστάλλινα. Ἀπετέλουν δὲ ταῦτα κωμικὴν τινα ἀντίθεσιν, ὅσας ἤγειρέ τις τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τῆς τραπέζης πρὸς τὰ πέριξ ἀντικείμενα ἀπὸ τῆς ἐκ φλοιῶν δένδρων ὄροφῆς, δι' ἧς ἐφαίνοντο λαμπυρίζοντες οἱ ἀστέρες μέχρη τῶν γυμνῶν ποδῶν τοῦ παρὰ τὴν τράπεζαν ἵσταμένου πελωρίου βλάχου, ὅστις ἐξέπληρου χρέη οἰνοχόου. Ὅπωςδὴποτε ἐπεισθημεν ὅτι αἱ περὶ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Μπάρδα δοθεῖσαι ἡμῖν πληροφορίες δὲν ἦσαν ὑπερβολικαί.

Παρατωθέντος τοῦ δεῖπνου δὲν εἶχομεν ἀνάγκην νὰ κοπιᾶσθωμεν, ὅπως μεταβῶμεν εἰς τὰς κλῖνας μας. Ἦρκεσε μόνον νὰ ἄρωμεν ἐκείθεν τὴν χαμηλὴν τράπεζαν, τὸν σοφρᾶν, καὶ νὰ ἐξαπλώσθωμεν τὰ σκέλη, ὅπως εὐρεθῶμεν πανέτοιμοι πρὸς ὕπνον βαρύν, ὅστις μόνον τὴν ἀσπὴν διεκόπη, ὡς ἐκ τῆς πρωϊνῆς αὔρας, ἦτις, ὄρμεια κάπως εἰσῆρχετο ἀνενοχλήτως διὰ τῶν σπιθαιμιαίων ἀρμογῶν τῶν σανίδων τῆς καλύβης. Πολλάκις δὲ τότε εἶδομεν διὰ τῶν αὐτῶν ἀρμογῶν εἰσερχόμενα καὶ τὰ ῥύγχη τῶν κυνῶν, οἷτινες μετὰ δυσπιστίας περιηγάζοντο τὸ ἐσωτερικὸν τῆς καλύβης.

Τὴν πρωΐαν πυκνὴ ὀμίχλη ἐσκίαζε τὴν χαράδραν τοῦ Μπάρδα, τὰ πάντα δὲ ἦσαν διάδροχα, ὡς ἐάν ῥαγδαία βροχὴ εἶχε λούσει

τὸν τόπον. Ὀλίγα λεπτά τῆς ὥρας ἐδαπανήσαμεν μόνον διὰ νὰ ροφήσωμεν κύπελλα ἀφρώδους καὶ θερμοῦ γάλακτος, μόλις ἀμελχθέντος, καὶ νὰ ἀποχαιρετίσωμεν τὴν οἰκογένειαν τοῦ φιλοξένου Μπάρδα, ἣτις μεθ' ὄλων τῶν ὑποτελῶν αὐτῇ βλάχων παρετάχθη κατὰ τὴν ἀναχώρησίν μας. Μεθ' ὃ ἐπανελάθομεν τὴν πορείαν. Ἐπορευόμεθα δὲ νῦν κατὰ γράμμα διὰ μέσου νεφῶν, ὥστε οὐδὲν ἄλλο ἠδυνήθην ἐπὶ πολλὴν ὥραν ν' ἀντιληφθῶ κατὰ τὸν δρόμον, εἰ μὴ τὸ ἐκτάκτως τραχὺ καὶ ἀνώμαλον τῆς ἀτραποῦ, ἐφ' ἧς ἐβαδίζομεν. Ἡ νεφελοδρομία αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν καθ' ὅλην δὲ τὴν διάρκειαν αὐτῆς συνεπορευόμεθα πρὸς στίφη ἡμιονηγῶν χωρικῶν, οἵτινες καίτοι ἐκόπτοντο σπεύδοντες νὰ ἀνοίξωσιν ἡμῖν δίδωδον, ἔνεκεν ὅμως τῆς συμπαγοῦς ἐκείνης ἀτμοσφαίρας, μόλις ὅτε προσέκρουον ἐπὶ τῶν ἡμιόνων μας, μᾶς ἐνόουν. Ὅσάκις πνοή τις ἀνέμου διεσκέδαζεν ἐπὶ μικρὸν μέρος τι τῆς ὀμίχλης καταπληκτικαὶ εἰκόνες τόπων ἀγρίων προσέβαλλον ἐπὶ στιγμὰς τινὰς τοὺς ὀφθαλμούς, μεθ' ὃ τὸ παραπέτασμα ἐκλείετο αὖθις ἀδιαχώριστον.

Κατὰ τὰ ἐλάχιστα ἐκεῖνα διαστήματα, ὅτε μὲν ἐπαρουσιάζετο αἴφνης τρία μόλις βήματα ἀπὸ τῶν ποδῶν μας ἀμέτρητος κρημνός, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου δὲν ἤκούομεν μὲν, ἀλλ' ἐφανταζόμεθα τὴν ῥόγγον χειμάρρου, κυλίοντος ἀπὸ βράχου εἰς βράχον ἀφρίζοντα ὕδατα· ἄλλοτε κρημνός, ὀρθὸς πρὸ ἡμῶν, ὑψοῦτο εἰς ἀδιάγνωστον ὕψος· τοῦτον δὲ διεδέχετο βαθυτάτη χαράδρα, εἰς τῆς ὁποίας τὰς ἀποτόμους πλευρὰς εἴρπομεν τρόπον τινὰ ἀναθέμενοι πάσαν ἀσφάλειαν καὶ προφύλαξιν, ἀπὸ ἐνδεχομένου ὀλισθήματος, εἰς τὸ θαυμασίον ὀρμέφυτον τῶν ἡμιόνων μας, οἵτινες ἂν καὶ βλέποντες διὰ μέσου τῆς ὀμίχλης, ὅσον καὶ ἡμεῖς, ἐν τούτοις ἐγνώριζον ποῦ νὰ στηριξῶσιν ἀσφαλῶς τὸν πόδα. Παρετήρησα μόλις ὅτι ἐνίοτε εὐχαριστοῦντο, ὄχι βεβαίως καὶ δι' εὐχαρίστησιν ἡμῶν νὰ βαδίζωσιν ἐπὶ τοῦ ἀκροτάτου χείλους τοῦ κρημοῦ, ἐνῶ ὑπῆρχεν ἀρκετὸς χώρος διὰ ν' ἀποφύγωμεν τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην πορείαν. (Τότε ἀνεπόλουν κατ' ἐμαυτὸν τὰς περιγραφὰς τῶν ἐν Καλαμπάκῃ). Ἐπρεπε δὲ νὰ ἤμεθα εὐχαριστημένοι, διότι ἐπιχειρήσαμεν ταξίδιον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐποχῇ. Ἐνα ἢ δύο μῆνας βραδύτερον ἢ διάβασις διὰ τῶν τόπων τούτων εἶναι ἐπιπονωτάτη αὐτόχρημα δὲ κινδυνώδης. Μοὶ διηγοῦντο τὰς δυσχερείας καὶ τοὺς κινδύνους τῆς διαβάσεως τοῦ Ζυγοῦ ἐν χειμῶνι. Φαντασθῆτε τὸν πλήρη κρημνῶν καὶ χαρα-

δρῶν ἐκείνον τόπον ἐξομαλιζόμενον ὑπὸ τὸν λευκὸν πέπλον τῆς χιόνος, τὰς φάραγγας πληρουμένας μέχρι χειλέων καὶ τὰς ἀτραποὺς ἐξαφανιζομένας ὑπὸ τὸ ὁμοίομορφον χιονῶδες στρῶμα. Ἀδύνατος καθίσταται μᾶς ἔλεγον, ἢ διάβασις ἄνευ ἐμπείρου ὁδηγοῦ, Ἡ χιὼν μαλακῶς ἐστρωμένη ἐν ταῖς χαράδραις εἶνε ἄπιστος ὡς ἡ θάλασσα· ὅπου νομίζετε, ὅτι βλέπετε ἑδάφος ὀμαλόν, διὰ νὰ βαδίσητε, χαίνει ἄβυσσος ἐτοίμη νὰ σᾶς καταπίη. Ἀρκεῖ ν' ἀπατηθῆ τις καὶ νὰ κάμη ἐν μόνον ὀλέθριον βῆμα! οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις δύναται νὰ τὸν σώσῃ. Πολλοὶ δυστυχεῖς εὗρον τὸν θάνατον εἰς τὰ παγωμένα ἐκείνα βάρη, καὶ μόλις τὸν ἐπόμενον Μάιον τηκομένων τῶν χιόνων, εὗρον τοὺς ἀποκρυσταλλωμένους σκελετοὺς,

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰ ὀμαλώτερα μέρη ἡ χιὼν ὑφούται σημαντικῶς. Ἐνῶ ἐθαδίζομεν, ἐδέλεπομεν κατὰ διαστήματα σταυροὺς κεχαραγμένους ἐπὶ τῶν γηραιῶν κορμῶν τῶν ὄξυων, ἄνωθεν δὲ αὐτῶν χρονολογίας. Μᾶς ἐξήγησαν ὅτι οἱ σταυροὶ οὗτοι ἐδήλουν τὸ ὕψος, εἰς ὃ εἶχε φθάσει ἡ χιὼν κατὰ τὴν σημειουμένην χρονολογίαν. Ἐμετρήσαμεν τοιαῦτα ὕψη ἀπὸ τοῦ ἐδάφους καὶ εὗρωμέν τινα ἐξικνούμενα μέχρι τεσσάρων καὶ πλέον μέτρων. Ἐννοεῖται ὅτι κατὰ τὸν χειμῶνα ἡ συγκοινωνία, ἐὰν δὲν διακοπῆ τελείως, περιορίζεται μεγάλως. Πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἐπείγουσα ἀνάγκη, ἢ πρέπει τις νὰ μαστιζέται ὑπὸ τῆς πτωχείας, ὅπως πλείστοι τῶν ἀτουχῶν κατοίκων τῶν παραμεθορίων μερῶν, ἐν τῷ τουρκικῷ καὶ ἑλληνικῷ διὰ νὰ ὑποβληθῆ εἰς τοὺς πόνους καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ ταξιειδίου τούτου κατὰ τοὺς δύο ἢ τρεῖς μῆνας τοῦ βαρέος χειμῶνος. Διὰ τὰς περιστάσεις ταύτας ὑπάρχει σῶμά τι εἰδικῶν ἐργατῶν ἐκ Μετσόβου, χαμάληδων καλουμένων, οἵτινες ἐπ' ἀμοιβῇ προσφέρονται ὡς ὁδηγοὶ εἰς τοὺς ὁδοιπόρους. Γινώσται τοῦ τόπου κατ' ἀκρίβειαν, ἄνδρες βρωμαλέοι καὶ καρτερικοί, μόνοι αὐτοὶ δύνανται τελεσφόρως νὰ ὑπηρετήσωσι τὴν συγκοινωνίαν. Ἐφωδιασμένοι πλατέων διὰ πτύων ἀνοίγουσι δρόμον διὰ μέσου τῶν χιόνων, πολλάκις δὲ προσφέρονται νὰ σᾶς ὑπηρετήσωσι καὶ ὡς ὑποζύγια, μεταφέροντες ὑμᾶς κατὰ διαστήματα ἐπ' ὤμων, ἐνῶ ἄλλοι πράττουσι τὸ αὐτὸ διὰ τὰς ἀποσκευὰς σας. Ταύτας ὅμως, κατὰ τὴν κατάβασιν τοῦ Ζυγοῦ πρὸς τὸ Μέτσοβον, δὲν κοπιῶσι νὰ μεταφέρωσι πλέον οἱ ἴδιοι, τῆς καταβάσεως ταύτης οὔσης ὡς ἐκ τῆς ἀποτόμου κλίσεως κινδυνώδους λίαν, ἀλλὰ ἀποθέτοντες ἐπὶ τῆς χιόνος, εἰς μέρος κατάλληλον καὶ

ώρισμένον, στέλλουσι διὰ λακτίσματος κυλιόμενας μέχρι τῶν προπόδων τοῦ ὄρους, ὅπου ἀναμένουσι τοὺς κυρίους αὐτῶν.

Ἡ ἐποχὴ τοῦ ταξειδίου μας, ὡς προεῖπον, δὲν μᾶς ὑπέβαλεν εἰς οὐδεμίαν τῶν ἐνοχλήσεων τούτων, ἀλλὰ τοῦναντίον συνέτεινε εἰς τὸ ν' ἀπολαύσωμεν, ὅσον τὸ δυνατόν, τῆς τέρψεως ἣν παρέχει ἡ θέα τῶν γραφικωτάτων ἐκείνων βουνῶν τῆς Πίνδου. Ἡ ὁμίχλη τέλος ἤρχισεν ἀραιουμένη καὶ βαδίζοντες πάντοτε ἐπὶ ἀποτόμων ἀνωφερειῶν καὶ διὰ μέσου ὠραιστάτου δάσους ὄξυων, ἐφθάσαμεν περὶ τὴν δεκάτην πρωϊνὴν ὥραν εἰς τὸ χάνι Ζυγοῦ, τὸν σκοπὸν καὶ τὸ τέλος τῆς ὁδοπορίας μας.

Τὸ χάνι Ζυγοῦ, εἰς τῶν σημαντικωτέρων σταθμῶν τῆς ὀροθετικῆς γραμμῆς, εἶναι ὡς καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος δηλοῦται παλαιὸν πανδοχεῖον, τὸ ὁποῖον μεταρρυθμισθὲν καὶ ἐπαυξήθη μετὰ τὴν προσάρτησιν τῶν νέων ἐπαρχιῶν, χρησιμεύει διὰ τὸν στρατωνισμόν ἀποσπάσματος εὐζώνων, διοικουμένου ὑφ' ἐνὸς ἀξιωματικοῦ, κεῖται δὲ τοῦτο ὀλίγον κατωτέρω τοῦ ἀρχένου τοῦ Ζυγοῦ, τῆς πρωτῆς ταύτης διόδου πρὸς τὴν Ἑπειρον. Ὁ σταθμάρχης ἀξιωματικὸς ὑπεδέχθη ἡμᾶς φιλοφρονέστατα. Ἡ πρόθυμος δὲ δεξίωσις αὐτοῦ, ἡ θέρμη πλουσίαις πυρᾶς, συνεχεῖς σπονδαὶ ἡπειρωτικοῦ βουμίου, ἐπὶ πᾶσι δὲ θέα ὀρεκτικωτάτου ἀγρίου ἐριφίου διαμελιζομένου τὴν στιγμὴν ἐκείνην, μᾶς ἔκαμαν νὰ λησμονήσωμεν ταχέως τὸν κόπον τῆς πορείας, καθήμενοι δὲ παρὰ τὴν πυρὰν, καὶ ξιτραίνοντες τὰ κάθυγρα ἐνδύματά μας, ἐλάβομεν παρὰ τοῦ σταθμάρχου τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας διὰ τὴν μελετωμένην συνέντευξιν.

Κατὰ ταύτας, ὁ πασσάς, ὑποστράτηγος, γενικὸς διοικητὴς τῶν σταθμῶν τῆς κατὰ τὸ τμήμα ὀροθετικῆς γραμμῆς, ἀναχωρήσας τὴν προηγουμένην ἐξ Ἰωαννίνων, ὅπου εἶχε τὴν ἔδραν αὐτοῦ, εἶχε φθάσει εἰς Μέτσοβον, ὅπου ἀνέμενε τὴν ἀφίξιν μας. Δὲν ἐχρονотριβήσαμεν, μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀναγκάσωμεν αὐτὸν νὰ περιμένῃ, ἀλλ' ἀμέσως μεταπεμφάμενοι τὸν διοικοῦντα τὸν γειτονικὸν σταθμὸν τοῦρκον ὑπαξιωματικὸν ἐνεχειρίσαμεν αὐτῷ ἔγγραφον πρὸς τὸν φρούραρχον Μετσόβου, δι' οὗ ἀγγέλλοντες αὐτῷ τὴν ἀφίξιν μας, παρεκαλέσαμεν αὐτὸν νὰ ἀνακοινώσῃ τοῦτο εἰς τὸν πασᾶν, ὀρίζων ὡς ὥραν συνεντεύξεως τὴν ἐνάτην πρωϊνὴν τῆς ἐπομένης ἡμέρας, ἣτις συνέπιπτε Κυριακῇ, ὡς τόπον δὲ τὴν θέσιν αὐτὴν τοῦ ἀρχένου Ζυγοῦ. Ὁρίσαμεν δὲ ἡμεῖς τὴν ὥραν καὶ τὸν τόπον, διότι κατὰ

προηγηθὲν μῆνυμα τοῦ πασᾶ, οὗτος εἶχε τὴν ἀβρότητα νὰ ἀφήσῃ εἰς ἡμᾶς τὸ δικαίωμα τοῦτο.

Ὁλόκληρον τὴν ὑπόλοιπον ἡμέραν κατηναλώσαμεν εἰς περιπάτους ἐπὶ τοῦ Ζυγοῦ. Δυστυχῶς ἡ ὁμίχλη διήρκεσεν ὅλην τὴν ἡμέραν, ὥστε ὀλίγιστα ἤδυνήθην ν' ἀπολαύσω ἐκ τῆς θέας τῆς Πίνδου. Ἐν τούτοις αὐτὴ ἡ ὁμίχλη παρίστα δι' ἐμὲ θέαμα πρωτοφανές. Ὅτε μὲν ἀπετέλει διάφραγμα συνεχές, διὰ μέσου τοῦ ὁποίου μόλις διεκρινέ τις ὡς σκιὰς τοὺς πλησιεστέρους κορμοὺς τῶν ὄξυων ἢ τοὺς περιπολοῦντας Τούρκους ἢ Ἑλληνας σκοπούς, ἄλλοτε δὲ διὰ μιᾶς διαλυομένη ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους ὕψουτο πενήκοντα μέτρα ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς μας, ὅποτε ἀπετέλει νέφη ταχέως κινούμενα κατάκαλύπτοντα τὰς κορυφὰς τῶν πέριξ ὕψωματων, αἴφνης, δὲ ταπεινούμενα καὶ περιβάλλοντα πάλιν ἡμᾶς διὰ σκοτεινοῦ πέπλου. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ῥίγος διέτρεχε τὸ σῶμα ἡμῶν, καὶ μετὰ τρία λεπτὰ οἱ μανδύαι ἡμῶν ἦσαν διάβροχοι, ἤσθανόμεθα δὲ τὴν ὑγρασίαν διαπερῶσαν τὰ ἐνδύματα ἡμῶν καὶ προξενούσαν ἐπὶ τοῦ σώματος τὴν συναίτησιν ψυχροῦ ἰδρώτος. Ἀπαξ μόνον βιαία πνοή βορρᾶ ἐκαθάρισε τὴν ἀτμοσφαῖραν πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἀνατολάς καὶ τότε πανόραμα ἐξαισίον προσέπεσεν εἰς τὰς ὄψεις μας.

Κατ' εὐθείαν πρὸ ἡμῶν σειρὰ κοιλάδων, ἴσως τῆς λεκάνης τοῦ Πηγιοῦ, διήνοιγε τὸν ὀρίζοντα μέχρι τῶν τελευταίων βουνῶν, πέραν τῶν ὁποίων ἠπλοῦτο ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάς, ἣν δὲν ἐβλέπομεν, ἀλλ' ἐννοοῦμεν ἐκ τῆς ἐλλείψεως ὕψωματων· τὰ πρῶτα βουνὰ ἐμαύριζον ἐκ τοῦ σκοτεινοῦ χρώματος τῶν δασῶν τῶν ὄξυων καὶ πιτύων, αἱ κορυφαὶ δὲ αὐτῶν ἐγίνοντο φωτεινότεραι ἀπὸ τοῦ βαθέως πρασίνου, τοῦ ὑποκύνου, τοῦ ἐρυθρωποῦ ἢ ἰώθους μέχρι τοῦ γλαυκοῦ. Ἐνῶ πέριξ ἡμῶν τὸ φῶς κωλυόμενον ὑπὸ τῶν ἐπιφανόντων τὰς ἐπιφανείας τῶν βουνῶν νεφῶν προσέπιπτε σκιῶδες, πέραν ἐκεῖ εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος, λαμπρὸς ἥλιος κατηύγαζε τὰς πλευρὰς τῶν βουνῶν δι' ἀφθόνου φωτὸς ἐναλλασσομένου πρὸς τοὺς σκοτεινοὺς χρωματισμοὺς τῶν διασχίζουσῶν τὰς πλευρὰς ταύτας φαραγγῶν. Ἀλλὰ τὸ θέαμα τοῦτο ὑπῆρξε στιγμιαῖον· διότι αἴφνης ἔπαυσεν ἢ ἠλλάξε διεύθυνσιν καὶ ἡ ὁμίχλη ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἐνεθρονίσθη πάλιν ἀπόλυτος κυρίαρχος τῶν βουνῶν-ἐκείνων. Ἐν τούτοις ἤμεθα ἤδη κάθυγροι καὶ ἡ ὑγρασία αὐτῆ, εἰς ἣν δὲν ἤμεθα εἰθισμένοι, καὶ ἡ διαπεραστικὴ αὖρα τῆς Πίνδου μᾶς ἠνάγκασαν νὰ καταφύ-

γωμεν εἰς τὸ χάνι, ὅπου συσπειρωθέντες περὶ τεραστίαν πυρὰν διήλθωμεν τὴν ἐσπέραν μετὰ γεῦμα, κυρίως ἐκ θηραμάτων συγκείμενον, διὰ διηγήσεων περιπετειῶν χειμῶνος σκληροῦ, συλλήψεως λαθρεμπόρων, καταδιώξεως ληστῶν, σκηνῶν δηλαδή ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ὁ βίος τῶν ἐπὶ τῆς μεθορίου φρουρούντων ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν.

Ἡ ἐπομένη ἀνέτειλεν ἐπίσης ὀμιχλώδης καὶ σκοτεινή. Τοῦτο δὲ μὲ δυσηρέσται, διότι ἀνελογιζόμεν ὅτι ἴσως δὲν θὰ μοὶ παρουσιασθῆ συντόμως εὐκαιρία δευτέρως ἐκδρομῆς εἰς τὴν Πίνδον καὶ ἐλυπούμεν σκεπτόμενος τὴν στέρησιν τοῦ θεάματος ὠραίας ἡμέρας ἐπ' αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ἤμεθ' ἡμεῖς τυχεροί. Ἐλαφρὸς ἄνεμος, ἐγερθεὶς περὶ τὴν ἐβδόμην ὥραν βαθμηδὸν ἐνισχύθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐντὸς μιᾶς ὥρας πᾶν ἔχνος ὀμίχλης ἐξηφανίσθη, λαμπρὰ δὲ ἡμέρα φθινοπωρινὴ ἐνέπλησεν ἡμᾶς χαρᾶς. Ἐσπεύσαμεν ἢ ἀνέλθωμεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ἀρχένος, ὁπόθεν νέον πανόραμα ἐξετυλίσσετο. Πρὸ τῶν ποδῶν ἡμῶν ἔκειτο τὸ Μέτσοβον, λευκάζον ἐπὶ τῆς φαῖας πλευρᾶς τοῦ βουνοῦ, εἰς οὗ τοὺς πρόποδας εἶναι ἐκτισμένον. Διὰ τῶν τηλεσκοπίων διεκρίνομεν κάλλιστα τὴν μεγαλυτέραν συνοικίαν αὐτοῦ, τὸ Προσῆλιον ἢ κυρίως Μέτσοβον, ἐνῶ ἡ ἑτέρα συνοικία τὸ Ἀνήλιον, ἐκρύβετο ὀπίσθεν τοῦ Λάκμωνος. Τὸ Προσῆλιον, οὕτω καλούμενον ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ δεχομένης ἀκωλύτως τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, ἔκειτο εἰς τὸ ἄκρον καὶ ἀδὸς ἀγόνου, περίεξ τῆς πόλεως μόνον καλυπτομένης ὑπὸ τινῶν ἀμπέλων καὶ ἐλαιῶν. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως ὑψοῦτο φρούριον τετράπλευρον χαμηλόν, εἰς καλὴν κατάστασιν διατηρούμενον, περὶ αὐτὸ δὲ ἦσαν ἀτάκτως διεσπαρμένοι αἱ χαμηλαὶ οἰκίαι τῶν κατοίκων, ἐξ ὧν διακρίνονται ἐκ τοῦ μεγάλου ὕψους ὀλίγαι οἰκίαι βέηδων ἢ εὐπόρων χριστιανῶν μίᾳ ἢ δύο ἐκκλησίαι καὶ τινα τζαμιά. Μολονότι δὲ τὸ Μέτσοβον ἀπειχεῖν ἀφ' ἡμῶν μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν, ἔνεκεν ὁμοῦ τοῦ ὕψους εἰς ὃ εὐρισκόμεθα, ἐνομιζόμεν ὅτι λίθος ἐκσφενδονιζόμενος ἀπὸ τῆς θέσεώς μας ἤθελε πέσει ἐπὶ τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως. Ἡ χώρα, ἣν εἴχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν, ἦτο ὀρεινοτάτη ἀτελειώτος σειρὰ λόφων καὶ βουνῶν διεδέχοντο ἀλλήλους μέχρις ἄκρων τοῦ ὀρίζοντος, ποῦ δὲ καὶ ποῦ δάση πυκνὰ ὑψικόμων ὄξυων ἐσχίαζον τὰς λευκαζούσας κλιτύας τῶν ὀρέων.

Ἐνῶ παρετηροῦμεν τὸ θαυμάσιον τοῦτο θέαμα, ὁ ἐπὶ τινος πα-

πρακειμένου βράχου Τούρκος φρουρός ἐκάλεσε τὴν φρουρὰν εἰς τὰ ὄπλα. Τοῦτο ἦτο σημεῖον ὅτι ὁ πασᾶς ὤφθη ἐρχόμενος. Πράγματι δὲ ἀμέσως εἰς τὴν καμπὴν τῆς ἀποτόμως ἀνερχομένης ἀτραποῦ ἐφάνη ἡ συνοδεία του βραδέως πορευομένη. Συνέκειτο δὲ αὕτη ἐκ πεζῶν καὶ ἰπέων καὶ εἶχε τοῦτο τὸ περίεργον. Εἰς τινα ἀπόστασιν πρὸ τῆς κυρίας συνοδείας παρετηρήσαμεν στρατιώτας ἀόπλους φέροντας διάφορα πράγματα ἀνά χεῖρας, μεταξύ δὲ αὐτῶν δύο, οἵτινες ἔφερον ἐπὶ κεφαλῆς μεγάλα στρογγύλα ἀντικείμενα, τὸ εἶδος τῶν ὁποίων ματαίως προσεπαθοῦμεν νὰ μαντεύσωμεν. Ἐλύθη δὲ ἡ ἀπορία μας μετ' ὀλίγον, ὅτε προσεγγισάσης τῆς συνοδείας εἶδομεν ὅτι τὰ ἀντικείμενα ταῦτα ἦσαν ταψία, περιέχοντα τὸ μὲν ῥοδοκίκινον χαλδᾶν, τὸ δὲ ὀρεκτικὴν ἐξ ὄρνιθος πῆταν, ἐφ' ἧς στῶμα παχὺ βουτύρου εἶχε παγῶσῃ ἐκ τῆς ψυχρᾶς πνοῆς τοῦ βορρᾶ.

Δὲν θὰ κουράσω τὸν ἀναγνώστην διηγούμενος τὰ καθέκαστα τῆς συνεντεύξεως. Ὁ πασᾶς ἦτο εὐγενέστατος καὶ νοημονέστατος ἄνθρωπος. Τρεῖς ὥραι ἤρκουσαν νὰ μεταδῶμεν ἐπὶ τοῦ ἀμφισβητούμενου σημείου τῆς γραμμῆς, ἰπεύοντες νῦν, χάρις εἰς τὴν εὐγένειαν τοῦ πασᾶ, λαμπροὺς ἐκ Βοσνίας ἴππους, νὰ κανονίσωμεν ἐπὶ τόπου τὴν ὑπόθεσιν καὶ νὰ ἐπιστρέψωμεν περὶ τὴν μεσημβρίαν εἰς χάνι Ζυγοῦ, ὅπως γευματίσωμεν.

Κατὰ τὸ γεῦμα καὶ μετ' αὐτὸ πολλὰ περίεργα ἤκουσα, ἅτινα δὲν εἶνε τοῦ παρόντος ν' ἀφηγηθῶ. Ἄρκει μόνον νὰ σᾶς βεβαιώσω, ὅτι ἐχωρίσθημεν ἄριστοι φίλοι καὶ ὅτι διαβεβαιώσεις συμπνοίας καὶ καλῆς ἀναμνήσεως ἀντηλλάγησαν· νὰ παρατηρήσω δὲ ὅτι ἡ πληθῆρα αὕτη τῆς φιλίας παρατηρεῖται πάντοτε εἰς τὰς μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων συνεντεύξεις, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπικύρωσιν ταύτην διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς σφαιρῶν εἰς τὴν πρώτην τουχοῦσαν παρανόησιν.

Τὴν ἐπομένην ἀνεχωρήσαμεν ἐκ Ζυγοῦ.

(1890)

Κ. Γ. Καλάρης.

Εἰς τὰ ἐρεῖπια τοῦ Μυστρᾶ.

Ὅταν ἡ ἄμαξα, ἡ ὁποία σὲ φέρει εἰς τὴν πόλιν τοῦ δυνακώδους Εὐρώτα, διελθοῦσα τὸ Ἀρκαδικὸν ὄροπέδιον ἀρχίζῃ νὰ κατέρχεται ἀπὸ τὰ κλιμακοειδῆ ὑψώματα, τῶν ὁποίων αἱ τελευταῖαι ῥά-

χεις σχηματίζουν τοὺς λόφους, ὅπου ἡγείρετο ἡ ἀρχαία Σπάρτη, τὸ βλέμμα σου τρυφᾷ εἰς τὴν ὑπέροχον σκηνογραφίαν, τὴν ὁποίαν ἀνοίγει ἐνώπιόν σου ἡ φύσις.

Πρὸς τὰ κάτω ἔχεις τὴν πανήγυριν τῆς ὀλοπρασίνου κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα, στενῆς κατ' ἀρχάς, ἀπλουμένης, καθ' ὅσον προχωρεῖ, μεταξὺ τοῦ Ταῦγέτου καὶ τῶν Μαναλαΐων, πεποικιλημένης μὲ τῆς ἐλαίας τὴν γλαυκὴν θαλερότητα καὶ τῆς κυπαρίσσου τὴν ῥαδινὴν χάριν καὶ τῆς ἀμπέλου τὴν χρυσιζουσαν δροσερότητα. Καὶ ἀνὰ μέσον τῶν ἐσπεριδοειδῶν καὶ τῶν κυπαρίσσων κυλᾷ τὰ ὕδατά του πρὸς τὴν θάλασσαν ἐλισσόμενος ὁ Εὐρώτας, ὅπου ἐλούονται αἱ δρυάδες τοῦ κόσμου τῶν μύθων καὶ οἱ ἥρωες τῶν μαχῶν τῆς ἱστορίας. Ἀπέναντί σου ἐπιμήκης καὶ μὲ τὰς δειράδας του τὰς ἀνερχομένας κλιμακωτὰς εἰς τὰ ὕψη, ὁ Ταῦγετος, ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ ὁποίου ἐτράφησαν τῶν Λακκινῶν γυναικῶν οἱ παῖδες.

Ἐμπροσθεν τῶν ὑψηλοτέρων ὄροσειρῶν τοῦ Ταῦγέτου σειρὰ ὄφρων, βουνῶν ἀποκρήμων, ὡς πρόχωμα ἐγείρεται βαθείας πρὸς τὸ ἐσωτερικόν τοῦ Ταῦγέτου σχηματιζόντων ἀναμεταξὺ τῶν φάραγγας, τὰς φάραγγας ταύτας, αἱ ὁποῖαι ποικιλοτρόπως ἐκλείσθησαν καὶ περιεβλήθησαν τῆς λαϊκῆς παραδόσεως τὸ μυστήριον κατὰ τοὺς πολέμους τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τοὺς Μεσσηνίους.

Εἰς ἓν ἐκ τῶν βουνῶν αὐτῶν, ὄφρὸν ὄρους τραχεῖαν, διακρίνεις ἓν κομψὸν κάστρον, τὸ ὁποῖον περιβάλλει τὴν κορυφήν, ἀληθὲς στέμμα ἀπὸ μακρὰν φαινόμενον μὲ τὴν χαρίεσσαν ποικιλίαν τῶν εὐρύθμων ἐπάλλεων αὐτοῦ.

Τοῦτον τὸν δρόμον ἀπὸ τοῦ Ἀρκαδικοῦ ὄροπεδίου θὰ κατήλθῃ καὶ ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος, ὁ μεγαλομανὴς πρίγκιψ τοῦ Πριγκιπάτου τοῦ Μορέως, ὅτε, ἀφ' οὗ ἐμεγάλωσε τὴν κληρονομίαν τῶν γονέων του, μὲ χαρὰν ἐπεριπάτει καὶ ὑπερηφάνειαν εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἐκέρδισε, καθὼς μᾶς λέγει ὁ ἀρχαῖος χρονογράφος. Τὸ βλέμμα τοῦ ἀνθρώπου ἐξησκημένου εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ὄχυρῶν θέσεων, ἀντίκρουσε τὰ βουνὰ ταῦτα τοῦ Ταῦγέτου, τὰ ὁποῖα σχηματίζουν τὴν πρώτην σειρὰν τῶν προπόδων αὐτοῦ, ὡς ἄλλοι προμαχῶνες ὑψούμενοι. Καὶ μεταξὺ αὐτῶν τῶν βουνῶν, μᾶς λέγουν τὰ περιεργότερα μεταξὺ τῶν περιέργων χρονικῶν τοῦ μεσαιῶνος, τὰ χρονικά τοῦ Μορέως, «ἦρεν βουνὸν παράξενον, ἀπόκομμα εἰς ὄρος, — κάστρον ἐποίηε ἀφιρόν (ὄχυρόν), Μυζηθροῦν ὠνόμασέν το».

Καλυτέραν περιγραφὴν τοῦ βουνοῦ τοῦ Μυστρᾶ, καὶ εἰς ὀλίγας λέξεις, βουνὸν παρᾶξενον, ἀπόκομμα εἰς ὄρος, δὲν θὰ δυνηθῶ ἐγὼ νὰ κάμω ἀπὸ τὸν παλαιὸν Μοραΐτην χρονογράφον.

Δρόμος περνῶν ἀνά μέσον ἐλαιῶνων καὶ κήπων καὶ κυπαρίσσων μᾶς φέρει εἰς τὸ χαριέστατον σημερινὸν χωριὸν, τὸν νέον Μυστρᾶν. Γέφυρα διὰ τοῦ χειμᾶρρου τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος ἐνώνει τὸν Νέον Μυστρᾶν μὲ τὸ βουνὸν τῆς βυζαντινῆς νεκροπόλεως. Μόλις διέλθης τὴν γέφυραν, θέαμα καταπληκτικῆς μεγαλοπρεπειᾶς καταλαμβάνει τὴν ψυχὴν σου. Νὰ φαντασθῆς κόσμον ὀλόκληρον ἐρειπίων πολυειδῶν — κάστρον, περιτειχισμάτων, πύργων, μοναστηρίων, οἰκημάτων, παλατιῶν —, τὰ ὅποια ἐκπηδῶσιν ἐξαίφνης ἐνώπιόν σου νομίζεις ὅτι ἐκπηδῶσιν ἐξ αὐτῶν τῶν σπλάγγων τοῦ βουνοῦ. Ἦκουσα ὑψηλῆς μορφώσεως περιηγητᾶς, ἀφοῦ ἐστάθησαν κατάπληκτοι πρὸ τοῦ ἐκπάγλου θεάματος — τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐρειπίσεως — ν' ἀναφωνῶσιν, ὅτι μεταξὺ τῶν θαυμασίων θεαμάτων, τὰ ὅποια βλέπουσι περιερχόμενοι τὸν κόσμον, οὐδὲν εἶδον νὰ ὁμοιάζῃ μὲ τὸ θέαμα τῆς εἰσόδου ταύτης τοῦ Μυστρᾶ καὶ ἀδύνατον νὰ τὸ λησμονήσῃ τις ποτέ. Καὶ ἀποκρυπταλλῶνει τὸν θαυμασμόν των ὁ Βαρῆς ἀναφωνῶν εἰς τὸ *Ταξείδιόν του εἰς τὴν Σπάρτην*: « Ὑπάρχουσιν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἄλλαι πόλεις τοῦ Μεσαιῶνος, ἡ πόλις Les Beaux εἰς Προβηγκίαν, ἡ πόλις San Gemignano παρὰ τὴν Σιέναν ἢ γραφικότης των μᾶς διασκηδάζει, ἀλλ' ὁ Μυστρᾶς γαμίζει τὴν ψυχὴν μου μὲ ποιήσιν.

Ἄνερχόμεθα τὸν δρόμον, ὁ ὁποῖος μᾶς φέρει πρὸς τὴν Μητρόπολιν, τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ὅπου ἄλλοτε ἦτο τὸ μέγαρον τοῦ Μητροπολίτου τῆς Λακεδαιμονίας. Ἀριστερὰ πρὸς Ν., βλέπομεν τὰ ἐρείπια ν' ἀναρριχῶνται πρὸς τὴν ἀνωφέρειαν τοῦ βουνοῦ. Δεξιὰ ἔχομεν τὰ ἴχνη τοῦ πρώτου, τοῦ ἐξωτερικοῦ περιτειχίσματος, τὸ ὅποιον μὲ πύργους ἀπὸ ἀποστάσεως εἰς ἀπόστασιν περιέβαλε τὴν πόλιν ὅλην. Πέραν τοῦ περιτειχίσματος ἀπλώνεται τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα ἡ χλιδὴ μὲ τὴν θάλλουσαν βλάστησιν αὐτῆς, τὴν ἀνερχομένην ἕως τοὺς πρόποδας τοῦ Ταυῆτου. Τὴν προσοχὴν σου ἐλκύει καὶ τὸν θαυμασμόν σου διὰ τὴν γραφικότητά της διεγείρει ἢ μονῇ τῆς Παντανάσσης. Περικλείεται εἰς εὐρὺν περίβολον μὲ τὰς ὑψιτενεῖς κυπαρίσσους αὐτῆς, μὲ τὸ κομψὸν γραφικὸν κωδωνοστάσιόν της . . .

Ν. Μπέρτου Νεοελλ. Ἀναγν. β' Γυμν. Ἐκδ. πέμπτη 10

Διὰ τὴν εἰσέλθῃς εἰς τὸν ναὸν τῆς Μητροπόλεως, διέρχεται δύο ἀλλὰς, αἱ ὁποῖαι μὲ τοὺς ὑψηλοὺς τῶν τοίχων σὲ φέρουν εἰς μοναστήριον μεσαιωνικόν. Ἡ στοά, ἣ ὁποία εἶναι ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ, ὁ σκοτεινὸς νάρθηξ, αἱ κιονοστοιχίαι καὶ αἱ στεναὶ καμάραι

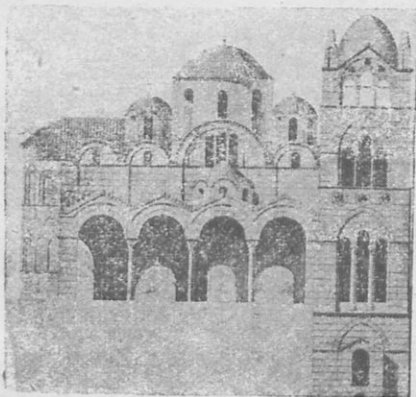
Σχεδιογράφημα τοῦ Μουστροῦ.

τῶν πλαγίων κλιτῶν (1), ὁ ὑπεράνω αὐτῶν γυναικωνίτης — τὰ πάντα ἐξυπνοῦν εἰς τὴν φυγὴν σου τοὺς μυστικοπαθεῖς ἐκείνους Βυζαντινοὺς, οἱ ὁποῖοι συνηθροίζοντο εἰς τὸν ναὸν τοῦτον νὰ λατρεύ-

1) Κλίτος = ἕκαστον τῶν τριῶν διαμερισμάτων, εἰς ἃ διὰ τῶν δύο κιονοστοιχιῶν διαιρεῖται τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ.

σουν τὸν Θεὸν τῶν πατέρων των. Ἀπὸ τὴν Μητρόπολιν προχωροῦ-
ροῦμεν πρὸς Α. Τὸ τμήμα τοῦτο τῆς Βυζαντινῆς πόλεως, ἡ βυζαν-
τινὴ αὐτὴ συνοικία, πιθανώτατα ἐλέγετο τοῦ Βροντοχίου.

Καὶ οἱ δύο ναοί, τοὺς ὁποίους θὰ ἐπισκεφθῶμεν, ἔχουσι τὸ
ἐπώνυμον τοῦτο Ἅγιος Θεόδωρος τοῦ Βροντοχίου, μονὴ τῆς Θεο-
τόκου τῆς Ὁδηγητρίας τοῦ Βροντοχίου. Μοναὶ ἦσαν καὶ αἱ δύο,
πρώτη δ' ἐκτίσθη περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος ἢ μονὴ
τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου ὑπὸ τοῦ μεγάλου Πρωτοσυγκέλλου Παχω-
μίου ἐπιφανοῦς βυζαντινοῦ καὶ μεγάλου πατριώτου. Ὀλίγον ἔπει-

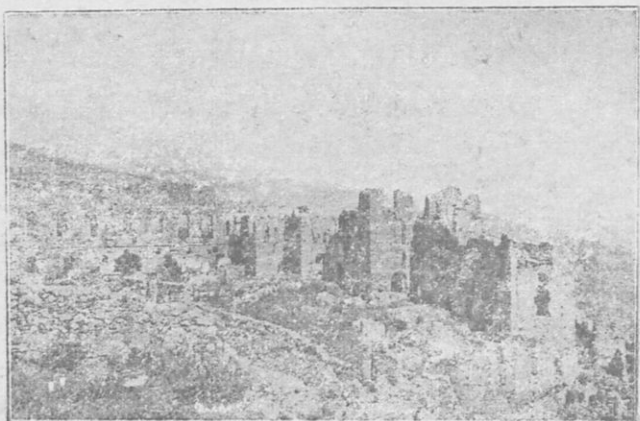

Ἡ Παντάνασσα.

τα ἐκτίσθη ἢ μονὴ τῆς Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας, τῆς ὁποίας
τὸ καθολικὸν λέγεται σήμερον Ἀφεντικό. Συγχρόνως, περὶ τὰς
ἀρχὰς τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος, ἐκτίσθη καὶ ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Δη-
μητρίου, ἡ Μητρόπολις.

Τοὺς χρόνους ἐκείνους, τὰ τέλη τῆς ΙΓ', τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΔ'
ἑκατονταετηρίδος ἤρχισε νὰ συνοικίζεται ἡ πόλις τοῦ Μυστρά καὶ
ἀπὸ τότε ἤρχισαν νὰ κτίζωνται τὰ ποικίλα κτίρια αὐτῆς, ἐκκλησι-
αστικά καὶ ἀστικά. Πρῶτον δὲ κατφκῆθη, ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας τῶν
μνημείων δεικνύεται, ἡ συνοικία τοῦ Βροντοχίου, τὸ κάτω τμήμα
τῆς Βυζαντινῆς πόλεως. Ἐνταῦθα ἠγέρθη ἡ Εὐαγγελίστρια, μικρὸς,
ἀλλὰ κομφὸς ναὸς. Διερχόμενοι παρ' αὐτὴν φθάνομεν εἰς τὸν Ἀ-

γιον Θεόδωρον, ναὸν ἄλλοτε κατηρειπωμένον, ὃ ὁποῖος ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτοῦ μορφῇ ἔχει τελείως ἀναστηλωθῆ σήμερον. Τὸ μεγαλοπρεπὲς τόμπανον καὶ ὃ εὐρὸς αὐτοῦ τροῦλλος ποικίλλουσιν εὐαρέστως τὰς ἄλλας ἀπὸ τῶν ἐρειπίων ποικίλας ἐντυπώσεις. Διότι τοῦτο τὸ ἐξαιρετικὸν ἔχουσι τὰ μνημεῖα τοῦ Μυστρᾶ, ὅτι οὐδὲν ὁμοιάζει πρὸς τὸ ἄλλο, καὶ παντοῦ ἔχομεν κἄτι νέον νὰ ἴδωμεν, κἄτι διαφοροτικὰ ὡραῖον νὰ θαυμάσωμεν. Ὀλίγον πάρα κάτω ἀπὸ τὸν ἄγιον Θεόδωρον, ἡρειπωμένος ὁ ναὸς τοῦ Ἀφεντικοῦ σώζει ἀκόμη τὴν χαριεστάτην ποικιλίαν τῶν πολυαριθμῶν αὐτοῦ τροῦλλων καὶ καμαρῶν, τὸ ὡραῖόν του κωδωνοστάσιον, καὶ εἰς τὴν ἐρεί-

Τὰ παλάτια τῶν δεσποτιῶν.

πωσιν αὐτοῦ, εἰς τὴν νέκρωσιν, ἣ ὁποία τὸ περιβάλλει, μὲ τὰ ἔρημα τριγύρω του οἰκήματα τῶν μοναχῶν, σοῦ διεγείρει ἀληθμόνητον αἰσθημα γραφικότητος καὶ μεγαλοπρεπειάς.

Γνήσιος τύπος τοῦ κλασσικοῦ βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, τὸ Ἀφεντικόν, ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν ἐνδιαφέρουσαν μὲ τὴν Παντάνασσαν, ἣ ὁποία δεικνύουσα μερικὰς ἐπιδράσεις φραγκικὰς, εἶναι γραφικωτέρα. Διερχόμενοι διὰ μέσου ἐρειπίων—καὶ πάντοτε ἐρειπίων—ἀκολουθοῦντες παλαιὰν βυζαντινὴν ὁδὸν ἀναβαίνομεν εἰς τὴν Παντάνασσαν, τὴν καλῦτερον σωζομένην ἐκκλησίαν τοῦ Μυστρᾶ, θαυμάζομεν

ἐκ τοῦ πλησίον ἤδη τὸ ὠραῖον τῆς κωδωνοστάσιον, τὰ πικίλια ἐπὶ τῶν τοίχων κοσμήματά της, ἰδίως τοῦ ἱεροῦ, περιπατοῦμεν εἰς τὴν πρὸς τὴν κοιλάδα ἀναπεπταμένην στοὰν αὐτῆς· ἴσως ὑπὸ τὰς ὑψιτενεῖς καμάρας αὐτῆς περιπατῶν ἄλλοτε ὠνειροπόλησεν ὁ τελευταῖος ἡμῶν αὐτοκράτωρ, δεσπότης τοῦ Μυστρᾶ, τὴν ἀναγέννησιν μιᾶς νέας μεγάλης Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἔως τώρα εὐρισκόμεθα εἰς τὴν κάτω πόλιν τοῦ Βυζαντινοῦ Μυστρᾶ, καὶ ἤδη διερχόμενοι τὴν πόλιν τῆς Μονεμβασίας ἀναβαίνομεν πρὸς τὴν ἄνω πόλιν, τὴν ἀριστοκρατικὴν συνοικίαν, τὴν πόλιν τῶν μεγιστάνων τοῦ δεσπότη τοῦ τῆς Πελοποννήσου. Εἰς τὸ ἄκρον πλατείας εὐρείας (cour d' honneur) ὑψοῦται μακρὸς ὁ τοίχος καὶ ὑψηλὸς τῆς μεγάλης αἰθούσης τοῦ θρόνου τῶν δεσποτῶν. Τὴν αἴθουσαν ταύτην ἐκαθαρίσαμεν ἀπὸ τῶν ἐπιχωματώσεων, καὶ δύνανται ἤδη ὁ θελγόμενος ἀπὸ τὰ μνημεία τοῦ παρελθόντος νὰ θαυμάσῃ τὴν ἀπέραντον ἔκτασίν της, τὰ πολυειδῆ παράθυρά της, τὴν κόγχην, ἐν τῇ ὁποίᾳ, ὡς καὶ εἰς τὰ παλάτια τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἦτο τεθειμένος τοῦ δεσπότη ὁ θρόνος. Ἀπέραντα εἶναι τὰ παλάτια τῶν δεσποτῶν, κάστρον ὀλόκληρον, ὠχυρωμένον μὲ πολυποίκιλα παραρτήματα, στρατῶνας, οἰκήματα, πύργους, πύλας ὠχυρωμένας, ἐξώστας πολεμικούς, προμαχῶνας—τοιαῦτα ἦσαν τὰ παλάτια τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κάστρον ὀλόκληρον, τοιαῦτα εἶνε τὰ παλάτια τοῦ Πεκίνου, τῆς Μόσχας τῆς Ἀλάμβρας.

Ἐνταῦθα περικλεισμένη ὑπὸ τὸν δεῦτερον περίβολον εἶναι ἡ πόλις ἡ ἀριστοκρατικὴ τοῦ Μυστρᾶ. Μικρὰ παλάτια μεγιστάνων, οἰκήματα μεγάλα—τριώροφα πολλάκις—πληροῦσι τὸν περὶ τὰ παλάτια χώρον καὶ ἀναρριχῶνται πάντοτε πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ. Καὶ ἡμεῖς ἄς ἀνέλθωμεν. Δεξιὰ μας ὄπισθεν τῶν παλατίων βλέπομεν πόλιν ὠχυρωμένην, προασπιζομένην ὑπὸ δύο πύργων προσκτισμένων εἰς τὰ ἄκρα αὐτῆς τὴν Πύλιν τοῦ Ναυπλίου. Εἰσερχόμεθα εἰς τὴν Ἄνω ταύτην πόλιν τοῦ Μυστρᾶ διὰ τῆς πόλης τῆς Μονεμβασίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας μεγάλῃ λεωφόρος διερχομένη διὰ τῆς μεσαιωνικῆς πόλεως τοῦ Γερακίου ἦνυνε τὴν πρωτεύουσαν τοῦ δεσποτάτου μὲ τὸ ἐπίνειον αὐτοῦ, τὴν Μονεμβασίαν. Ἀπὸ τὴν Πύλιν τοῦ Ναυπλίου ἤρχισεν ἄλλη λεωφόρος πρὸς τὸ Ναύπλιον αἱ δύο αὗται παράλια πόλεις ἦσαν, ὅπως λέγουσιν τὰ χρονικά τοῦ

Μορέως, «οἱ πρῶτοι λιμιῶνες, ὅπου ἤρχονταν τὰ πλευτικά τοῦ βασιλέως τῶν Ῥωμαίων».

Προχωροῦντες πρὸς τὰ ἄνω βλέπομεν ῥαδινὴν ὑψομένην πρὸς τὰ ἀριστερά μας τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, παρεκκλήσιον τῶν παλατιῶν, κτισθὲν ὅπως καὶ ταῦτα ὑπὸ τῶν Κατακουζηνῶν τῶν πρώτων δεσποτῶν τοῦ Μυστρᾶ.

Ἦδη ἐξερχόμεθα εἰς τὸ Β. Δ. ἄκρον τῆς κλιτύος τοῦ βουνοῦ, καὶ βαδίζομεν παραπλεύρως πρὸς τὸ ὄχυρὸν περιτείχισμα, μὲ πύργους στρογγυλοὺς ἐπιμελοῦς τοιχοδομίας προασπιζόμενον, τὸ ὁποῖον περιέβαλλεν ὅλην τὴν βυζαντινὴν Πόλιν. Κάτωθεν ἐνὸς ἐξώστου πολεμικοῦ μὲ ὀπήν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν οἱ ἀμυνόμενοι ἔχονον κατὰ τῶν πολιορκητῶν ζέον ἔλαιον, ῥητίνην, πίσσαν, ἀναβαίνομεν τὴν ἀπόκρημνον πρὸς τὸ κάστρον τοῦ Γουλιέλμου ἀνωφέρειαν.

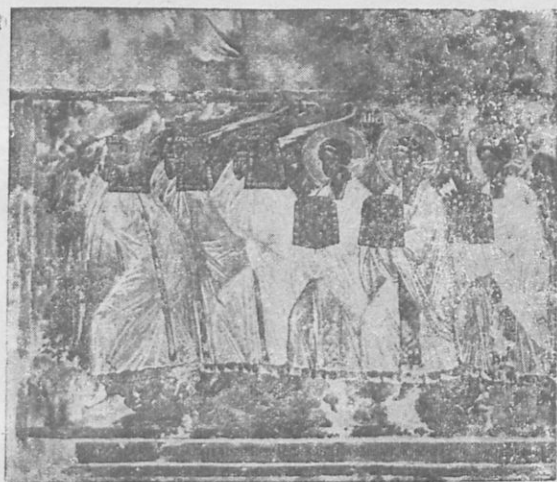
Μικρὸν τὸ κάστρον, ὠχυρωμένον ὁμως μὲ ὅλα τὰ ἐφόδια τῆς πολεμικῆς τέχνης τῶν χρόνων ἐκείνων. Σειρὰ ἐπάλλξεων μὲ τοξότιδας καὶ μὲ δρόμον περιφερικὸν περιβάλλει τὸ περιτείχισμα.

Ἐντὸς τοῦ κάστρου ἐρείπια οἰκίσκων καὶ ὁρομίσκος —συνοικισμὸς στρατιωτικὸς— πύργος κεντρικὸς εἰς τὸ πρὸς τὸν Ταῦγετον ἄκρον τοῦ κάστρου εἶναι τὸ ὕστατον καταφύγιον, τέταρτον τοῦτο ἀμυντήριον τῆς τόσον ἰσχυρῶς ὠχυρωμένης πόλεως. Ἀπὸ τὰς τρεῖς πλευρὰς τοῦ κάστρου, ἀμέσως μετὰ τὸ τεῖχος, κατέρχεται ἀπόκρημνος ὁ βράχος. Ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν Ταῦγετον πλευρὰν ὁ βράχος τόσον ἀποτόμως κρημνίζεται εἰς φάραγγα, ὥστε τεῖχος δὲν ὑπάρχει, τεῖχος εἶναι αὐτὸς ὁ βράχος.

Εἰς τὴν ἄκραν αὐτὴν τοῦ βράχου ἄφωνα ἰστάμεθα θαυμάζοντες τὸ ἐνώπιόν μας ἀπλούμενον ἔκπαγλον θέαμα τῆς φύσεως καὶ τῶν ἐρειπίων.

Ἐμπρὸς μας ἀπλοῦται ἡ κοιλάς τοῦ Εὐρώτα μὲ τὴν πλουσίαν βλάστησιν αὐτῆς, διὰ μέσου τῆς ὁποίας βλέπεις νὰ λαμποκοπᾷ ὀφιοειδῶς κατερχόμενος πρὸς τὴν θάλασσαν ὁ Εὐρώτας. Ἡ θαυμασία σκηνογραφία κλείεται ἀπέναντί σου ἀπὸ τὰς νοτιωτέρας ὑπώρειας τῶν ὄροσειρῶν τοῦ Πάρνωνος καὶ μακρὰν, ὀπισθεν μιᾶς τῶν πτυχῶν αὐτοῦ πρὸς ΝΑ. φαντάζεσαι τὴν ἄλλην ἐκείνην τὴν ἄγνωστον μεσαιωνικὴν ἀκρόπολιν, τὸ Γεράκι, σταθμὸν στρατιωτικὸν εἰς τὸ μέσον τῆς μεγάλης πρὸς τὴν Μονεμβασιάαν στρατιωτικῆς λεωφόρου. Ἄν ἐντείνης τὸ βλέμμα σου μακρὰν πέραν πρὸς Νότον,

θέλεις διακρίνει, ὅταν ἤρεμος εἶναι ὁ καιρός, καὶ τὴν θάλασσαν, εἰς τὴν ὅποιαν ἐκβάλλει ὁ Εὐρώτας ὄπισθεν τοῦ βράχου Μυστρᾶ, ὁ ὁποῖος κρημνίζεται εἰς βαθεῖαν φάραγγα, ὕψωνται αἱ δειράδες τοῦ Ταυγέτου ἀνερχόμενα κλιμακωταὶ εἰς τὰ ὕψη ποικιλλόμενα εἰς τὴν αὐστηρὰν μονοτονίαν τῶν βράχων μὲ τὴν πρασίνην χλοερότητα τῆς εἰς τὰς ὑψηλοτέρας ταύτας ζώνας φουομένης ἐλάτης. Τὰ ὕψη ἐκεῖνα τοῦ ὑπερηφάνου Ταυγέτου, τὸ ἀπέραντον μήκος

Ἐκ τῆς τοιχογραφίας τῆς παριστανούσης θεῖαν λειτουργίαν ἐν τῷ ναῷ τῆς Περιβλέπτου.

καὶ αἱ ἀπόκρημνοι εἰς τὰ πλευρά του εἰσχωροῦσαι χαράδραι, ἢ εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ ἀπλουμένη πλουσία, ἀλλ' αὐστηρὰ καὶ εἰς τὴν χλιδὴν τῆς κοιλάς τοῦ Εὐρώτα — σοῦ ἀποκαλύπτουν τὸ μυστήριον πῶς ἐκεῖ ἐξετράφησαν τὰ τέκνα τῶν ἀρχαίων Λακωνίων καὶ πῶς εἰς τὰ ὕψη ἐκεῖνα ἦλθον οἱ Φράγκοι νὰ κτίσουν τὸ κάστρον των, καὶ οἱ μεγιστάνες κατόπιν τοῦ Βυζαντίου νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου.

Διὰ μίαν νέαν Ἑλλάδα πλήρη ζωῆς καὶ δρόσου μᾶς ἀποκαλύ-

πτουν τὰ πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ κάστρου εἰς τὴν κλιτὸν τοῦ βουνοῦ ἀπλούμενα ἐρείπια.

Ἀπὸ τὸ ὄψος τοῦ κάστρου βλέπεις κόσμον ὀλόκληρον ἐρείπιων ἢ ἀναπηδᾷ ἐκ τοῦ βράχου. Εἰς τὸν νοῦν ἔρχεται εὐκόλως τὸ διάγραμμα τῆς πόλεως. Τὸ ἐξωτερικὸν περιτείχισμα περικλείει τὰς ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας πρῶτον ἐπισκεψήθημεν. Ὑψηλότερα εἰς τὸ μέσον τῆς κλιτύος, ἐγείρονται τὰ παλάτια μὲ τὸ δευτέρον περιτείχισμά τῶν, τὸ ὁποῖον ἐξακολουθοῦν καὶ συναντῶν τὸ πρῶτον, φθάνει ἕως τοῦς βράχους, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑφῆσται τὸ κάστρον.

Τὰ ἐρείπια ταῦτα, τὰ ὁποία ἀντιμετώπισαν τὴν δῆωσιν καὶ τὸν χρόνον, ἴστανται μάρτυρες ἀψευδεις τῆς μεγάλης παρὰ τὸν Ταῦγετον ἐπιχειρηθείσης ἀναγεννήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ κοσμοῦ.

Ἀπὸ τὰ ὄψη τοῦ κάστρου βεβαίως ὁ τελευταῖός μας αὐτοκράτωρ, ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ Παλαιολόγος, προσδύλεπων τὸν Ταῦγετον καὶ τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα, συχνάκις θὰ ὠνειρεύθη μίαν νέαν ἀπὸ τῆς τέφρας τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου ἐγειρομένην μεγάλην Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Τὴν νέαν αὐτὴν δύναμιν τὴν νέαν αὐτὴν ζωὴν, μᾶς τὴν μαρτυροῦν ἰδίως αἱ τοιχογραφίαι, μὲ τὰς ὁποίας ἐπέστρωσαν τοὺς τοῦς τῶν οἱ καλλιτέχνηαι τοῦ Μυστραῦ.

Διότι ἀληθῆς καλλιτέχνης ἦτο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος μὲ χεῖρα σταθερὰν καὶ τολμηρὰν ἐξωγράφησε τὰς κλασσικῆς εὐγενείας μορφὰς τῶν ἀγγέλων τῆς Περιβλέπτου καὶ τοῦ Ἀφεντικοῦ, τὰς πλήρεις κινήσεως καὶ ἐλευθερίας σκηναὶς τῆς Νέας καὶ Παλαιᾶς Διαθήκης, αἱ ὁποῖαι σ' ἐκπλήττουσιν διὰ τὸν πλοῦτον τῆς σκηνογραφίας, διὰ τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τοῦ χρώματος καὶ τῆς γραμμῆς, διὰ τὸν τόνον τὴν ζωηρόν, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει τὴν φύσιν αὐτὴν καὶ σὲ θωπεύει μὲ τὴν θερμὴν πνοὴν τῆς ζωῆς. Ζωὴν ἤλθον νὰ ζητήσουσιν εἰς τὰ βουναὶ τοῦ Ταῦγέτου καὶ τοῦ Πάρνωνος οἱ μὲ τὸν ἐπίσημον Βυζαντινὸν τύπον κουρασμένοι μεγαστάνες τοῦ Βυζαντίου. Τὴν ζωὴν καὶ τὴν φύσιν, ἣ ὁποία ἐδυνάμωσε τὸ κεκμηκὸς βυζαντινὸν τῶν αἵμα, ἐξωγράφησεν εἰς τάπητα χλιδῆς καὶ φαιδρότητος χρωμάτων λιός, ὁ ὁποῖος ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τοῦς πατέρας του τὴν χαρὰν τῶν χρωμάτων, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι ἠγάπησαν τὴν χαρὰν τοῦ λευκοῦ μαρμαροῦ.

Ἄδαμάντιος Ἄδαμαντίου.

Μασσίωρ = α. β.

Νικόλαος Γύζης.
Νικόλαος Γύζης.

«...Θά ἦτο ἀτελής πᾶσα μελέτη περὶ τοῦ Γύζη, ἥτις ὀμιλοῦσα περὶ τοῦ καλλιτέχοντος, δὲν θά ὠμίλει περὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ξενι-
πτεία, ἡ ὁποία τραγουδεῖ τὸ τραγοῦδι τῆς ἀσβέστου νοσταλγίας τῆς

Νικόλαος Γύζης.

μέσα εἰς τοὺς ἀθανάτους στεναγμοὺς τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων μας, εἶχε καταστήσει χιλιάκις προσφιλέστερον, τὸ Ἴνδαλμα τῆς μακρο-
νῆς πατρίδος εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Γύζη καὶ ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος ἐ-
ξεδηλώνετο μετὰ πρωτοτυπίας, ἡ ὁποία δὲν εἶχε τίποτε τὸ κοινὸν
πρὸς τὴν συμβατικὴν ῥητορικὴν τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος πατριωτῶν,
εἰς ὅ,τι ἔλεγεν, εἰς ὅ,τι ἔγραφεν, εἰς ὅ,τι ἔζη. Διηγοῦνται, ὅτι εἰς
τὸν ἀπέρητον πατρικὸν οἶκον τοῦ Γύζη, εἰς τὴν Τῆνον, ὑπῆρχε

χαλκογραφία παριστώσα ἄνδρα τοῦ Ἀγῶνος καὶ ὅτι ὁ μικρὸς Νικόλαος, παιδίον, πολλάκις εἶχε μείνει εἰς ἔκστασιν πρὸ τῆς εἰκόνης αὐτῆς. Ἀπ' αὐτὴν νομίζει τις, ὅτι εἶχεν ἀντλήσει ὅλην τὴν θερμὴν τῆς ἀγάπης, ἣν τὸν παρηκολούθησεν εἰς ὅλην τοὺς ζώην, μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς. Ἀπὸ τὴν εἰκόνα αὐτὴν ὁ Γόζης ἀντέγραψε τὸ πρῶτον σχέδιόν του, προτοῦ μάθῃ κἄν τι εἶναι ἡ ζωγραφικὴ. Καὶ ἡ ἰδέα τῆς Τέχνης καὶ τῆς Πατριδος συνεξεύχθησαν εἰς τὴν καρδίαν του διὰ παντός. Ὀνειρεύετο διὰ τοῦτο νὰ γράψῃ τὴν Δόξαν του εἰς μεγάλον πίνακα, προωρισμένον εἰς νεοελληνικὴν Ποικίλῃν τινὰ Στοάν· εἶχε δὲ φαντασθῆ καὶ μνημεῖον μαρμάρινον ἀκόμη, διότι ὁ Γόζης κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς τοῦ ἠσχολεῖτο καὶ μὲ τὴν γλυπτικὴν.

Τὰ βλέμματα τοῦ ἐπισκεπτομένου τὸν οἶκον τοῦ Γόζη εἰς τὸ Μόναχον, πράγματι, ἐστηρίζοντο ἐπάνω εἰς ἓν καλλιτέχνημα ἐκ πηλοῦ, μαυρισμένον ἀπὸ τὸν καιρὸν, τὸ ὅποιον μακρόθεν ἐφαίνετο ὡς κἄτι ἐμπνευσμένον, ὁρμῶν πρὸ τὰ ἐπάνω μὲ πτῆσιν Νίκης τοῦ Παιωνίου, ἐξεληθὸν ἰσχυρῶς συγκεκροτημένον ἀπὸ τὰ σπλάχνα τοῦ καλλιτέχνου, εἰς ὁρμὴν ἐνθουσιασμοῦ. Καὶ ἡρώτα τι ἦτο.

Ἦτο πρόπλασμα τῆς Ἑλευθερίας. Ὁ Γόζης ἐμάλασσε καὶ τὸν πηλόν, αἰσθητοποιῶν καὶ δι' αὐτοῦ τὰς ἰδέας του, τὰς ἰδέας αἱ ὁποῖαι συνωθοῦντο πυκναὶ ἐντὸς αὐτοῦ. Ὑπάρχουν ζωγράφοι, οἱ ὁποῖοι λαμβάνουν τὰς σημειώσεις τῶν ἰδεῶν τῶν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον.

Τὸ πρόπλασμα τοῦ ἦτο μία ἰδέα, καὶ ἰδέα ἦτο ἑλληνικὴ. Πῶς ἄλλως; Πτώματα νέων ἀλκίμων, πτώματα γερόντων ἐξησθενημένων, πτώματα γυναικῶν βρεφῶν συσσωρεύονται καὶ ἀποτελοῦν στυλοβάτην ὑψηλόν, στυλοβάτην αἱμάτων, ὀδυνῶν, θυσιῶν, ἀγάπης. Καὶ ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου τούτου, εἰς κίνησιν θαυμασίαν, εἰς ἔξαρσιν ὑπεράνθρωπον, εἰς πτῆσιν καταπλήσσοσαν ὑφοῦται ἡ Ἑλευθερία. Ἐπήδησεν ἐπὶ τῶν θυμάτων, ἀνέβη ἐπὶ τῶν νεκρῶν τῶν λατρευτῶν τῆς. ἐξώρμησεν ἐπάνω εἰς τὰς σαρκίνας ταύτας ἐπάλξεις, διὰ ν' ἀνέλθῃ πρὸς τὴν ζώην καὶ τὴν ὑπαρξίν. Καὶ ἐφαντάζετό τις ἀμέσως τὸ πρόπλασμα τελειούμενον, λαξεύμενον εἰς τὸ λευκὸν μάρμαρον ἢ ἐκτυπούμενον εἰς τὸν αἶθοπα χαλκόν, ὀρθούμενον ὑψηλὰ ὡς ἡ «Γερμανία» τοῦ Νίδερβαλδ ἢ ὡς ἡ «Μπαθάρια» τοῦ Μονάχου — ἀλλὰ κἄτι πολὺ ὀλιγώτερον βαρὺ, κολοσσιαῖον καὶ πισσι-

κόν και κάτι πολὺ ἀβροφύτερον, ἐπαρεστώτερον, ἑλληνικώτερον ἀπὸ ἐκείνας— ὕψηλὰ ἐν μέσῳ τῆς δόξης τοῦ οὐρανοῦ τῶν Ἀθηνῶν, καθ' ἣν ὄραν ἢ θριαμβευτικὴ δύσις τοῦ ἡλίου γεμίζει μὲ ἀνθηφανταστικά τὸν ἰόχρυσον ὀρίζοντα και ῥίπτει ἀπεφθον τὸν χρυσοῦν της ἐπὶ τῶν νεφῶν, προσκεφαλαίων ἐκ ῥόδων, ἐπὶ στρωμνῶν ἐκ ῥόδων.

Τὴν Ἑλλάδα ὅμως, ἔλεγε, δὲν ἐτόλμα νὰ ἐξεικονίσῃ. Ἐφοβείτο, ὅτι ἡ τέχνη του θ' ἀπεδεικνύετο κατωτέρα τοῦ ἰδανικοῦ του.

Τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος τὴν δόξαν συνεδύαζε μὲ τὴν καλλιτεχνικὴν ἀναγέννησιν τῆς νεωτέρας και ἔλεγεν, ὅτι, ὅταν ἐμβῆκεν εἰς τὸ Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν, ἐδάκρυσε βλέπων πόσα ὀλίγα ἀριστουργήματα εἶχον μείνει εἰς τὴν πατρίδα των.

Ὅλίγα πράγματα ὠραία, ἀληθῶς ἔσοχα ἔργα, τὰ ὅποια νὰ συγκινοῦν τοὺς πολλοὺς και νὰ καθιδύουν συγχρόνως τοὺς ὀλίγους— αὐτὸς εἶναι ὁ προσρισμὸς τῶν ἀριστουργημάτων— μᾶς ἀφήκαν. Ἦθελα, ἔλεγε, νὰ μαζεύσω τὴν Ἀφροδίτην τῆς Μήλου, τὸν Ἑρμῆν τοῦ Πραξιτέλους, τὰ μάρμαρα τοῦ Παρθενῶνος, τοὺ τὰ φθείρει ἡ ὑγρασία τοῦ Λονδίνου, κάτι ἔργα τῆς γλυπτοθῆκης τοῦ Βατικανοῦ ἢ τοῦ μουσείου τῆς Φλωρεντίας, μερικά ἄλλα ἀκόμη, τὰ ὅποια εἶδα ἐδῶ κ' ἐκεῖ και ἤθελα ἐν οἰκοδόμημα μαρμάρινον, ἀπλοῦν και ἀφελές, λιτὸν και ὠραῖον νὰ τὰ περικλείῃ ὅλα! Τί ναός! Τί προσκύνημα! Ἡ ἐκκλησία τοῦ Καλοῦ! Ὡς οἱ ἀληθῶς ἀγαπῶντες ὅμως, ἦτο αὐστηρὸς εἰς τὰς κρίσεις του και τίποτε δὲν τὸν ἠνώχλη περισσώτερον ἢ ἡ «καταδίωξις τῆς μόδας», ὅπως ἔλεγεν, εἰς τὴν ὅποιαν ἐνόμιζεν ὅτι πρωτεύομεν.

Χρειαζεται ἄλλο πνεῦμα νὰ πνεύσῃ ἐπάνω εἰς τὴν Ἑλλάδα, προσέθετε, χρειάζονται ἄλλου εἴδους κόποι, ἄλλαι προσπάθειαι, ἄλλη ὑπομονὴ ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὅποιαν καταβάλλομεν.

Ὅταν ἐπρόκειτο περὶ τῆς παλινοστήσεως, τοῦ προσφιλοῦς ὄνειρου, κάθε ἐπιφύλαξις ὑπεχώρει και εἰς μίαν ἐπιστολὴν του ἔγραφε: «Τὸ σχέδιόν μου νὰ ἔλθω νὰ σὰς ἴδω, νὰ ἐπανάιδω τὴν πατρίδα μου, τὰδῆλφια μου, τοὺς φίλους μου, νὰ ἴδω τὴν θάλασσαν, τὴν ὅποιαν ἀγαπῶ και φοβοῦμαι, πραγματοποιεῖται μετ' ὀλίγας ἡμέρας. Τὸ ὄνειρον αὐτὸ μού φέρει διαδοχικῶς χαράν, λύπην, φρίκην, γλυκύτητα. Τὸ πρῶτ' χαίρω, τὸ βράδου φρίττω... Ἄν ἰδῆτε, ὅτι πολὺ συγκινοῦμαι, στείλατέ με πάλιν ὀπίσω, διώξτέ με πάλι

στά ξένα». Καί ἐν ἀπό τὰ τελευταία γράμματά του : «Εἶπέ τους, ὅτι εἶμαι ἀκόμη ὁ ἴδιος· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἤξευραν, ὅτι ἔχω νοσταλγίαν καὶ ὅτι ἂν ἠμποροῦσα νὰ ἔλθω αὐτοῦ καὶ νὰ πᾶμε ὅλοι

Ἡ Δόξα.

εἰς τὸ ἀκρογιάλι τοῦ Δαφνιοῦ, θὰ ἐγινόμεν καλὰ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν».

Τὸ θρησκευτικὸν αἴθεμα ἦτο εἰς τὸν Γόζην ὄχι ὀλιγώτερον ζαηρὸν καὶ ἔντονον τῆς φιλοπατρίας, κατὰ περίεργον δὲ σύμπτω-

σιν ἡ πρώτη καὶ ἡ τελευταία εἰκὼν τοῦ ἐκ τῆς Θρησκείας ἔλαβον τὴν ἔμπνευσίν των. Ἡ πρώτη εἶναι τὸ «Ὀνειρον τοῦ Ἰωσήφ», σελὶς ἀνεκδοτικῆ ἐκ τῆς Παλαιᾶς γραφῆς — ἡ τελευταία, τὸ κῆρυξ τοῦ χρωστήρός του — τὸν ὅποιον, κατὰ τὴν φράσιν Γερμανοῦ κριτικοῦ, παρέδωκεν ἡδὴ εἰς τὸν Θεόν, παρ' οὗ τὸν εἶχε λάβει — σελὶς ἐμπνεύσεως μυστικῆς ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης : «Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος ἔρχεται».

Καὶ εἶναι, περιεργότερα σύμπτωσις ἀκόμη, αἱ δύο εἰκόνες δύο χαρακτηριστικοὶ σταθμοὶ τοῦ ἔργου τοῦ Γύζη : Τὸ ἀνέκδοτον, ἡ πραγματιστικὴ ζωγραφικὴ, ἡ φυσικὴ ἔμπνευσις, ἡ πρώτη — τὸ ὄραμα, ἡ ιδεώδης ἀνύψωσις, ἡ ὑπερκόσμιος ἀποκάλυψις ἡ δευτέρα ἀμφότερα δὲ τὰ ἔργα πηγὴν ἔχουν τὴν θρησκείαν, τὴν θρησκείαν τῆς ψυχῆς, ἐννοῶ, τὴν ὑπερτέραν ἐτηρῶν τύπων, στενῶν δογμάτων, προλήψεων, δεισιδαιμονιῶν, τὴν θρησκείαν τὴν ἄσρκον τῆς Πίστεως καὶ τῆς Ἀγάπης.

— Ὁ κόσμος, ἔλεγεν ὁ Γύζης, παρουσιάζεται συνήθως εἰς προβλήματα ἐνώπιόν μας. Καὶ τὰ προβλήματα αὐτὰ προσπαθῶ νὰ λύσω.

Καὶ τὰ προβλήματα ἐζητεῖ νὰ λύσῃ μὲ ὄλην του τὴν ψυχὴν καὶ μὲ ὄλην του τὴν διάνοιαν, ἀληθῆς «κατατηξίτεχνος», κατὰ τὴν θαυμασίαν λέξιν τῶν παλαιῶν εἰσχωρῶν εἰς τὸ βάθος τῆς τέχνης καὶ οἶονεὶ τήκων τὴν ὄλην, διὰ νὰ ἀνεύρῃ καὶ φάσῃ τὸ πνεῦμα, τὸ ἐντὸς αὐτῆς. Ἡ ἀναζήτησις αὕτη τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ἀπολύτου ιδεώδους τόσον ἐμπαθῆς ἦτο εἰς τὸν Ἑλληνα καλλιτέχνην, ὥστε ὅταν τὸν ἠρώτα κανεὶς εἰς πόσον καιρὸν ἠδύνατο νὰ τελειώσῃ μίαν εἰκόνα, τοῦ ἀπάντα :

— Ἐγὼ δὲν τελειώνω ποτέ !

Διότι δι' αὐτὸν πράγματι ἐν ἔργον δὲν ἦτο ποτέ τελειωμένον καὶ ὑπὲρ τὰς γραμμὰς, τὸ σχέδιον ὑπὲρ τοὺς χρωματισμούς του, ἔζη μίαν ἄλλην τελειοτέραν ζωὴν, τὴν ζωὴν τῆς συλλήψεως καὶ τῆς ἐμπνεύσεως, ἀληθῆς «ἡρώς τοῦ Παρνασσοῦ», ὅπως ὠνομάσθη, ἀναρριχώμενος διαρκῶς δι' ἐντόνου προσπαθείας πρὸς τὴν ἄφθαστον κορυφὴν του.

Δ. Κακλαμάνος.

Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Γόζη.

Ἡ Δόξα .

Πρέπει νὰ ἔλθω εἰς μερικὰς τῶν εἰκόνων τοῦ Γόζη. Θέλω πρῶτον τὴν Δόξαν του ν' ἀναμνησθῶμεν ὅλοι ἐδῶ. Θέλω τὸ ἀθάνατον ἐπίγραμμα τοῦ μεγάλου ποιητοῦ νὰ πλανηθῆ εἰς ψιθυρισμὸν ἐνθουσιώδη ἐπάνω εἰς τὰ χεῖλη ὄλων μας :

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ῥάχη,
Περπατῶντας ἡ Δόξα μονάχη,
Μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια,
Καὶ στὴ κόμη στεφάνι φορεῖ,
Γενομένο ἀπὸ λίγα χοιτάρια,
Ποῦχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

Ἔχει κάτι τὸ ἐξόχως ἀρρενωπὸν ἡ Δόξα αὐτὴ, ἡ πινδαρικὸν ἔχουσα τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ κάλλος ὑψηλὸν καὶ μονῆρες πνεῦμα περιπλανώμενον εἰς τὴν αἵματοβαφῆ γῆν· δαιμόνιον ὑπέργειον, ἐγγραφον εἰς τὰς ἀθανάτους Δέλτους τῆς αἰωνίας Μνήμης τὰ ὀνόματα τῶν ἐλευθερωτῶν, δύναμις ὑπερκόσμιος συλλαβίζουσα, εἰς στροφὴν ὕμνου ἀελλώδους, εἰς πνοὴν θυελλώδη τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος τῶν ἐρειπίων, τῶν αἱμάτων, τῶν θυσιῶν τῆς ἀταπαρνήσεως.

Τὸ τετράστιχον τοῦ Σολωμοῦ ἔχει δύο γραφάς. Ἄλλοι λέγουν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἔγραψε :

καὶ στὸ χέρι στεφάνι κρατεῖ,
Γενομένο ἀπὸ λίγα χοιτάρια,
Ποῦχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

Ἄλλοι :

Καὶ στὴ κόμη στεφάνι φορεῖ

. . . . . κ. τ. λ.

Ὁμίλησα μὲ τὸν Γόζην περὶ τῆς Δόξης του καὶ μοῦ εἶπεν, ὅτι ἠγνόει τὴν δευτέραν ταύτην γραφὴν. Ἄλλ' οἱ δύο ποιηταί, ὁ ποιητὴς τοῦ χρωστήρος καὶ ὁ ποιητὴς τοῦ λόγου, συνηνητήθησαν εἰς τὸ ὕψος τῆς ἐμπνεύσεως τῶν καὶ ἐπεκοινωνήσαν διὰ τῆς μυστηριώδους συναφείας τῶν ψυχῶν. Καὶ οἱ δύο ἐσταμάτησαν εἰς τὴν αὐτὴν εἰκόνα, παραδέχομαι δ' ἀδιστακτως, ὅτι ἡ ἀληθὴς μορφή τοῦ Σολωμοῦ, ἡ γνησία, εἶναι ἡ παριστάνουσα τὴν Δόξαν στεφανωμένην μὲ

τὸ στεφάνι τῶν ὀλίγων χορταριῶν, ποῦ ἀφῆκε τοῦ βαρβάρου ἢ ὀ-
λεθρία πνοή νὰ φύωνται ἀκόμη εἰς τὰ Ψάρᾶ.

Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Σολωμὸς μ' ἐνέπνευσε ἐλεγεν ὁ Γόζη·,
ἀπαντῶν εἰς κρίσεις καὶ ἐπιφυλάξεις περὶ τῆς Δόξης του. Ἄλλὰ
καὶ ἐγὼ ὁ ζωγράφος ποιῶ. Καὶ ἐγὼ εἶμαι ποιητής. Δὲν ἠθέλησα ν'
ἀντιγράψω τὸν Σολωμόν. Ἐγὼ ἠθέλησα ν' ἀντιγράψω τὴν Δόξαν,
τὴν αἰωνίαν Δόξαν, ὅπως τὴν ἠσθάνθη. Ἐπερίμενα τὸ σχέδιον αὐτὸ
νὰ τὸ ἐξέτεινα μίαν ἡμέραν εἰς καμμίαν μεγάλην εἰκόνα, πίνακα
ἐλληνικόν, ὁ ὁποῖος νὰ γίνῃ ὁ πυρὴν ἐλληνικῆς Βαλχάλας (1). Τώ-
ρα ὅμως, ποῦ δὲν ἐνοήθη, θὰ τὸ κάψω, θὰ παραγγείλω εἰς τὰ παι-
διά μου νὰ τὸ κάψουν!

Εὐτοχῶς ἡ παραγγελία δὲν ἐδόθη. Ἡ Δόξα τοῦ Γόζη ἐσώθη
διὰ τὴν τέχνην· ἐσώθη διὰ τὴν φήμην τοῦ καλλιτέχνου.

Ἐπιτομή τῆς Ὀλυμπιονίκης.

Εἰς τὸν Ὀλυμπιονίκην τοῦ Γόζη, τὴν φωτεινὴν αὐτὴν κεφαλὴν,
τὴν ὁποίαν καταφέγγουν τὸ κάλλος καὶ ἡ σκέψις, ἔχομεν ἔντονον
τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἰδιοφυΐας του τῆς πρωτοτύπου, ἡ ὁποία ἐλληνικὴ
τὴν ἔμπνευσιν δὲν ἔχει τίποτε τῆς ξηρᾶς σχολαστικότητος τοῦ πα-
ρεξηγηθέντος κλασικισμοῦ καὶ δι' ὁδῶν ἀβάτων μᾶς πλησιάζει πρὸς
τὴν ῥωμαντικὴν Ἑλλάδα, «ἥτις ἀπέβη καὶ πάλιν (λέγει εἰς κριτι-
κός) ἡ ὄνειρῶδης χώρα τῆς φαντασίας καὶ κατέστη στοιχεῖον οὐ-
σιώδες τῆς νεωτάτης τέχνης». Οἱ λόγοι τοῦ Γκαίτε περὶ τῆς Ἰφι-
γενείας, ἡ ὁποία «ἀνεζήτει μὲ τὴν ψυχὴν τὴν Ἑλλάδα, ἐπανέρχεται
εἰς τὴν μνήμην. «Ἐπετεύριζον αἱ σκέψεις πρὸς τὰ δωμάτια τὰ πα-
τρικά, ὅπου ὁ ἥλιος διὰ πρώτην φοράν ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτὴν τὸν
οὐρανόν». Ὅποια ἀναπόλησις τοῦ θεάματος τῆς Ὀλυμπίας! Αὐτὸς

---

1) Οὕτως ἐκαλεῖτο κατὰ τὴν σκανδιναυικὴν μυθολογίαν ἡ λαμπρὰ καὶ
παμμεγίστη ἀλλή ἢ αἴθουσα, ἐν ἣ διέμενον μετὰ θάνατον οἱ γενναῖοι ἐν μά-
χαις πεσόντες. Βαλχάλαν ἐπίσης ὠνόμασεν ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδο-
βίκος ὁ Α' μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα, ὅπερ οἰκοδόμησεν τὸ 1830—1842 κατὰ
τὸ πρότυπον τοῦ Παρθενῶνος, ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὄρους τινὸς παρὰ τὸ Re-
gensburg καὶ ὅπερ πλὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ πλαστικοῦ κόσμου συνισταμένου εἰς
συμβολικὰς παραστάσεις τῆς ῥωμανικῆς δόξης, ἔχει ἐν τῷ σκῆψ τὰς προτο-
μὰς ἐνδόξων Γερμανῶν.

εἶναι ὁ δοξασμένος ἔφηβος τοῦ κάλλους καὶ τῆς ἀγκῆς, ποῦ ἀνευ-
φήμει ἢ μυριόστομος ἰαχὴ τοῦ Σταδίου. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἥρωας τοῦ
παλαιοῦ, ἀλλὰ πάντοτε ἀθανάτου ὕμνου τοῦ Ἀρχιλόχου, τοῦ ψάλ-
λοντος· «Τήνελλα, καλλίνικε». Δι' αὐτὸν οἱ Ἑλλανοδίκαι ἔκοψαν

Ὁ Ὀλυμπιονίκης.

μὲ χρυσοῦν δρέπανον θαλερὸν κλάδον ἀπὸ τῆς καλλιστεφάνου ἐλαί-
ας», τοῦ ἱεροῦ δένδρου τὸ ὁποῖον ὁ Ἡρακλῆς ἔφερε, κατὰ τὸν ὕ-
μνον, «ἀπὸ τῶν σκιερῶν πηγῶν τοῦ Ἰστρου, ἀπὸ τὴν χώραν
τῶν Ὑπερβορείων, διὰ ν' ἀποτελέσῃ σκέπην κοινὴν εἰς τοὺς ἀνθρώ-

πους καὶ μῆμα κάλλιστον τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἄθλων». Αὐτὸν θὰ στέψη ὁ «γλαυκόχροος κόσμος τῆς ἐλαίας», τῆς ἀποτεθειμένης ἐπὶ τῆς χρυσελεφαντίνης τραπέζης. Τὸν δρόμον αὐτοῦ θὰ σπεύρουν οἱ θαυμασταὶ του μὲ ἄνθη καὶ πολύτιμα δῶρα. Δι' αὐτὸν θ' ἀναρριγήσῃ ῥίγος χαρᾶς καὶ ὑπερηφανείας ἡ πατρίς του. Αὐτὸς εἶναι τέλος ὁ ἔνδοξος, τὸν ὁποῖον θὰ δοξάσῃ ὁ Πίνδαρος πρὸ κατὰ τὸν ποιητὴν :

Στεφανηφόρος ἔρχεται κί' οἱ ἄρχωντες ἀκόμα
σηκῶνονται μπροστά του

Λόξα χαρίζει θαλερὴ τὸ θεϊκό του στόμα,
Ζωὴ τὸ μίλημά του

ὁ Πίνδαρος ἀπὸ τὸν ὁποῖον περιμένουν οἱ νικηταὶ καὶ περιμένουν αἱ πόλεις «ῥυμους λευκοὺς σὺν κρίνα».

Ῥυμους λευκοὺς, λαμπρότερους παρὰ ἡ θνητὴ πορφύρα,
Ἀμάραντα λουλούδια

Στέμμα φωτός, πού δὲν μπορεῖ νὰ τὸ σιοτίσῃ
[ἡ μοῖρα.

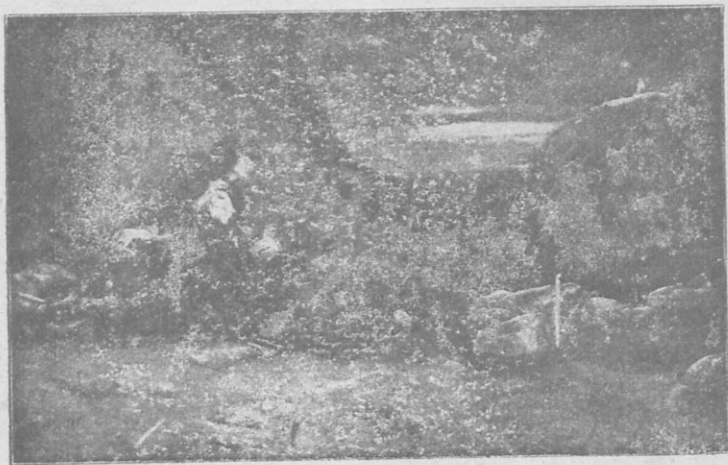
καὶ τοῦ ὁποῖου τὰ ἐπινίκια χαράσσονται εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Ὀλυμπιονίκου διὰ χρυσῶν γραμμάτων. Ἄλλ' ἡ ὀλυμπιακὴ πανήγυρις δὲν ἦτο μόνον ἑορτὴ σωμάτων, ἦτο καὶ ἑορτὴ ψυχῶν. Τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν, τὰ κοσμοῦντα τὴν Ἄλτιν, ὠμίλουν πρὸς τοὺς θεατὰς περὶ λατρείας καὶ οἱ ἀνδριάντες τῶν ἡρώων, οἱ ὑφύοντες τὸ θεῖον κάλλος τῶν παρὰ τὸ ρεῖθρον τοῦ Ἀλφειοῦ, διηγούντο πρὸς αὐτοὺς τὴν ἡρωϊκὴν παράδοσιν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Γύζης ἀπετύπωσεν εἰς τὴν μορφήν τοῦ Ὀλυμπιονίκου τοῦ τὸ βάθος ὅλον τοῦ χαρακτήρος τῆς ἑορτῆς. Ὁ νικητὴς του δὲν εἶναι μόνον ὑπερόχως ὠραῖος τὸ σῶμα. Εἶναι καὶ ὑπερόχως ὠραῖος τὴν ψυχὴν. Καλὸς κληθεὶς.

Ὁ κότινος στέφει μέτωπον ἄγνόν, συνανθεὶ ἡ κόμη μετὰ τῆς δάφνης», κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Φιλοστράτου, καὶ ἡ μορφή ἀποπνέει βαθὺ μυστήριον ὑψηλοφροσύνης καὶ γενναιότητος περιβάλλει δ' αὐτὴν σεμνότης θρησκευτικῆ. Νομίζει τις, ὅτι ἔχει ἐνώπιόν του ἅγιόν τινα τῆς ἀρχαιότητος. Ἴσως ὑπάρξουν οἱ ψιθυρίζοντες, ὅτι ἀνακαλύπτω πολλὰ εἰς μίαν ἀπλὴν κεφαλὴν, ἀλλ' ἐνθυμοῦμαι ἐκείνο τὸ ὁποῖον μοῦ ἔλεγεν ὁ Γύζης : — Μὲ ἐννοοῦν καλύτερα εἰς τὰς
N. Μπέτρου.— Νεοελ. Ἀναγν. β' Γυμν. Ἐκδ. πέμπτη 11

Ἀθήνας. Ἐχουν κάτι τὸ ἀνεπιγνώστως ἀφελές ὅσοι γράφουν διὰ τὰ ἔργα μου, ἀλλ' οἱ γράφοντες εἰσδύουν βαθύτερα εἰς τὴν σκέψιν μου. Ἐδιάβασα πράγματα ποῦ εἶπα : «Αὐτός ἐδῶ ἐπλησίασε τὴν φυγὴν μου. Αὐτός ἐδῶ κάτι εἶδε μέσα μου, ὅταν συνελάμβανα τὴν ἰδέαν μου. Μία ἀνατριχίλα ἀπὸ τὸ ῥίγος τῆς φυγῆς μου ἐπέρασεν εἰς τὴν ἰδικήν του».

Τὸ Τάμμα,

Τὸ «Τάμμα» εἶναι θέμα, τὸ ὁποῖον τρις ἐξετέλεσεν ὁ Γόζης, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν «φυγὴν» του μὲ τὸ

Τὸ Τάμμα.

θρησκευτικόν της μυστήριον καὶ τὴν ἀφελὴ πίστιν της, ἀλλὰ καὶ τὸν βαθὺν συμβολισμόν της. Τὸ ἔργον τοῦτο, ἐκ τῶν πρώτων τῆς δευτέρας περιόδου, μετέχει καθαρῶς καὶ τῆς πρώτης. Εἶναι σύνθεσις ἰδανιστικῆ ἔμα καὶ σκηνῆ πραγματιστικῆ, μελωδία αὐστηροῦ ῥοθμοῦ, σεμνῆς μελαγχολίας καὶ εὐγενοῦς θλίψεως. Κόρη, ζῶσα ἔρωτά χωρὶς ἐλπίδα, πηγαίνει μὲ τὴν μητέρα της νὰ προσκυνήσῃ τὴν Παναγίαν, φέρουσα εἰς αὐτὴν ὡς ἀνάθημα χρυσὴν καρδίαν. Εἰς τὰς δύο πρώτας συλλήψεις προχωρεῖ ἀκόμη, ἀν καὶ ἐξηνητημένη,

ἢ κόρη, ἀλλ' εἰς τὴν ὑστάτην, τὴν μένουσαν εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Γύζη, εἰς τὴν τελευταίαν πράξιν τῆς ζωγραφικῆς αὐτῆς τριλογίας, ἔπεσε χάμω καὶ ἡ θλιψίς τῆς μητρὸς, μὲ τὴν ὀδύνην τοῦ γύρω τοπίου, περιβάλλον ὡς ἐν ἐντάσει πένθους μὲ πίστιν, μὲ ἀγάπην, μὲ ἐλπίδα τὴν ὠχρὰν αὐτὴν Ἀριάδην. Ποῖον βαθὺ ποίημα μουσικισμοῦ καὶ ποῖον περιπαθὲς ἄσμα σκοτεινῶν χρωματισμῶν ἔχομεν ἐνώπιόν μας. ! Καὶ εἶναι τόσον βαθεῖα ἢ ἐκ τῆς εἰκόνοσ ἀναδιδομένη ποιήσις, ὥστε δὲν βλέπομεν μόνην τὴν ἀγαπῶσαν κόρην ἐδῶ. Διαγινώσκομεν, εἰς σύλληψιν ἀναιρώδη, αὐτὴν τὴν Εἰμυρμένην ἐκάστου ἡμῶν, ἢ ὅποια μᾶς ὀδηγεῖ πρὸς τὸ προσκύνημα τῆς Εὐτυχίας, τὸ ἄφθαστον, καὶ εἰς τὸ πρόσωπον τῆς νεάνιδος βλέπομεν τὸν ἄνθρωπον πίπτοντα ἐξηγνημένον εἰς τὸ μέσον τῆς ζωῆς, πρὸ τοῦ δυναθῆ ἄντικρύση τὸν ναὸν, ὅπου προσμειδιᾷ ἡ χαρά.

Δημ. Γ. Κακλαμάνος.

Τὸ κρυφὸ σχολειό.

Ἄπ' ἔξω μαυροφόρ' ἀπελπισιά.
πικρῆς σκλαβιῆς χειροπιαστὸ σκοτάδι
καὶ μέσα στὴ θολόκτιστη ἐκκλησιά
— στὴν ἐκκλησιά, ποὺ πέρνει κάθε βράδυ
τὴν ὄψι τοῦ σχολειοῦ —
τὸ φοβισμένον φῶς τοῦ κανδηλιῶ
τρεμάμενον τὰ ὄνειρα ἀναδεύει
καὶ γύρω τὰ σκλαβόπουλα μαζεύει.

Ἐκεῖ καταδιωγμένη κατοικεῖ
τοῦ σκλάβου ἢ ἀλυσόδετη πατρίδα
βραχνὰ ὁ παπᾶς, ὁ δάσκαλος ἐκεῖ
θεριεύει τὴν ἀποσταμένη ἐλπίδα
μὲ λόγια μαγικά
ἐκεῖ ἡ ψυχὴ πικρότερο ἄγροικᾶ
τὸν πόνο τῆς καρδιάς τῆς ἐκεῖ βλέπει
τὶ ἔχασε, τὶ ἔχει τὶ τῆς πρέπει.

Κι' ἀπ' τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ψηλά,
ποῦ ἐβούβανε τὰ στόματα τῶν πλάνων
καὶ ῥίχνει καὶ συντριβεῖ καὶ κυλᾷ
στὴν ἄβυσσο τοὺς χρόνους τῶν τυράννων,
κι' ἀπὸ τῆ σιγαλιά,
ποῦ δένει στὸ λαιμὸ πνιγμοῦ θηλειά,
κι' ἀπ' τῶν προγόνων τὰ φθάρτα βιβλία,
ποῦ δείχνουν τὰ πανάσχαια μεγαλεῖα,
Ἕνας ψαλμὸς ἀκούεται βαθὺς
σὲ μελωδίες ἑνὸς κόσμου ἄλλου
κι' ἀνατριχιάζει ἀκούοντας καθεὶς
προφήτικὰ τὰ λόγια τοῦ δασκάλου
μὲ μιὰ φωνὴ βαρειά.

Τὸ κρυφὸ σχολεῖό.

«Μὴ σκιαῖσεθε στὰ σκότη ! Ἡ λευθεριά
σὰν τῆς αὐγῆς τὸ φεγγοβόλο ἀστέρι
τῆς νύχτας τὸ ξημέρωμα θὰ φέσῃ».

Ἰ. Πολέμης.

Γιὰ τὸν τάφο τοῦ ζωγράφου Γύζη.

Τεχνίτη Χάρε,
Τὸ συντριμμένο του συμμαζώξε κοντύλι
Μὲς ἀπὸ τῆς αὐγῆς τὰ χρυσοστέφανα
Καὶ μὲς ἀπὸ τῆς δύσης τὴν πορφύρα
Τὸ συντριμμένο του κοντύλι
Ἦτανε σὰ βαθύφωνη μιὰ λύρα.
Οἱ ὀλόφωτες Κυκλάδες οἱ γεννητρές του
Τεχνίτη Χάρε,
Τὸ πιὸ λευκὸ κυκλαδικὸ μάρμαρο πάρε,
Τὸν κοιμισμένο ἀνάστησε ζωγράφο
Στὸν ἄξιο τάφο.

Σβῆσε τὸ χρῶμα, τῆς βασίλισσας
Ζωῆς τὸ γέλασμα τὸ θεῖο,
Σκάλισε ἀπάνου
Στῆς πέτρας τὸ σκληρὸ καὶ τὸ γλωμιὸ στοιχεῖο,
Στὴν ἄσπρη λύπη τοῦ σαβάνου,
Σκάλισε ἀπάνου
Ἄσα ἱστοροῦσε τὸ κοντύλι του
Ποῦ ἦτανε σὰ βαθύφωνη μιὰ λύρα,
Ἄσα ἱστοροῦσε τὸ κοντύλι του
Μὲς ἀπὸ τῆς αὐγῆς τὰ χρυσοστέφανα
Καὶ μέσ' ἀπὸ τῆς δύσης τὴν πορφύρα.

Καὶ μὴν ξεχάσης
Τὰ νεραϊδόπλαστα τῆς μάμμης παραμῦθια
Πρὸς τὰ παιδάκια γύρω της τὰ θαμπωμένα,
Καὶ τὴν Παρθένα μὲ τὸ τάξι ο
Τὴν πονεμένη τῆς ἀγάπης,
Μὴν τὴν ξεχάσης.
Σμίξε τὰ ταπεινὰ καὶ διαβατάρικα
Μὲ τὰ μεγάλα καὶ μὲ τὰ αἰώνια,

Καὶ τὴν ἀρχαία τὴν Ἀθηνᾶ καὶ τὴν Ἰδέα
Μὲ τοῦ χώρου τὰ εἰδύλλια καὶ τῆς σκλαβιάς τὰ χρόνια

Καὶ σκάλισε ὅλα
Ὅσα ἱστοροῦσε τοῦ ζωγράφου τὸ κοντύλι...
Καὶ κάτου κάτου
Σκάλισε ἀκόμα,
Ἀναβουσμένο ἀπὸ τὸ πάτριον χῶμα.
Τὸ μέγα ὄραμα, τὴ Δόξα.
Καὶ στὸ βιβλίο τῆς κλιτῆ στοχαστικῆς
Ἄς γράφῃ ἡ Δόξα τ' ὄνομά του !

Κ. Παλαμᾶς.

**Βραχέζαι εἰδήσεις περὶ τῶν συγγραφέων, ἐξ ὧν
παρελήφθησαν τὰ τεμάχια τοῦ
παρόντος τόμου.**

Ἀδαμαντίου Ἀδαμάντιος. — Ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις καὶ εἶναι νῦν καθηγητὴς τῆς βυζαντινῆς τέχνης καὶ ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Πλὴν διαφορῶν αὐτοῦ ἄρθρων καὶ ἐπιστημονικῶν πραγματειῶν, ἅτινα ἐδημοσίευσεν ἐν ἑφημερίσι καὶ περιοδικοῖς, ἐξέδωκε καὶ δύο ἐκτενεῖς μελέτας : Τὸ Χρονικὸν τοῦ Μωρέως καὶ Ἀγγελίας Πεῖραν.

Βαλαωρίτης Ἀριστοτέλης. — Ἐγεννήθη ἐν Λευκάδι τῷ 1824. Ἔργα αὐτοῦ εἶναι : « Συγχουρήματα » ἐκδοθέντα τὸ πρῶτον τῷ 1845, « Μνημόσυνα », ἐκδοθέντα τῷ 1857, « Κυρὰ Φροσύνη », « Ἀθανάσιος Διάκος », τῷ 1867, « Φωτεινὸς » τῷ 1891. Τὰ ποιήματα αὐτά, ὡς καὶ ἄλλα μεταγενέστερα, ἐξεδόθησαν ἐσχάτως ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ, εἰς τρεῖς τόμους, ἐν οἷς περιλαμβάνεται καὶ ἡ βιογραφία τοῦ ποιητοῦ καὶ τὰ ἄλλα περὶ αὐτοῦ ἔργα. Ἀπέθανε δὲ τῷ 1879.

Γρουπάρης Ἰωάννης, — Ἐγεννήθη ἐν Σίφνῳ τῷ 1872 Ἐδημοσίευσεν ἐν διαφοροῖς περιοδικοῖς σειρὰς ποιημάτων ὑπὸ τοὺς τίτλους : Σκαραβαῖοι καὶ Τετρακότες, Ἰντερμέδια, τὸ βιβλίον τοῦ Τρύφωνα καὶ τῆς Χρυσόφουδης καὶ ἄλλα. Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Γ. Φέξη ἐδημοσίευσεν μετάφρασιν τῆς Ὁρρεστίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Εὐθυδήμου καὶ τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος.

Δροσίνης Γεώργιος. — Ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1859. Ἐξεδόθησαν ποιητικαὶ μὲν συλλογαὶ αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς τίτλους : Ἴστοι ἀράχνης, Σταλακτίται, Εἰδύλλια, Ἀμάραντα, Γαλήνη, Φωτεινὰ Σκοτιάδια ἔργα δὲ περὶ αὐτὸν ὑπὸ τοὺς τίτλους : Ἀγροτικά ἐπιστολαί, Τρεῖς ἡμέραι ἐν Τήνῳ, Διηγήματα καὶ ἀναμνήσεις, τὸ Βοτάνι τῆς ἀγάπης, Διηγήματα τῶν Ἀγρῶν καὶ τῶν πόλεων, αἱ Μέλισσαι, τὸ Ψάρευμα, ὁ Κυνηγός, Συλλογαὶ Φυσικῆς Ἴστο-

ρίας ἢ Σχοπευτικῆ ἄσκησις. Διηύθυνεν ἐπὶ δεκαετίαν τὸ περιοδικὸν καὶ κατόπιν τὴν ἑφημερίδα «Ἐστίαν» καὶ ἴδρυσεν τὸ περιοδικὸν Ἑθνικὴν Ἀγωγὴν, τὸ ὁποῖον διηύθυνεν ἀπὸ τοῦ 1898 μέχρι τοῦ 1904. — Νῦν ὑπηρετεῖ ὡς τμηματάρχης ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσ. Ἐκπαιδείσεως.

Ἰωάννου Φίλιππος — Ἐγεννήθη ἐν Ζαγοράῃ τῷ 1800. Ἀρξαμένης τῆς Ἐπαναστάσεως ἔλαβε μέρος ἐν τῇ κατὰ τὴν Θεσσαλομαγνησιαν ἔξεγέρσει. Τῷ 1826 μετέβη εἰς Σῦρον, ἔνθα ἐδίδασκεν Ἑλληνικὰ ἐν τῇ συσταθείσῃ αὐτόθι σχολῇ μέχρι τοῦ 1828. Μετέβη εἶτα εἰς Μόναχον μετὰ τῶν τέκνων τοῦ ναυάρχου Μιαούλη, ἔνθα ἐσπούδασεν τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν. Ἐνταῦθα διατριβῶν ἐδίδαξε τὰ Ἑλληνικὰ τὸν βασιλέα Ὀθῶνα καὶ βραδύτερον ἐν Ἑλλάδι τὴν Ἀμαλίαν. Ἐπανελθὼν διαρίσθη πρῶτος σύμβουλος ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας, ἔπειτα δὲ καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἔνθα ἐδίδασκεν ἀπὸ τοῦ 1839 μέχρι τοῦ 1880, ὅτε ἀπεβίωσεν. Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ ἀναφέρομεν τὸν Ὀλυμπιακὸν οὐτοῦ λόγον καὶ τὰ ὑπὸ τὸν τίτλον Φιλολογικὰ Πάρεργα, ἐν οἷς διαφαίνεται ἡ δεινότης αὐτοῦ περὶ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν γλῶσσαν.

Καίρης Θεόφιλος (πρὸ τῆς χειροτονίας τοῦ Θεοῦ), — Ἐγεννήθη ἐν Ἄνδρῳ τῷ 1781. Ἐκπαιδευθεὶς ἐν τῇ ἀκμαζούσῃ τότε σχολῇ τῶν Κυθωνιῶν καὶ μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν ἐχειροτονήθη διάκονος, σπουδάσας τὴν φιλοσοφίαν, τὰς φυσικὰς καὶ μαθηματικὰς ἐπιστήμας, ἀπέβη εἰς τῶν μᾶλλον ἀνεπτυγμένων λογίων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος περιώνυμος γενόμενος καὶ διὰ τὰς θρησκευτικὰς καινοτομίας καὶ τὰς τοῦ βίου περιπετείας. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, εἰς ἣν ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος, ἴδρυσεν τῷ 1834 Ἐκπαιδευτήριον (Ὁρφατοτροφεῖον) ἐν Ἄνδρῳ, ὅπερ ἀπέκτησε μεγίστην φήμην καὶ οὐ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἀνήλθε καὶ μέχρις 800.

Ἐπειδὴ δ' ὁμοῦς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ὑψηκευτικῶν ἦτο λίαν φιλελεύθερος, καταδιώχθη ὡς αἰρεσιάρχης καὶ τὸ μὲν σχολεῖον αὐτοῦ ἐκλείσθη, αὐτὸς δὲ καταδικασθεὶς κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς ἔξορίαν, τέλος δὲ καὶ εἰς φυλάκισιν ἀπέθανε τῷ 1853, ἐν τῇ φυλακῇ καὶ ἐτάφη ἐν Σύρῳ. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ οἱ συγγενεῖς ἐξεκάλεσαν τὴν καταδικαστικὴν κατὰ τοῦ Καίρη ἀπόφασιν εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον, ὅστις ἀνήρσεν αὐτήν. Ὁ Καίρης ὑπῆρξεν ἐνθους καὶ εὐγλωττος ῥήτωρ, συγγραφεὺς δὲ πολυγραφώτατος. Ἐκ τῶν ἔργων του ἐδημοσιεύθησαν «Στοιχεῖα φιλοσοφίας», «Θεοσέβεια» καὶ Προσευχαί», μένουσι δὲ ἀνέκδοτα «Ἀριθμητικὴ», «Γεωμετρία», «Ποσοτικὴ» (οὕτως ἐκάλει ὁ Καίρης τὴν Ἄλγεβρον), «Φυσικὴ», «Ποιητικὴ», «Γραμματικὴ», «Θρησκολογία».

Ὁ Καίρης ἠρνήθη νὰ δεχθῆ προσενεχθεῖσαν αὐτῷ ἔδραν καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

Κακλαμᾶνος Δημήτριος. — Ἐγεννήθη τῷ 1869 ἐν Ναυπλίῳ. Εἰς τῶν ἐγκριτῶν Ἑλλήνων δημοσιογράφων ἰδρύσας τῷ 1890 μετὰ τοῦ Γ. Δροσίνη καὶ Θ. Ἀννίνου τὴν ἐφημερίδα «Ἄστν», ἣν διηύθυνε μέχρι τοῦ 1901, ὅτε ἔδρευσε τὸ «Νέον Ἄστν». Ἐκτὸς τῶν καθαρῶς δημοσιογραφικῶν αὐτοῦ ἄρθρων ἐδημοσίευσε καὶ πλεῖστα φιλολογικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ ἄρθρα ἐν διαφόροις περιοδικοῖς, πρὸς δὲ καὶ μονογραφίαν περὶ τοῦ ἀποθανόντος ζωγράφου Ν. Γύζη (ἐν Ἀθήναις, 1901). Νῦν ὑπηρετεῖ ὡς διπλωματικὸς ὑπάλληλος.

Κάλβος Ἀνδρέας. — Ἐγεννήθη ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1792, Συνέθεσεν εἴκοσιν ᾠδὰς εἰς δύο τεύχη τὸ πρῶτον ἐν Γενεύῃ τὸ δεύτερον ἐν Παρισίοις ἐκδοθέντα. Νεώτατος ἔτι συνέθεσε δύο τραγωδίας, αἱ ὅποια κατὰ τὸν Φάσκολον ἐπρόδιδον τὴν ἔξοχον τοῦ ἀνδρὸς διάνοιαν. Ἀπέθανε τῷ 1867. Ἡ «Λύρα» τοῦ Κάλβου, ἣτοι αἱ εἴκοσιν ᾠδαὶ αὐτοῦ ἀνεδημοσιεύθησαν ἐπ' ἐσχάτων ἐν τῇ λογοτεχνικῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Γ. Φέξη.

Καλλάρης Κ. — Κατάγεται ἐκ Ψαρῶν. Εἶναι ἀντιστράτηγος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ γνωστότατος διὰ τὴν δρᾶσίν του κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους, καθ' οὓς διώκει τὴν Β' Μεραρχίαν. Ἐδημοσίευσε καὶ ἐντυπώσεις περιηγήσεων αὐτοῦ εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἐκ τῶν ἐντυπώσεων δὲ τούτων παρελήφθη καὶ τὸ τεμάχιον τοῦ παρόντος τόμου.

Καρκαβίτσας Ἀνδρέας. — Ἐγεννήθη τῷ 1866 ἐν Λεχαινοῖς τῆς Ἠλείας. Εἶναι ἰατρός τοῦ στρατοῦ καὶ εἰς τῶν ἐπιφανεστάτων διηγηματογράφων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, γράφας πλεῖστα διηγήματα ἐν δημῳδαί ἰδίως γλώσσει. Ἐδημοσίευσε δὲ αὐτὰ εἰς ἐφημερίδας, ἡμερολόγια, περιοδικὰ κατόπιν τὰ πλεῖστα εἰς ἰδίας συλλογὰς ὑπὸ τοὺς τίτλους «Διηγήματα» (1892), «Ἡ Λυγερὴ» (1896), «Ὁ Ζητιᾶνος» (1897), «Λόγια τῆς πλώρης» (1899), «Παλιᾶς ἀγάπες» (1900), «Ὁ Ἀρχαιολόγος» (1904).

Κοραῆς Ἀδαμάντιος. — Ἐγεννήθη ἐν Σμύρῃ τῷ 1748. Ἄμα ἀποπερατώσας τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν Σμύρῃ ἀπῆλθεν ἐμπορίας χάριν εἰς Ἀμστελόδαμον τῆς Ὀλλανδίας τῷ 1772, ἔνθα διέμεινεν ἕξ ἔτη. Ἐπανελθὼν ἐκεῖθεν εἰς Σμύρνην μετέβη εἰς Μουμπελλιᾶ τῆς Γαλλίας πρὸς σπουδὴν τῆς Ἰατρικῆς. Γενόμενος δ' αὐτῆς διδάκτωρ καὶ ἐν Παρισίοις ἀπὸ τοῦ 1788 ἐγκατασταθεὶς ἐπεδόθη μετὰ ζήλου ἀκαμάτου εἰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ ἐργασίας καὶ ἤρξατο ἐκδίδων τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων. Ἐπὶ μακρὰν δὲ σειρὰν ἐτῶν διηνεκῶς καὶ ἀκαταπονήτως ἐργαζόμενος ὁ πολυμαθέστατος καὶ σοφὸς οὗτος ἀνὴρ πρὸς φωτισμὸν καὶ ἐκπαίδευσιν τοῦ ἐν τῇ ἀμάθειᾳ ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας διατελοῦντος ἑλληνικοῦ ἔθνους ἠτύχησε νὰ ἴδῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς φιλότατης πατρίδος, εἰς ἣν τὰ μέγιστα συνετέλεσε διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ καὶ τῶν πατριωτικῶν του κηρυγμάτων. Ὁ Κοραῆς οὐ μόνον θέσιν περίβλεπτον ἐν τῇ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ κατέχει, ἀλλὰ καὶ ὡς εἰς τῶν πρωτουργῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐλευ-

θερίας θεωρείται. Πλείονα περί τοῦ βίου αὐτοῦ μαθάνομεν ἐκ τῆς αὐτοβιογραφίας του. Ὁ Κοραῆς ἀπέθανεν ἐν Παρισίοις τῇ 25 Μαρτίου 1833.

Δάμπρος Σπυρίδων. — Ἐγεννήθη ἐν Κερκύρα τῷ 1851 ἐξ οἰκογενείας καταγομένης ἐκ Καλαρυτιῶν τῆς Ἡπείρου. Ἦτο καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Ἐδημοσίευσε πλὴν πλείστων ἄλλων ἐπιστημονικῶν ἔργων ἀναφερομένων κυρίως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν καὶ Παλαιογραφίαν, Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος (1886—1908—Τόμ. 6. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων), Φραγκίσκου Βερτολίνη Ρωμαϊκὴν Ἱστορίαν μεταφρασθεῖσαν ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ μετὰ προσθηκῶν καὶ βελτιώσεων (1893—94 τόμοι δύο). — Μετέφρασε δ' ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Μαρσλῆ μετὰ προσθηκῶν καὶ βελτιώσεων τὴν Ἑλλην. Ἱστορίαν τοῦ Ἐρνέστου Κουρτίου (τόμοι πέντε 1895—1900). Εἰσαγωγὴν εἰς τὰς Ἱστορικὰς Μελέτας τοῦ Langlois καὶ Seignobos (1902), Ἐγχειρίδιον ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς Παλαιογραφίας τοῦ Thomson (1903), Ἱστορίαν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Φερδινάνδου Γρηγοροβίου (τόμοι τρεῖς 1904—1906). Ἀπὸ δὲ τοῦ 1904 συνέτασσε καὶ ἐξέδιδε τὸ περιοδικὸν «Νέον Ἑλληνομνήμονα». Ὡσαύτως μετέφρασεν Ἱστορίαν τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ Οὐίλιαμ Μίλλερ (1909—1910). Ἐκ δὲ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἔργου τῶν «Παλαιολογείων», ἦτοι τῆς Ἱστορίας τοῦ δεσποτάτου τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ἐξέδωκε δύο τόμους περιέχοντας σχετικὰ ἀνέκδοτα κείμενα. Ἀλλὰ πλὴν τῶν ῥηθέντων ἐδημοσίευσε καὶ πάμπολλα ἄρθρα, λόγους, ἐπιστημονικὰς πραγματείας ἐν ἐφημερίσιν καὶ περιοδικοῖς τῆς τε ἡμεδαπῆς καὶ τῆς ξένης. Ταῦτα δὲ συμπεριελήφθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ εἰς ἰδίας ἐκδόσεις ὑπὸ τοὺς τίτλους «Λόγοι καὶ ἄρθρα» (1902), «Μικτὰι σελίδες» (1905), «Λόγοι καὶ ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ βορῶ», (1909), «Ἐλευθέρια» (1911) Ἐπίσης ἐξέδωκε τὸν κατάλογον τῶν ἑλληνικῶν κωδίκων τῶν βιβλιοθηκῶν

του Ἁγίου Ὄρους, εἰς δύο τόμους ἐν Κανταβριγίᾳ, ὡς καὶ τοὺς καταλόγους τῶν κωδίκων πολλῶν ἄλλων βιβλιοθηκῶν.

Μηριάτης Ἡλίας. — Ἐγεννήθη ἐν Λιξουριῶ τῆς Κεφαλληνίας τῷ 1669 καὶ ἀπέθανε τῷ 1714. Εἶναι εἰς τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ τῶν διαπρεπεσιτάτων ῥητόρων τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας. Αἱ κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις τοῦ βίου αὐτοῦ γενόμενα « διδαχαί » του, ἰδίᾳ δὲ καθ' ἕνα χρόνον ἦτο ἱεροκῆρυξ καὶ ἐπίσκοπος ἐν Πελοποννήσῳ, ἀποτελοῦσιν ἀληθῆ ῥητορικὰ ὑποδείγματα καὶ ἀπέβησαν ἐθνωφελέστατον ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Νιρβάνας Παῦλος). — Ἐγεννήθη ἐν Μαριανοπόλει τῆς Ρωσσίας, τῷ 1866. Ἐδημοσίευσεν : Ἀπὸ τὴν Φύσιν καὶ ἀπὸ τὴν Ζωὴν, Τσερναγόρα, ὁ Θέμος Ἄννινος καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Γελοιογραφία, Φιλοσοφία τοῦ Νίτσε, Παγὰ λαλέουσα (ποιητικὴ συλλογή). Καὶ τὰ ἐξῆς δράματα : Ὁ Ἀρχιτέκτων Μάρθας, ἡ Πενταγιώτισσα. Ὅταν σπάσῃ τὰ δεσμά του. Ὑπὸ δὲ τὸ ἀληθὲς αὐτοῦ ὄνομα (Πέτρος Ἀποστολίδης) ἐδημοσίευσεν μελέτας ἀναγομένας εἰς τὴν φυσιολογικὴν Ψυχολογίαν καὶ τὴν Ψυχιατρικὴν.

Παλαμᾶς Κωστής. — Ἐγεννήθη ἐν Πάτραις τῷ 1859 ἐξ οἰκογενείας καταγομένης ἐκ Μεσολογγίου. Ἐκ τῶν ἐπιμέτρων ἔργων αὐτοῦ μνημονεύεται τὰ « Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου », « Ὕμνος εἰς Ἀθηνᾶν », « Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου », οἱ « Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι », ὁ « Τάφος », ἡ « Ἀσάλευτη ζωὴ », « Ὁ δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου », « Ἡ φιλογέρον τοῦ Βασιλιᾶ », « Οἱ Καημοὶ τῆς Λιμνοθάλασσης καὶ τὰ σατυρικά γυμνάσματα ». « Ἡ πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά », οἱ « Βωμοί ». Ἐκ δὲ τῶν πεζογραφημάτων αὐτοῦ ἀναφέρομεν τὰ ἐξῆς : « Τὸ ἔργον τοῦ Κρυστάλλη », « Ὁ θάνατος τοῦ παλληκαριοῦ » (διήγημα), « Γράμματα » τόμοι δύο, « Ἡ τριτεύουσα » (δράμα), « Τὰ πρῶτα κριτικά ». Ἐξέδωκε δὲ καὶ τὰ ἔργα τοῦ Σολωμοῦ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Μαζαροῦ μετὰ μακροῦς εἰσαγωγῆς καὶ πλεῖστα ἄλλα πεζὰ καὶ ἔμμετρα ἐδημο-

1) Εἶναι τὸ φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ συγγραφέως, οὗτινος τὸ πραγματικὸν ὄνομα εἶναι Πέτρος Ἀποστολίδης.

σίευσεν ἐν ἔφημερίσι καὶ περιοδικοῖς. Ὁ Παλαμᾶς εἶναι ὁ μεγαλύτερος τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων ποιητῶν.

Παπαρρηγόπουλος Κωνσταντῖνος. — Ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ 1815. Τῷ 1851 διωρίσθη καθηγητῆς τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καὶ διετέλεσε τοιοῦτος μέχρι τοῦ θανάτου του, συμβάντος τῇ 13 Ἀπριλίου 1891. Κυριώτατον τῶν συγγραμμάτων του εἶναι ἡ «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» ἐκ 5 τόμων, ἐκδοθεῖσα πολλάκις. Πλὴν ὅμως ταύτης καὶ τινων ἱστορικῶν ἐγχειριδίων πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων, ἐξέδωκε πολλὰς μονογραφίας, ὧν σπουδαιότερα ἡ περὶ τοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη, περὶ ἐποικίσεως Σλαβικῶν τινων φύλων εἰς Πελοπόννησον. Αἱ πλείστα τούτων ἐδημοσιεύθησαν εἰς ἴδιον τεῦχος ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἱστορικαὶ πραγματεῖαι».

Πολίτης Νικόλαος. — Ἐγεννήθη ἐν Καλάμας τῷ 1852. Τῷ 1890 διωρίσθη καθηγητῆς τῆς μυθολογίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, οἷος διατελεῖ μέχρι τοῦ νῦν. Ἐδημοσίευσεν πλείστας διατριβὰς ἀναφερομένας κυρίως εἰς τὴν ἱστορίαν, τὴν γλῶσσαν καὶ ἐν γένει τὸν βίον τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὸ μέγα ἔργον αὐτοῦ εἶναι τὸ ἀπὸ τοῦ 1899 ἀρξάμενον νὰ δημοσιεύεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ». Τῶν μελετῶν τούτων ἐξεδόθησαν μέχρι τοῦδε 4 τόμοι Παροιμιῶν καὶ 2 τόμοι Παραδόσεων. Ἐκ τῶν ἄλλων δημοσιευμάτων αὐτοῦ ἀναφέρωμεν τὸν Πρωτανικὸν αὐτοῦ λόγον «Περὶ τοῦ Ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων», τὰς μεταφράσεις ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ τῆς «Ἑλλάδος» τοῦ Ἰακώβου Φάλκε (1856—87), τοῦ «Ἐγχειριδίου τῆς ἀρχαιολογίας τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ἑλλήνων» τοῦ Γίλβερτ καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῆς Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας τοῦ Χρίστ. Ἐπίσης ἀπὸ τοῦ 1909 ὡς Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς Ἑταιρείας ἐκδίδει τὸ περιοδικὸν «Λαογραφίαν», ἐν ἧ ἔδημοσίευσεν πλὴν ἄλλων ἐκτενεῖς μελέτας περὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου, περὶ τῶν ἁσμάτων τοῦ Ἀροῦτικοῦ κύκλου κ. ἄ.

Προβελέγγιος Ἀριστομένης — Ἐγεννήθη ἐν Σίφων τῷ 1850. Ἐδημοσίευσε ποιητικὰ ἔργα ὑπὸ τοὺς τίτλους: «Θησεὺς» (ποίημα ἐπικολυρικόν), «Τὸ Μῆλον τῆς ἔριδος», Ἄδὰμ καὶ Εὐά» καὶ τῷ 1897 συλλογὴν λυρικῶν ποιημάτων, μετὰ τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσε πολλὰ ἄλλα ποιήματα εἰς περιοδικὰ καὶ κατόπιν εἰς ἴδιαν ἔκδοσιν. Ἐγραψε πρὸς τοὺτοίς καὶ τὰ ἑξῆς δράματα: «Κόρη τῆς Λήμνου», «Ρήγας», «Ἐπιστροφὴ τοῦ Ἀσώτου», «Νικηφόρος Φωκᾶς». Μετέφρασε τὸν «Φάουστ» τοῦ Γκαίτε καὶ τὸν «Λοοκόντα τοῦ Λέσσιγγ».

Σκοῦφος Φραγκίσκος. — Ἐγεννήθη ἐν Κρήτῃ κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Ἐκπαιδευθεὶς ἐν Ἰταλίᾳ ἐγένετο καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἐνετιᾷ ἑλληνικοῦ σχολείου, τῷ δὲ 1681 ἐξέδωκε τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Τέχνη Ρητορικὴ» σύγγραμμά του ἐν ἀπλῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται ὁ πλοῦτος τῆς δημώδους γλώσσης πρὸς τελείαν ἔκφρασιν τῶν διανοημάτων ἡμῶν καὶ ὁ ἐνθουσιώδης πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωσ τοῦ ἀνδρός.

Τρικούπης Σπυρίδων. — Ἐγεννήθη ἐν Μεσολογγίῳ. Διδαχθεὶς ἐν τῇ πατρίδι του τὰ πρῶτα Ἑλληνικὰ γράμματα μετέβη εἰς Ρώμην, ἔνθα ἐπὶ ἕξαετίαν διέτριψεν ἀσχολούμενος περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ φιλολογίαν. Συνειργάσθη μετὰ τοῦ λόρδου Γκυίλφορντ πρὸς ἴδρυσιν τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας ἐν Κερκύρα. Ἐπανελθὼν μετὰ τὴν ἔκκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐξελέγετο πάντοτε ὑπὸ τοῦ 1824 ἀντιπρόσωπος τῆς πατρίδος του εἰς τὰς Ἐθνικὰς συνελεύσεις, ἐγένετο δὲ ἐπὶ Καποδιστριαίου καὶ ἐπὶ Ὄθωνος Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἀποσταλεὶς ὡς πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος εἰς Λονδίνον διέμεινεν ἐκεῖ πολλὰ ἔτη, ὅτε ἐξέδωκε τὴν «Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως». Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐγένετο γερουσιαστὴς, ἀποσχὼν δ' εἶτα τῆς πολιτικῆς καὶ ἰδιωτικῶν βίων ζῶν ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1873. Πλὴν τῆς «Ἱστορίας» ἐξέδωκε καὶ ποιήματά τινα καὶ λόγους ἐπικηδείους, διότι καὶ διαπρῆψις ὤητωρ ἦτο.

Πίναξ τῶν Περιεχομένων
ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
1. Βραχεία ἱστορικὴ ἐκθεσις τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας	3—7
2. Ἀποσπάσματα ποιημάτων τῆς πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως περιόδου τῆς νέας Ἑλληνικῆς φιλολογίας Α') ἐκ τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα	9
Β') Ἐκ τοῦ Ἐρωτοκρίτου	12
Γ') Ἐκ τῆς Ἐρωφίλης	16
3. Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας (ποίημα) ὑπὸ Κ. Παλαμᾶ	17
4. Δέσεις εἰς τὸν Χριστὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Φ. Σκούφου	18
5. Ἑλλάδος καὶ Ἑλλήνων ἔπαινος ὑπὸ Φ. Σκούφου	20
6. Δέσεις εἰς τὴν Θεοτόκον ὑπὲρ τῶν ὑπὸ τοὺς Τούρκους δουλευόντων ὑπὸ Ἡλία Μηνιάτου	23
7. Ὁ Σωκράτης Α. Κοραῆ	25
8. Ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ὑπὸ Φιλίππου Ἰωάννου	32
9. Ὁ ποιητὴς Σολωμός. Ὁ βίος καὶ τὸ ἔργον του ὑπὸ Κ. Παλαμᾶ	39
10. Ἀποσπάσματα ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Σολωμοῦ, α') ἡ γαλήνη, β') ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν, γ') ἐκ τοῦ ἔθνικοῦ ὕμνου (ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως), ἡ καταστροφή τοῦ Δράμαλι, τὸ Μεσολόγγι αἱ κατὰ θάλασσαν νίκαι), δ') ἐκ τῆς Ὀδῆς εἰς τὸν Βύρωνα, ε') ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς, ς') ἐκ τῶν ἐλευθέρων πολιορκημένων, ζ') εἰς Μᾶρκον Μπότσαρη, η') ἡ 1η Μαΐου, θ') γνῶμαι Σολωμοῦ)	46
11. Συμβουλαὶ πρὸς τοὺς νέους τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Ἀδ. Κοραῆ	57
12. Ὁ φιλόπατρις Α. Κάλβου	62

	Σελίς
13. Ἡ ἰσχύς τῶν γογγυμάτων ὑπὸ Ἄρ. Βαλαωρίτου	67
14. Εἰς τὴν νεότητά (ποίημα) ὑπὸ Ἄρ. Προβελεγγίου	69
15. Ἐθνικαὶ ἐλπίδες καὶ ὄνειρα ὑπὸ Σ. Λάμπρου	70
16. Ὁ Ἕλλην ναύτης ὑπὸ Π. Νιοβάνου	80
17. Ὁ Ὠκεανὸς (ποίημα) ὑπὸ Α. Κάλβου	85
18. Ἡ Φάλαγξ (ποίημα) ὑπὸ Ἄρ. Βαλαωρίτου	91
19. Ἡ μάχη τοῦ Μανιάκη καὶ ὁ Παπαφλέσσας ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου	92
20. Ὁ Ὀρθρος τῶν ψυχῶν (ποίημα) ὑπὸ Ι. Γουλάρη	95
21. Χαρακτηρισμὸς τοῦ Καραϊσκάκη ὑπὸ Κ. Παπαρηγοπούλου	96
22. Λόγος ἐπικήδειος εἰς Γεώργιον Καραϊσκάκην ὑπὸ Σ. Τριζούπη	100
23. Εἰς Δόξαν (ποίημα) ὑπὸ Α. Κάλβου	105
24. Λόγος ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ὑποδοχῆς τοῦ Κυβερνήτου ὑπὸ Θεοφίλου Καίρη	109
25. Ἀνάστασις ὑπὸ Σ. Λάμπρου	116
26. Τὰ Καρτέρια ὑπὸ Α. Καρκαβίτσα	119
27. Δύσις Ἡλίου ὑπὸ Γ. Δροσίνη	126
28. Δύο ἡμέραι ἐπὶ τῆς Πίνδου ὑπὸ Κ. Καλλάρη	128
29. Εἰς τὰ ἐρεῖπια τοῦ Μυστρά ὑπὸ Ἀδ. Ἀδαμαντίου	143
30. Νικόλαος Γύζης ὑπὸ Δ. Κακλαμάνου	153
31. Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Γύζη 1) Ἡ Δόξα, 2) Ὁ Ὀλυμπιονίκης, 3) Τὸ Τάγμα ὑπὸ Δ. Κακλαμάνου	158-162
2) Τὸ κρυφὸ σκελετὸν (ποίημα) ὑπὸ Ι. Πολέμη	164
32. Γιὰ τὸν τάφο τοῦ ζογράφου Γύζη (ποίημα) ὑπὸ Κ. Παλαμά	165
33. Βραχεῖα εἰδήσεις περὶ τῶν συγγραφέων, ἐξ ὧν παρελήφθησαν τὰ τεμάχια τοῦ παρόντος τόμου	167
34. Πίναξ τῶν περιοχομένων	175

Εκδόσις

